

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZNANSTVENO VIJEĆE ZA DRŽAVNU UPRAVU, PRAVOSUĐE I VLADAVINU PRAVA

NOVINE U PARNIČNOM PROCESNOM PRAVU

ZAGREB, 2020

OKRUGLI STOL
NOVÌNE U PARNIČNOM PROCESNOM PRAVU

Modernizacija prava
Knjiga 53

Glavni urednik serije:
Akademik Jakša Barbić

Adresa uredništva:
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Znanstveno vijeće za državnu upravu,
pravosuđe i vladavinu prava

Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, 10000 Zagreb
Tel. 01 4895 169

ISBN 978-953-347-292-8

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001074695.

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Znanstveno vijeće za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava

NOVINE U PARNIČNOM PROCESNOM PRAVU

Okrugli stol održan 6. prosinca 2019.
u palači Akademije u Zagrebu

Uredio:
Akademik Jakša Barbić

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

Predgovor	
Jakša Barbić	7
I. OTVARANJE OKRUGLOG STOLA	
Jakša Barbić	13
II. UVODNA IZLAGANJA	
Mihajlo Dika	
O konačnom snošenju parničnih troškova prema načelu presumiranog davanja povoda za parnicu nakon novele ZPP-a 2019.	17
Aleksandra Maganić	
Primjena elektroničke tehnologije u parničnom postupku.....	79
Alan Uzelac	
Jedinstvena primjena prava u hrvatskom parničnom postupku: tradicija i suvremenost	111
Đuro Sessa	
Novela ZPP-a 2019 i standardi Vijeća Europe o ulozi Vrhovnog suda u ujednačavanju sudske prakse.....	171
Marko Bratković	
Revizija po dopuštenju: izazovi i dvojbe	179
Dragan Katić	
Što se u sudskoj praksi može očekivati od Novele Zakona o parničnom postupku	211
Branka Ćiraković	
Novine u postupku pred trgovačkim sudovima.....	229
III. RASPRAVA	251
Tin Matić	251
Alan Uzelac	252
Miljenko A. Giunio	253

Marko Bratković	255
Vesna Stilin	256
Marko Bratković	256
Alan Uzelac	257
IV. ZATVARANJE OKRUGLOG STOLA	
Jakša Barbić	261

PREDGOVOR

Ova, 53. knjiga u nakladničkom nizu *Modernizacija prava* Znanstvenog vijeća za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti jedna je od brojnih kojima se svjedoči da se Znanstveno vijeće bavi aktualnim temama iz područja prava. Iste godine kad je donesena opsežna Novela Zakona o parničnom postupku znanstvenici i vrhunski praktičari sudjelovali su na okruglom stolu *Novine u parničnom procesnom pravu* da bi raspravili promjene učinjene u više od stotinu odredbi Zakona. To se pokazalo potrebnim jer je riječ o značajnim promjenama do kojih je došlo nakon dugotrajnih priprema, a pretходило im je nekoliko različitih koncepata oko kojih se polarizirala pravna struka. Stoga se ovakav znanstveni skup jednostavno nametnuo da bi se meritorno ocijenilo obavljeni posao i predvidjelo kakvima će se promjene pokazati u primjeni.

Zakon o parničnom postupku mijenjan je i dopunjavan s ciljem da se modernizira i ubrza postupak pred sudom te da se smanji broj revizija kojima je zatrpan Vrhovni sud Republike Hrvatske kako bi mogao ostvarivati svoju temeljnu ustavnu zadaću, a to je osiguravanje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni. Uz to su mijenjane neke odredbe Zakona kojima se uređuju pojedini postupovni instituti u pogledu kojih je dolazilo do različitih postupanja sudova, primjerice ogledni postupak, pitanje troškova u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici, mirenje, prekid postupka, žalba, primjena načela pismenosti u postupcima pred trgovačkim sudovima i dr.

O svemu tome čitatelji će u knjizi naći vrijedna razmišljanja i objašnjenja znanstvenika i praktičara.

Pitanje obračuna i naknade troškova parničkog postupka kod nas je postalo problematično zbog različitog postupanja sudova i stajališta Vrhovnog suda RH da se u vezi s time ne može izjaviti revizija. Sada su način obračuna i naknadi vanje troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u sporu uređeni Novelom Zakona o parničnom postupku. U knjizi se vrlo temeljito i cjelovito obrađuje ta materija i daje komparativni i povijesni pregled metoda obračuna i načina propisivanja obveze naknade troškova u pojedinim građanskim postupcima.

Modernizaciji postupka, većoj pravnoj sigurnosti stranaka te ubrzanju postupka služi uvođenje elektroničke tehnologije u parnični postupak. Novela iz

2019. nije početak rada na tome. Tako je Novelom iz 2011. omogućeno tonsko snimanje, Novelom iz 2013. elektronička komunikacija na trgovačkim sudovima, a ovom iz 2019. videokonferencija i elektronička komunikacija u parničnom postupku. U knjizi se obrađuje tonsko snimanje uz navođenje mogućih problema – raspoložu li sudovi odgovarajućom tehnologijom koja nije ranije primjenjivana, moguće greške pri prijenosu tonskog zapisa u pisani, odnos sudaca prema korištenju nove tehnologije, potreba dopunskog obrazovanja osoblja. O tonskom snimanju odlučuje sud, snimka se dostavlja strankama, prenosi se u roku od osam dana od snimanja u pisani oblik, stranke mogu uz naplatu zatražiti prijepis i imaju pravo na prigovor ako se tonska snimka i prijepis razlikuju. Sud može odrediti da se ročište održi na daljinu uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja, pa i izvođenje dokaza, na što stranke ne mogu utjecati. Omogućuje se podnošenje podnesaka u elektroničkom obliku uz određenje slučajeva kada ih se može a kada mora podnijeti u tom obliku. To vrijedi i za dostavu, čime se sprječavaju moguće malverzacije izbjegavanjem primitka poziva i podnesaka. Sve to zahtijeva investiranje u opremu, pa će to u općinskim sudovima zaživjeti kada se za to ispune uvjeti i kada to utvrdi ministar pravosuđa, a to vrijedi i za obveznu elektroničku komunikaciju sudova i pravnih osoba. Ta se pitanja potanje raspravljaju u knjizi.

Raspravljena su pitanja jedinstvene primjene prava ukazivanjem na to da je pristup tome i danas onakav kakav potječe još iz jedinstva državne vlasti. Istaknuta je potreba da se to prevlada i da se redefiniiraju instrumenti osiguranja jedinstvene primjene prava. U vezi s time upućuje se na obvezna pravna shvaćanja i uvođenje revizije po dopuštenju kao na moderne načine osiguranja jedinstvene primjene prava. No, za to je potrebno poduzeti i brojne druge mjere o kojima je riječ u ovoj knjizi. Zanimljiva je usporedba tradicionalnog koncepta osiguravanja jedinstvene primjene prava i suvremenog pristupa tome. Istaknuto je da se suvremeni koncept temelji na dužnosti sudova da osiguraju građanima pravo na pošteno suđenje u razumnom roku, da se mora osigurati ravnopravnost građana i suzbiti arbitrarnost uz neovisno i samostalno sudačko tumačenje prava usuglašavanjem i dijalogom. Posebno je zanimljiv prikaz revizije po dopuštenju i ogleđnog postupka uz nedostatke i dvojbe koje će se postaviti u primjeni.

Čitatelji će u knjizi naći i podatke o standardima Vijeća Europe u pogledu prava na pristup sudu i mišljenja savjetodavnog vijeća sudaca, ukazivanja na praksu Europskog suda za ljudska prava i mišljenja ministara Vijeća ministara Vijeća Europe te jednakost pred zakonom. Europski sud za ljudska prava ispituje postoje li i poštuju li se mehanizmi da se to osigura. Po mišljenju Vijeća Europe, najbolje je rješenje u filtriranju predmeta koji dolaze pred sud. Tako se korigiraju manjkavi

zakoni. Pritom sloboda sudaca ne može biti neograničena. Takvim postupanjem ne čini se povreda čl. 6. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Vrlo temeljito raspravljena je revizija po dopuštenju kao novi pravni institut uveden Novelom Zakona. Izneseni su podaci o tome koliko je Vrhovni sud Republike Hrvatske sada opterećen brojem predmeta, što mu onemogućuje ostvarivanje ustavne zadaće osiguranja jedinstvene primjene prava. Razmatrane su funkcije revizije u individualnom i u javnom interesu. Detaljno se analiziraju pojedine dvojbe i izazovi u primjeni novog pravnog instituta iznošenjem pojedinosti i ograničenja u vezi s tim. Posebno se ukazuje na nomotehničku nedotjeranost i pogreške u zakonskom tekstu. Zanimljiv je primjer primjene revizije po dopuštenju u Sloveniji. Iznose se stajališta hrvatskog i slovenskog Ustavnog suda u vezi s revizijom.

Raspravljanje o Noveli Zakona o parničnom postupku ne bi bilo potpuno ne razmotre li se očekivanja vezana uz njezinu primjenu u sudskoj praksi. O tome će čitatelji naći razmišljanja praktičara iznesena na okruglom stolu i objavljena u ovoj knjizi. Polazište su za to razlozi za donošenje Novele: otklanjanje teškoća u primjeni zakona i unaprijeđeno funkcioniranje pravosudnog sustava, ubrzanje i skraćivanje sudskih postupaka te smanjenje troškova parničnog postupka. Analiziraju se nedostaci dosadašnjeg uređenja revizije i uspoređuje ih se s mogućnostima u primjeni revizije po dopuštenju uz naglasak da se revizijski sud ne bi trebao iscrpljivati u obrazlaganju odluka kojima se ne prihvaća prijedlog za dopuštenje revizije. Analiziraju se očekivanja od primjene oglednog postupka.

Značajne promjene učinjene su i u pogledu postupka pred trgovačkim sudovima dobrim dijelom inspirirane iskustvima iz arbitražnih postupaka i činjenicom da je riječ o sporovima među profesionalcima. Promjenama su obuhvaćena pravila o dokazivanju, uvode se kao pravilo pisani dokazi, pisana stručna mišljenja, pisani iskazi te učinjene promjene u pripremanju glavne rasprave i u rokovima. Bitna je e-komunikacija u tim postupcima, podnošenje podnesaka i dostava u elektroničkom obliku. U knjizi se analiziraju pojedinosti u vezi sa svim što je uvedeno u postupku pred trgovačkim sudovima i upućuje na to da se koriste standardi za primjenu trgovačkih običaja usvojeni u svijetu.

Vrijednost ove knjige jest u tome što se u njoj nalaze razmišljanja teoretičara i praktičara o posljedicama nedavne Novele Zakona o parničnom postupku. Analizirajući promjene, uvodničari i sudionici u raspravi usredotočili su se na očekivanja od primjene izmijenjenih i novih odredbi Zakona i predviđanja hoće li se i u kojoj mjeri ta očekivanja i ostvariti. Riječ je o novim izazovima kojima će se morati

prilagoditi sudovi i stranke. Zato je i razmatrano kakve prednosti donosi Novela za stranke i zaštitu njihovih povrijeđenih ili ugroženih subjektivnih građanskih prava i predviđanja kako će se sudovi nositi s novim izazovima.

Okupljajući teoretičare i praktičare, Znanstveno je vijeće i ovaj put pokazalo da se bavi aktualnim zbivanjima u pravu. To je uostalom i njegovo poslanje na tom području koje se uklapa u poslanje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti da djeluje na stvaranju modernog hrvatskog društva i očuvanja najviših društvenih vrednota. U tome je važno i vrijeme kada se nešto poduzima. Objavljivanje ove knjige pokazuje javnosti da Znanstveno vijeće uvijek djeluje u vrijeme kada se nešto pokaže potrebnim. To je dokazano brojnim knjigama koje je objavilo.

Djelovanje Znanstvenog vijeća jest javno, ono to dokazuje objavljivanjem svega što se iznese na okruglim stolovima koje organizira. Tako se postupilo i ovaj put u nadi da će u knjizi objavljena argumentacija pomoći u dobroj primjeni novih propisa, a prema okolnostima i da ih se doradi. Time se rad Znanstvenog vijeća i ovaj put izlaže sudu javnosti kao što je to bilo više puta učinjeno i ranije. Pokažu li reakcije na ono što je objavljeno da je to potrebno, Znanstveno vijeće spremno je nastaviti raspravu o parničnom procesnom pravu koliko god to bude potrebno. Tako želi pridonijeti uspostavljanju dobro sređenog pravosudnog sustava koji je krucijalno važan za ostvarenje vladavine prava na kojoj se temelji pravna sigurnost. O tome je toliko puta bilo govora na okruglim stolovima, što je i objavljeno u knjigama, te Znanstveno vijeće to smatra svojom trajnom zadaćom. Dobrodošao je svaki prijedlog ili kritika čitatelja za nastavljanje rada na tom području.

U Zagrebu, 1. rujna 2020.

Predsjednik Znanstvenog vijeća za državnu upravu,
pravosuđe i vladavinu prava
Akademik Jakša Barbić

I. OTVARANJE OKRUGLOG STOLA

Predsjedatelj, akademik Jakša Barbić:

Kolegice i kolege, otvaram 53. okrugli stol Znanstvenog vijeća za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti s temom *Novine u parničnom procesnom pravu*. Sve vas pozdravljam u ime Znanstvenog vijeća i Hrvatske akademije.

Kao što smo to na okruglim stolovima činili ranije, i ovaj put bavit ćemo se vrlo aktualnom temom. Razlog za to jest nedavna Novela Zakona o parničnom postupku koja se dugo pripremala i bila željno očekivana s velikim zanimanjem stručne javnosti. Da je riječ o važnoj noveli, vidi se već i po tome što je njome zahvaćeno više od stotinu vrlo bitnih odredbi za parnični postupak s dosta velikim novostima s namjerom da se ubrza postupak i olakša njegovo provođenje, da se neke stvari moderniziraju, za što se ukazala potreba. Pripreme za donošenje novele dugo su trajale, što ne iznenađuje uzmu li se u obzir učinjene promjene.

Uvedeni su vrlo važni novi pravni instituti, spomenut ću samo ogledni postupak, reviziju po dopuštenju, velike promjene u postupku pred trgovačkim sudovima, gdje se više ide na pismeni postupak, što je i razumljivo s obzirom na narav trgovačkih sporova, žalbu i određivanje troškova, o čemu se dosad različito postupalo, primjenjivale su se različite metode, pa je trebalo donijeti jasna pravila, uvođenje elektronike u postupak. U prosincu 2005. ovdje smo održali prvi okrugli stol, a tema mu je bila reforma pravosuđa. Na tom se okruglom stolu govorilo upravo o potrebi da se u postupak uvede elektronika. O tome smo izdali i knjigu. Bila je to prva knjiga u nakladničkom nizu *Modernizacija prava*. Sjećam se da sam u raspravi govorio o tome da bi trebalo, ako ništa drugo, riješiti barem dostavu elektroničkim putem. Svima su nam poznate teškoće s dostavom koja je jedan od uzroka dugog trajanja sudskih postupaka. Raznim se manipulacijama može postići da dostava nije iskazana i tada ste u postupku izgubili nekoliko mjeseci. Tada sam predlagao uvođenje obveze da sve pravne osobe imaju elektroničke adrese i da to mora biti upisano u sudskom ili nekom drugom odgovarajućem registru, da je moraju imati svi odvjetnici, u kojem su slučaju obuhvaćene gotovo sve moguće stranke u postupcima. Ostaju samo fizičke osobe koje ne zastupaju odvjetnici jer se za sve njih ne može očekivati da imaju elektroničke adrese. Uključuju se i one među njima koje imaju takvu adresu. Ove godine u velikoj su mjeri novelirani Zakon o trgovačkim društvima i Zakon o sudskom registru, nakon čega se elektronička adresa pravne osobe upisuje u sudski registar i dostupna je svakome.

Drago mi je da se to uvodi u sudske postupke. Elektroničko snimanje rasprava i vođenje zapisnika izuzetno su važni. To je danas svjetska praksa. Jedna je stvar kad sudac diktira iskaz svjedoka ili ono što govori stranka, odnosno njezin zastupnik i tako prepričava što je rečeno onako kako je to čuo i shvatio, a drugo kada se neposredno snima ono što se govori. To je posebno važno kada su u pitanju svjedoci i vještaci jer je zabilježeno svako zamuckivanje, oklijevanje, izbjegavanje direktnog odgovora, neposredno se vide pitanje i odgovor, osjeti se ponašanje osobe pri davanju iskaza. Važno je to za ocjenu njegove vjerodostojnosti, ono što je zabilježeno elektroničkim putem potpuno je autentično. Danas se događa da nekada sudac ne izdiktira u zapisnik pitanje koje je postavio nego samo prepričava odgovor. Uvođenje elektronike ubrzava postupak, ne gubi se vrijeme za diktiranje iskaza. O prednosti elektroničkog komuniciranja sa sudom da se i ne govori, dobiva se na brzini i sigurnosti, smanjuje se opasnost od gubitka dokumenata, sigurnija je i brža dostava, izbjegava se manipuliranje oko toga da odgodu ročišta koristi stranka kojoj to odgovara.

Uz to tu su i druga brojna pitanja postupka o kojima će se danas raspravljati. Hrvatska se akademija, kao što vidite, bavi aktualnim društvenim pitanjima, ovo o čemu ćemo danas raspravljati zaista je najaktualnije. Ove je godine donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, a mi već danas o tome raspravljamo. Raspravljamo o tome hoće li sudovi te kada i kako primjenjivati nova rješenja u Zakonu, jesu li za to potpuno spremni, dobivaju li stranke nešto i u kojoj mjeri, što im pomaže u ostvarivanju njihovih prava. To su glavna pitanja o kojima ćemo danas razgovarati. Ovo nije seminar na kojem se nešto nekoga poučava i prikazuju nova pravna rješenja, ovdje se raspravlja o tome što nova rješenja donose radi ubrzanja i poboljšanja parničnog postupka i koji su uvjeti da se postigne cilj, promjena, što se može očekivati u praksi.

Predlažem da prijedemo na uvodna izlaganja nakon kojih bi uslijedila rasprava. Moram ispričati profesora Mihajla Diku, koji nam se ne može pridružiti iz zdravstvenih razloga, ali će napisati svoje uvodno izlaganje koje će biti dostupno svakome koga to zanima. Uvodna izlaganja i autorizirano sudjelovanje u raspravi objavit ćemo u 53. knjizi nakladničkog niza *Modernizacija prava*.

Sada bih zamolio kolegicu profesoricu Aleksandru Maganić da nam ukratko iznese svoje izlaganje *Primjena elektroničke tehnologije u parničnom postupku*. Kao što vidite, počnimo s modernim stvarima da vidimo kako će to funkcionirati kod nas. U svijetu se to već primjenjuje i ne uvodimo nešto novo što drugdje već nije isprobano. Naši arbitri u međunarodnim trgovačkim arbitražama imali su priliku to već isprobati. Moje iskustvo vrlo je povoljno, to je zapravo fantastično rješenje. Vjerujem da će to, možda uz početne teškoće, biti dobro prihvaćeno i kod nas. Vrlo će se brzo vidjeti koliko je to korisno. Kolegice Maganić, izvolite.

II. UVODNA IZLAGANJA

Prof. em. dr. sc. Mihajlo Dika
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

O KONAČNOM SNOŠENJU PARNIČNIH TROŠKOVA PREMA NAČELU PRESUMIRANOG DAVANJA POVODA ZA PARNICU NAKON NOVELE ZPP-A¹ 2019.

Institut konačnog snošenja parničnih troškova uređen Zakonom o parničnom postupku (ZPP) značajno je izmijenjen Zakonom o izmjenama i dopunama toga zakona iz 2019. (Novela 2019), i to u dijelu koji se tiče konačnog snošenja parničnih troškova u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici te troškovnog statusa umješaća. U radu se nastoji cjelovito prezentirati institut o kojemu je riječ samo s aspekta pravnog položaja stranaka kroz komparativnu analizu njegova uređenja prije Novele 2019 i prema toj Noveli, ali i u usporedbi s pravnim uređenjima s kojima hrvatski sustav parnične procedure baštini istu pravnu povijest, uz ostalo i s austrijskim. Težište je te prezentacije pritom na dionici instituta koja se odnosi na konačno snošenje troškova postupka u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici, u prvom redu na implikacijama eksplicitnog opredjeljenja hrvatskog zakonodavca za metodu tzv. kvotnog obračuna (njem. Quotenverrechnung, Quotenkompensation). Završno se konstatira potreba moderacije noveliranog uređenja instituta odgovarajućim zakonodavnim intervencijama ili pravnokreativnim iskoracima judikature radi njegova primjerenja raznim specifičnostima troškovnopравnih odnosa, eventualno po uzoru na rješenja prihvaćena u starojugoslavenskom Zakoniku o sudskom postupku u građanskim parnicama ili, ipak, važećem austrijskom pravu.

¹ Novela ZPP-a 2019: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, NN 70/19. U ovom pogledu za označavanje ovoga Zakona korist će se i kratice „Novela“. „Novela 2019“. Za označavanje Zakona o parničnom postupku (NN br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13, 89/14 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 70/19; ZPP) korist će se kratice ZPP ili ZPP 19, za označavanje izvorne verzije tog zakona kratica ZPP 76, a za označavanje njegove verzije prije Novele 2019 kratica ZPP 13.

I. PRETHODNA ODREĐENJA

1. Uvod

Parnični troškovi su izdaci učinjeni tijekom ili u povodu postupka (151./1.).² U načelu svaka stranka prethodno sama podmiruje troškove koje je uzrokovala svojim radnjama (152.). Stranke su, također, u načelu, dužne unaprijed položiti iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati u povodu izvođenja dokaza koje su same predložile ili čije izvođenje sud odredi po službenoj dužnosti; sud je, u pravilu, dužan naložiti jednoj ili objema strankama da plate svjedoku ili vještaku određenu svotu ako je izveo dokaz za čije izvođenje nije položen predujam (*arg. ex* 153.).

Odgovor na pitanje tko će naknaditi i koje od troškova koji su strankama i drugim procesnim subjektima nastali tijekom i/ili u povodu postupka daju pravila o konačnom snošenju troškova postupka³ (154. – 161,⁴ 176.⁵). Ta pravila, s jedne strane, određuju koji će procesni subjekti i po kojim kriterijima biti dužni naknaditi te troškove drugim procesnim subjektima, dok, s druge strane, time posredno određuju i koje će od njih definitivno snositi procesni subjekti kojima su oni nastali tijekom postupka.

² U ovom radu odredbe pojedinih zakona označavat će se navođenjem broja članka, stavka odvojenog kosom crtom od broja članka te točke ili rečenice u istom stavku, odvojene točkom od broja članka ili stavka. Brojevi više stavaka ili točaka istoga članka ili stavka bit će međusobno razdvojeni zarezom. Critica između brojeva dvaju članaka ili stavaka koristit će se radi toga da bi se označilo da se sve odredbe između tih brojeva odnose na tekst ispred njih. Za označavanje pojedinih propisa rabit će se njihove kratice koje će biti definirane u tekstu. Jedino će se odredbe ZPP-a 19 u zgradama navoditi bez naznake kratice toga zakona. Za označavanje judikature koristit će se kratice sudova koji su donijeli odluku na koju se referira: VS – Vrhovni sud Republike Hrvatske; VTS – Visoki trgovački sud Republike Hrvatske; ŽS – županijski sud, koji će biti dodatno individualiziran naznakom kratice registarske tablice automobila. Odgovarajuće će vrijediti i za kratice sudova iz federalnih jedinica bivše države. Pojedini časopisi i zbirke sudske prakse označavat će se kraticama koje se uobičajeno koriste ili su se rabile u domaćoj literaturi.

³ Usp.: TRIVA-DIKA, Građansko parnično procesno pravo, 2004. (TRIVA-DIKA, GPPP), 468., 469.; ZUGLIA, Građanski parnični postupak FNRJ, 1957. (ZUGLIA, GPP), 299.

⁴ O svim tim odredbama v. *amplius infra ad* I.2. Riječ je o osnovnim odredbama o konačnom snošenju troškova postupka. Niz posebnih odredaba koje se odnose na konačno snošenje troškova postupka u pravilu neće biti predmet ovog pogleda. O određenju predmeta ovog pogleda v. *infra ad* I.5.

⁵ Među odredbe koje se tiču konačnog snošenja troškova postupka može se svrstati i odredba članka 176. ZPP-a, prema kojoj će sud – kada je stranka ostvarila pravo na oslobođenje od plaćanja troškova postupka na temelju posebnog propisa kojim se uređuje besplatna pravna pomoć, a sud u postupku utvrdi da je ona u stanju podmirivati troškove postupka, odnosno pristojbe – bez odgode o tome obavijestiti nadležno upravno tijelo. Navedena odredba, naime, time što otvara mogućnost da stranka, koja je oslobođena prethodnog snošenja troškova postupka, bude ipak obvezana da troškove koji su joj bili pokriveni po osnovi takva oslobođenja naknadi, prebacuje na tu stranku i teret konačnog snošenja tih troškova – u mjeri u kojoj neće imati pravo tražiti njihovu naknadu od drugih sudionika u postupku. Ta odredba i njezine postupovnopravne i materijalnopravne implikacije neće biti predmet ovog pogleda.

Pravila o konačnom snošenju troškova postupka tiču se primarno stranaka i umješaača. Neka se od njih, međutim, odnose i na druge sudionike u postupku, npr. svjedoke, vještake, tumače itd.; ona uređuju i pravo suda da od stranaka i njihovih umješaača traži naknadu nekih od troškova koji mu nastanu tijekom postupka.

Pravila o konačnom snošenju troškova postupka koja se tiču stranaka i umješaača sadržana su u odredbama članka 154. – 163. ZPP-a. Pritom su osnovna i opća pravila o pravu tih subjekata da traže naknadu troškova utvrđena u odredbama članka 154. ZPP-a, dok se odredbe kojima se odstupa od tih pravila u specifičnim situacijama nalaze u odredbama članka 156. – 161. ZPP-a. Članovi 155.a, 162. i 163. ZPP-a odnose se na snošenje troškova postupaka u kojima državni odvjetnik nastupa kao stranka ili kao zastupnik stranke.

Odredbe članka 154. ZPP-a mogu se smatrati osnovnima zato što se po njima, osobito po odredbama stavaka 1. i 2. toga članka, redovito prosuđuje pravo stranaka i njihovih umješaača na naknadu ukupnih troškova postupka koji su im nastali tijekom i u povodu postupka, a općima zato što se one primjenjuju ako posebnim pravilima o konačnom snošenju troškova postupka (156., 157., 158./2., 159. – 161.) nije što drugo određeno. Pritom, dok se odredbe članka 157., članka 158. stavka 2. te članka 159. – 161. ZPP-a tiču slučajeva za koje su utvrđena posebna pravila o konačnom snošenju (u načelu) ukupnih troškova postupka kojima se isključuje primjena općih pravila sadržanih u članku 154. ZPP-a, odredbe članka 156. ZPP-a odnose se na slučajeve u kojima se o dužnosti naknade pojedinih troškova postupka i time njihova konačnog snošenja (iznimno od odredaba članka 154., članka 157., članka 158. stavka 2. te članka 159. – 161. ZPP-a) odlučuje odvojeno od odlučivanja o ostalim troškovima postupka (tzv. separacija troškova).

Odredbe članka 155. ZPP-a su korektivne (ograničavajuće) u odnosu na odredbe članka 154. te 156. – 161. ZPP-a utoliko što utvrđuju kriterije za selekciju troškova postupka koje je imala stranka koja je prema odredbama članka 154. te 156. – 161. ZPP-a u načelu stekla pravo na njihovu naknadu – na one čiju će naknadu ona imati pravo tražiti od drugih procesnih subjekata i na one koje će ipak definitivno sama snositi. Naime, prema odredbama članka 155. ZPP-a, stranka koja je prema odredbama članka 154. te 156. – 161. ZPP-a stekla pravo na naknadu troškova postupka od protivne stranke ima pravo tražiti naknadu samo onih od tih troškova koji su joj bili potrebni za vođenje parnice, odnosno, kad je riječ o slučajevima na koje se odnose odredbe članka 156. ZPP-a, koji su joj prouzrokovani krivnjom protivne stranke ili slučajem koji joj se dogodio. Ostale će troškove, kako je to već rečeno, snositi sama.

2. O teorijskoj kvalifikaciji i klasifikaciji pravila o konačnom snošenju troškova postupka

2.1. O nekim stajalištima u bivšoj jugoslavenskoj, hrvatskoj i drugoj postjugoslavenskoj doktrini

Kad je riječ o pravilima koja uređuju dužnost stranaka da međusobno naknađuju troškove postupka prema odredbama članka 154. te članaka 156. – 161. ZPP-a, u hrvatskoj se doktrini, koju, donekle, u tome slijedi i judikatura, zastupa stajalište da su za konačno snošenje troškova postupka mjerodavna dva načela (kriterija) – načelo *causae* i načelo *culpae*.⁶ Načelo *causae*, po tom stajalištu, bilo bi izraženo pravilima prema kojima je stranka koja je u cijelosti ili djelomično izgubila parnicu dužna razmjerno svom neuspjehu protivnoj stranci i njezinu umješaču naknaditi troškove izazvane vođenjem parnice (154./1., 2., v. *infra ad II.* i III.), dakle stranka koja je gubitkom parnice u cijelosti ili djelomično, razmjerno tom gubitku, dala povod za njezino vođenje. Pritom se prihvaćanje tog načela podupire stavom da je opravdano da svoje troškove snosi i drugome naknađuje onaj koji je svojim držanjem prije i izvan parnice doveo do potrebe da se ona vodi, koji ju je prouzrokovao, koji joj je dao povoda povredom subjektivnih prava, zbog čega ju je i izgubio.⁷ Načelom *culpae*, po stajalištu o kojemu je riječ, bila bi pokrivena praktično sva ostala pravila o naknadi tih troškova: - ono po kojemu je određene troškove protivnoj stranci i drugim sudionicima u postupku dužna naknaditi stranka koja ih je, neovisno o ishodu spora, tijekom i u povodu parnice prouzročila svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (156./1.); - ono po kojemu je tužitelj dužan naknaditi troškove postupka tuženiku koji je priznao tužbeni zahtjev, a nije dao povoda za vođenje parnice (157.); - ono po kojemu je

⁶ Usp.: ZUGLIA, GPP, 299. – 305., koji, ipak., razlikuje između odgovornosti za krivnju i za slučaj koji se stranci dogodio.; TRIVA-BELAJEC-DIKA, Građansko parnično procesno pravo, 1986. (TRIVA-BELAJEC-DIKA, GPPP), 381. – 383.; TRIVA-DIKA, GPPP, 467. – 470. U tom smislu, npr., i VTSRH: Pž-2990/03 (24. 10. 2006), INF 5664/08. POZNIĆ, Komentar Zakona o parničnom postupku („Prema tekstu Zakona iz 1976. s docnijim izmjenama i dopunama“), 2009. (cit.: POZNIĆ, Kom.), 325., 326., s aspekta ZPP-a 76, koji ne rabi izraz „konačno snošenje troškova postupka“, u vezi s odredbama članka 154. ZPP-a, govori da se tim odredbama „izražava princip da je za pravo stranke na naknadu parničnih troškova prema protivniku merodavan njen uspeh u parnici.“, od kojega se odstupa u slučajevima na koje se odnose odredbe članaka 156. i 157. BETETTO, u UDE, BETETTO, GALIČ, RIJAVEC, WEDAM-LUKIĆ, ZOBEC, Pravdni postopek, Zakon s komentarjem, 2. knjiga, 2006., (BETETTO, PP ZK, 2.), 29., smatra da je „temeljno mjerilo“ „kriterij uspjeha stranaka u parnici s obzirom na ishod odluke o glavnom zahtjevu“ (154.), koje „kao korektiv dopunjuje načelo krivnje“ (156.) te „posebna pravila za određene vrste troškova“ (157. – 162.). Pritom je, prema ovoj autorici, osnovno pravilo o naknadi parničnih troškova da u konačnoj posljedici oni terete onoga koji je svojim ponašanjem uzrokovao da je parnica bila potrebna zbog kršenja subjektivnih prava materijalnog prava protivne stranke, pa ju je izgubio (načelo uspjeha ili *causae*).

⁷ TRIVA-DIKA, GPPP, 467.

tuženik dužan tužitelju naknaditi troškove postupka kad tužitelj povuče tužbu, odnosno odrekne se tužbenog zahtjeva odmah nakon što tuženik ispuni zahtjev tužitelja ili zbog drugih razloga koji se mogu pripisati tuženiku (158./2.); - ono po kojemu je stranka koja odustane od pravnoga lijeka dužna naknaditi troškove protivnoj stranci koje je ona imala u povodu tog lijeka (158./3.); - ono po kojemu sud može u izlučnoj parnici odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove čak i kad prihvati zahtjev treće osobe kao tužitelja za proglašenje ovrhe nedopuštenom na određenom predmetu ovrhe, ako utvrdi da je tuženik kao ovrhovoditelj imao opravdanih razloga smatrati da ne postoji pravo treće osobe na tom predmetu ovrhe (160.).

Valja posumnjati u pravnoteorijsku utemeljenost izloženog stajališta. Ono kao pokušaj cjelovite sustavne prezentacije instituta nema, naime, uporišta u važećem zakonskom uređenju instituta konačnog snošenja troškova postupka (154. – 161.). To uređenje zahtijeva da se objašnjenje zakonskoga uređenja konačnog snošenja troškova postupka pokuša postaviti na bitno drukčijim teorijskim osnovama, i to ne samo iz „čisto“ doktrinarnih razloga već i zato da bi se omogućilo pravilnije razumijevanje instituta u cijelosti, značenja i smisla pojedinih kriterija o konačnom snošenju troškova postupka te njihova međusobnog odnosa.

2.2. Pokušaj kvalifikacijsko-klasifikacijskog određenja instituta u „novom ključu“⁸

Hrvatsko uređenje konačnog snošenja troškova postupka utemeljeno je, uz nekoliko iznimaka, na **načelu davanja povoda za vođenje parnice**, odnosno za **nastanak posebnih troškova uzrokovanih radnjama u povodu kojih su nastali** (*arg. ex* 154. – 161.). Pritom je kriterij objektivnog davanja povoda određujući, dok je primjena subjektivnog kriterija za davanje povoda ograničena samo na prouzrokovanje posebnih troškova postupka.

Iz odredaba članaka 154. – 161. ZPP-a moguće je izvesti zaključak da se odgovornost za naknadu troškova postupka prema načelu davanja povoda za njihov nastanak manifestira na više načina. U obliku **osnovnog i općeg pravila**⁹ ono se, najprije, javlja kao pravilo prema kojemu je stranka koja je u cijelosti izgubila parnicu i koja je time u cijelosti dala povod za njezino vođenje dužna protivnoj

⁸ Autor ovog oglada novi pristup kvalifikacijsko-klasifikacijskog određenja instituta anticipirao je u svom radu „Konačno snošenje troškova parničnog postupka - pokušaj sustavne prezentacije i redefiniranja instituta“, PuG 4/2005, 54-90.

⁹ O tome u kojem smislu ta pravila imaju značenje osnovnih, a u kojem smislu općih pravila o konačnom snošenju troškova postupka v. *supra* ad I.1.

stranci i njezinu umješaću u cijelosti naknaditi troškove postupka (154./1.1.), odnosno kao pravilo po kojemu se u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici njihovo pravo da traže naknadu troškova i time dužnost da ih međusobno naknade određuje razmjerno tom uspjehu (154./2.) (**načelo odgovornosti za troškove postupka prema uspjehu u parnici**; njem. *Erfolgshaftungsprinzip*).¹⁰ U navedenim slučajevima načelo davanja povoda javlja se u obliku **načela presumiranog davanja povoda** za parnicu. U njima se, naime, uz potpun ili djelomičan uspjeh u parnici kao svojevrsnu presumptivnu bazu veže presumptivni zaključak o davanju povoda za parnicu i time o odgovornosti za snošenje troškova postupka – za njihovu naknadu u cijelosti ili djelomično protivnoj stranci i njezinu umješaću, ali i za definitivno snošenje vlastitih troškova u cijelosti ili djelomično.

Načelo presumiranog davanja povoda za parnicu objektivno je određeno. Prema njemu, pravo na naknadu troškova ovisi o jednoj objektivnoj okolnosti – o ishodu parnice, neovisno o tome je li stranka koja ju je izgubila možda skrivila njezino vođenje ili nastanak određenih troškova.¹¹ U navedenom smislu odgovornost za naknadu troškova prema uspjehu u parnici zapravo je objektivizirani izraz **načela davanja povoda za parnicu** i time za prouzrokovanje troškova postupka.

Načelo presumiranog davanja povoda za parnicu očituje se, zatim, i kao pravilo po kojemu je tužitelj koji povuče tužbu ili se odrekne tužbenog zahtjeva dužan tuženiku naknaditi troškove postupka (158./1.) (ako nisu ispunjeni uvjeti iz članka 158. stavka 2. ZPP-a, v. *infra*), ali i kao pravilo po kojemu je stranka koja odustane od pravnog lijeka dužna protivnoj stranci naknaditi troškove nastale u povodu pravnog lijeka (158./3.).

Na načelu davanja povoda za parnicu (na „načelu *causae*“) – u njegovu pozitivnom i negativnom određenju – kao ključnom polaznom načelu za utvrđivanje odgovornosti za troškove postupka temelje se i pravilo po kojemu je tužitelj dužan naknaditi troškove postupka tuženiku koji nije dao povod za parnicu ako je prije nego što se upustio u raspravljanje u glavnoj stvari priznao tužbeni zahtjev (157.), ali i pravilo po kojemu je tuženik dužan naknaditi troškove postupka tužitelju koji je povukao tužbu ili se odrekao tužbenog zahtjeva odmah nakon što je tuženik udovoljio njegovu zahtjevu ili zbog drugih razloga koji se mogu pripisati tuženiku (158./2.). Ta se dva, korektivna, pravila, za razliku od prethodno nave-

¹⁰ Usp.: za prijašnje jugoslavensko pravo POZNIĆ, Građansko procesno pravo, 3. izd., 1070., 346., a za austrijsko pravo: FASCHING, Zivilprozeßrecht, Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts, 2. izd., 1990. (FASCHING, ZPR), 242.; RECHBERGER-SIMOTTA, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, 9. izd. 2017., (RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR), 264.

¹¹ Usp. TRIVA-DIKA, GPPP, 468.

denih općih pravila, međutim ne temelje na načelu presumiranog davanja povoda za parnicu već na **načelu dokazanog nedavanja** (157.), odnosno na **načelu dokazanog davanja povoda za parnicu** (158./2.). U slučaju na koji se odnosi prvo navedeno pravilo ostvarivanje prava na naknadu troškova postupka uvjetovano je, naime, dokazivanjem da tuženik koji je priznao tužbeni zahtjev unatoč tome **nije dao povod za tužbu**, dok će u slučaju na koji se odnosi drugo navedeno pravilo ostvarivanje prava na naknadu troškova ovisiti o tome hoće li tužitelj uspjeti dokazati da je povukao tužbu ili se odrekao tužbenog zahtjeva nakon što je tuženik tek tijekom postupka udovoljio njegovu zahtjevu ili iz drugih razloga koji se mogu pripisati tuženiku, dakle **dokazati da je povod za parnicu dao tuženik**.¹²

Pravilo prema kojemu sud može odlučiti da jedna stranka naknadi sve troškove koje su protivna stranka i njezin umještač imali ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svojega zahtjeva, a (dokaže se da) zbog tog dijela nisu nastali posebni troškovi (154./3.), imalo bi značenje posebnog korektivnog pravila u odnosu na opća pravila o odgovornosti za troškove postupka prema uspjehu u parnici (154./1., 2), pravila koje bi bilo utemeljeno na **objektivno određenom načelu dokazanog nedavanja povoda** za nastanak posebnih troškova.

Na **načelu dokazanog davanja povoda za nastanak pojedinih troškova** temelji se pravilo po kojemu je određene troškove protivnoj stranci i drugim sudionicima u postupku dužna naknaditi stranka koja ih je, neovisno o ishodu spora, tijekom i u povodu parnice prouzročila svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (156./1.), odnosno koje je svojom krivnjom prouzročio zastupnik stranke (156.). Naime, da bi se otklonila primjena pravila po kojima se predmnijeva da je povod za parnicu u cijelosti ili djelomično dala stranka koja ju je u cijelosti ili djelomično izgubila (154./1., 2.), treba stranka koja se poziva na primjenu odredaba članka 156. ZPP-a dokazati protivno – dokazati da su joj određeni posebni troškovi uzrokovani krivnjom protivne stranke ili njezina zastupnika (**načelo krivnje, culpa**) ili slučajem koji se toj stranci dogodio (**načelo objektivne uzročnosti**).

Odredba članka 160. ZPP-a, po kojoj sud može u izlučnoj parnici odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove čak i kad prihvati zahtjev treće osobe kao tužitelja za proglašenje ovrhe nedopuštenom na određenom predmetu ovrhe, ako utvrdi da je tuženik kao ovrhovoditelj imao **opravdanih razloga** smatrati da ne postoji pravo treće osobe na tom predmetu ovrhe, ne temelji se na načelu presu-

¹² Odgovornost tuženika za pokretanje parnice mogla bi se, pritom, dokazati dokazivanjem objektivnih okolnosti, npr. dokazivanjem činjenice da je utužena tražbina koja je ispunjena nakon podnošenja tužbe bila dospjela prije toga, ali i njegova subjektivnog odnosa prema razlogu zbog kojega je tužitelj to učinio, npr. dokazivanjem činjenice da je tuženik namjerno uništio predmet koji se tužbom tražio.

miranog, odnosno dokazanog nedavanja ili davanja povoda za vođenje parnice ili za nastanak pojedinih troškova već na **načelu dokazanog opravdanog razloga**, razloga koji bi u pojedinom slučaju mogli biti objektivne i/ili subjektivne naravi.

Odredba prema kojoj svaka stranka snosi svoje troškove ako je parnica završena sudskom nagodbom, a u nagodbi nije drugačije određeno (159./1.), izraz je **načela presumirane dispozicije stranaka** o konačnom snošenju troškova postupka.

Pravila o naknadi troškova prema uspjehu u parnici (154./1., 2.) ne primjenjuju se ni u slučajevima u kojima se naknada troškova određuje prema načelu **socijalnog oportuniteta** (diskrecijskom načelu), načelu koje je mjerodavno u statusnim stvarima, stvarima u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi, osobnim odnosima i mjerama za zaštitu prava i dobrobiti djeteta te u stvarima uzdržavanja djeteta. U tim stvarima sud naime o troškovima postupka odlučuje slobodno, vodeći računa o okolnostima slučaja i o ishodu postupka¹³ (366./1. ObZ-a).¹⁴

Prema odredbi članka 154. stavka 1. reč. 2. ZPP-a, umješac na strani stranke koja je izgubila parnicu dužan je naknaditi troškove koje je uzrokovao svojim radnjama (154./1.2.). Da bi umješac prema navedenoj odredbi bio odgovoran za naknadu troškova postupka, bilo bi potrebno, s jedne strane, utvrditi da je stranka kojoj se bio pridružio izgubila u cijelosti ili djelomično parnicu, što će se moći relativno jednostavno utvrditi na temelju odluke kojom će postupak biti okončan, ali, s druge strane, i utvrditi da su određeni troškovi koje su protivna stranka i njezin umješac pretrpjeli u postupku prouzrokovani upravo radnjama umješaca (154./1.2.).¹⁵ Utoliko bi se u vezi s odgovornošću umješaca za naknadu troškova postupka moglo reći da ona ne ovisi (samo) o presumiranom davanju povoda za parnicu (stranka) već (i) o dokazanom davanju povoda za nastanak određenih troškova (umješac).

Vezivanjem kvalifikacije „načelo *causae*“ samo uz pravila po kojima se odgovornost za naknadu troškova ravna prema uspjehu u parnici kao izrazu načela davanja povoda za njezino vođenje (154./1., 2.) neopravdano se, kako se to pokušalo pokazati u prethodnoj analizi odredaba o konačnom snošenju troškova postupka, domašaj načela davanja povoda za parnicu ograničava samo na ta pra-

¹³ U navedenim pravnim stvarima pravila ZPP-a o presumiranom, odnosno dokazanom davanju povoda za parnicu imaju značenje samo orijentacijskih i indicijskih kriterija.

¹⁴ ObZ: Obiteljski zakon, NN 103/15.

¹⁵ To mogu biti svi ili samo neki troškovi koji su nastali u parnici protivnoj stranci i njezinu umješacu, što će ovisiti o tome jesu li ili nisu prouzrokovani radnjama umješaca. O pravu i dužnosti umješaca na naknadu troškova postupka usp. DIKA, O troškovnom statusu umješaca nakon Novele Zakona o parničnom postupku iz 2019., Zbornik radova s V. međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“, Split, 2019. (cit.: DIKA, Troškovni status umješaca), 1-28.

vila. Na načelu davanja povoda za parnicu zasnovana su naime sva druga pravila ZPP-a o konačnom snošenju troškova postupka, osim dvaju (159., 160.), s time da većina tih pravila polazi od objektivno određenog davanja povoda za vođenje parnice, a samo jedno i od subjektivnog davanja povoda za nastanak pojedinih troškova (156.).

Navedena pravila kojima se odstupa od općeg pravila o konačnom snošenju troškova postupka, dakle od pravila o presumiranom davanju povoda za parnicu, ne mogu se genusno obuhvatiti načelom *culpa*e (krivnje) zato što se kod većine njih pravo na naknadu troškova ne ravna po subjektivnom kriteriju krivnje već (i) po drugim kriterijima za čije postojanje taj subjektivni moment nije određujući. Zajedničko je, međutim, za sva ta pravila da se tiču slučajeva u kojima se **presumpcija da je povod za vođenje parnice dala stranka koja ju je izgubila i koja je stoga dužna protivnoj stranci naknaditi troškove postupka obara dokazivanjem protivnog**: - dokazivanjem u nekim slučajevima da povod za vođenje parnice i time za nastanak troškova nije dala stranka koja ju je izgubila (tuženik koji je priznao tužbeni zahtjev, 157.); - dokazivanjem u nekim slučajevima da je povod za vođenje parnice i time za nastanak njezinih troškova dala stranka koja je uspjela u parnici (tužitelj koji je povukao tužbu ili se odrekao tužbenog zahtjeva, 158./2.); - dokazivanjem postojanja opravdanih razloga za osporavanje prava tužitelja koji je uspio u parnici (160.); - dokazivanjem da su određeni troškovi u postupku, neovisno o ishodu spora, prouzročeni skrivljenim ponašanjem neke od stranaka ili drugih sudionika u postupku, odnosno dokazivanjem da su prouzročeni slučajem koji se dogodio kojoj od stranaka (156.); - utvrđivanjem postojanja posebnih socijalno motiviranih razloga koji opravdavaju odstupanje od tog općeg pravila. Svi ti slučajevi, koji zahtijevaju da im budu posvećene posebne studije, neće biti predmet ovog oglada.

3. Konačno snošenje vlastitih troškova postupka

Iz eksplicitnih odredaba o dužnosti naknade troškova postupka protivnoj stranci, drugim sudionicima u postupku pa i sudu treba, *a contrario*, izvesti (implicitno) pravilo o konačnom snošenju troškova po kojemu stranke i drugi procesni subjekti sami definitivno snose svoje troškove u slučajevima u kojima nemaju pravo (u cijelosti ili djelomično) tražiti njihovu naknadu od kojeg drugog procesnog subjekta po nekoj od zakonom predviđenih osnova.

4. Odgovornost za troškove koje je stranka bila dužna prethodno snositi

Stranka i drugi procesni subjekti koji su po pravilima o prethodnom snošenju bili dužni predujmiti, odnosno naknaditi neke troškove sudu i drugim sudionicima u postupku (153.) ostaju, u načelu, i dalje dužni to njima učiniti – neovisno o pravilima o konačnom snošenju troškova postupka. Subjekti koji su predujmili, odnosno naknadili te troškove mogu, ovisno o kriterijima za njihovo konačno snošenje koji će biti mjerodavni za pojedini slučaj, tražiti njihovu naknadu od drugih procesnih subjekata.

5. Određenje glavnog predmeta rada

Novelom 2019. višestruko se interveniralo u uređenje parničnog troškovnog materijalnog prava.¹⁶ Najznačajnije promjene koje su izvršene tom novelom tiču se instituta konačnog snošenja troškova postupka u slučaju gubitka parnice u cijelosti ili djelomično – instituta uređenog odredbama članka 154. ZPP-a, koji je Novelom u cijelosti zamijenjen novim.

Predmet ovog oglada bit će upravo navedeni institut, i to u onom njegovu dijelu u kojemu se pravila koja ga uređuju ne odnose na pravo umješača da traži naknadu troškova, odnosno na njegovu dužnost da ih naknadi drugim procesnim subjektima. Troškovni status umješača, zbog svoje specifičnosti i složenosti, zahtijeva posebnu obradu.¹⁷ Predmetom ovog oglada iz analognih razloga neće biti ni troškovni status suparničara.¹⁸

Prigodom obrade instituta konačnog snošenja troškova postupka prema uspjehu u parnici u *supra* određenom suženom značenju nastojat će se posebno upozoriti na sadržaj i važnost izmjena koje su Novelom 2019 unesene u uređenje toga instituta, osobito u usporedbi s načinom na koji je on prije te novele bio normiran, interpretiran i primjenjivan u praksi. Upravo će se stoga, radi boljeg razumijevanja promjena do kojih je došlo, prethodno nastojati izložiti zakonsko uređenje instituta o kojemu je riječ prije Novele 2019 i praksu koja se na temelju njega formirala te nakon toga njegove nove normativne osnove i značenje koje bi im trebalo pridati. Pritom će se odvojeno obraditi naknada troškova u slučaju gubitka parnice u cijelosti (154./1., v. *infra ad II.*) od naknade troškova u slučaju djelomičnog uspjeha

¹⁶ Pod pojmom troškovnog materijalnog prava treba razumjeti one norme parničnog troškovnog prava koje utvrđuju prava i obveze (dužnosti) subjekata parničnog postupka u podmirivanju troškova postupka, uključujući i pravo i dužnost njihove naknade.

¹⁷ V. bilj. 15.

¹⁸ O ovom institutu usp. DIKA, O troškovima parničnog postupka u slučaju suparničarstva, *Liber amicorum Vladimir Vodinić*, 2019. (DIKA, Troškovi u slučaju suparničarstva), 103. – 126.

u parnici (154./2., v. *infra ad III.*). Posebna pažnja posvetit će se i specifičnostima u određivanju naknade troškova prema odredbama stavaka 3. – 6. članka 154. ZPP-a (v. *infra ad III.3.3. – III.3.7.*). Dodatno će biti izložene i specifičnosti konačnog snošenja troškova u povodu pravnih lijekova (v. *infra ad IV.*), u povodu tzv. incidentalnih postupaka (v. *infra ad V.*) te tzv. stupnjevite tužbe (v. *infra ad VI.*).

II. NAKNADA TROŠKOVA U SLUČAJU GUBITKA PARNICE U CIJELOSTI

1. Općenito

Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci i njezinu umješaću naknaditi troškove izazvane vođenjem postupka (154./1. ZPP 19).¹⁹ 20 Ta se odredba bitno ne razlikuje od odgovarajuće osnovne odredbe ZPP-a 13 (154./1.). Naime, prijašnja je odredba članka 154. stavka 1. ZPP-a 13 propisivala da je stranka „koja u cijelosti izgubi parnicu dužna protivnoj stranci i njezinu umješaću nadoknaditi troškove“. Razlika je između navedenih dviju odredaba u tome što su na kraju nove odredbe članka 154. stavka 1. reč. 1. ZPP 19 dodane riječi „izazvane vođenjem parnice“. Riječ je o dodatku kojim se, zapravo, ne mijenja značenje prije važeće odredbe.

U stavak 1. članka 154. ZPP-a 19 dodana je, međutim, druga rečenica koje nije bilo u članku 154. ZPP-a 13, prema kojoj je umješać na strani stranke koja je izgubila parnicu dužan naknaditi troškove koje je uzrokovao svojim radnjama.²¹ Riječ je o dopuni koja zbog složenosti inovirane impostacije troškovnog statusa umješaća u parnici zaslužuje posebnu studiju (v. *supra ad I.5.*).²²

¹⁹ Preteča odredbe članka 154. stavka 1. reč. 1. ZPP-a 19 bila je odredba § 143. stavka 1. reč. 1. Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929. (ZSPGP), koja je glasila: „Stranka, koja u parnici bude potpuno pobeđena, ima protivnoj stranci kao i njezinom sporednom umešaću naknaditi sve vođenjem parnice prouzrokovane troškove, koji su bili potrebni radi celishodnog ostvarivanja ili odbrane prava.“ Ova se odredba sadržajno podudarala s odredbom § 41. stavka 1. reč. 1. austrijskog Zivilprozeßordnunga iz 1895. (öZPO).

²⁰ BYDLINSKI, u FASCHING, Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, 2. Band/ 1. Teilband, 2002., (BYDLINSKI, Komm.), 654., ističe da § 41. st. 1. öZPO-a uređuje dužnost pobijeđene stranke da naknadi troškove u slučaju potpune pobjede procesnog protivnika. Po ovom se autoru tu najjasnije pokazuje razlika između općih normi građanskog prava i onih procesnog prava o dužnosti naknade. Ne traži se da je onaj koji je dužan dati naknadu namjerno protupravno postupao niti da se skrivljeno upustio u spor koji je izgubio. Pobjedniku pripada pravo na naknadu i kada je do njegova uspjeha došlo primjenom pravnog shvaćanja suda koje on nije predvidio niti ga htio, čak i kad bi ono bilo protivno njegovu interesnom položaju u širem smislu. Budući da se polazi od procesnog uspjeha, ne bi bila relevantna predvidivost sudske odluke, osim, eventualno, u slučajevima neizvjesnosti visine utužene tražbine.

²¹ Interesantno je konstatirati da se u stavku 1. članka 154. ZPP-a 19 u prvoj i drugoj rečenici koristi isti glagol u dvije jezične varijante – u reč. 1. glagol „nadoknaditi“, u reč. 2. glagol „naknaditi“.

²² V. bilj. 15.

Zato što se odredba članka 154. stavka 1. reč. 1. ZPP-a 19 i odredba članka 154. stavka 1. ZPP-a 13 sadržajno u bitnome podudaraju, bit će stajališta judikature i doktrine utemeljena na odredbi članka 154. stavka 1. ZPP-a 13 u osnovi relevantna i *nakon* Novele 2019.

I u slučajevima u kojima će se smatrati da je u cijelosti uspjela u postupku, stranka će biti dužna naknaditi troškove protivnoj stranci koje će joj prouzrokovati svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (156., v. *supra ad* I.2.2.).

Iz pravila da je stranka koja je izgubila parnicu dužna naknaditi troškove protivnoj stranci i njezinu mješaću proizlazi, *a contrario*, da ona **u cijelosti definitivno snosi vlastite troškove**, osim onih na čiju naknadu ima pravo po načelu dokazne krivnje ili odgovornosti protivnika za slučaj koji mu se dogodio (154./3., 156.), svakako ako nema mjesta primjeni drugih kriterija o naknadi troškova postupka u parnici (157., 158./2., 160.) (v. *supra ad* I.2.2.).

2. Kriteriji za ocjenu potpunog uspjeha pojedinih stranaka u parnici

2.1. Polazne osnove za ocjenu potpunog uspjeha

Zakonom nije izrijekom propisano kad će se smatrati da je neka od stranaka u cijelosti uspjela u parnici. Podrazumijeva se, međutim, da ta ocjena ovisi o ishodu parnice. Tužitelj je uspio u parnici, a tuženik ju je izgubio ako je tužbeni zahtjev tužitelja u cijelosti prihvaćen.²³ S druge strane, tužitelj je izgubio parnicu, a tuženik je u njoj u cijelosti uspio ako je tužiteljeva tužba odbačena ili ako je zahtjev istaknut u njegovoj tužbi u cijelosti odbijen.²⁴ U načelu je parnicu izgubio i tužitelj koji je povukao tužbu (158./1.).^{25 26} Uspjeh pojedine stranke prosuđuje se na temelju odluke kojom je postupak okončan (presude, rješenja – procesnog i meritornog, platnog naloga) – usporedbom onoga što se tražilo i onoga kako je odlučeno.²⁷

O nekim posebnim slučajevima uspjeha odnosno neuspjeha stranke u cijelosti v. *infra ad* II.3. i II.4.

²³ Tako i: GRBIN, Troškovi parničnog postupka, NZ 9-10//89 (GRBIN, Troškovi), 1068.; GRBIN, Vrijednost predmeta spora te troškovi parničnog postupka, PuG 6/2007. (GRBIN, Vrijednost predmeta spora), 465.

²⁴ OkrS OS: Gž-2031/87 - PSP 34-139; VSRH: Rev-82/03 - IO 2/03-219. V. i GRBIN, Troškovi, 1068. Iznimku bi predstavljao slučaj na koji se odnosi odredba članka 157. ZPP-a.

²⁵ Iznimku bi predstavljao slučaj na koji se odnosi odredba članka 158. stavka 2. ZPP-a.

²⁶ U skladu s time suđeno je da, kad tužitelj povuče tužbu, sud ne može odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove – VSRH: Revx-77/08, 12. 11. 2008. – IO VSRH 2/08-210.

²⁷ U tom smislu s aspekta austrijskog prava BYDLINSKI, Komm., 654.

2.2. Isticanje više osnova za utemeljenje tužbenog zahtjeva, odnosno za odbacivanje tužbe ili za odbijanje zahtjeva

Tužitelj je u cijelosti uspio u sporu ako njegov tužbeni zahtjev bude usvojen i samo po jednoj od više osnova na kojima ga je on utemeljio, npr. u sporu u povodu otkaza stana iz više razloga,²⁸ odnosno tuženik je u cijelosti uspio u sporu ako tužba bude odbačena ili ako zahtjev tužitelja bude odbijen po osnovi samo jednog od više sredstava obrane koje je tuženik istaknuo tijekom postupka.²⁹ Kad je, međutim, riječ o naknadi troškova u vezi s pozivanjem na te različite osnove za utemeljenje zahtjeva, odnosno za dovođenje u pitanje dopuštenosti tužbe ili osnovanosti zahtjeva, treba uzeti da bi tužitelj, odnosno tuženik imao pravo na naknadu samo onih troškova koji bi nastali u vezi s osnovama na koje bi se pozvali ako bi se pokazalo da sve one, na temelju utvrđenog činjeničnog stanja, opravdavaju utemeljenje zahtjeva, odnosno da dovode u pitanje dopuštenost tužbe ili osnovanost zahtjeva. Ako bi se, međutim, utvrdilo da nekih od tih osnova nema ili da one ne opravdavaju osnovanost tužbenog zahtjeva, odnosno dovođenje u pitanje dopuštenosti tužbe ili osnovanosti zahtjeva, tada bi protivnoj stranci trebalo priznati pravo na naknadu troškova postupka koji bi joj bili uzrokovani incidentalnom provjerom postojanja tih osnova. Tu bi bili relevantni kriteriji mjerodavni za ocjenu potrebnosti neke radnje i troškova koji su u povodu nje nastali (155.).³⁰ Stranka koja je poduzela neku radnju trebala bi snositi rizik suvišnosti njezina poduzimanja koja bi se ocjenjivala s obzirom na njezin objektivni rezultat.³¹

²⁸ Usp. POZNIĆ, Kom., 328., koji, čini se, bezrezervno smatra da je uspjeh tužitelja u takvom slučaju potpun te da mu pripada naknada za puni iznos. Slično i BYDLINSKI, Komm., 655., po kojem bi trebalo uzeti da je stranka u cijelosti uspjela i kada bi uspjela samo s pojedinim napadnim ili obrambenim sredstvima, pri čemu u pravilu ne bi bilo važno je li raspravljano o drugim činjeničnim pitanjima prouzrokovalo opsežnije troškove (npr. ono o više razloga za razvod). Bilo bi obeshrabrujuće za stranke, osobito kod vrlo nejasnog činjeničnog ili pravnog stanja, kad bi bile prisiljene da – u slučaju potpuno opravdanog vođenja postupka – odustanu od određenih postupovnih tvrdnji ili dokaza zbog prijeteće odgovornosti za troškove koji bi u povodu njih mogli nastati ako se pokaže da nisu pridonijeli njezinu uspjehu, osim kad bi bila riječ o troškovima za radnje koje bi se bez daljnjeg mogle ocijeniti kao bezizgledne ili nepravilne.

²⁹ Usp. POZNIĆ, Kom., 328.

³⁰ Prema odredbama članka 155. stavka 1. ZPP-a, sud će prilikom odlučivanja o troškovima postupka stranci odrediti naknadu samo onih troškova koji su bili potrebni za vođenje parnice (reč. 1.), s time da o tome koji su troškovi bili potrebni te o visini troškova sud odlučuje ocjenjujući brižljivo sve okolnosti, osobito vodeći računa o pravilima ZPP-a koja za pripremanje glavne rasprave određuju upućivanje podnesaka i jedno pripremno ročište te jedno ročište za glavnu raspravu (reč. 2.). Odredbe članka 155. ZPP-a ne ostavljaju mjesta dvojabama (v. bilj. 28.) da bi stranka imala pravo na naknadu i troškova nastalih u povodu neuspješnih ofenzivnih ili defenzivnih radnji, odnosno da ne bi bila dužna naknaditi protivnoj stranci troškove koje bi joj prouzrokovala njihovim poduzimanjem. U prilog tom stavu govore i odredbe članka 156. ZPP-a.

³¹ Tako, npr., ako bi tuženik istaknuo prigovor prekluzije i prigovor zastare, pa bi se utvrdilo da prigovor prekluzije ne stoji, a da je prigovor zastare osnovan, tužitelju bi trebalo priznati troškove koji bi mu

O ocjeni uspjeha u slučajevima u kojima bi tuženik uspio s nekim materijalno-pravnim prigovorima v., npr., *infra ad* II.3.5. te *ad* II.4.5. i II.4.6.

2.3. Naknadna promjena ofenzivne, odnosno defenzivne pozicije stranaka

Tužitelj koji bi (u pravilu u kvantitativnom, ali, iznimno, i u kvalitativnom smislu) naknadno smanjio (preinačio) svoj zahtjev (zapravo djelomično povukao tužbu – 158./2.) zato što bi tuženik njegov zahtjev koji je u vrijeme utuženja bio osnovan djelomično ispunio – uspio bi u parnici u odnosu na dio zahtjeva na koji bi se odnosilo to ispunjenje. Odgovarajuće bi vrijedilo i za tuženika koji bi se najprije ovlašteno branio od tužbenog traženja, ali bi, nakon naknadne promjene materijalnopravne situacije, njoj primjerio svoju poziciju u parnici,³² npr. ako bi odmah nakon dospelosti utužene tražbine priznao tužbeni zahtjev (154., 157., v. *supra ad* I.2.).

2.4. O nekim stajalištima iz judikature

Sudovi su u pojedinim slučajevima iz prakse, između ostaloga, zauzeli stajalište:

- da je tužitelj koji je nakon smrti davatelja uzdržavanja podnio protiv njegovih nasljednika tužbu za raskid ugovora o doživotnom uzdržavanju dao povoda za tu tužbu ako su nasljednici pristali preuzeti ugovorne obveze;³³

- da tužitelj koji je u cijelosti izgubio parnicu protiv tuženika nema pravo na naknadu parničnih troškova, pa ih ne može ni prebijati utvrđenim parničnim troškovima tuženika već je dužan u cijelosti naknaditi troškove tuženika;³⁴

- da će sud kad djelomično prihvati tužbeni zahtjev tužbe i u cijelosti protutužbeni zahtjev, a parnični trošak zatraži samo protutužitelj, odlučiti o njegovu zahtjevu primjenom odredbe članka 154. stavka 1. ZPP-a;³⁵

- da sud nije ovlašten odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove parničnog postupka ako su ispunjene pretpostavke za primjenu odredbe čl. 154. st. 1. ZPP-a 13 (154./1.1. ZPP-a 19) – neovisno o tome koje je materijalno pravo primijenio;³⁶

- da je uspjeh tužitelja potpun po presudi kojom je prihvaćen zahtjev za poni-

posebno nastali u povodu provjere prvog od tih prigovora. Tuženik bi trebao snositi rizik neosnovanog iznošenja toga prigovora.

³² Tako i BYDLINSKI, Komm., 655.

³³ ŽS KO: GŽ-1303/01 – IO 1/02-194. Bila bi riječ, treba uzeti, o parnici koju je tužitelj izgubio.

³⁴ VSRH: Rev-1633/2013-2 – IO VSRH 1/2015-218.

³⁵ ŽS ZG: GŽ-7814/01 od 21. 10. 2001. – ING PSP 2002-8-24. V. GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 465. Sud bi u ovom slučaju trebao tužitelju u cijelosti dosuditi njegove (potrebne) troškove.

³⁶ VSRH: Rev 643/2008-2 – IO VSRH 2/2012-202.

štaj ugovora iako je izrečeno da je svaka od stranaka dužna vratiti ono što je primila na osnovi ugovora.³⁷ Relevantnost ovog pravnog shvaćanja ovisila bi ipak o tome na temelju čije je inicijative sud odlučio da je svaka stranka dužna vratiti ono što je primila po osnovi poništenog ugovora. Ako je tužitelj bio zatražio i poništaj i izricanje dužnosti vraćanja primljenog, tada se može uzeti da je u cijelosti uspio u parnici, ali ako je tužitelj bio zatražio samo poništaj ugovora, a tuženik izricanje osude na povrat primljenog, tada bi trebalo uzeti da su obje stranke uspjele sa svojim zahtjevima: tužitelj s tužbom, tuženik s protutužbom ili istaknutim prigovorom³⁸ (v. *infra ad* II.3.4.);

- da tužitelj koji je prethodno uspio sa svojom žalbom, zbog čega je pobijana presuda ukinuta i predmet vraćen prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje, mora tuženiku po načelu uspjeha naknaditi sve parnične troškove ako sud u ponovljenom postupku donese odbijajuću presudu.³⁹ Tužitelj bi u cijelosti izgubio parnicu i u slučaju u kojemu bi prigodom podnošenja tužbe imao za nju pravni interes, ali bi ga naknadno izgubio zbog okolnosti koje su nastale tijekom postupka, zbog čega bi tužba bila odbačena.⁴⁰ Naime, da bi tužitelj uspio u parnici, njegova tužba treba biti dopuštena (treba za nju imati pravni interes), a zahtjev osnovan u momentu zaključenja glavne rasprave kao momentu koji je relevantan za određivanje stanja odnosa među strankama s obzirom na koji se definitivno sudi.⁴¹

3. Neki posebni slučajevi potpunog (ne)uspjeha stranke u parnici

3.1. Odbacivanje tužbe u povodu prigovora dvostruke litispencije

U jednom konkretnom slučaju iz prakse naloženo je tužitelju čija je tužba odbačena zbog toga što je među strankama u istoj stvari već tekla parnica da tuženiku u cijelosti naknadi parnične troškove jer je izgubio parnicu.⁴² U tom je slučaju prvostupanjski sud bio odbacio tužbu i osudio tužitelja da tuženiku naknadi troškove

³⁷ VSH: Rev-2546/82 od 7. 4. 1983., PSP (NZ) 23/251. V. i: V. i GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 465.; POZNIĆ, Kom., 328.

³⁸ Kad prihvati zahtjev za poništaj ugovora, sud nije dužan *ex officio* naložiti svakoj od stranaka da vrati ono što je primila na osnovi takvog ugovora (*arg. ex* 332. – 334. Zakona o obveznim odnosima, NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15; ZOO).

³⁹ Usp. BETETTO, PP ZK, 29., 30., pozivajući se na odluku Višjeg sodišća v Ljubljani (cit.:VSL): I Cp-1588/93 od 2. 2. 1994.

⁴⁰ Usp. BETETTO, PP ZK, 30., pozivajući se odluku VSL-a: II Cp-1015/201 od 25. 9. 2002.

⁴¹ O iznimkama v., između ostaloga, *supra ad* II.2.3.

⁴² VSRH: Revt-82/03, 1. 10. 2003. – INF.5298, 15. 12. 2004. O stajalištu prakse da je parnicu izgubila stranka čija je tužba odbačena zbog dvostruke litispencije – v. ŽS ZG: GŽ-302/00, 15. 2. 2000. – ING PSP 2000-8-101.

postupka, dok je drugostupanjski potvrdio tu odluku u dijelu o odbačaju, a preinačio u dijelu kojim je odlučeno o troškovima postupka i odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove – uz obrazloženje da je tuženik mogao prigovor litispendencije istaknuti već u odgovoru na tužbu, što, međutim, nije učinio.

Revizijski je sud, međutim, svoju odluku, kojom je prihvatio reviziju, utemeljio na odredbama članka 154. ZPP-a 13, prema kojima je stranka koja u cijelosti izgubi parnicu bila dužna protivnoj stranci i njezinu umješraču naknaditi troškove (stavak 1.), s time da je sud mogao, ako bi stranka djelomično uspjela u parnici, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj i umješraču razmjerni dio troškova (stavak 2.), ali i na odredbi članka 156. stavka 1. ZPP-a, na kojoj je drugostupanjski sud utemeljio svoj pravni zaključak u odnosu na odluku o trošku, prema kojoj je stranka bila dužna neovisno o ishodu parnice naknaditi protivnoj stranci troškove koje je uzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio.

Vrhovni je sud, polazeći od stava da je tužitelj u cijelosti izgubio parnicu kad je njegova tužba odbačena ili tužbeni zahtjev u cijelosti odbijen te od utvrđenja da je u konkretnom slučaju tužba odbačena, našao da je u tom slučaju kod odlučivanja o trošku postupka trebalo primijeniti načelo *causae*, sadržano u navedenoj odredbi članka 154. stavka 1. ZPP-a 13, prema kojoj je stranka koja u cijelosti izgubi parnicu bila dužna protivnoj stranci naknaditi troškove postupka. Protivno stajalištu drugostupanjskog suda da je i tuženik svojom krivnjom uzrokovao parnične troškove time što već u odgovoru na tužbu nije istaknuo prigovor litispendencije, najviši je sud našao da se ta činjenica ne može tuženiku pripisati u krivnju koju je imala na umu odredba članka 156. ZPP-a. Odredba čl. 156. ZPP-a 13, prema kojoj je stranka, neovisno o ishodu parnice, dužna protivnoj stranci naknaditi troškove koje je uzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (načelo *culpa* – prema kvalifikaciji tog suda), izuzetak je u odnosu na načelo *causae*, sadržano u odredbi članka 154. stavka 1. ZPP-a. Prema stajalištu Vrhovnog suda, na konkretnan slučaj nije se mogla primijeniti ni odredba članka 154. stavka 2. ZPP-a, jer tužitelj ni djelomično nije uspio u parnici. Zato je taj sud zaključio da je, na osnovi izloženog, prvostupanjski sud pravilno primijenio materijalno pravo⁴³ kad je tužitelju dosudio troškove spora u navedenom iznosu.

U vezi s izloženim judikatom Vrhovnog suda treba primijetiti da taj sud nije uzeo u obzir okolnost da su stranke u postupku dužne savjesno se koristiti pra-

⁴³ Bila bi riječ o funkcionalno određenom pojmu materijalnog prava kao prava o primjeni kojega ovisi osnovanost nekog zahtjeva, zapravo materijalnog troškovnog prava, koje treba razlikovati od troškovnog kompetencijskog i troškovnog postupovnog prava. V. bilj. 16.

vima koja su im priznata Zakonom (9.), odnosno da je sud dužan onemogućiti svaku zloupotrebu prava u postupku (10./1.). Osim toga taj sud nije iz odredbe prema kojoj je stranka dužna neovisno o ishodu parnice nadoknaditi protivnoj stranci troškove koje joj je uzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (156./1. ZPP-a 13) izveo u toj odredbi impliciranu normu da će takva stranka sama definitivno snositi svoje troškove postupka uzrokovane njezinom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio. Uz to, nije vodio računa ni o odredbi čl. 155. stavka 1. ZPP-a prema kojoj će sud pri odlučivanju koji će se troškovi stranci nadoknaditi uzeti u obzir samo troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice.⁴⁴ Upravo je zato u konkretnom slučaju tuženiku svakako trebalo priznati troškove koje je imao u vezi s podneskom u kojemu je trebao istaknuti prigovor dvostruke litispendencije, a to je bio odgovor na tužbu – riječ je o troškovima koji su bili potrebni radi ostvarenja njegova uspjeha u parnici. Odgovor na pitanje je li tužitelj trebao biti osuđen da tuženiku naknadi i troškove koji su mu nastali sudjelovanjem u postupku nakon podnošenja odgovora na tužbu ovisio bi o tome je li tuženik znao ili bio dužan znati za raniju litispendenciju u istoj stvari. Ako je znao ili ako je bio dužan znati (a čini se da je – prema izloženom historijatu slučaja – znao),⁴⁵ pa nije već u odgovoru na tužbu istaknuo taj prigovor, moglo bi mu se prigovoriti da se nije savjesno koristio svojim procesnim ovlaštenjima i da mu nakon toga nastale troškove u načelu ne bi trebalo nadoknaditi. Pritom ni tužitelj ne bi imao pravo tražiti naknadu troškova koje je imao u postupku zato što je podnio nedopuštenu tužbu. Upravo bi se stoga moglo uzeti da je zahtjev tuženika za naknadu troškova koji su mu nastali nakon podnošenja odgovora na tužbu u kojemu je propustio iznijeti prigovor ranije litispendencije, bio neosnovan u dijelu u kojem se odnosio na te dodatne troškove, i to stoga što ih je sam sebi prouzrokovao, odnosno zato što mu ti troškovi nisu bili potrebni za njegov uspjeh u parnici. Polazeći od navedenog izvoda, moglo bi se reći, uz pretpostavku da je činjenično utemeljen, da je drugostupanjski sud „intuitivno“ naslutio kako bi trebalo postupiti u konkretnom slučaju, da bi trebalo odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove, ipak, i to bi se moglo prigovoriti stajalištu drugostupanjskog suda, troškove koji su im

⁴⁴ Tu je odredbu i prije Novele 2019 trebalo shvatiti i u funkcionalnom smislu – u smislu da se potrebnima neće smatrati troškovi nastali u vezi s radnjama koje su mogle biti poduzete zajedno s radnjama koje su joj prethodile. Novelom 2019 takvo je značenje te odredbe naglašeno time što je po novome izriječkom propisano da će sud odlučiti o tome koji su troškovi bili potrebni te o njihovoj visini „ocjenjujući brižljivo sve okolnosti, osobito vodeći računa o pravilima ZPP-a koja za pripremanje glavne rasprave određuju upućivanje podnesaka i jedno pripremno ročište te jedno ročište za glavnu raspravu“ (155./1.2.). Riječ je o dodatku u novoredigiranoj odredbi članka 155. stavka 1. ZPP-a za koji se i prije te novele moglo uzeti da je bio „impliciran“ u toj odredbi.

⁴⁵ U pravilu stranke znadu ili su barem dužne znati za postupke koji se između njih vode, osobito nakon nastupanja litispendencije, dakle nakon dostave tužbe tuženiku (194.).

nastali nakon podnošenja odgovora na tužbu u kojemu je tuženik trebao istaknuti prigovor ranije litispendencije. Tuženiku je, naime, trebalo priznati pravo na naknadu troškova nastalih do poduzimanja te radnje i u vezi s njome. Izloženi stav trebalo bi relativizirati u slučaju u kojemu bi tuženik istaknuo već u odgovoru na tužbu prigovor ranije litispendencije, ali su u postupku koji je nakon toga nastavljen nastali daljnji troškovi, npr. u vezi s provjerom utemeljenosti toga prigovora. Tuženik bi (u načelu) trebao imati pravo i na naknadu tih troškova.

3.2. Objektivna kumulacija tužbenih zahtjeva

Objektivna kumulacija postoji kad tužitelj u tužbi (188./1.) ili naknadno tijekom postupka istakne više tužbenih zahtjeva (191./1.).⁴⁶ U slučaju takve kumulacije tužitelj će u cijelosti uspjeti u parnici ako svi zahtjevi koje je istaknuo budu prihvaćeni, a tuženik ako svi oni budu odbijeni ili ako tužba u cijelosti bude odbačena (v. *supra ad II.2.2.*).

Ako sud prihvati samo neki ili neke od istaknutih zahtjeva, a drugi ili druge odbije, trebao bi radi donošenja odluke o naknadi troškova, polazeći od toga koja je od stranaka u cijelosti uspjela u povodu pojedinih od zahtjeva, najprije utvrditi njezine posebne troškove koji su nastali u vezi sa svakim od tih zahtjeva, a nakon toga njezin udio u zajedničkim troškovima koji bi se ticali pojedinih ili svih zahtjeva razmjerno njezinu uspjehu u sporu.⁴⁷

Ako bi stranka samo djelomično uspjela u povodu nekog od zahtjeva, na utvrđivanje troškova na čiju bi naknadu imala pravo u vezi s tim zahtjevom primjenjivala bi se pravila o naknadi troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u sporu (154./2., v. *infra ad III.3.*). Pritom bi njezino pravo da participira u naknadi troškova koji bi bili zajednički za sve istaknute zahtjeve ili samo za neke od njih ovisilo o razmjeru njezina uspjeha u sporu u povodu zahtjeva u povodu kojega je djelomično uspjela te o razmjeru udjela toga zahtjeva u ukupnoj vrijednosti predmeta spora svih zahtjeva kojih bi se ti troškovi ticali. Pritom bi za utvrđivanje participacije u zajedničkim troškovima bila u pravilu relevantna vrijednost predmeta spora svakog od istaknutih zahtjeva.

⁴⁶ O uspjehu u parnici u slučaju tzv. eventualne objektivne alternacije tužbenih zahtjeva (198./2., 3.) v. *infra ad II.4.3.*

⁴⁷ U tom smislu i POZNIĆ, Kom., 328.

3.3. Formalno suparničarstvo

Suđeno je da je svaki formalni suparničar (196./1.2.)⁴⁸ samostalna stranka u postupku te da odlukom o troškovima postupka sud mora odlučiti o troškovima koje mora naknaditi protivna stranka svakom od tih suparničara zasebno, ili koje svaki od njih mora zasebno naknaditi protivnoj stranci, a da sud ne može obvezati protivnu stranku da svim tim suparničarima naknadi jednu ukupnu svotu troškova postupka.⁴⁹ Za „zajedničke“ troškove koje bi takvi suparničari mogli imati u postupku v. *infra ad* III.3.⁵⁰

3.4. Subjektivna preinaka tužbe

Tužitelj može sve do zaključenja prethodnog postupka svoju tužbu preinačiti i tako da umjesto prvobitnog tuženika tuži drugu osobu (192./1.). Za takvu preinaku tužbe potreban je pristanak osobe koja treba stupiti u parnicu umjesto tuženika, a ako se tuženik već upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, potreban je i pristanak tuženika (192./2.). Nakon što se tuženik upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, umjesto tužitelja može u parnicu stupiti novi tužitelj samo ako tuženik na to pristane (192./3.). Osoba koja stupa u parnicu umjesto stranke mora primiti parnicu u onom stanju u kakvu se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa (192./4.).

Prema stajalištu judikature formiranom prema ZPP-u 76, u slučaju subjektivne preinake tužbe prvobitni tuženik ima pravo na naknadu parničnih troškova,⁵¹ što se opravdava okolnošću da takva preinaka ima u odnosu na prvobitnog tuženika zapravo učinak prešutnog povlačenja tužbe ako prvobitni tuženik pristane na preinaku.⁵² Treba uzeti da se izloženo stajalište tiče slučaja u kojemu se prvobitni tuženik bio upustio u raspravljanje o glavnoj stvari prije preinake tužbe i u kojemu je osoba koja treba stupiti u parnicu umjesto tuženika na to pristala (*arg. ex* 192./1., 2.). Naime, ako bi do povlačenja tužbe došlo prije upuštanja u raspravljanje prvobitnog tuženika, tada za preinaku ne bi bio potreban njegov pristanak (192./2.). Njemu bi se moglo priznati pravo na naknadu samo onih troškova koji bi mu nastali nakon što bi mu tužba bila dostavljena, ali prije nego što bi se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, npr. ako bi svoj odgovor na tužbu podnio prije nego što bi mu bio dostavljen podnesak tužitelja o subjektivnoj pre-

⁴⁸ Prema odredbi članka 196. stavka 1. toč. 2. ZPP-a, više osoba može jednom tužbom tužiti ili biti tuženo ako su predmet spora zahtjevi, odnosno obveze iste vrste koji se temelje na bitno istovrsnoj činjeničnoj i pravnoj osnovi te ako postoji stvarna i mjesna nadležnost istog suda za svaki zahtjev i za svakog tuženika.

⁴⁹ VTSRH: Pž-4035/06, 23. 8. 2006. – Zbirka 12/116.

⁵⁰ O troškovima postupka u slučaju suparničarstva v. bilj. 18.

⁵¹ Tako POZNIĆ, Kom., 326., pozivajući se na odluku Višeg priv. suda Srb., Pž-1570/84.

⁵² Usp. POZNIĆ, Kom., 326.

inaci tužbe. Prvobitni tuženik koji bi se prije subjektivne preinake tužbe upustio u raspravljanje u glavnoj stvari imao bi pravo na naknadu troškova postupka uz analognu primjenu općeg pravila o naknadi troškova u slučaju povlačenja tužbe (158./1., v. *supra ad I.2.*).

Novi tuženik, s obzirom na to da parnicu mora primiti u onom stanju u kakvu se ona nalazi u trenutku kad u nju stupa (192./4.), bio bi dužan, ako bi izgubio spor, tužitelju naknaditi (potrebne) troškove čitavog postupka, dakle i dionice toga postupka prije nego što bi stupio u postupak. S druge strane, tužitelj koji bi izgubio spor novom bi tuženiku bio dužan naknaditi samo troškove koji bi ovome nastali nakon što bi stupio u parnicu,⁵³ jer bi on mogao imati samo te troškove.

U slučaju subjektivne preinake tužbe na aktivnoj strani u parnici, prvobitni tužitelj ne bi imao pravo na naknadu troškova postupka jer bi njegov položaj u parnici i time pravo na naknadu troškova postupka preuzeo novi tužitelj, koji bi odgovarao tuženiku koji je pristao na takvu preinaku i za troškove koji bi nastali prije nego što bi do nje došlo.

3.5. Odlučivanje o zahtjevu tužbe i protutužbe te o prigovoru radi prebijanja

3.5.1. Odlučivanje o zahtjevu tužbe i protutužbe

U parnici u kojoj bi sud u cijelosti prihvatio i tužiteljev tužbeni zahtjev i tuženikov protutužbeni zahtjev trebalo bi uzeti da je svaka od stranaka u cijelosti uspjela sa svojim zahtjevom, pa bi troškove čiju bi naknadu svaka od stranaka imala pravo tražiti trebalo odvojeno obračunati za tužbu i protutužbu. Kad je, međutim, bila riječ o troškovima koji bi bili „zajednički” za postupak u povodu tužbe i onaj u povodu protutužbe, pravo na njihovu naknadu svakoj od stranaka trebalo bi priznati vodeći računa o vrijednosnom odnosu prihvaćenog tužbenog i protutužbenog zahtjeva. Nakon što bi na navedeni način utvrdio ukupni iznos troškova na čiju bi naknadu imala pravo svaka od stranaka, te bi iznose trebalo prebiti i, eventualno, neprebijeni višak dosuditi stranci kojoj bi on prema tom obračunu pripadao.

U parnici u kojoj bi tuženik podnio protutužbu i u kojoj bi bili odbijeni i zahtjev tužbe i zahtjev protutužbe, svakoj bi od stranaka pripadalo pravo na naknadu troškova postupka kao da su vođena dva spora.⁵⁴ Analogno bi vrijedilo i u slučaju u kojemu bi tužbeni zahtjev bio odbijen, a protutužba odbačena.⁵⁵ U

⁵³ Tako i POZNIĆ, Kom., 326.

⁵⁴ POZNIĆ, Kom. 326., 327., pozivajući se na odluku VS Srb., Gž-2311/78, Zb. II., br. 1684.

⁵⁵ POZNIĆ, Kom. 327., pozivajući se na odluku Okr. Sud u Osijeku, Pr Gž-2031/87 od 18. 6. 1987, Pregled. (NZ) 1987-34-139.

tim bi slučajevima bila, naime, riječ o dvije parnice u materijalnom smislu koje bi imale samostalnu pravnu sudbinu i u vezi s kojima bi troškove postupka trebalo odvojeno obračunati. U pogledu obračuna i prijebaja troškova vrijedilo bi analogno ono što je *supra* rečeno u vezi sa slučajem u kojemu bi bili prihvaćeni i zahtjev tužbe i zahtjev protutužbe. Iz *supra* navedenih razloga bila bi nepravilna odluka prema kojoj bi svaka stranka snosila svoje troškove u parnici u kojoj bi bili odbijeni i zahtjev tužbe i zahtjev protutužbe.⁵⁶

3.5.2. Odlučivanje u povodu prigovora radi prebijanja

Prigovor radi prebijanja jest (u pravilu uvjetni) meritorni prigovor tuženika u formi svojevrsnog pravozaštitnog zahtjeva kojim on traži od suda presudu kojom će, ako utvrdi postojanje tražbine tužitelja, utvrditi i njegovu protutražbinu istaknutu u tom prigovoru, prebiti te tražbine i, ovisno o opsegu toga prijebaja, u cijelosti ili djelomično odbiti tužbeni zahtjev tužitelja (*arg. ex 189./1, 333./3., 338./3.*).⁵⁷ Upravo stoga sud će odlučiti o postojanju ili nepostojanju tražbine istaknute prigovorom radi prebijanja samo ako tužbeni zahtjev tužitelja bude (u cijelosti ili djelomično) prihvaćen – samo će tada biti ispunjen uvjet uz koji je taj prigovor istaknut i time pretpostavka za prijebaj koji je njime zatražen.⁵⁸

U slučaju u kojemu bi sud u cijelosti prihvatio i tužiteljev tužbeni zahtjev i tuženikov prigovor istaknut radi prebijanja trebalo bi uzeti da je svaka od stranaka u cijelosti uspjela sa svojim zahtjevom bez obzira na to što je nakon prebijanja međusobnih tražbina stranaka sud naložio tuženiku plaćanje samo dijela iznosa koji je tužitelj zahtijevao.⁵⁹ Ovaj bi slučaj trebalo u načelu prosuđivati analogno kao i onaj u kojemu bi tuženik umjesto prigovora radi prebijanja podnio kompenzabilnu protutužbu (v. *supra ad II.3.5.1.*). Pritom bi trebalo razlikovati posebne troškove vezane uz postupak u povodu tužbe i one koji bi nastali u povodu prigovora radi prebijanja, koji bi se mogli svakoj od stranaka odvojeno i u cijelosti priznati, od „zajedničkih“ troškova postupka, koje bi, u načelu, valjalo raspodijeliti

⁵⁶ Tako POZNIĆ, Kom. 327., kritički komentirajući odluku Višeg suda u Novom Sadu, Gž-2443/86, SP 1990/a, broj 99.

⁵⁷ Usp. DIKA, Građansko parnično pravo, Tužba, VI. Knjiga, 2009. (DIKA, GPP, VI.), § 49/3.

⁵⁸ Suđeno je (VSRH: Rev-r-1512/2010-2 – IO VSRH 1/2014-196.) da je prihvaćanje tužbenog zahtjeva pretpostavka za odlučivanje o postojanju potraživanja istaknutog radi prebijanja.

⁵⁹ Tako i VSRH: Rev-34/02, 24. 4. 2002. – IO VSRH 1/03-178. V. i GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 465. Zato je odlučeno da svaka stranka ima pravo na naknadu svojih troškova za vođenje spora. Ocijenjeno je, naime, da je drugostupanjski sud pogrešno primijenio materijalno pravo zauzevši stajalište da je u ovom slučaju tužiteljica uspjela samo u dijelu koji joj je dosuđen. BYDLINSKI, Komm., 655, smatra, međutim, da bi tužitelj u cijelosti podlegao i kad bi njegov (po sebi osnovani) tužbeni zahtjev bio odbijen zato što je tuženik istaknuo (po sebi također osnovani) protuzahjev, pri čemu bi i prigovor radi prijebaja trebalo smatrati jednim od više podignutih obrambenih sredstava.

između njih ovisno o vrijednosti tužbenog zahtjeva i vrijednosti predmeta spora istaknutog prigovora radi prebijanja.

Ako bi sud prihvatio tužbeni zahtjev i utvrdio da tražbina istaknuta radi prebijanja (u cijelosti ili djelomično) ne postoji, trebao bi tužitelju priznati troškove na čiju bi naknadu imao pravo u postupku u povodu prihvaćenog tužbenog zahtjeva te onih na čiju bi naknadu imao pravo u postupku u povodu istaknutog prigovora tuženika radi prebijanja. O tzv. troškovima koji bi bili „zajednički za ta dva postupka“ vrijedilo bi analogno ono što je rečeno o tim troškovima u vezi sa slučajem u kojemu bi i zahtjev tužbe i prigovor radi prebijanja bili u cijelosti prihvaćeni (v. *supra*).

Ako bi tužba bila odbačena ili ako bi tužbeni zahtjev bio odbijen, sud ne bi smio meritorno odlučiti o postojanju ili nepostojanju tuženikove tražbine istaknute prigovorom radi prebijanja, i to stoga što ne bi bio ispunjen uvjet uz koji bi taj prigovor bio istaknut. Međutim, neovisno o tome, sud bi u takvom slučaju trebao odlučiti o troškovima koji bi tuženiku nastali u postupku u povodu tužbe, ali i o troškovima koji bi mu nastali u postupku u povodu istaknutog prigovora radi prebijanja – ako bi prejudicijelno utvrdio da postoji tražbina koja je istaknuta tim prigovorom. I troškove takvog istaknutog prigovora treba smatrati opravdanim parničnim troškovima nastalim „u borbi“ tuženika protiv pretenzije tužitelja.

Ako bi tužba bila odbačena ili ako bi tužbeni zahtjev bio odbijen te ako bi sud prejudicijelno utvrdio i da ne postoji ni tražbina istaknuta prigovorom radi prebijanja, o troškovima postupka trebao bi odlučiti analogno kao u slučaju u kojemu bi bili odbačeni tužba ili odbijen u njoj istaknuti zahtjev te u kojemu bi bili odbačeni protutužba ili odbijen u njoj istaknuti zahtjev (v. *supra*).

U konkretnom slučaju iz prakse odbijen je tužbeni zahtjev tužitelja i utvrđeno je da ne postoji tražbina istaknuta radi prebijanja, ali, s obzirom na to da u povodu toga prigovora nisu nastali posebni troškovi, ocijenjeno je da utvrđenje da ne postoji tražbina istaknuta radi prebijanja nije utjecalo na odluku o troškovima postupka koje je tužiteljica dužna naknaditi tuženiku prema čl. 154. st. 1. ZPP-a jer je i tužbeni zahtjev odbijen kao neosnovan. Vrhovni je sud stoga revidirao odluku drugostupanjskog suda, koji je bio odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove.⁶⁰

⁶⁰ VSRH Rev-306/2009. od 25. 11. 2009. U vezi s izloženim judikatom moglo bi se primijetiti da nije do kraja jasno kako je bilo odlučeno o postojanju tražbine istaknute prigovorom radi prebijanja – u izreci presude kojom je odbijen tužbeni zahtjev ili prejudicijelno, o čemu se sud očitovao u obrazloženju svoje odluke.

Kad je riječ o pravu na naknadu troškova u postupcima u kojima bi tuženik istaknuo i prigovor radi prebijanja i u kojima bi se utvrdilo da su i tužbeni zahtjev i prigovor radi prebijanja osnovani, moglo bi se postaviti pitanje bi li pravo stranaka na naknadu troškova postupka trebalo prosuđivati i s jednog drugog aspekta. Naime, u tim bi postupcima sudskom odlukom došlo do prijeloja tražbine na koju se odnosio zahtjev tužbe i tražbine istaknute prigovorom radi prebijanja, što bi redovito značilo da su te tražbine postojale i prije parnice i da ih je bilo moguće prebiti prigovorom građanskopravne kompenzacije mimo parnice. Zato bi se nametao zaključak da bi tužitelj nepotrebno isprovocirao parnicu u kojoj bi se utvrđivalo postojanje njegove tražbine i osnovanost zahtjeva kojim bi bilo zatraženo njezino ostvarivanje u cijelosti, umjesto da izvrši kompenzaciju i, eventualno, utuži samo nekompenzirani dio. Tuženik bi, pak, upuštajući se u takvu parnicu, osporio utuženu tražbinu tužitelja u cijelosti i uvjetno, opreza radi, istaknuo prigovor radi prebijanja svoje tražbine. Takvim postupanjem tužitelj bi izazvao nepotrebne troškove postupka koji bi se ticali dijela tražbine koji je mogao kompenzirati prije tužbe, dok bi tuženik takve troškove izazvao osporavanjem utužene tražbine i na njoj zasnovanog zahtjeva te isticanjem prigovora radi prebijanja, iako je i on mogao istaknuti prigovor građanskopravne kompenzacije. Zato bi se moglo postaviti načelno pitanje bi li u takvim slučajevima objema strankama trebalo uskratiti pravo da traže naknadu troškova izazvanih izabranim putem pravne zaštite – parnice umjesto građanskopravne kompenzacije i priznati im samo pravo da od protivne stranke traže naknadu troškova koje bi im ona prozurokovala time što nije respektirala mogućnost i rezultate takve kompenzacije.

3.6. Naknada troškova u parnicama za osnivanje prava služnosti

U judikaturi bivše države, utemeljenoj na ZPP-u iz 1976., bilo je zauzeto stajalište da je u parnici radi uspostave prava služnosti tužitelj dužan tuženiku naknaditi parnične troškove i kad je tužbeni zahtjev prihvaćen, i to stoga što nije dao povod sporu u kojemu je to pravo konstituirano,⁶¹ odnosno stoga što tuženik nije bio dužan bez sudske odluke priznati pravo služnosti, pa zato nije u obvezi da tužitelju naknadi troškove postupka.⁶² Slično je Savezni sud smatrao da je tužitelj dužan snositi troškove u parnici po tužbi za konstituiranje prava služnosti prijelaza preko tuđeg zemljišta s obzirom na to da se postupak vodio isključivo u njegovu interesu, a tuženik nije dao povoda parnici.⁶³

⁶¹ VSSrb.; Pr Gzz-367/73, od 4. 12. 1973., ZSO 1976-1-44; Gzz-105/88 i Rev-1173/88 od 7. 6. 1988., SP 1989/9, str. 46., br. 102. Cit. prema POZNIĆ, KOM., 325., 326.

⁶² VSSrb.: Gzz-104/86, Bilt. Okr. suda u Beogr., 27-28/1987, str. 85; Rev-1299/91 od 26. 6. 1991., SP 11991/12, str. 48. Cit. prema POZNIĆ, KOM., 325., 326.

⁶³ Pr. Gzz-19/83 od 6. 10. 1983., SP 1985/7, str. 42., ZSO 1983-4-321. Cit. prema POZNIĆ, KOM., 325., 326.

Navedena su pravna stajališta u doktrini utemeljenoj na ZPP-u 1976 shvaćena u smislu da se ona odnose na slučaj u kojemu tuženik prije parnice nije osporio pretpostavke za postojanje prava služnosti.⁶⁴ Ovo tumačenje izloženih judikata nije dokraja supstancirano u smislu je li tuženik koji prije parnice nije osporavao pretpostavke za osnivanje prava služnosti bio tužen prije nego što mu je tužitelj omogućio da se izvansudski dogovore o osnivanju toga prava te je li priznao tužbeni zahtjev prije upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari, što vjerojatno nije bio slučaj, i tako ostvario pretpostavke za donošenje odluke o naknadi troškova postupka primjenom odredbe članka 157. ZPP-a (v. *supra ad I.1., 2.*). Međutim, neovisno o tome treba uzeti da su judikati o kojima je riječ (implicite) pošli od shvaćanja da se tuženik u slučajevima koji se tiču osnivanja prava služnosti – sve dok sud ne donese odluku kojom će ograničiti njegovo pravo vlasništva – ima pravo protiviti uspostavi takvog ograničenja te da zbog toga treba smatrati da nije dao povod za vođenje parnice o osnivanju toga prava, osobito stoga što se ona vodila isključivo u interesu tužitelja. Radilo bi se zapravo o stajalištu kojim bi se proširivala primjena pravila o odgovornosti tužitelja za naknadu troškova postupka za čije vođenje tuženik nije dao povod i na slučajeve u kojima tuženik ne bi priznao tužbeni zahtjev prije upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari, dakle izvan granica utvrđenih odredbom članka 157. ZPP-a – ako bi bila riječ o parnicama koje bi se vodile „isključivo u interesu tužitelja” kao što su one o osnivanju prava služnosti. Bila bi riječ o iskoraku judikature kojim bi ona „sudskopravno” kreirala posebno pravilo o naknadi troškova postupka kojim bi se dodatno ograničila primjena osnovnog i općeg pravila iz članka 154. stavka 1. ZPP-a o dužnosti naknade troškova postupka prema uspjehu u sporu. Bila bi riječ o iskoraku judikature za koji bi, usko pravnodogmatski gledano, bilo teško naći opravdanja u važećem uređenju parničnog troškovnog materijalnog prava, ali za koji bi se moglo pronaći uporišta u temeljnim načelima toga prava: u parnicama u kojima bi se ograničavala njegova prava u interesu drugih subjekata tuženiku treba priznati pravo na naknadu troškova postupka u kojemu bi takvo ograničenje bilo konstituirano, pravo koje bi se temeljilo na pravu tuženika da se protivni ograničenju njegovih prava sve dok to ograničenje ne bi bilo konstituirano odlukom suda. U prilog takvoj interpretaciji govorilo bi i temeljno načelo izvanparničnog troškovnog materijalnog prava prema kojemu u izvanparničnom postupku troškove snosi stranka u čijem je interesu postupak proveden (pravno pravilo iz § 20.

⁶⁴ POZNIĆ, KOM., 325., koji naglašava da se u vezi s tim shvaćanjima ne upušta u pitanje jesu li redaktori Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima odista smatrali da je parnica jedan od pravnih putova za ustanovljenje, konstituiranje, nastanak prava služnosti, odnosno da ostavlja po strani ustanovljenje prava služnosti u izvanparničnom postupku fizičke diobe.

stavak 1. ZSVP-a).⁶⁵ Riječ je o načelu koje bi, *per analogiam*, bilo moguće, eventualno, primijeniti i u parničnom postupku u onim specifičnim slučajevima u kojima bi se parnični postupak „vodio isključivo u interesu (jedne) stranke“ u smislu u kojemu bi se postojanje takvog interesa prosuđivalo po pravilima izvanparničnog troškovnog prava.⁶⁶

De lege ferenda, ako bi se s pravopolitičkog aspekta ocijenilo da bi trebalo ozakoniti pravno shvaćanje na kojemu se temelje navedeni judikati, trebalo bi propisati da bi u slučaju u kojemu bi tuženik imao opravdanih razloga protiviti se prihvaćanju (konstitutivnog) zahtjeva radi ograničenja nekog njegova prava isključivo u interesu tužitelja, sud mogao odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove, analogno kao što je to propisano za izlučne parnice (160.). Čini se da bi takva solucija više odgovarala „prirodi“ tih parnica od one za koju su se opredijelili sudovi u navedenim odlukama.

3.7. Spor o zahtjevu utemeljenom na zakonu koji je ukinuo Ustavni sud

U parnici koja je okončana u korist tuženika, tijekom koje je Ustavni sud utvrdio neustavnost zakonskog propisa na kojemu je tužitelj bio utemeljio svoj zahtjev, Visoki privredni sud našao je da tuženik u takvom slučaju nema pravo na naknadu troškova.⁶⁷ U doktrini su se razlozi za takvu odluku vidjeli u tome što je tužitelj pokrenuo spor pozivajući se na propise čija bi primjena, po ocjeni suda, dovela do prihvaćanja tužbenog zahtjeva da nije utvrđena neustavnost propisa.⁶⁸ U vezi s tim slučajem bilo bi moguće primijetiti da bi tužitelju eventualno bilo moguće priznati pravo na naknadu samo onih troškova postupka koji su nastali do donošenja (objave) odluke Ustavnog suda, nakon koje on više nije imao opravdanih razloga smatrati da je njegov zahtjev osnovan.⁶⁹ U tom se judikatu može prepoznati odjek pravopolitičkog stava koji je svoju zakonsku potvrdu imao u odredbi članka 149. ZPP-a 56, prema kojoj je sud u izlučnim parnicama mogao

⁶⁵ ZSVP: Zakon o sudskom vanparničnom postupku iz 1934. (SN 175-XLV.).

⁶⁶ Ovdje bi došlo do svojevrstne inverzije u podrednoj primjeni odredaba odnosnih zakona. Naime, u svim se zakonima koje uređuju posebne građanskopravne procedure (uključujući i u onima koji uređuju izvanparnični postupak) upućuje na odgovarajuću primjenu odredaba ZPP-a kao osnovnog i općeg građanskog procesnog zakona. U slučaju o kojemu je riječ inspiracija za kreaciju pravila parničnog troškovnog prava pronašla bi se u pravilima koja se izravno odnose na izvanparnično materijalno troškovno pravo. Prihvaćanje takve inverzije moglo bi se opravdati i stajalištem da su pravnokreativne parnice poput one za osnivanje prava služnosti u biti specifične izvanparnične stvari koje se ostvaruju po pravilima parnične procedure.

⁶⁷ VPS: Sl-209/73 od 17. 8. 1973. – Odvjetnik 11-12/1973. Cit. prema POZNIĆ, Kom., 326.

⁶⁸ Usp. POZNIĆ, Kom., 326.

⁶⁹ Ukidna odluka Ustavnog suda djeluje *ex nunc*, zbog čega bi trebalo uzeti da je zahtjev tužitelja bio osnovan do donošenja te odluke, a da je nakon toga postao neosnovan – analogno kao kad bi zakon na kojemu je bio utemeljen naknadno bio izmijenjen novim zakonom.

odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove ako bude prihvaćen tužbeni zahtjev za izlučenje stvari, a sud utvrdi da je tuženi kao tražilac izvršenja u izvršnom postupku imao opravdanih razloga smatrati da ne postoje prava trećih na tim stvarima.⁷⁰ Bila bi naime riječ o primjeni pravnog stajališta do kojega se došlo uopćavanjem pravopolitičkog stava na kojem je bila utemeljena odredba članka 149. ZPP-a 56, stajališta prema kojemu sud treba odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ako je, unatoč tome što je prihvatio tužbeni zahtjev tužitelja, našao da je tuženik imao opravdanih razloga dovoditi u pitanje osnovanost toga zahtjeva.

3.8. Privremene mjere

U slučaju u kojem bi koja od stranaka podnijela tijekom parničnog postupka prijedlog za određivanje privremene mjere osiguranja (278./1. ZPP-a; 341./1. OZ-a),⁷¹ o troškovima incidentalnog postupka za određivanje te mjere sud bi bio dužan odlučiti u parničnom postupku. Pritom, da bi tužitelj imao pravo na naknadu (i) tih troškova, parnica bi se u glavnoj stvari trebala okončati u njegovu korist i moralo bi se utvrditi da su bile ispunjene procesne i meritorne pretpostavke za prihvaćanje toga prijedloga.⁷² Ako bi se parnica u glavnoj stvari okončala na štetu tužitelja, tuženik bi imao pravo na naknadu troškova koji bi mu bili prouzročeni predlaganjem, pa i određivanjem privremene mjere. Tuženik bi imao pravo na naknadu troškova incidentalnog postupka u povodu prijedloga za određivanje privremene mjere i ako bi taj prijedlog bio odbačen ili odbijen.⁷³

O troškovima postupka osiguranja koji bi bio proveden mimo parničnog postupka odlučivalo bi se u postupku osiguranja (*arg. ex 14./4. OZ-a*).

⁷⁰ Odluka VPS-a bila je donesena u vrijeme važenja ZPP-a 56 (SL FNRJ 4/57, 52/61, SL SFRJ 12/65, 1/71, 23/72, 6/74). Odredbi članka 149. ZPP-a 56 odgovara odredba članka 160. ZPP-a 19.

⁷¹ OZ: Ovršni zakon, NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16 – Odluka Ustavnog suda, 73/17.

⁷² Zato će u slučaju u kojemu je tijekom parnice predloženo izdavanje privremene mjere, sud odlučiti o troškovima u vezi s tim prijedlogom tek u konačnoj odluci s obzirom na konačni uspjeh stranaka u postupku – usp. BETETTO, 30., bilj. 30.

⁷³ Usp. i POZNIĆ, Kom., 329.

III. NAKNADA TROŠKOVA U SLUČAJU DJELOMIČNOG USPJEHA U PARNICI

1. Uvod

Prema odredbi članka 154. stavka 2. ZPP-a 13., ako bi stranka djelomično uspjela u parnici, sud je **mogao**, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj i umješaču razmjeran dio troškova.⁷⁴ Novelom 2019. ta je odredba zamijenjena novim odredbama novog članka 154. stavka 2. ZPP-a 19 koje glase: „**Ako su stranke djelomično uspjele u parnici, sud će najprije utvrditi postotak u kojemu je svaka od njih uspjela, zatim će od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici koji su bili potrebni za svrhovito vođenje postupka te će toj stranci odmjeriti naknadu dijela takvih ukupnih troškova koji odgovara postotku koji je preostao nakon navedenog obračuna postotaka u kojima su stranke uspjele u parnici. Omjer uspjeha u parnici ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu, vodeći računa i o uspjehu dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva.**“ Od navedenih dviju rečenica stavka 2. članka 154. ZPP-a 19 odredbi članka 154. stavka 2. ZPP-a 13 funkcionalno (ali ne i sadržajno) odgovara samo odredba reč. 1. stavka 2. članka 154. ZPP-a 19, dok odredba reč. 2. stavka 2. članka

⁷⁴ Normativnom pretečom navedene odredbe treba smatrati odredbu § 145. stavka 1. ZSPGP-a, koja je glasila: „Ako svaka stranka djelomično pobjedi, a djelomično podlegne, onda će se troškovi međusobno prebiti ili srazmjerno razdijeliti. Taj se deo troškova može utvrditi brojem ili postotkom.“ Ta je odredba, međutim, bila dopunjena odredbom stavka 2. § 145. ZSPGP-a, prema kojoj je sud mogao i pri navedenom ishodu parnice naložiti jednoj stranci naknadu sviju troškova, koje su protivna stranka i njezin sporedni umješač imali, ako je protivna stranka podlegla samo u razmjerno neznatnom dijelu svog zahtjeva, a zbog toga nisu nastali posebni troškovi, „ili ako je veličinu njezine tražbine u parnici tek trebalo utvrditi veštacima, po uzajamno obračunavanju ili po uvidavnosti suda“. Dok je prvi dio navedene odredbe stavka 2. § 145. ZSPGP-a odgovarao odredbi članka 154. stavka 3. ZPP-a 13 (154./5. ZPP 19), njezin kurzivom naglašeni doslovno citirani završni dio nije preuzet u ZPP-u 56, pa ni u ZPP-u 76., uključujući ni u njegovim varijantama prema ZPP-u 13 i ZPP-u 19.

Odredba § 145. stavka 1. ZSPOGP-a odgovarala je sadržajno prvoj i drugoj rečenici § 43. öZPO-a. Stavak 1. § 43. öZPO-a dopunjen je, međutim, odredbom reč. 3. („Die von der Partei getragene Gerichtsgebühren und anderen bundesgesetzlich geregelten staatlichen Gebühren, Kosten von Amtshandlungen außerhalb des Gerichts, Gebühren der Zeugen, Sachverständigen, Dolmetscher, Übersetzer in Beisitzer, Kosten der notwendigen Verlaubarungen sowie Kosten eines Kurators, die die Partei nach § 10 zu beistreiten hatte, sind ihr dabei verhältnismäßig mit dem Teil zuzusprechen, der dem Ausmaß ihres Obsiegens entspricht“), koja je u bitnome alterirala značenje odredaba reč. 1. i 2. stavka 1. § 43. öZPO-a u usporedbi sa značenjem koje je bez te rečenice imala odredba § 145. stavka 1. ZSPGP-a. Odredba § 43. stavka 2. öZPO-a odgovara odredbi stavka 2. § 145. ZSPGP-a

154. ZPP-a 19 utvrđuje jedan „novi“ osnovni kriterij za ocjenu omjera uspjeha stranaka u parnici (v. *infra ad* III.3.3.) te jedan „novi“ dopunski (korektivni) kriterij za obračun njihovih troškova (v. *infra ad* III.3.4.).⁷⁵

U nastavku III. dijela ovog ogleada, da bi se naglasilo značenje izmjena koje su u uređenje instituta unesene Novelom 2019, najprije će se nastojati u bitnome izložiti doktrinarne stavove i judikaturu koji su bili formirani na temelju odredbe članka 154. stavka 2. ZPP-a 13 (v. *infra ad* III.2.), a tek nakon toga novo uređenje uvedeno Novelom 2019 (v. *infra ad* III.3.).

O nekim slučajevima u kojima bi se smatralo da stranka nije u cijelosti uspjela u postupku v. *supra ad* II.3. i *infra ad* III.2.2.

2. Uređenje prije Novele 2019

2.1. Uvod

Načelom uspjeha u parnici i time davanja povoda za parnicu bila je inspirirana i odredba članka 154. stavka 2. ZPP-a 13, prema kojoj je sud mogao, ako bi stranka djelomično uspjela u parnici, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj i umješaču razmjerni dio troškova. Pritom je, zato što je svaka stranka mogla, a ne samo tužitelj, djelomično uspjati u parnici,⁷⁶ kod djelomičnog uspjeha u parnici valjalo uzeti u obzir uspjeh obiju stranaka.⁷⁷

Ako je uspjeh stranaka bio izjednačen, tj. ako bi svaka od njih uspjela (otprilike) u jednoj polovici dijela, sud je bio ovlašten („može“) (i trebao je tako, prema jednoj od interpretativnih varijanti, postupiti) odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove (*arg. ex* 154./2.).⁷⁸ U slučaju nejednakog uspjeha u parnici sud je bio

⁷⁵ Riječ je zapravo o dodatnim normama kojima se u relativno reduciranoj, u izvjesnom smislu pitijskoj maniri htjelo sankcionirati dominantne stavove koji su bili prihvaćeni u praksi u pogledu pitanja na koja one aludiraju (v. *infra ad* III.3.3. i 3.4.).

⁷⁶ VSH: Rev-3146/90. 30. 4. 1991. – IO 1993/255; VSRH: Rev-2141/95 – INF-N 4856/00; Rev-200/01 – INF-N 5177/03.

⁷⁷ VSRH: Rev-609/01, 22. 5. 2001. – IO VSRH 2/01-181; VSRH: Rev-1389/2009-2 – IO VSRH 1/2011-187.

⁷⁸ U tom smislu: za austrijsko pravo – FASCHING, ZPR, 242.; a za prijašnje jugoslavensko pravo – PO-ZNIĆ, GPP, 363. GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 466., smatrao je da je sud onda kad bi, s obzirom na uspjeh stranaka i visinu troškova, svaka od njih imala pravo na naknadu približno jednakog iznosa parničnih troškova bio dužan odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove, da se ti troškovi zapravo prebijaju. Razlika između prethodno navedenog i Grbinova stajališta bila je, ipak, u tome što je prema prethodno navedenom bio relevantan uspjeh stranaka u sporu, što znači da je po tom stajalištu svaka stranka snosila svoje troškove ako je u glavnoj stvari svaka uspjela podjednako, neovisno o njihovoj visini, dok je prema „Grbinovu stajalištu“ bio relevantan ukupan iznos troškova svake od stranaka, a ne njihov uspjeh u glavnoj stvari. To znači da je, prema drugom stajalištu, stranka koja bi uspjela u jednoj

dužan odrediti da stranka koja je uspjela u manjem dijelu naknadi drugoj stranci i njezinu umješaču razmjernan dio troškova (*arg. ex* 154./2.).⁷⁹ U slučajevima u kojima je bilo moguće matematičkom preciznošću utvrditi uspjeh stranaka u parnici, sud je raspodjelu troškova trebao odrediti primjenom matematičkih kriterija. U slučajevima u kojima to nije bilo moguće ili u kojima je to bilo moguće samo s nerazmjernim teškoćama sud je uspjeh stranaka trebao odrediti po slobodnoj ocjeni (223.),⁸⁰ pa je u tim slučajevima izračun eventualne naknade ovisio o tako utvrđenom uspjehu u parnici. U prilog primjene kriterija slobodne ocjene govorila je i okolnost da je sucu bila dopuštena određena doza diskrecije pri obračunavanju troškova („sud može“, a ne „sud će“).

Radi utvrđivanja uspjeha pojedine stranke u sporu, sud se, u pravilu, trebao rukovoditi kriterijima po kojima se utvrđivala vrijednost predmeta spora poje-

trećini u glavnoj stvari imala pravo tražiti od protivnika naknadu troškova ako bi ukupni zbroj njezinih troškova bio veći od protivnikovih. O razlici u obračunu troškova kod djelomičnog uspjeha u sporu prema navedene dvije metode v. *infra ad* III.2.2.

VERONA-ZUGLIA, Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama (Građanski parnični postupak), bez god. izd., 228., u bilj. 1. uz dio odredbe reč. 1. stavka 1. § 145. ZSPGP-a koji je glasio: „Ako svaka stranka delomično pobjedi, a delomično podlegne, onda će se troškovi međusobno prebiti“ (v. bilj. 74.), napominju da se tu uzimalo „da su parnični troškovi obadviju stranaka po prilici jednaki“, da je to i bilo „bar donekle, kad je porezna vlast u slučaju takve presude naplaćivala pristojbu na presudu u jednakim dijelovima od obadviju stranaka“, ali da „Danas, kad pristojbu na presudu mora platiti unaprijed sam tužilac, troškovi parničnih stranaka nijesu jednaki, pa će sud - da bi ih izjednačio, morati u takvom slučaju osuditi tuženika da povрати tužiocu i sarazmerni dio pristojbe za presudu i postupak.“ Prema istim autorima (bilj. 2. uz § 145. ZSPGP-a), završni dio reč. stavka 1. § 145. ZSPGP-a, prema kojemu su se troškovi o kojima je u tom stavku bila riječ, osim što su se mogli prebiti, mogli i „srazmerno razdeliti“, do takve bi razdiobe moglo doći ako bi, npr., tužilac uspio s $\frac{3}{4}$ svog zahtjeva, a tuženik s $\frac{1}{4}$, na način da bi se, ako bi se ta jedna četvrtina prebijala jednom četvrtinom tužiočevom, dolazilo do „rezultata da bi tuženik morao naknaditi tužiocu polovinu parničnih troškova. No pošto je tužilac platio unaprijed čitavu pristojbu na osudu“, morao je „sud osuditi tuženika, da povрати tužiocu $\frac{3}{4}$. uplaćene pristojbe za presudu i polovicu ostalih tužiočevih parničnih troškova“. To je stajalište, zahvaljujući onima koji su na ZSPGP-u bili izvorno formirali svoje znanje i razumijevanje parničnog troškovnog prava (usp. npr. BAZALA, Parnični troškovi po Zakonu o parničnom postupku, Odvjetnik., 1958./1., /cit.: BAZALA, Troškovi/, 29.), bilo pretežno prihvaćeno u bivšoj jugoslavenskoj, ali i hrvatskoj praksi prije Novele 2019.

⁷⁹ GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 366., ističe, pozivajući se na judikaturu (VSRH: Rev-3146/90 od 30. 4. 1991. – IO VSRH 1993/255; Rev-609/01 od 22. 5. 2001. – IO VSRH 2/01-181) da su sudovi, u pravilu, kod djelomičnog uspjeha stranaka u parnici određivali da jedna stranka naknadi drugoj razmjernan dio troškova, pri čemu su morali voditi računa o uspjehu kako tužitelja tako i tuženika. Tada je, smatra ovaj autor, pozivajući se također na judikaturu (VSRH: Rev-166/03 od 16. 11. 2005.; Rev-885/06 od 20. 9. 2006. – INF. 5620, 16. 1. 2008.), sud bio dužan, s obzirom na uspjeh stranaka i visinu njihovih parničnih troškova, utvrditi iznos koji su stranke na ime tih troškova dugovale jedna drugoj i razliku dosuditi stranci čiji je iznos priznatih troškova bio veći. U tom smislu i VSRH: Rev-832/2005-2, 26. 4. 2006.

⁸⁰ Prema odredbi članka 223. stavka 1. ZPP-a, ako se utvrdi da stranci pripada pravo na naknadu štete, na novčanu svotu ili na zamjenjive stvari, ali se visina svote, odnosno količina stvari ne može utvrditi ili bi se mogla utvrditi samo nerazmjernim teškoćama, sud će o tome odlučiti prema slobodnoj ocjeni. O toj slobodnoj ocjeni usp. DIKA, Građansko parnično pravo, Utvrđivanje činjenica, VII. knjiga, 2018., §§ 120. – 122.

dinih vrsta zahtjeva (35. – 40.), pri čemu je bila određujuća vrijednost glavnoga zahtjeva, odnosno glavnih zahtjeva (35.). Međutim, u slučajevima u kojima bi, uz glavni, bili istaknuti i neki sporedni zahtjevi (redovito zahtjev za isplatu kamata, ugovorne kazne), stranke su mogle različito uspjeti u sporu u povodu glavnog i u povodu onih koji bi se vodili u povodu sporednog.⁸¹ U tim je slučajevima uspjeh stranaka trebalo u pravilu ocjenjivati odvojeno za svaki od tih zahtjeva. Ako bi stranke različito uspjele u odnosu na pojedine od više istaknutih (tužbenih i/ili protutužbenih, glavnih i/ili sporednih) zahtjeva, pri izračunu uspjeha u parnici trebalo je uzeti u obzir njihovu posebno utvrđenu vrijednost.

2.2. O nekim slučajevima u kojima ne dolazi do potpunog uspjeha u parnici

2.2.1. Sporovi u kojima tužbeni zahtjev nije bio kvantitativno određen

U sporovima u kojima se obujam uspjeha nije mogao kvantitativno odrediti, do čega je moglo doći u parnicama u povodu nenovčanih zahtjeva, sud je mogao slobodnom ocjenom utvrditi u kojoj je mjeri uspjela jedna stranka, a u kojoj druga, kao npr. u sporu u kojemu je utvrđeno da ugovor o zakupu postoji, ali da je zaključen na pet godina, a ne na deset, kako je tvrdio tužitelj.⁸² U navedenom sporu pravo na naknadu troškova trebalo je ovisiti o ocjeni suda je li jedna od stranaka uspjela u cijelosti ili ipak samo djelomično, a ako je uspjela djelomično, je li dio u kojemu nije uspjela razmjerno neznatan. Ako bi našao da je riječ o takvom dijelu i ako u povodu toga dijela ne bi nastali posebni troškovi, mogao je osuditi protivnu stranku da stranci koja je pretežno uspjela u parnici naknadi sve troškove (*arg. ex* 154./3. ZPP 13; 154./5. ZPP-a 19). Inače je bio dužan primijeniti pravila o naknadi troškova u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici (154./2.).

2.2.2. Promjena visine tužbenog zahtjeva

Suđeno je da u slučaju u kojemu se tijekom postupka raspravljalo o tužbenom zahtjevu koji je sve do zadnjeg ročišta bio deset puta veći od konačno postavljenog, za uspjeh u parnici, kao kriterij za dosuđenje parničnog troška, treba uzeti taj

⁸¹ U slučaju u kojemu bi tužitelj zatražio isplatu određenog iznosa novca s kamatama određenim prema određenoj stopi računajući od određenog dana, ako bi njegov tako određeni zahtjev u formalnom smislu bio prihvaćen u jednoj polovici, pitanje „jedinstva“ tako istaknutog glavnog zahtjeva dopunjenog sporednim zahtjevom na isplatu kamata zapravo se ne bi postavilo. Ako bi se, međutim, glavni zahtjev prihvatio u jednoj polovici, a sporedni zahtjev za isplatu kamata različito za različite periode za koje bi se one tražile uz znatnu razliku njihove visine, tada bi se pitanje uspjeha u povodu tog sporednog zahtjeva moglo posebno postaviti – osobito ako bi u vezi s utvrđivanjem njegove osnovanosti nastali posebni troškovi. O mogućnosti primjene odredaba članka 154. stavaka 4. i 5. ZPP-a u navedenim slučajevima v. *infra ad* III.3.5. i 3.6.

⁸² Usp. POZNIĆ, Kom., 328.

tužbeni zahtjev, a ne sniženi zahtjev.⁸³ U vezi s pravnim shvaćanjem izraženim u ovom judikatu treba primijetiti da bi vrijednost predmeta spora određena prema izvorno postavljenom tužbenom zahtjevu bila mjerodavna za utvrđivanje troškova postupka (u pravilu troškova zastupanja, sudskih pristojbi i drugih troškova čija se visina određuje prema toj vrijednosti) za sve radnje do zadnjeg ročišta, dok bi za radnje poduzete na tom ročištu i nakon njega bila mjerodavna smanjena vrijednost predmeta spora – uz uvjet da je prije njihova poduzimanja došlo do valjanog smanjenja te vrijednosti. Pritom je, iako je vrijednost predmeta spora u slučaju o kojemu je riječ smanjena tek na zadnjem ročištu, zato što je određene radnje na tom ročištu bilo moguće poduzeti prije toga smanjenja, a neke nakon njega, trebalo sve troškove toga ročišta odmjeriti prema vrijednosti predmeta spora kakva je bila prije smanjenja – rizik naknadnog smanjenja na ročištu trebao bi snositi u načelu tužitelj, osim ako do smanjenja i time do djelomičnog povlačenja tužbe ne bi došlo iz razloga koji bi se mogli pripisati tuženiku (*arg. ex 158./2., v. supra ad I.2.*). U prilog stava da bi za utvrđivanje visine troškova na ročištu na kojemu je smanjen tužbeni zahtjev bila mjerodavna vrijednost predmeta spora prije toga smanjenja govorio bi i jedan dodatni pragmatični razlog: utvrđivanje troškova toga ročišta za koje bi bila mjerodavna vrijednost prije smanjenja i onih nakon toga mogla bi dodatno značajno opteretiti sud.

Suđeno je da se mijenjanjem visine tužbenog zahtjeva mijenja i vrijednost predmeta spora odlučna za obračun parničnih troškova. Stoga se uzelo da se visina parničnih troškova (uključujući i nagrade odvjetnika) za poduzetu parničnu radnju treba odrediti prema vrijednosti predmeta spora u trenutku njezina poduzimanja.⁸⁴

2.2.3. Eventualna alternacija tužbenih zahtjeva

Tužitelj može dva i više zahtjeva u međusobnoj vezi istaknuti u jednoj tužbi i tako da sud sljedeći od tih zahtjeva prihvati ako nađe da onaj koji je ispred njega istaknut nije osnovan (188./2., 3.)⁸⁵ (eventualna objektivna alternacija).⁸⁶ U slučaju eventualne objektivne alternacije prvi je zahtjev istaknut bezuvjetno, dok je sljedeći istaknut uz

⁸³ ŽS KO: Gž-65/99 od 4. 2. 1999. – ING PSP 2000-8-75. V. i GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 465. BYDLINSKI, Komm., 655., u tom smislu s aspekta austrijskog prava, ističe da prigodom prosuđivanja uspjeha ili poraza ne treba početi samo od meritornih zahtjeva koji su aktualni u vrijeme sudske odluke, odnosno zaključenja glavne rasprave, s obzirom na to da bi to uvijek dovodilo do nepravičnih rezultata u slučajevima u kojima bi zahtjevima koji u navedenom momentu ne bi više bili aktualni bili prouzročeni posebni troškovi (između ostaloga i zbog ukupno više osnove za odmjeravanje troškova). Tada bi, radi odlučivanja o troškovima, trebalo formirati različite dionice postupka.

⁸⁴ VSRH: Revt-35/04, 14. 6. 2005. – IO VSRH 1/06-149.

⁸⁵ Odredbe o objektivnoj alternaciji zahtjeva nisu izmijenjene Novelom 2019.

⁸⁶ U doktrini se ovaj slučaj isticanja dva ili više zahtjeva u istoj tužbi obično naziv objektivnom eventualnom kumulacijom – usp. DIKA, GPP, VI., § 41.

uvjet da prvo određeni ne bude prihvaćen. Upravo bi stoga trebalo uzeti da bi tužitelj, kako prema uređenju prije, tako i prema onome nakon Novele 2019, u načelu uspio u sporu ako bi primarno istaknuti zahtjev bio prihvaćen i da bi mu po toj osnovi trebalo priznati pravo da traži naknadu troškova postupka. Naime, u tom bi se slučaju smatralo da podredni zahtjev, koji je bio istaknut uvjetno, uopće nije ni bio istaknut. Ipak, budući da bi se i u povodu supsidijarno istaknutog zahtjeva – iz razloga procesne ekonomije itd. – postupak mogao (uvjetno) voditi i prije donošenja meritorne odluke o prethodno istaknutom, posebni bi troškovi mogli nastati i u povodu toga zahtjeva. U takvom bi slučaju u načelu trebalo uzeti da bi tužitelj, opredijelivši se za konstrukciju eventualne alternacije tužbenih zahtjeva, bio odgovoran za nastanak tih posebnih troškova, a ako bi neki od troškova bili zajednički za radnje koje bi bile provedene u povodu svakog od istaknutih zahtjeva, bio bi odgovoran za razmjerni dio tih troškova koji bi se ticali eventualno istaknutog zahtjeva – po općim kriterijima po kojima bi se raspodjeljivali zajednički troškovi u slučaju objektivne kumulacije tužbenih zahtjeva u kojemu bi se donijele različite odluke za pojedine od kumuliranih zahtjeva (v. *supra ad* II.3.2.). Ipak, ako bi se moglo uzeti da bi određeni „zajednički“ troškovi nastali i u slučaju u kojemu eventualni zahtjev ne bi bio istaknut, tužitelju bi trebalo priznati te troškove u cijelosti.

U slučaju pak u kojemu sud ne bi prihvatio primarno istaknuti zahtjev, što bi značilo da bi ga (u pravilu) odbio,⁸⁷ ali bi prihvatio eventualno (podredno) istaknuti zahtjev, trebalo bi u načelu također uzeti da tužitelj nije u cijelosti uspio u sporu i da bi bio dužan naknaditi tuženiku troškove koji bi mu nastali u postupku u povodu primarno istaknutog zahtjeva. I tada bi za troškove koji bi bili „zajednički“ za vođenje postupka u povodu primarno istaknutog i supsidijarnog zahtjeva trebalo na odgovarajući način primijeniti kriterije mjerodavne za raspodjelu tih troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici (v. *supra ad* II.3.2.).

2.2.4. Isticanje sporednih zahtjeva uz glavni

Kad je za utvrđivanje stvarne nadležnosti, sastav suda i u drugim slučajevima predviđenim zakonom mjerodavna vrijednost predmeta spora, kao vrijednost predmeta spora uzima se u obzir samo vrijednost glavnog zahtjeva (35./1.). Kamate, parnični troškovi, ugovorna kazna i ostala sporedna traženja ne uzimaju se u obzir ako ne čine glavni zahtjev (35./2.).

⁸⁷ Premda bi, polazeći od doslovnog značenja odredbe članka 188. stavka 2. ZPP-a, trebalo zaključiti da bi se podredni zahtjev mogao istaknuti samo uz uvjet da prethodni bude odbijen kao neosnovan, trebalo bi uzeti da bi i drukčija odluka u povodu tog zahtjeva, npr. odluka o odbacivanju tužbe u dijelu u kojemu se ona odnosi na prvi istaknut zahtjev, imala značenje pretpostavke o ispunjenju koje bi ovisilo o pretvaranju podredno i uvjetno istaknutog zahtjeva u bezuvjetan – usp. DIKA, GPP, VI., § 41.

Okolnost da se sporedna traženja ne uzimaju u obzir prigodom utvrđivanja vrijednosti predmeta spora, može utjecati na utvrđivanje iznosa troškova postupka koje bi trebalo naknaditi u slučaju kojemu bi i glavni i svi sporedni zahtjevi bili prihvaćeni ili odbijeni – onda kad bi bila riječ o troškovima kojih bi utvrđivanje visine ovisilo o vrijednosti predmeta spora, kao kad je riječ o troškovima za sudske pristojbe ili o troškovima po osnovi nagrade za odvjetničko zastupanje.

Ipak, zato što u povodu tzv. sporednih zahtjeva mogu nastati posebni troškovi prouzročeni radnjama koje bi se ticale samo tih zahtjeva (npr. zbog izvođenja posebnih dokaza, podnošenja posebnih podnesaka i održavanja posebnih ročišta, itd.), ako bi o glavnom i nekim od sporednim zahtjevima bile donesene različite odluke, npr. ako bi glavni zahtjev bio prihvaćen, a sporedni zahtjev za plaćanje ugovorne kazne odbijen, ne bi se moglo govoriti o tome da je bilo koja od stranaka uspjela u cijelosti, pa bi o naknadi troškova postupka u takvom slučaju trebalo odlučiti primjenom pravila o naknadi tih troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici (154./2.) – jednako kao u slučaju objektivne kumulacije (v. *supra ad* II.3.2.).

Kad je riječ o troškovima koji bi se ticali incidentalnih postupaka u vezi sa sporednim zahtjevima, trebalo bi, ta se solucija čini najprimjerenijom, postupiti tako da se ti troškovi – kada njihova visina ovisi o vrijednosti predmeta spora – odmjerne prema vrijednosti predmeta spora sporednog zahtjeva koja bi bila utvrđena kao da je riječ o jednom od glavnih zahtjeva, dok bi za ostale troškove bila mjerodavna njihova apsolutna veličina. Pravo na naknadu ukupnog iznosa tih troškova ovisilo bi u pravilu o uspjehu u incidentalnom postupku u vezi s kojim bi nastali – analogno kao kod objektivne kumulacije glavnih zahtjeva. Za troškove koji bi bili „zajednički“ za glavni i sporedni zahtjev trebalo bi na odgovarajući način vrijediti ono što vrijedi za takve troškove više kumuliranih glavnih zahtjeva.

2.2.5. Prihvaćanje prigovora neispunjenja ugovora

U dvostranoobveznim ugovorima nijedna strana nije dužna ispuniti svoju obvezu ako druga strana ne ispuni ili nije spremna ispuniti svoju obvezu, osim ako je što drugo ugovoreno ili zakonom određeno, ili ako što drugo proistječe iz naravi posla (358./1. ZPP-a). Ali ako u sudskom postupku jedna stranka istakne da nije dužna ispuniti svoju obvezu dok i druga strana ne ispuni svoju, sud će joj narediti da ispuni svoju obvezu kad i druga strana ispuni svoju (358./2. ZOO-a).

Polazeći od navedenih odredaba ZOO-a, u sporu u kojemu bi tužitelj zatražio osudu na bezuvjetno ispunjenje činidbe na koju ima pravo na temelju ugovora s tuženikom, a tuženik bi uspio s prigovorom da nije dužan ispuniti svoju obvezu dok i tužitelj ne ispuni svoju, sud je bio dužan, ako bi utvrdio da je prigovor neispunjenja ugovora osnovan, prihvatiti zahtjev tužitelja i naložiti tuženiku da is-

puni dužnu činidbu, ali tek kad i druga strana ispuni svoju. Ni u ovom se slučaju nije moglo smatrati da je tužitelj uspio u cijelosti u sporu, jer je njegov zahtjev prihvaćen uz uvjet da i on ispuni svoju obvezu.⁸⁸ Upravo zbog toga trebalo je uzeti da je tuženik imao pravo na naknadu posebnih troškova izazvanih utvrđivanjem osnovanosti njegova prigovora neispunjenja ugovora, a kad je riječ o troškovima koji bi se mogli smatrati „zajedničkim“, o tim je troškovima trebalo odlučiti primjenom pravila o naknadi tih troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici (154./2., v. *infra ad III.*).⁸⁹

2.2.6. *Neprihvatanje zahtjeva za osudu tuženika kao solidarnih dužnika*

U slučaju u kojemu bi tužitelj tužio dvije ili više osoba kao solidarne dužnike za ispunjenje djeljive obveze, ako bi sud utvrdio da su oni dužni za ispunjenje takve obveze, ali ne solidarno, trebao bi donijeti presudu kojom bi tuženike osudio da svaki od njih, ako ne bi bila određena drukčija podjela, ispuni odgovarajući dio onoga što se duguje (*arg. ex* 41. ZOO-a). Iako to nije izriječno rečeno, u takvom bi slučaju trebalo poći od toga da je kvalitativno-kvantitativnom snažnijom utuženom obvezom (solidarna odgovornost za ispunjenje predmeta obveze) bila obuhvaćena kvalitativno-kvantitativno slabija obveza (podijeljena odgovornost za ispunjenje predmeta ukupne obveze) te da bi, po načelu da je u većem sadržano manje, sud bio ovlašten osuditi tuženike na navedeni način i time zapravo djelomično kvalitativno odbiti tužbeni zahtjev.

Budući da u slučaju o kojemu je riječ zahtjev tužitelja ne bi prema pojedinim tuženicima bio prihvaćen u cijelosti već razmjerno dijelu u kojemu bi on bio prihvaćen prema pojedinim od njih, trebalo bi u skladu s tim razmjerom vrednovati i njegov uspjeh u parnici u odnosu na svakog od tuženika, pa shodno tome i njegovo pravo i dužnost na naknadu troškova postupka.⁹⁰ Pritom je valjalo uzeti u obzir i eventualno posebne troškove koji bi nastali u vezi s utvrđivanjem odgovornosti pojedinih od tuženika, s time da bi o njihovim „zajedničkim“ troškovima trebalo odlučiti primjenom pravila o naknadi tih troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici (154./2., v. *infra ad III.*).

⁸⁸ Usp. POZNIĆ, Kom., 328., koji je smatrao da bi i u ovom slučaju sud slobodnom ocjenom utvrđivao u kojoj bi mjeri uspjela koja od stranaka. BYDLINSKI, Komm., 662., također ističe da osuda tuženika da ispuni svoju obvezu kad to učini i tužitelj (*Zug um Zug*), iako je tražena osuda na bezuvjetnu činidbu, predstavlja (djelomični) poraz tužitelja.

⁸⁹ Ono što je rečeno za prigovor neispunjenja ugovora u slučaju za koji su mjerodavna navedena pravila o dvostranoobveznim ugovorima, trebalo je na odgovarajući način primijeniti i u slučajevima u kojima neispunjenje obveze jedne strane postane neizvjesno (359. ZOO-a).

⁹⁰ BYDLINSKI, Komm., 656., 662., ističe da i osuda tuženika da su za utuženu činidbu odgovorni po glavi predstavlja poraz tužitelja ako je zatražio da budu osuđeni da utuženu obvezu ispune kao nepodijeljeno odgovorni.

2.2.7. Platni nalog

Suđeno je da se u povodu mandatne tužbe parnica vodi samo za prigovorom osporeni dio platnog naloga, pa se i naknada parničnih troškova određuje prema uspjehu u parnici u pogledu osporenog dijela platnog naloga.⁹¹

2.2. Metode utvrđivanja prava za naknadu troškova postupka u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici prema ZPP-u 13

Na komparativnoj razini, utemeljenoj na, u bitnome, odgovarajućim zakonskim osnovama, uključujući i odredbu članka 154. stavka 2. ZPP-a 13,⁹² bile su, kako je to *supra ad III.2.1.* nagoviješteno, ponuđene dvije metode utvrđivanja prava na naknadu troškova postupka u kojemu su stranke djelomično uspjele.

Prema jednoj od tih metoda, koja se zastupala u pretežnom dijelu austrijske doktrine i judikature,⁹³ a koja je imala zastupnika i u prijašnjoj jugoslavenskoj doktrini,⁹⁴ obračun se trebao provoditi tako da se najprije utvrdi razmjer u ko-

⁹¹ VPSH; Pž-241/78, 21. 2. 1978. - PSP 13/352.

⁹² Riječ je austrijskoj, bivšoj staro- i novojugoslavenskoj te hrvatskoj regulativi.

⁹³ Usp.: FASCHING, ZPR, 242. BYDLINSKI, Komm., 663., 664., 666., naglašava da su austrijski sudovi – svakako kod novčanih traženja – kod djelomičnog uspjeha stranaka u parnici (§ 43/1.1. öZPO-a – v. bilj. 74.) polazili pretežno od kvotnog obračuna, i to uglavnom od zaokruženih brojeva. Upozorava, međutim, (666.) da bi u slučaju u kojemu bi bila riječ o troškovima iz odredbe § 43. stavka 1. reč. 3. öZPO-a (pristojbe, troškovi za službene radnje izvan suda, troškovi svjedoka, vještaka, tumača, prevoditelja, troškovi objave oglasa za skrbnika – v. bilj. 78.) i u kojemu bi tužitelj uspio 40%, a tuženik 60%, tužitelj prema odredbi § 43. stavka 1. reč. 3. öZPO-a imao pravo tražiti naknadu 40% svojih troškova iz te odredbe, a tuženik naknadu takvih svojih troškova u iznosu od 60%. To znači da bi se troškovi iz navedene dvije odredbe različito obračunavali – u pravilu po metodi kvotnog obračuna, iznimno troškovi iz § 43. stavka 1. reč. 3. öZPO-a uzimajući u obzir njihovu visinu i udio u uspjehu u sporu. RECHBERGER-SIMOTTA, ZPR, 264., ističu, uvažavajući ono što propisuju odredbe § 43. stavka 1. öZPO-a (v. bilj. 78.), da se kod podjele troškova dio koji treba naknaditi može odrediti brojačno ili kvotno, ali da stranci treba priznati troškove za pristojbe i druge sudske troškove (npr. za svjedoke) razmjerno prema dijelu koji odgovara mjeri njezina uspjeha. V. bilj. 78. o stajalištu koje su u vezi s načinom obračuna navedene dvije kategorije troškova zastupali VERONA-ZIGLIA u svom komentaru ZSPGP-a.

⁹⁴ POZNIĆ, GPP, 365. Ovaj je autor, Kom., 327., s obzirom na način na koji je bila redigirana odredba članka 154. stavka 2. ZPP-a 76, prema kojoj je sud u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u parnici mogao s obzirom na postignuti uspjeh odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka naknadi drugoj i umješaču razmjernan dio troškova, smatrao da „nije jasno kad će sud postupiti na jedan, a kad na drugi način“. Zbog toga konstatira da je ta odredba bila protumačena i primjenjivana na različite načine. Prema jednoj od tih metoda, razlikovalo se jesu li obje stranke uspjele u podjednakoj mjeri ili je uspjeh jedne stranke bio osjetno veći od uspjeha druge. U prvom slučaju svaka je stranka snosila svoje troškove, pravo na naknadu nije imala nijedna od njih. Pritom se nije tražilo da bude prihvaćena aritmetička polovina tužbenog zahtjeva. Bilo je dovoljno da uspjeh stranaka bude približno isti. Prema navedenom mišljenju iz ZPP-a se nije mogao izvesti zaključak da se u spomenutom slučaju trebalo voditi računa o veličini troškova. Suprotno tome, po jednom drugom mišljenju (BAZALA, Troškovi, 29.), moralo se, i kad je uspjeh stranaka bio podjednak, imati u vidu da je jedna stranka mogla imati veće troškove nego druga. Dosljedno tome, i u slučaju podjednagog uspjeha bilo je potrebno, po tom mišljenju, odlučiti da jedna stranka naknadi drugoj razmjerni dio troškova.

jemu je svaka od stranaka uspjela, nakon čega bi se postotci (razlomci) uspjeha stranaka međusobno obračunali, čime bi se došlo do postotka (razlomka) u kojemu bi stranka koja je uspjela u većoj mjeri imala pravo na naknadu troškova (metoda tzv. kvotnog obračuna, kompenzacije).⁹⁵ Tek bi se tada, polazeći od ukupnog iznosa troškova koje je imala ta stranka, utvrđivao u apsolutnom iznosu dio tih troškova na čiju bi naknadu ona imala pravo. Po toj je metodi, u slučaju u kojemu bi tužitelj uspio u tri četvrtine, a tuženik u jednoj četvrtini, tužitelj imao pravo na naknadu jedne polovine svojih troškova ($3/4 - 1/4 = 2/4 = 1/2$). Nešto konkretnije, tužitelj čiji bi ukupni (potrebni – 155.) troškovi iznosili 10.000,00, neovisno o tome kolike je troškove u ukupnom iznosu imao tuženik, bio je ovlašten tražiti da mu se naknadi iznos od 5.000,00. Tuženik prema toj metodi ne bi uopće imao pravo na naknadu troškova (prema kriteriju uspjeha u parnici) neovisno o tome koliko bi oni iznosili.

U skladu s prvom prikazanom metodom trebalo je odredbu prema kojoj su u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici stranke i njihovi umješači imali pravo na naknadu troškova razmjerno svome uspjehu (154./2. ZPP-a 13) tumačiti u smislu da je u slučaju u kojem je svaka stranka uspjela u jednoj polovici svaka od njih snosila svoje troškove, a da se o razmjernoj naknadi moglo govoriti tek ako bi jedna od njih uspjela u većoj mjeri i da bi ona tada imala pravo na naknadu troškova u mjeri u kojoj bi uspjela više od protivne stranke, što znači da bi se dio troškova čiju je naknadu imala pravo tražiti utvrđivao oduzimanjem od postotka (razlomka) u kojem je uspjela u parnici postotka (razlomka) u kojemu je uspio njezin protivnik.

Po drugoj je metodi najprije trebalo utvrditi (u apsolutnom iznosu) ukupne troškove svake od stranaka, zatim razmjer u kojemu je svaka od njih uspjela u sporu i, nakon toga, razmjerno tom uspjehu, koliko su iznosili (u apsolutnom iznosu) troškovi svake od njih na čiju su naknadu imale pravo. Pošto bi se tako utvrđeni iznosi troškova međusobno djelomično prebili, neprebijeni višak trebao se dosuditi stranci čiji su troškovi izračunati prema razmjeru u kojem bi uspjela u parnici bili viši u apsolutnom iznosu. Ta je metoda bila prihvaćena u prijašnjoj jugoslavenskoj⁹⁶ i bila je dominantna u hrvatskoj sudskoj praksi sve do Novele 2019.⁹⁷ Tako je u jednom slučaju u kojem je prihvaćena samo polovica postavljenog tužbenog zahtjeva tužitelju od ukupnog iznosa njegovih troškova od 18.660,00 dinara priznato 9.330,00 dinara, dok je tuženiku od ukupnog iznosa

⁹⁵ Usp. za austrijsko pravo BYDLINSKI, Komm., 664., 665., koji u ovom kontekstu koristi izraze *Quotenverrechnung*, *Quotenkompensation*.

⁹⁶ POZNIĆ, GPP, 365.

⁹⁷ V. bilj. 72., 73.

njegovih troškova od 770,00 dinara priznato 385,00 dinara, pa je tužitelju, nakon što su troškovi koji su priznati svakoj od stranaka međusobno prebijeni, dosuđeno 8.945,00 dinara.⁹⁸ Ova druga metoda nalazila je svoje uporište u tumačenju odredbe stavka 2. članka 154. ZPP-a 13 po kojemu je svaka stranka imala pravo da joj se od ukupnih (potrebnih – 155.) troškova koje je imala naknadi dio koji je bio razmjeran njezinu uspjehu u sporu.

Rezultati primjene navedenih metoda mogli su biti dramatično različiti. Tako je, npr., prema prvoj metodi, u slučaju u kojemu bi tužitelj uspio sa 70%, a tuženik s 30%, tuženik tužitelju trebao nadoknaditi 40% njegovih troškova. To znači da je tužitelj imao pravo na naknadu troškova po osnovi odvjetničkog zastupanja za (potrebne) radnje poduzete tijekom postupka u visini od 40% njihova ukupnog iznosa. To je vrijedilo i za njegove ostale troškove na čiju je naknadu u načelu kao na potrebne troškove imao pravo, npr. za sudske pristojbe, za troškove vještačenja i izvođenja drugih dokaza itd. Prema toj metodi, tuženik nije (po načelu uspjeha u parnici) uopće imao pravo na naknadu troškova, on je trebao u cijelosti snositi svoje troškove. Prema drugoj metodi, najprije je trebalo utvrditi ukupne „potrebne” troškove svake stranke, zatim prema postotku njihova uspjeha u sporu odrediti apsolutni iznos tih troškova na čiju je naknadu pojedina od njih imala pravo s obzirom na taj uspjeh, pa onda tako utvrđene apsolutne iznose međusobno prebiti i neprebijeni dio dosuditi stranci čiji su troškovi u apsolutnom iznosu bili viši. Tako je u parnici u kojoj je tužitelj uspio sa 70%, a tuženik s 30% tužitelj imao pravo na naknadu 70% svojih troškova, a tuženik na naknadu 30% svojih troškova. Ako su troškovi tužitelja, koji je sam, bez odvjetnika, vodio parnicu, iznosili 10.000,00 kn, on je imao pravo na naknadu tih troškova u visini od 7.000,00 kn. Tuženik, kojega je zastupao odvjetnik i čiji su troškovi bili 30.000,00 kn, imao je pravo na naknadu svojih troškova u iznosu od 9.000,00 kn. Nakon prijeloja tako utvrđenih troškova stranaka izraženih u apsolutnim iznosima na čiju su naknadu oni imali pravo, dolazilo se do toga da je tužitelj, koji je uspio sa 70%, bio dužan naknaditi tuženiku, koji je uspio s 30%, iznos od 2.000,00 kn.

Budući da u odredbi stavka 2. članka 154. ZPP-a 13 nije stajalo da svaka stranka ima pravo na naknadu dijela svojih troškova koji je razmjeran njezinu uspjehu već na naknadu razmjernog dijela troškova s obzirom na postignuti uspjeh, teorijski su se mogle braniti obje navedene metode obračuna troškova. Pritom je prednost trebalo dati onoj koja je bila pravednija i koja je u većoj mjeri omogućavala ostvarivanje općih procesnih ciljeva.

⁹⁸ VSH: Rev-3146/90 – ING PSP 1997; slično i VSRH: Rev-1569/94 – IO 1/96-162. Na tu drugu odluku referira se i HRVATIN, Naknada troškova parničnog postupka, Hrvatska gospodarska revija, studeni '98 (Troškovi), 1308.

U prilog obiju navedenih metoda mogli su se naći odgovarajući argumenti. Za prvu bi se moglo reći da je bila (barem na prvi pogled) pravičnija utoliko što se po njoj nije moglo dogoditi da stranka koja je u znatno većoj mjeri uspjela u parnici bude osuđena da protivniku naknadi troškove postupka. Osim toga ta je metoda mogla destimulativno djelovati na „nabijanje“ odvjetničkih troškova u sporovima u kojima je protivna stranka nastupala bez punomoćnika ili ju je zastupao punomoćnik koji nije bio odvjetnik. To je osobito vrijedilo za sporove koji su se vodili radi naknade štete protiv osiguravajućih društava, koje su često zastupali njihovi zaposlenici. Kao „pravno-dogmatsko“ uporište za metodu o kojoj je riječ mogao je poslužiti i dio odredbe stavka 2. članka 154. ZPP-a 13, prema kojemu je sud, ako bi stranke djelomično uspjele u parnici, mogao, s obzirom na postignuti uspjeh, odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove, dakle dio te odredbe u kojemu se kao kriterij za odlučivanje o troškovima isticao **postignuti uspjeh**, a ne iznos troškova.⁹⁹

U prilog drugoj metodi moglo bi se istaknuti da je vodila računa o tome da jedna od stranaka u borbi za svrhovito ostvarenje svoje pozicije u postupku može imati bitno veće (potrebne) troškove od druge, troškove koje bi joj, razmjerno njezinu uspjehu u parnici, prouzrokovala protivna stranka, zbog čega bi bilo pravično priznati joj pravo na njihovu razmjernu naknadu i onda kad bi u parnici uspjela u manjoj mjeri od protivne. To osobito vrijedi za tužitelja koji prethodno snosi troškove po osnovi sudskih pristojbi koje nema tuženik; koji, zatim, zato što je, „po prirodi stvari“, na njemu češće teret dokazivanja, u većem broju slučajeva predujmljuje sredstva za pokriće troškova dokazivanja; koji je dužan prethodno financirati i neke druge aktivnosti u postupku, npr. predujmljivati sredstva za pokriće troškova privremenog zastupnika koji je postavljen tuženiku (85./3.). Itd.

Objema metodama moglo bi se zamjeriti da nisu posebno uzimale u obzir razlike u kojima pojedine kategorije troškova mogu nastati tijekom postupka, uz ostalo troškove koji bi mogli nastati u vezi s nekim incidentalnim postupcima izvan slučajeva u kojim bi bilo mjesta primjeni odredaba članka 156. ZPP-a

⁹⁹ U vezi s ovim „argumentom“ moglo bi se primijetiti da je, prema odredbi članka 154. stavka 2. ZPP-a 13, sud **mogao**, a da, dakle, nije bio dužan uzeti u obzir samo postignuti uspjeh stranaka, što bi, opet, otvaralo prostora stajalištu da je mogao (i bio dužan) prigodom donošenja svoje odluke uvažavati i niz drugih okolnosti konkretnog slučaja, uključujući i ukupnu masu troškova koji su svakoj od stranaka bili potrebni za ostvarivanje njezina pravozaštitnog cilja.

o odgovornosti za troškove po načelu krivnje i objektivne uzročnosti. Upravo se stoga čine primjerenijima (izdiferenciranijima) i pravičnijima rješenja koja su bila prihvaćena u § 43. öZPO-a.^{100 101}

¹⁰⁰ Normativna osnova za formiranje metoda konačnog obračuna troškova postupka u ZPP-u 56 i ZPP-u 76 (hrZPP 13) bila je bitno reducirana u usporedbi s onom utvrđenom u ZSPGP-u (§ 145.), a osobito s onom u öZPO-u (§ 43.) – zato što nije izravno upućivala na dužnost uvažavanja onih specifičnih situacija koje su izrijekom bile predviđene u ZSPGP-u i u öZPO-u. V. bilj. 74.

¹⁰¹ U slovenskoj se doktrini (BETETTO, PP ZK, 2., 30.) konstatira da analiza sudske prakse (utemeljene na odredbi članka 154. stavka 2. sloZPP-a 99, prema kojoj je sud mogao odlučiti, ako bi stranka djelomično uspjela u parnici, s obzirom na postignuti uspjeh, da svaka snosi svoje troškove, ili da, *nakon uvažavanja svih okolnosti slučaja*, naloži jednoj od stranaka da naknadi drugoj stranci i umješaću odgovarajući dio troškova) u vezi s načinom primjene načela uspjeha prigodom odlučivanja o naknadi parničnih troškova upućuje na to da se pritom koriste dvije metode. Po prvoj, koja se zasniva na proporcionalnom mjerilu s prebijanjem, sud vodi računa o u postotcima vrednovanom uspjehu svake stranke i svakoj od njih priznaje pravo na povrat parničnih troškova u razmjeru s tim dijelom, nakon čega, nakon izvršenog prijebaja, nalaže plaćanje neprebijenog dijela stranci čiji su troškovi manji. Prema toj metodi u slučaju u kojemu je tužitelj uspio s 1.500.000,00, tuženik s 500.000,00, uspjeh tužitelja bio bi 75%, a tuženika 25%. Ako bi priznati troškovi svake stranke iznosili 50.000,00, sud bi tužitelju razmjerno dijelu u kojem je uspio trebao priznati 75% od iznosa od 50.000,00, tj. 37.500,00, dok bi tuženiku koji je uspio s 25% od 50.000,00 trebao priznati 12.500,00. Nakon prijebaja sud bi trebao odlučiti da tuženik plati tužitelju 25.000,00. Po drugoj metodi sud je priznavao i odmjeravao troškove pojedinim strankama prema vrijednosti dosuđenog iznosa, čemu je slijedio međusobni prijebaj. U tom se slučaju određeni troškovi (koji nisu ovisili o vrijednosti dosuđenog iznosa, npr. troškovi za vještaka) priznavali u cijelosti. Po toj metodi, ako bi tužitelj uspio s 1.500.000,00, a tuženik s 500.000,00, sud je troškove tužitelja odmjeravao prema iznosu od 1.500.000,00, tuženika prema iznosu od 500.000,00 – to su iznosi koje je sud priznavao prigodom vrednovanja troškova koji su stranci nastali s plaćanjem sudskih taksi i odvjetničke nagrade. Pošto bi odmjerio troškove po opisanom postupku, izricao je prebijanje. BETETTO, PP ZK, 2., 30., bilj. 34., koja ističe da tu metodu više od prvostupanskih sudova primjenjuju viši sudovi i Vrhovni sud, dovodi u pitanje pravilnost mišljenja da su odredbe članka 154. sloZPP-a 99 odgovarajuća materijal-nopravna osnova za primjenu obje prikazane metode. Druga, koja polazi od odmjeravanja parničnih troškova s obzirom na vrijednost dosuđenog iznosa, pojmovno bi se isključivala kad bi se radilo o ostvarivanju nenovčanih zahtjeva. Osobito bi bilo dvojbeno je li samostalna primjena te metode, po kojoj se neki troškovi ne odmjeravaju s obzirom na uspjeh već se priznaju u cijelosti, uopće u skladu s načelom uspjeha. Iz tog bi razloga njezina samostalna primjena bila prihvatljiva onda kad bi sud odlučivao o troškovima koji bi ovisili o vrijednosti dosuđenih iznosa (to su prije svega viši sudovi), inače ne. Normativno ishodište za uporabu načela uspjeha morala bi uvijek biti – u usporedbi sa ZPP-om 76 – unekoliko izmijenjena odredba drugog stavka članka 154. ZPP-a 99, koja, kao dodatno mjerilo za odlučivanje o naknadi parničnih troškova, propisuje „uzimanje u obzir svih okolnosti slučaja“. To bi dodatno mjerilo omogućavalo sudu da donese takvu odluku o parničnim troškovima koja ne bi bila samo goli rezultat matematičke operacije već i razumna, životno prihvatljiva i pravična. Okolnosti slučaja zato su ono mjerilo koje sudu nalaže izbor odgovarajuće metode pri odlučivanju o naknadi parničnih troškova. Očito je zapravo da je svjesno htijenje da se o troškovima ne odlučuje samo kvantitativno već i kvalitativno (pravilnost kojeg se pristupa naglašava u zaključku sjednice Građanskog odjela VSH od 6. 6. 1980. – v. *infra ad* III.2.3.) u sudskoj praksi (VSS: II Ips-205/2003 od 18. 3. 2004.) dovelo do toga da se u parnicama za naknadu štete oblikovala metoda koja je varijanta metode proporcionalnog kriterija s prebijanjem, po kojoj sud vrednuje uspjeh stranke odvojeno „po osnovi“ i „po visini“, pri čemu je konačni uspjeh rezultat izračuna aritmetičke sredine obaju odvojenih rezultata. Konkretno, u slučaju u kojemu bi tužitelj i tuženik uspjeli po osnovi s 50%, dok bi po visini tužitelj uspio s 20%, a tuženik s 80%, aritmetička sredina i time konačni uspjeh tužitelja iznosio bi 35%, a tuženika 65%.

2.3. Odlučivanje o naknadi troškova u slučaju osporavanja i osnove i visine zahtjeva

U ZPP-u 76 (sve do Novele 2019) problem odlučivanja o naknadi troškova u slučaju osporavanja i osnove i visine zahtjeva nije bio izrijeekom normiran. Rješenja tog problema rezultat su sudskopravnog interveniranja u uređenje instituta konačnog snošenja troškova postupka. Ključnu su ulogu u tome imali Zaključci Građanskog odjela Vrhovnog suda Hrvatske prihvaćeni na sjednici od 6. 6. 1980. (Zaključci VSH-a).¹⁰² Prema Zaključcima, kod odlučivanja o troškovima parničnog postupka trebalo je (1) u pravilu uzimati u obzir kako tužiteljev tako i tuženikov uspjeh u parnici, s time da je (2) kod parcijalnog uspjeha stranaka u postupku (154./2.) bilo potrebno prilikom određivanja troškova postupka izraziti „djelomični uspjeh“ i „razmjerni dio troškova“ ocjenjivati ne samo kvantitativno već i kvalitativno, kako s obzirom na osnovu, tako i s obzirom na visinu prihvaćenog, odnosno odbijenog dijela tužbenoga zahtjeva. Stoga, „kad je tuženik osporavao osnovu tužbenoga zahtjeva u potpunosti ili samo osnovu pojedinih samostalnih dijelova zahtjeva (pojedini oblik štete i slično), zbog čega su izvršena vještačenja i izvedeni drugi dokazi za koje je tužitelj prethodno snosio troškove, tužitelju će se priznati takvi troškovi u cijelosti, bez obzira na visinu dosuđenog iznosa“.¹⁰³ U tom će slučaju, „ako je tuženik osporio samo visinu zahtijevane naknade pojedinog oblika neimovinske štete, sud ocijeniti da li tužitelju treba u cijelosti ili samo djelomično priznati troškove oko utvrđivanja visine neimovinske štete koje je tužitelj prethodno snosio, a u odnosu na visinu dosuđene mu naknade“¹⁰⁴. Navedeni

¹⁰² PSP17-141. O ovim zaključcima v.: GRBIN, Vrijednost predmeta spora, 466., 467., i HRVATIN, Troškovi, 1307., pozivajući se i na odluku VSRH: Rev-1569/1994. – IO VSRH 1/1999-162. V. i: odluku PSH: Pž-3325/90, 30. 4. 1991., Praxis1/191; odluku VTSRH: Pž-3496/03 od 21. 9. 2006. – INF-N 5724/09, odluku VSRH: Rev-1140/06, 10. 10. 07. – IO VSRH 2/08-209.

¹⁰³ Ovo stajalište bio je prihvatio i VSSrb: Gzz-134/77, Zbirka 1673. Cit prema GRBIN, Troškovi, 1068. V. i TRIVA-BELAJEC-DIKA, GPPP, cit., 382., te TRIVA-DIKA, GPPP, 486., koji se posebno pozivaju na odluku prema kojoj prilikom određivanja troškova postupka izraziti „djelomičan uspjeh“ i „razmjerni dio troškova“ treba ocjenjivati kako s obzirom na osnovu tako i s obzirom na visinu prihvaćenog odnosno odbijenog dijela tužbenog zahtjeva (PsH: Pž-3325/90 – Praxis 1/191.), ali i na Zaključke VSH-a.

¹⁰⁴ POZNIĆ, Kom., 328., referira da je srpska sudska praksa u okviru bivše države pokazivala tendenciju odstupanja od principa da je za opseg naknade troškova mjerodavan uspjeh u parnici u sporovima u kojima je sud o visini zahtjeva za naknadu štete odlučivao svojom ocjenom (223.), pošto je tuženik osporio osnovanost ili samo visinu zahtjeva, a tužitelj platio troškove vještačenja i druge troškove izazvane dokazivanjem. U tim je sporovima, naime, nekim odlukama tužitelju dosuđen ukupni iznos troškova i kad je djelomično uspio (VSSrb.: Gž-2422/75 od 17. 9. 1975.; Gž-134/77, Zbirka, II., br. 1680.). Prema tom je autoru slično mišljenje (VSH: Sjednica Građ odjela 6. 6. 1980.; RUGLE, Dosuđenje parničnih troškova itd., Odvj. 198/11-12. str. 359) po kojem valja razlikovati je li tuženik osporavao osnovu zahtjeva ili samo visinu. U prvom je slučaju tužitelju trebalo, bez obzira na visinu dosuđenog zahtjeva, priznati cijeli iznos troškova vještačenja i drugih potrebnih troškova, a ako bi tuženik osporio samo visinu zahtjeva,

su se zaključci, treba uzeti, temeljili na impliciranom stavu da su troškovi vještačenja radi utvrđivanja osnove u svakom slučaju bili potrebni, neovisno o utvrđenoj visini dosuđene naknade za pretrpljenu štetu i da je tužitelj imao pravo na njihovu naknadu u cijelosti neovisno o tome u kojoj je mjeri uspio u pogledu visine zahtjeva.¹⁰⁵

Zaključcima VSH-a zapravo je mjerodavnost općeg načela o presumiranom davanju povoda za parnicu prema uspjehu u parnici kao osnove za odlučivanje o konačnom snošenju troškova postupka (154./1., 2. ZPP-a 76) bila derogirana mjerodavnošću specijalnog načela o presumiranom davanju povoda za incidentalni postupak,¹⁰⁶ načelom po kojemu bi tuženik koji bi osporio kako osnovanost osnove tako i osnovanost visine zahtjeva odgovarao tužitelju za troškove incidentalnog postupka radi utvrđivanje osnovanosti osnove zahtjeva koji bi inicirao takvim osporavanjem neovisno o uspjehu u glavnom postupku – ako bi se u tom

sud bi cijenio treba li tužitelju koji je djelomično uspio u cijelosti ili djelomično dosuditi troškove za utvrđenje visine štete. *Ratio* tog stanovišta navedeni autor vidi u tome da tužitelj ne bi trebao snositi rizik troškova u slučaju u kojemu u vrijeme podnošenja tužbe nije mogao znati koliko će mu od traženog iznosa biti dosuđeno – treba uzeti stoga što je sud po slobodnoj ocjeni (223. ZPP-a 76.) odmjeravao visinu naknade. Moglo bi se primijetiti da je tužitelj i u takvom slučaju trebao snositi rizik previsokog određivanja iznosa čiju bi dosudu tražio – onda kad je o toj visini ovisilo i njegovo pravo da traži naknadu vlastitih troškova.

¹⁰⁵ U slovenskoj doktrini (BETETTO, PP ZK, 2., 31., 32.) izneseno je mišljenje da bi se težnjom za cjelovitim odlučivanjem o naknadi parničnih troškova, koje ne smije biti reducirano na matematičku operaciju, trebalo voditi i prigodom rješavanja pitanja može li sud u odštetnim parnicama (radi plaćanja novčane naknade za neimovinsku štetu) o naknadi troškova vještaka ili svjedoka odlučiti neovisno o uspjehu stranaka. Ako bi sud primijenio metodu odmjeravanja troškova prema vrijednosti dosuđenog iznosa, troškove koji se ne bi utvrđivali prema vrijednosti zahtjeva (tako se odmjeravaju sudske pristojbe i odvojene nagrade), pojmovno ne bi bilo moguće vrednovati po uspjehu. Ako bi sud izabrao metodu proporcionalnog mjerila s prebijanjem (v. bilj. 101.), trebalo bi razlikovati je li vještak imenovan u vezi s osnovom ili visinom tužbenog zahtjeva. Ako bi tužitelj u cijelosti uspio u pogledu osnove zahtjeva i u vezi s time bi bilo provedeno vještačenje, troškove bi vještačenja trebalo priznati stranci u cijelosti (njezin bi uspjeh u pogledu osnove bio 100%). Jednako bi vrijedilo i ako bi stranka u pogledu visine uspjela u cijelosti i ako bi vještak bio imenovan u vezi s visinom zahtjeva. Ako bi stranka glede osnove ili visine zahtjeva uspjela djelomično, bilo bi u skladu s metodom proporcionalnog kriterija priznati samo troškove vještaka (i svjedoka) razmjerno dijelu uspjeha. Slovenska sudska praksa o tom pitanju nije jedinstvena. U nekim su slučajevima (VSL: II Cp-1145/2000 od 20. 9. 2000.) troškovi vještaka priznati u skladu s načelom uspjeha. BETETTO, PP ZK, 2, 31., smatra, međutim, neprihvatljivim stajalište po kojemu se ti troškovi priznaju u cijelosti jer da se to može opravdati njihovom potrešnošću (VSL: II Cp-860/99 od 12. 4. 2000.) – potrebnost troškova za parnicu nuždan je uvjet da bi ih sud uopće uzeo u obzir (155/1.) i ne može biti mjerilo za odmjeravanje parničnih troškova prema načelu uspjeha. Zato ističe da bi bio uvjerljiviji argument da bi troškovi za vještaka (ili svjedoka) nastali u jednakoj visini i u slučaju u kojemu bi stranka s osnovom (ili visinom) zahtjeva u cijelosti uspjela, ali on ipak ne bi mogao u cijelosti utemeljiti razloge za nedosljednu primjenu metode čija je bit zapravo priznanje troškova po proporcionalnom mjerilu.

¹⁰⁶ Presumiranog zato što bi se zaključak o davanju povoda za incidentalni postupak uvjetovao utvrđenjem uspjeha u tom postupku kao posebne presumpтивne baze.

incidentalnom postupku utvrdila osnovanost osnove zahtjeva. *Principium speciale derogat generali*.¹⁰⁷

Teorijsko uporište za navedeno odstupanje od primjene općeg načela o naknadi troškova prema načelu presumiranog davanja povoda za parnicu moglo se, *arg. a maiori ad minus, per analogiam*, pronaći u odredbama članka 157. i članka 158. stavka 2. ZPP-a, kojima se domašaj navedenog općeg načela o presumiranom davanju povoda za parnicu ograničava u korist načela dokazanog nedavanja (157., v. *supra ad I.2.*), odnosno dokazanog davanja (158./2., v. *supra ad I.2.*) povoda za tužbu. Razlika bi, prema slučajevima na koje se odnose navedeni zaključni odjelske sjednice Vrhovnog suda, bila, ipak, u tome što bi se u tim slučajevima odstupalo od primjene općeg načela o presumiranom davanju povoda za parnicu u korist primjene načela presumiranog davanja povoda za incidentalni postupak radi utvrđivanja osnovanosti osnove zahtjeva.

Argument u prilog navedenog odstupanja od primjene načela presumiranog davanja povoda za parnicu pri odlučivanju o naknadi troškova postupka kad se odvojeno odlučuje o osnovanosti osnove i osnovanosti visine zahtjeva mogao se i prije Novele 2019., eventualno, pronaći i u odredbama o odgovornosti za posebne troškove postupka prema načelu krivnje ili objektivne uzročnosti (156., v. *supra ad I.2.*). Naime, te su odredbe, ograničavajući primjenu općeg načela o presumiranom davanju povoda za parnicu u slučajevima u kojima se o određenim troškovima može incidentalno odlučivati po načelu krivnje i objektivne uzročnosti, dopuštale uopćavajući zaključak da prigodom odlučivanja o odgovornosti za troškove postupka načelu davanja povoda za posebne incidentalne postupke treba dati prednost pred općim načelom o presumiranom davanju povoda za parnicu.

Primjenu stajališta da je tužitelj imao pravo u cijelosti na naknadu troškova izazvanih utvrđivanjem osnove tužbenoga zahtjeva i kad bi njegov kvantitativno određeni tužbeni zahtjev bio samo djelomično prihvaćen, trebalo je prije Novele 2019 ograničiti u smislu da je tužitelj mogao imati takvo pravo samo uz uvjet da su svi troškovi izazvani utvrđivanjem te osnove bili potrebni neovisno o visini dosuđenoga zahtjeva, da je, dakle tuženik, osporavanjem osnove dao poseban povod za njihov nastanak.

¹⁰⁷ Štoviše, iz pravnog stajališta izraženog u Zaključcima VSH-a moglo bi se izvesti i da bi osnovno i ishodišno načelo o odgovornosti za naknadu troškova prema davanju povoda za postupak u kojemu su nastali (v. *supra ad I.2.*) impliciralo (1) opće načelo o odgovornosti za naknadu troškova prema presumiranom davanju povoda za parnicu i (2) posebno načelo o odgovornosti za naknadu troškova prema (presumiranom ili dokazanom) (ne)davanju povoda za vođenje glavnog ili posebnih incidentalnih postupaka, pri čemu bi se opće načelo primjenjivalo ako ne bi bilo mjesta primjeni posebnog. Pritom bi primjena navedenog posebnog načela koja bi se ticala incidentalnih postupaka imala prednost pred njegovom primjenom s obzirom na cjelokupni postupak.

U slučajevima na koje su se odnosili Zaključci VSH-a trebalo je različito tretirati troškove koji su se ticali isključivo utvrđivanja osnove tužbenoga zahtjeva i koji nisu bili uvjetovani njegovom visinom od onih koji su njome bili uvjetovani.¹⁰⁸ Ako je, radi utvrđivanja osnove tužbenoga zahtjeva, bilo potrebno provesti vještačenje ili izvesti koji drugi dokaz, troškove izvođenja tih dokaza, u slučaju pozitivnoga ishoda, trebao je prema navedenim zaključcima snositi tuženik neovisno o ishodu parnice, neovisno o dijelu zahtjeva s kojim bi tužitelj uspio u parnici. Taj se stav, međutim, nije smio primijeniti u odnosu na troškove zastupanja stranaka u dionici postupka u kojoj se (eventualno incidentalno) osnovanost osnove zahtjeva utvrđivala izvođenjem posebnih dokaza. Naime, i za utvrđivanje prava na naknadu troškova za zastupanje stranaka u toj dionici postupka trebala su biti mjerodavna opća pravila za utvrđivanje njihove naknade, pravila koja su uzimala u obzir, s jedne strane, vrijednost predmeta spora određenu prema „visini“ osnove tužbenog zahtjeva¹⁰⁹ te, s druge strane, konačni uspjeh u postupku. Tu je zapravo trebalo na odgovarajući način primijeniti pravila o naknadi troškova incidentalnih postupaka provedenih u okviru glavnog postupka (v. *infra ad V.*).

¹⁰⁸ U praksi su se troškovi vještačenja redovito ticali, a i tiču se, ne samo osnove ili visine zahtjeva već i osnove i visine.

¹⁰⁹ Upravo stoga ne bi trebalo smatrati do kraja korektnim pravno shvaćanje koje je došlo do izražaja u odluci Vrhovnog suda Hrvatske (Rev-1140/2006-2 10. 10. 2007. – INF. 5818/2009), prema kojoj, kad je tuženik neosnovano osporavao osnovu tužbenog zahtjeva, zbog čega je tužitelj predujmio određene parnične troškove, tužitelju treba te troškove priznati u cijelosti bez obzira na to što je njegov tužbeni zahtjev samo djelomično prihvaćen. U konkretnom su slučaju nižestupanjski sudovi prema odredbi članka 154. stavka 2. ZPP-a 76 bili uzeli u obzir samo uspjeh tužitelja i tuženika u parnici s obzirom na dio prihvaćenog tužbenog zahtjeva. Prema stajalištu Vrhovnog suda, trebali su voditi računa ne samo o visini nego i o osnovi toga zahtjeva. Stoga je, s obzirom na to da je drugotuženik osporavao i osnovu tužbenog zahtjeva (odgovornost za štetu), zbog čega je izvršeno vještačenje te su izvedeni i drugi dokazi (saslušanje predloženih svjedoka, dopunsko saslušanje vještaka) za koje je tužitelj prethodno snosio troškove – tužitelju, prema stajalištu Vrhovnog suda, osim u cijelosti priznatih troškova očevida i vještačenja, imajući na umu neutemeljenost toga prigovora drugotuženika, **valjalo priznati i ostale navedene troškove u cijelosti, bez obzira na visinu dosuđenog iznosa.** To se, konkretno, odnosilo na troškove zastupanja tužitelja po opunomoćeniku-odvjetniku na određenim ročištima. To se, konkretno, odnosilo na troškove zastupanja tužitelja po opunomoćeniku-odvjetniku na očevidu 22. 11. 2000., zatim na ročištu 15. 11. 2001. na kojem je izveden dokaz saslušanjem svjedoka i na ročištu održanom 6. 11. 2002. na kojem je je dopunski saslušan prometni vještak – pa za svako od tih ročišta tužitelju pripada naknada u punom iznosu (po 120 bodova), dakle ukupno 360 bodova, odnosno 3.600,06 kn. Slijedom izloženog, a s obzirom na to da su nižestupanjski sudovi tužitelju odmjerili samo 9/13% tih troškova, koliko je iznosio njegov uspjeh u sporu, Vrhovni je sud tužitelju, uz već pravomoćno dosuđeni iznos od 6.445,26 kn, priznao i daljnji parnični trošak u iznosu od 3.268,80 kn, odnosno 9.714,06 kn. Kao osnovu za određivanje visine troškova za zastupanje na tim ročištima trebalo je uzeti **vrijednost predmeta spora osnove zahtjeva**, a ne vrijednost predmeta spora određenu prema visini zahtjeva. Tužitelju je pritom trebalo priznati i pravo na naknadu troškova za zastupanje u incidentalnom postupku za utvrđivanje osnove zahtjeva – obračunatim prema vrijednosti predmeta spora te osnove, koja bi se utvrđivala redovito po slobodnoj ocjeni (223.) u odnosu na ukupni zahtjev. Stvar bi bila bitno pojednostavnjena da se kao kriterij za utvrđivanje prava na naknadu troškova za zastupanje u tom incidentalnom postupku uzelo uspjeh u glavnoj stvari. Time bi se „prihvatilo“ rješenje problema prema odredbama § 43. stavka 1. öZPO-a (v. bilj. 74.).

2.4. Ugovorna kazna

U nekim parnicama u kojima je izrečena osuda na plaćanje ugovorne kazne i u kojima je prihvaćen i prijedlog tuženika da sud smanji traženi iznos kao nerazmjerno visok u odnosu na vrijednost i značaj predmeta spora (252. OUPR-a),¹¹⁰ tužitelju su parnični troškovi dosuđeni prema iznosu tužbenog zahtjeva, a ne prema dosuđenom iznosu.¹¹¹ Sud je smatrao da je iznos tužbenog zahtjeva naveden u skladu s ugovornom odredbom o izračunavanju ugovorne kazne, pa bi bilo nepravično da tužitelj bude lišen dijela parničnih troškova zato što je sudskom odlukom (koja je ne samo osuđujuća nego i preobražajna) smanjen iznos koji mu po ugovoru pripada. U doktrini je izraženo mišljenje da je izloženo gledište zasnovano na ideji da se u navedenim sporovima tužitelj izlaže povećanom riziku, pa je pravilno odstupiti od pravila da je za obujam naknade troškova mjerodavan uspjeh; da je, međutim, u ZPP-u teško naći odredbu koja bi bila oslonac za takvu praksu, iako je kao svrhovitu treba prihvatiti.¹¹²

Treba posumnjati u pravilnost pravnog shvaćanja na kojemu se temelji navedena praksa. Vjerovnik ima pravo na nerazmjerno visoku ugovornu kaznu¹¹³ uz uvjet da dužnik ne postavi zahtjev za njezino umjerenje. Zbog toga bi kondemnatorni zahtjev tužitelja u dijelu u kojemu bi, po ocjeni suda, bio nerazmjerno visok bio neosnovan, pa bi ga, u povodu prigovora tuženika, trebalo djelomično odbiti i u skladu s time odlučiti i o troškovima postupka. Tužitelj bi zapravo utuženjem nerazmjerno visoke ugovorne kazne preuzimao rizik da mu dio zahtjeva bude odbijen ako bi tuženik postavio zahtjev za njezino umjerenje. Položaj tužitelja koji utužuje nerazmjerno visoku ugovornu kaznu bio bi u osnovi analogan položaju tužitelja koji utužuje zastarjelu tražbinu – prihvaćanje zahtjeva utemeljenih na takvim tražbinama ovisilo bi o tome hoće li tuženik istaknuti odgovarajući zahtjev, odnosno prigovor.

¹¹⁰ Treba uzeti da su judikati na koje se referira bili, s obzirom na vrijeme njihova donošenja, utemeljeni na odredbi uzance broj 252. Općih uzanci za promet robom (SL FNRJ 15/54.), prema kojoj je dužnik mogao tražiti da se smanji ugovorna kazna ako je bila pretjerano visoka. Odredba članka odredbi 354. ZOO-a 04 propisuje da će sud na zahtjev dužnika smanjiti iznos ugovorne kazne ako nađe da je ona nerazmjerno visoka s obzirom na vrijednost i značenje objekta obveze.

¹¹¹ VPS: Pr. Sl-690/60, 20. 5. 1960., ev; Pr.Sl.-130/60, 24. 1. 1961., ev.; Pr.Sl-67965, 21. 9. 1965.; Pr.Sl-809/66, 21. 7. 1966., Bilt. 1866/3. Cit. prema POZNIĆ, 329.

¹¹² POZNIĆ, Kom., 329.

¹¹³ Takva kazna, zapravo, ne bi bila u skladu s načelom savjesnosti i poštenja (4. ZOO-a 04).

3. Uređenje prema Noveli 2019

3.1. Uvod

Novelom 2019 hrvatski je zakonodavac „presjekao“ interpretativnu dilemu koja je proizlazila iz odredbe članka 154. stavka 2. ZPP-a 13 u pogledu mogućih metoda obračuna troškova i određivanja njihove naknade kad stranke djelomično uspiju u parnici (v. *supra ad III.2.2.*) opredijelivši se izrijeком za metodu tzv. kvotnog obračuna (kompenzacije) (154./2.1. ZPP-a 19), uz „diskretno“ otvaranje mogućnosti uvažavanja specifičnosti slučajeva u kojemu će se morati posebno odlučivati o osnovanosti osnove tužbenog zahtjeva i o njegovoj visini (154./2.2.). Riječ je o rješenju koje bi se, u usporedbi s njegovim „dalekim“ zakonodavnim uzorima (ZSPGP, öZPO), moglo smatrati nepotrebno radikalno reduciranim („simplificiranim“) i nedovoljno izdiferenciranim.

Prema odredbi članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a 19, ako su stranke djelomično uspjele u parnici, sud će, kako je to već rečeno (v. *supra ad III.1.*), najprije utvrditi postotak u kojemu je svaka od njih uspjela, zatim će od postotka one stranke koja je u većoj mjeri uspjela oduzeti postotak one stranke koja je u manjoj mjeri uspjela, nakon toga će utvrditi iznos pojedinih i iznos ukupnih troškova stranke koja je u većoj mjeri uspjela u parnici koji su bili potrebni za svrhovito vođenje postupka te će toj stranci odmjeriti naknadu dijela takvih ukupnih troškova koji odgovara postotku koji je preostao nakon navedenog obračuna postotka u kojima su stranke uspjele u parnici.

I prema novom uređenju, jednako kao i prema prije važećem, u Zakonu nije definiran pojam djelomičnog uspjeha u parnici. Zbog toga će se u slučajevima u kojima će predmet spora biti novčani zahtjevi ili drugi kvantitativno određeni nenovčani zahtjevi taj uspjeh kvantitativno matematički određivati, dok će se u ostalim slučajevima „kvalitativno“ određeni djelomični uspjeh primjenom slobodne ocjene (223./1.) „prevoditi“ u numerički i izraziti u postotku (v. *supra ad III.2.1.*).

Granice u primjeni odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a 19 postavljene su, međutim, nizom dopunskih interpretativno-korektivnih pravila. Prema prvom od tih pravila, omjer uspjeha u parnici ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu (154./2.2.; v. *infra ad III.3.3.*), vodeći računa i o uspjehu dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva (154./2.2.; v. *infra ad III.3.4.*). Prema drugom od tih pravila, ako su stranke djelomično uspjele u parnici u približno jednakim dijelovima, sud može odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka naknadi drugoj stranci samo pojedine troškove primjenom

članka 156. stavka 1. ZPP-a (154./4., v. *infra ad* III.3.5.). Prema trećem od tih pravila, sud može odlučiti da jedna stranka nadoknadi sve troškove koje su protivna stranka i njezin umještač imali ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svojeg zahtjeva, a zbog tog dijela nisu nastali posebni troškovi (154./5., v. *infra ad* III.3.6.). Prema četvrtom od tih pravila, sud će, prema rezultatu dokazivanja, odlučiti hoće li troškove iz članka 153. stavka 5. ZPP-a, troškove za pokriće kojih je sud predujmio sredstva, podmirivati jedna ili obje stranke ili će ti troškovi pasti na teret sredstava suda (156./6., v. *infra ad* III.3.7.).

Pravilo prema kojemu sud može, neovisno o pravilima iz stavaka 1. i 2. članka 154. ZPP-a, odrediti da jedna stranka naknadi drugoj stranci pojedine troškove primjenom članka 156. stavka 1. ZPP-a (154./3.), dakle troškove koje joj je prozurokovala svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio, čini se, s obzirom na sadržaj odredaba članka 156. stavka 1. ZPP-a, zapravo suvišnim u kontekstu članka 154. ZPP-a. Jednako se čini suvišnim i pravilo prema kojemu sud može u slučaju u kojemu su stranke uspjele u parnici u približno jednakim dijelovima odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka naknadi drugoj stranci samo pojedine troškove primjenom članka 156. stavka 1. ZPP-a (154./4.) – u dijelu u kojemu propisuje naknadu troškova primjenom odredbe članka 156. stavka 1. ZPP-a. Naime, odredba članka 156. stavka 1. ZPP-a izrijeком propisuje da je stranka dužna, neovisno o ishodu parnice, nadoknaditi protivnoj stranci troškove koje je uzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji se njoj dogodio, pa bi kao specijalnija odredba derogirala primjenu općenitije specijalne odredbe članka 154. stavaka 4. ZPP-a.

Polazeći od *supra* navedene strukture odredaba članka 154. stavaka 2. – 6. ZPP-a 19 i njihova sadržaja, valja uzeti da je odredbom članka 154. stavka 2. reč. 1. normiran zapravo „normalni“ i relativno pojednostavnjeni slučaj spora u kojemu je istaknut jedan (kvantitativno određeni) zahtjev koji se neće mijenjati od podnošenja tužbe do odluke, zbog čega tu odredbu neće biti moguće doslovno primijeniti u postupcima koji će značajno odstupati od te idealne slike.¹¹⁴ Upravo će zbog toga sudska praksa, eventualno uz podršku doktrine, morati, na normativnim osnovama članka 154. ZPP-a 19, „dodatno razviti“ novi sustav dionice troškovnopravnog uređenja na koji se odnose odredbe toga članka. Pritom će se moći u velikoj mjeri osloniti na rješenja koja su već razvijena u primjeni prije važećeg uređenja.

U nastavku će se značenje i domašaj odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a nastojati obraditi prema njezinu doslovnom značenju (v. *infra ad* III.3.2.), a za-

¹¹⁴ U tom smislu za odredbe § 43. öZPO-a BYDLINSKI, Komm., 669. V. bilj. 111.

tim u kontekstu odredbe reč. 2. stavka 2. članka 154. ZPP-a (v. *infra ad* III.3.3.). O implikacijama odredaba stavaka 4. – 6. članka 154. ZPP-a na značenje odredbe stavka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a v. *infra ad* III.5. – III.7.

3.2. Primjena metode kvotnog obračuna

Kad stranke djelomično uspiju u parnici, sud je **dužan** prigodom donošenja svoje odluke o konačnom snošenju troškova postupka primijeniti metodu kvotnog obračuna, osim u slučajevima u kojima ima mjesta primjeni interpretativno-korektivnih pravila odredaba članka 154. stavka 1. reč. 2. i stavaka 3. – 6. ZPP-a – na to upućuje dikcija odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a („sud će“). Po tome se ta odredba razlikuje od odredbe članka 154. stavka 2. ZPP-a 13, prema kojoj je sud **mogao** s obzirom na postignuti uspjeh odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka nadoknadi drugoj i umješaču razmjeran dio troškova.

Primjena metode kvotnog obračuna u pravilu će biti relativno jednostavna u parnicama u kojima će trebati odlučivati o tužbenim zahtjevima koji će se ticati novčanih tražbina. U takvim će slučajevima redovito biti moguće matematičkom preciznošću utvrditi uspjeh stranaka u parnici. U kondemnatornim parnicama na ispunjenje nenovčanih činidbi, deklaratornim parnicama koje će se ticati nenovčanih prava i odnosa te konstitutivnim parnicama u kojima će se tražiti preobražaj nenovčanih prava i odnosa bit će često mnogo složenije vrijednosno (u postotku) izraziti djelomični uspjeh stranaka. U takvim parnicama u kojima to neće biti moguće ili u kojima će to biti moguće samo s nerazmjernim teškoćama sud bi uspjeh stranaka mogao određivati po slobodnoj ocjeni (223./1.).¹¹⁵ U svim tim slučajevima treba polaziti (i) od kriterija za utvrđivanje vrijednosti predmeta spora pojedinih vrsta zahtjeva (35. – 40.), pri čemu će u pravilu biti određujuća vrijednost glavnoga zahtjeva, odnosno glavnih zahtjeva (35.). Ako bi stranke različito uspjele u odnosu na pojedine od više istaknutih (glavnih i/ili sporednih, tužbenih i/ili protutužbenih) zahtjeva, pri izračunu uspjeha u parnici trebat će uzeti u obzir njihovu utvrđenu vrijednost, koju će, kad je riječ o sporednim zahtjevima, biti potrebno posebno naknadno utvrditi. (V. *supra ad* II.4.4. i *infra ad* III.3.3.)

Prihvatanjem metode kvotnog obračuna donošenje odluke o troškovima postupka bit će u pravilu bitno olakšano. Sud će se, nakon što utvrdi razmjer u kojemu su stranke uspjele u sporu i nakon što izvrši kvotni obračun njihova uspjeha, ograničiti samo na utvrđivanje visine troškova koje će stranka koja je u manjoj

¹¹⁵ V. bilj. 84. BYDLINSKI, Komm., 663., smatra da bi pritom moglo biti od važnosti i različito pravno i ekonomsko značenje svakog odnosnog dijela traženja i odnosnog procesnog izdatka.

mjeri uspjela u sporu biti dužna naknaditi onoj koja je u većoj mjeri uspjela i odmjeriti njihovu naknadu u skladu s nekompenziranom viškom uspjeha stranke koja je više uspjela u sporu. Sud u pravilu neće morati utvrđivati strukturu, visinu i potrebnost troškova stranke koja je u manjoj mjeri uspjela u postupku.

Prigodom utvrđivanja iznosa troškova na čiju će razmjernu naknadu imati pravo stranka koja je u većoj mjeri uspjela u postupku sud je dužan provesti prethodnu trijažu troškova čiju je naknadu zatražila ta stranka na one od njih koji su bili „**potrebni** za svrhovito vođenje postupka“ (za ostvarivanje njezina pravozaštitnog cilja) od onih koji za to nisu bili potrebni (*arg. ex 154./2.1., 155.*).¹¹⁶

O metodi kvotnog obračuna i o njezinim implikacijama v. *supra ad III.2.2.* O nekim posljedicama primjene metode kvotnog obračuna u uvjetima novog uređenja, u kojemu nema rješenja kojima se njegova primjena ograničava (isključuje) u određenim slučajevima kakve poznaje važeće austrijsko pravo i kakve je, u bitno nerazvijenoj formi, poznavao ZSPGP, v. i *infra ad III.3.3. – 3.7. te IV. i V.*

Odredba članka 154. stavka 2. ZPP-a 19 tiče se zapravo jednog idealnog i pojednostavnjenog slučaja u kojemu sud treba odlučiti o predmetu spora koji je kao takav određen od njezina početka. Zato ona neće biti primjenjiva ili će je tek uz odgovarajuću prilagodbu (tumačenje) biti moguće primijeniti u slučajevima koji će bitnije odstupati od takvog idealiziranog slučaja.¹¹⁷ Budući da je već prijašnje uređenje dopuštalo da se na temelju njega razvije i primijeni i metoda kvotnog obračuna, koja je prema novom uređenju prihvaćena kao jedina mjerodavna, stajališta koja su u judikaturi i doktrini prihvaćena u vezi s primjenom prije važećeg uređenja (154./2. ZPP-a 13) glede različitih specifičnih situacija koje su se javljale u praksi, odnosno koje su se teorijski nametale – bit će relevantna i u sustavu novog uređenja. To se, najprije, tiče niza slučaja o kojima je već bilo riječi (slučaja: - naknadne promjene ofenzivne, odnosno defenzivne pozicije stranaka – v. *supra ad II.2.3.*; - objektivne kumulacije – v. *supra ad II.3.2.*; - formalnog suparničarstva – *supra ad II.3.3.*; - subjektivne preinake tužbe – v. *supra ad II.3.4.*; - tužbe i protutužbe te prigovora radi prebijanja – v. *supra ad II.3.5.*; - smanjenja tužbenog zahtjeva – v. *supra ad II.4.2.1.*; - promjene visine zahtjeva – v. *supra ad II.4.2.*; - eventualne alternacije – v. *supra ad II.4.3.*; - isticanja sporednih zahtjeva uz glavni – v. *supra ad II.4.4.*; - prihvaćanja prigovora neispunjenja ugovora – v. *supra ad II.4.5.*; - neprihvaćanja zahtjeva za osudu tuženika kao solidarnih dužnika – v. *supra ad II.4.6.*;

¹¹⁶ O odredbi 155. stavka 1. ZPP-a v. *supra ad I.1. te bilj. 30.*

¹¹⁷ BYDLINSKI, Komm., 669., naglašava da § 43. öZPo-a polazi od normalnog slučaja parnice u kojemu sud treba odlučiti o predmetu spora koji je kao takav određen od njezina početka te da zato nisu primjenjivi pojedini troškovnopравни propisi na postupke koji značajno odstupaju od te idealne slike, prije svega na slučajeve kvalitativne ili kvantitativne promjene predmeta spora između tužbe i presude.

- utuženja i moderacije ugovorne kazne – v. *supra ad III.2.4.*), ali i nekih problema koje je istaknulo u prvi plan upravo novo uređenje (v. *infra ad III.3.3. – 3.7. te V.*).

3.3. Mjerodavna osnova za ocjenu omjera uspjeha u parnici

Prema odredbi članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a 19, omjer uspjeha u parnici ocjenjuje se prema konačno postavljenom zahtjevu. Ta nedovoljno jasno i precizno stipulirana odredba u praksi će svakako izazivati različite kontroverze i bit će je potrebno „kreativno“ tumačiti.

Pojam zahtjeva prema odredbi o kojoj je riječ treba shvatiti u smislu zahtjeva u materijalnom smislu kao prijedloga za izricanje određene pravnozaštitne mjere koji bi mogao biti poseban predmet spora u parnici, što znači da bi u okviru tužbenog zahtjeva u formalnom smislu kao prijedloga tužitelja za donošenje konkretne odluke određenog sadržaja (kao prijedloga izreke te odluke) bilo moguće istaknuti više zahtjeva u materijalnom smislu. Tome u prilog govori i način na koji se pojam zahtjeva koristi u Zakonu (*arg. ex 3./1., 5./1., 7./1, 35., 188., 189., 191., 329. itd.*).

Ako bi pojam zahtjeva bio shvaćen u naznačenom „materijalnom“ smislu, tada bi uspjeh stranaka u slučaju objektivne kumulacije tužbenih zahtjeva trebalo ocjenjivati odvojeno za svaki od zahtjeva i s time u skladu odvojeno odrediti, primjenom odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a, iznos troškova na čiju bi naknadu imala pravo stranka koja bi više uspjela u sporu u povodu pojedinih zahtjeva. Do konačne bi se odluke o ukupnim troškovima postupka u povodu zahtjeva o kojima bi trebalo odlučiti u vrijeme zaključenja glavne rasprave dolazilo prebijanjem tako dobivenih iznosa.

Parnični je postupak dinamičan proces¹¹⁸ tijekom kojega je moguće preinačiti tužbu u objektivnom i subjektivnom smislu, djelomično povući tužbu, donositi djelomične odluke, zaključiti djelomičnu nagodbu itd. Upravo će stoga za prosuđivanje odgovornosti za naknadu troškova i prava na njihovu naknadu biti

¹¹⁸ U tom smislu BETETTO, PP ZK, 2., 32., ističe da pri ocjeni djelomičnog uspjeha parničnih stranaka sud mora uzeti u obzir da je svaka parnica dinamični proces, u kojemu stranke mogu u skladu s načelom dispozicije raspolagati tužbenim zahtjevom, zbog čega se razmjer njihova uspjeha mijenja tijekom postupka. Zato treba ocijeniti u vezi s kojim su dijelom zahtjeva nastali troškovi u pojedinoj fazi postupka i obračunati ih po vrijednosti spornog predmeta u toj fazi postupka. Ako npr. tužitelj preinači tužbu povećanjem postojećeg zahtjeva, sud mora, uzimajući u obzir konačni uspjeh, najprije vrednovati uspjeh tužitelja do preinake tužbe, a nakon toga uspjeh stranke nakon preinake, pri čemu će troškove odmjeriti prema trenutnoj vrijednosti spornog predmeta. Zato ako bi tužitelj uspio s novčanom tražbinom od 800.000,00, koliko je prvotno utužio, njegov bi uspjeh do trenutka preinake tužbe iznosio 100%, a nakon preinake tužbe, kojom je tužbeni zahtjev povećao na 1.000.000,00, njegov bi uspjeh bio 80%, zbog čega bi mu sud morao za period od preinake tužbe do odluke priznati dio parničnih troškova razmjerno njegovu uspjehu.

u pojedinim fazama postupka mjerodavni ne samo (objektivno uzevši kvantitativno i kvalitativno, odnosno subjektivno) različito određeni zahtjevi¹¹⁹ već i različiti kriteriji za utvrđivanje prava na naknadu troškova postupka – već prema okolnostima konkretnog slučaja.¹²⁰ To zapravo znači da bi se uspjeh stranaka i pravo na naknadu troškova koji bi nastali prije povećanja tužbenog zahtjeva prosuđivali prema vrijednosti predmeta spora koja bi do tada bila aktualna, a nakon povećanja prema povećanoj vrijednosti. Analogno bi trebalo vrijediti i u slučaju djelomičnog povlačenja tužbe itd.

Iz navedenih razloga valjalo bi odredbu članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a 19 prema kojoj se omjer uspjeha u parnici ocjenjuje prema konačno postavljenom zahtjevu protumačiti u skladu sa *supra* izloženim relativizacijama u određivanju njezina značenja i načina primjene.

3.4. Troškovi dokazivanja osnove zahtjeva

Prema odredbi članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a, omjer uspjeha u parnici ocjenjuje se prema konačno postavljenom tužbenom zahtjevu vodeći računa i o uspjehu dokazivanja u pogledu osnove zahtjeva. Naglašavanjem u ovoj odredbi da je sud prigodom određivanja omjera uspjeha u parnici dužan voditi računa i o uspjehu dokazivanja „u pogledu osnove zahtjeva“ htjelo se, valja uzeti, „ozakoniti“, doduše nedovoljno jasno, stajalište koje je sudska praksa razvila u pogledu odlučivanja o naknadi troškova u slučaju osporavanja i osnove i visine zahtjeva, o čemu je bilo posebno govora *supra ad III.2.3.*

Neovisno o *supra* rečenom, odredba članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a u dijelu u kojemu se tiče uzimanja u obzir i uspjeha dokazivanja u pogledu osnove

¹¹⁹ Prema vladajućem stajalištu austrijske prakse i doktrine (usp. BYDLINSKI, Komm., 669.), treba radi utvrđenja prava stranaka na naknadu troškova za svaku dionicu postupka s različitim predmetom spora (prije svega prema suženju ili proširenju tužbe) posebno utvrditi (hipotetski, koji neće doći do izražaja u odluci) njihov procesni uspjeh. Uпитno bi pritom bilo koliko bi svaka stranka uspjela kada bi odluka bila donesena još prije promjene vrijednosti spora do koje tek treba doći, pri čemu bi se uzelo da je, već prema stanju slučaja, u jednoj dionici jedna u drugoj druga stranka pretežno uspjela. Rješenje judikature odgovara materijalnim načelima procesnog troškovnog prava jer se samo na taj način može prosuditi koja je stranka neutemeljenim vođenjem postupka prouzrokovala drugoj troškove, odnosno dionice postupka, čija se visina ravna prema tada aktualnoj vrijednosti spora. Suprotno bi shvaćanje moglo dovesti i do toga da bi dispozicijom stranaka (eventualno dalekosežnim povlačenjem tužbe od strane tužitelja ili ispunjenjem od strane tuženika) prestala postojati materijalno već nastala prava procesnog protivnika na naknadu troškova.

¹²⁰ Tako bi u slučaju povlačenja tužbe za donošenje odluke o naknadi troškova mogle biti, već prema okolnostima slučaja, mjerodavne ili odredbe članka 154. stavka 1. reč. 1. i članka 158. stavka 1. u vezi s odredbom članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a, ili odredba članka 158. stavka 2. ZPP-a u vezi s odredbom članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a. O odgovarajućem stavu slovenske judikature o ovom pitanju usp. BETETTO, PP ZK, 32.

zahtjeva mogla bi poslužiti kao interpretativna osnova za formiranje općenitijeg stajališta o dužnosti suda da vodi računa „o uspjehu dokazivanja“ i prigodom rješavanja drugih incidentalnih pitanja u okviru glavnog postupka, a ne samo pitanja osnovanosti osnove zahtjeva (v. *infra ad V.*).

3.5. Odlučivanje o naknadi troškova kad stranke uspiju u približno jednakim dijelovima

Prema odredbi članka 154. stavka 4. ZPP-a 19, ako su stranke djelomično uspjele u parnici u približno jednakim dijelovima, sud **može** odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove ili da jedna stranka naknadi drugoj stranci samo pojedine troškove koje joj je prouzrokovala svojom krivnjom ili slučajem koji joj se dogodio (156./1.) (154./4.). Navedenom odredbom, koje u takvom obliku i sadržaju nije bilo u članku 154. ZPP-a 13, nadomještena je i precizirana nedovoljno jasno artikulirana odredba članka 154. stavka 2. ZPP-a 13 u dijelu u kojemu je propisivala da u slučaju u kojemu stranka djelomično uspije u parnici sud može s obzirom na postignuti uspjeh odrediti da svaka stranka snosi svoje troškove.

Nova odredba članka 154. stavka 4. ZPP-a dopušta sudu određenu mjeru diskrecije (slobodne ocjene) („sud može“) najprije pri formiranju stava o tome jesu li stranke uspjele u približno jednakim dijelovima, a zatim i o tome hoće li – i kad je ispunjena ta pretpostavka – odlučiti da svaka stranka snosi svoje troškove.

Odluka suda da primijeni odredbu članka 154. stavka 4. ZPP-a ovisit će, između ostaloga, i o tome može li se, kako (uz koje napore i troškove) i u kojoj mjeri utvrditi razlika u uspjehu stranaka u parnici. Kod novčanih zahtjeva kod kojih će u pravilu gotovo matematičkom preciznošću biti moguće utvrditi uspjeh svake od stranaka, to redovito neće biti problem. Pritom bi stav suda da su stranke u približno jednakim dijelovima uspjele u parnici mogao ovisiti i o tome bi li se i kako njegova odluka da svaka stranka snosi svoje troškove mogla odraziti na ukupnu masu viška troškova koju bi zbog takve odluke trebala sama snositi stranka koja bi nešto više uspjela u postupku.¹²¹ S druge strane, sud bi, donoseći odluku da svaka stranka snosi svoje troškove, mogao djelomično amortizirati nepravične posljedice slučajeva u kojima bi stranka koja bi nešto manje uspjela u sporu imala značajno veće troškove od protivne, troškove koji su joj bili potrebni za svrhovito vođenje parnice,¹²² a koja bi, unatoč tome, ako bi se dosljedno primijenio kriterij kvotnog obračuna iz odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a,

¹²¹ Treba uzeti da bi se sud lakše odlučio primijeniti odredbu o kojoj je riječ ako bi ukupna masa troškova svake od stranaka bila približno izjednačena.

¹²² To će u pravilu vrijediti za tužitelja koji je dužan platiti sudske pristojbe za tužbu i inače u značajno većoj mjeri predujmljivati troškove postupka – v. *supra ad III.2.2.* predzadnji pasus.

mogla biti osuđena da naknadi razmjernan dio troškova protivnoj stranci i njezinu umješaču (*arg. ex* 154./2., 154./4.).

U slučajevima u kojima bi sud svoj stav o tome jesu li stranke uspjele u približno jednakim dijelovima formirao na temelju slobodne ocjene zato što se taj razmjer ne bi mogao utvrditi ili bi se mogao utvrditi samo s nerazmjernim teškoćama (223./1.), u pravilu u parnicama o nenovčanim zahtjevima (*v. supra ad* III.3.2.), treba očekivati da će sudovi češće pribjegavati donošenju odluke o troškovima postupka primjenom odredbe članka 154. stavka 4. ZPP-a – u krajnjoj liniji iz svim pragmatičnih razloga.

Za donošenje ocjene o tome jesu li stranke uspjele u približno jednakim dijelovima u parnici mogla bi, *mutatis mutandis*, biti relevantna praksa (i doktrinarni stavovi) formirana u vezi sa zauzimanjem stava o tome kada će se smatrati da stranka koja je pretežno uspjela u parnici ipak nije uspjela u samo razmjerno neznatnom dijelu (154./5., *v. infra ad* III.3.6.).

3.6. Naknada troškova u slučaju neuspjeha u razmjerno neznatnom dijelu zbog kojega nisu nastali posebni troškovi

Prema odredbi članka 154. stavka 5. ZPP-a 19 (154./3. ZPP 13, *v. supra ad* III.2.), sud **može** odlučiti da jedna stranka nadoknadi sve troškove koje su protivna stranka i njezin umješač imali ako protivna stranka nije uspjela samo u razmjerno neznatnom dijelu svojeg zahtjeva, a zbog tog dijela nisu nastali posebni troškovi.¹²³ Ovom se odredbom otvara sudu mogućnost (njome mu se ne nameće dužnost – „sud može“) ¹²⁴ da odstupi – uz ispunjenje pretpostavaka kojima se uvjetuje njezina primjena – od stroge primjene osnovnog i općeg pravila o naknadi troškova u slučaju djelomičnog uspjeha u parnici (154./2.1.).¹²⁵

Da bi se primijenila iznimka o kojoj je riječ, bilo bi potrebno da budu ispunjene dvije pretpostavke. Prvo, dio zahtjeva u kojemu stranka koja je pretežno uspjela u parnici nije uspjela treba biti neznatan i, drugo, u vezi s time dijelom ne smiju nastati posebni troškovi. Teret dokazivanja obiju navedenih pretpostavaka bio bi na stranci koja je pretežno uspjela u parnici.

Stav o tome da je dio u kojem je spor okončan na štetu jedne od stranaka ne-

¹²³ Odredbi članka 154. stavka 5. ZPP-a 19 odgovarala je odredba § 145. stavka 2. ZSPGP-a, odnosno odredba § 43. stavka 2. öZPO-a – *v. bilj.* 74.

¹²⁴ Na ovoj distinkciji posebno inzistira POZNIĆ, Kom., 328.

¹²⁵ BETETTO, PP ZK, 2., 33, ističe da se odredbom članka 154. stavka 3. slo. ZPP-a iz 1999. (154./5. ZPP-a 19) ograničava načelo uspjeha, te da to pravilo daje sudu velike ovlasti i širok manevarski prostor za odluku prilagođenu okolnostima.

znatan sud bi formirao na temelju slobodne ocjene (223./1.).¹²⁶ Neznatni dio mogao bi se odnositi i na sporedno traženje (35./1., 2.), npr., u slučaju u kojemu bi tužitelju kamate bile dosuđene od dana koji je kasniji od dana navedenog u tužbi.¹²⁷

Sintagmu „a zbog tog dijela nisu nastali posebni troškovi“ iz odredbe članka 154. stavka 5. ZPP-a 19 bilo bi moguće protumačiti u smislu da u vezi s tim dijelom nisu nastali nikakvi posebni troškovi, ali i u smislu da nisu nastali značajniji posebni troškovi, uzimajući, eventualno, u obzir ukupnu masu ostalih troškova i/ili vrijednost predmeta spora. Treba uzeti da bi „prirodi stvari“ više odgovaralo drugo navedeno tumačenje, osobito kad bi se radilo o dodatnim troškovima koji bi se mogli smatrati zanemarivima. U prilog tog tumačenja govorila bi i interpretativno-korektivna funkcija odredbe članka 154. stavka 5. ZPP-a 19 – njena funkcija „omekšivača“ prerigidne odredbe članka 154. stavka 2. reč. 1. ZPP-a 19.

Posebni troškovi u povodu razmjerno neznatnog dijela zahtjeva u kojemu neka stranka nije uspjela ne bi nastali, npr., u slučajevima u kojima visina nagrade odvjetniku za zastupanje ne bi ovisila o tom dijelu.

Budući da se odredba članka 154. stavka 5. ZPP-a 19 sadržajno podudara s odredbom članka 154. stavka 3. ZPP-a 13, judikatura i doktrinarna stajališta formirani u primjeni odredbe članka 154. stavka 3. ZPP-a 13 u osnovi bi bili relevantni i za primjenu odredbe članka 154. stavka 5. ZPP-a 19.

Bilo je suđeno:

- da je riječ o razmjerno neznatnom neuspjehu u parnici koji opravdava dosuđivanje cijelog troška toj stranci kad jedna od stranaka nije uspjela u svojem zahtjevu sa 6,45%;¹²⁸

- da je tužitelj spor izgubio u neznatnom dijelu i u slučaju u kojemu je kamata dosuđena na cijelu glavicu, ali ne po traženoj višoj stopi, nego po nižoj;¹²⁹

- da se pravilo iz članka 154. stavka 3. ZPP-a 76 (154./5. ZPP-a 19) primjenjuje i ako u vezi s dijelom predmeta spora u kojemu je tužba odbačena nisu nastali posebni troškovi;¹³⁰

- da nisu značajni samo uspjeh tužitelja i zanemarivi troškovi u vezi s odbijenim dijelom tužbenog zahtjeva već i apsolutni iznos odbijajućeg dijela presude;¹³¹

¹²⁶ Tako i POZNIĆ Kom., 328., koji doduše govori o tome da je to „stvar sudske ocene“.

¹²⁷ Tako i POZNIĆ, Kom., 328.

¹²⁸ ŽS KO: Gž-547/03, 24. 4. 2003. – IO VSRH 1/04-269.

¹²⁹ Viši. Priv. Sud Srb.: Pž-1183/79, od 6. 6. 1979., ZSO 1979/32, str. 109, br. 1285. Cit. prema POZNIĆ, Kom., 328.

¹³⁰ Okr. Sud u Beogr., Reš: Gž-1118/98 od 21.20.1998., SP 1998/11-12, br. 76. Cit. prema POZNIĆ, Kom., 328.

¹³¹ Tužitelj je u konkretnom u sporu manje vrijednosti uspio sa 77,13%, a u apsolutnom iznosu izgubio s 1.452,50 SIT-a (Više sodišče v Ljubljani (cit.: VSL): Icp-940/99 od 22. 6. 2000.). Cit. prema BETETTO, PP ZK, 2., 33.

- da je bilo mjesta primjeni odredbe stavka 3. članka 154. sl.ZPP-a (154./5. ZPP-a 19) u posjedovnoj parnici u kojoj je tužitelj uspio sa zahtjevom za zabranu budućih posezanja, iako je tužbeni zahtjev za uspostavu prijašnjeg posjedovnog stanja odbijen, ali zato što je tužitelj upotrijebio dopuštenu samopomoć i jer je tuženik neposredno prije zadnjeg ročišta uspostavio prijašnje posjedovno stanje.¹³²

Suđeno je, međutim, da u slučaju u kojemu jedna stranka ne uspije s 25% svog zahtjeva ili prigovora nije riječ o razmjerno neznatnom neuspjehu u parnici.¹³³

3.7. Konačno snošenje troškova postupka nastalih u povodu postupanja suda po službenoj dužnosti

3.7.1. Troškovi izazvani kontrolom dopuštenosti dispozicija stranaka

Kad stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je po nalogu suda unaprijed položiti iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati u povodu izvođenja dokaza (153./1.). Sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku što ga sud odredi (153./3.1.). Ipak, iznimno, ako sud po službenoj dužnosti odredi izvođenje dokaza radi utvrđivanja činjenica u vezi s provjerom idu li stranke svojim raspolaganjima za time da raspolažu svojim zahtjevima protivno prisilnim propisima i pravilima javnog morala (3./3., 7./2., 221./1., 321./4., 331./2., 331.a/3.), a stranke ne polože određeni iznos, troškovi za izvođenje isplatit će se iz sredstava suda (153./5.).

Prigodom donošenja odluke o konačnom snošenju troškova postupka sud će, prema rezultatima dokazivanja, odlučiti hoće li troškove za izvođenje kojih je sredstva predujmio iz svojih sredstava u vezi s provjerom dopuštenosti dispozicija stranaka (3./3., 153./5.) podmiriti jedna ili obje stranke ili će ti troškovi pasti na teret sredstava suda (154./6.). Navedeni troškovi trebali bi pasti na teret sredstava suda ako iz činjeničnog stanja koje bi sud utvrdio po službenoj dužnosti ne bi bilo moguće zaključiti da su stranke išle za tim da raspolažu pravima kojima ne mogu raspolagati^{134 135} – u tom bi smislu „teret dokazivanja“ bio na sudu. Naime, i u ovom bi slučaju vrijedila maksima da se doložno ponašanje ne presumira, da ga treba dokazati.

¹³² VSL: I Cp-1807/99 od 15. 3. 2000. Cit. prema BETETTO, PP ZK, 2., 33. Ovim bi se judikatom odredbi o kojoj je riječ pridavalo jednog prošireno značenje po kojemu bi se njen *ratio* dopunio, uz ostalo, i razlozima iz stavka 2. članka 158. stavka 2. ZPP-a (naknadno ispunjenje zahtjeva, v. *supra ad* 1.2.).

¹³³ ŽS KO: Gž-428/02, 27. 6. 2002. – IO VSRH 1/03-179.

¹³⁴ Odnosno da bi raspolaganja *in concreto* sama po sebi, neovisno o subjektivnom stavu stranaka o tome, objektivno dovodile do nedopuštenih rezultata.

¹³⁵ Tako i POZNIĆ, Kom., 329.

Ako bi utvrdio da su obje stranke ili jedna od njih poduzimanjem određenih radnji išle za time da raspolažu pravima kojima ne mogu raspolagati, sud bi bio dužan, ovisno o rezultatu svoje provjere, odlučiti da troškove o kojima je riječ naknade obje, eventualno solidarno, ili samo jedna od njih.¹³⁶ Ako bi sud utvrdio da bi samo jedna od stranaka išla za tim da raspolaže pravima kojima ne može raspolagati, protivna bi stranka imala pravo na naknadu svojih troškova koji bi joj nastali u incidentalnom postupku u kojemu bi to bilo utvrđeno.

Odredbe članka 153. stavka 5. i članka 154. stavka 6. ZPP-a bile bi u osnovi mjerodavne i u slučaju u kojemu bi sud po službenoj dužnosti poduzimao radnje radi provjere je li određeni ugovor ništetan (322./1., 327./1. ZOO-a).¹³⁷ Provjerom ništetnosti ugovora sud bi zapravo kontrolirao dopuštenost dispozicija stranaka u postupku u vezi s time ugovorom. Troškovi izazvani takvom provjerom trebali bi pasti na teret sredstava suda ako bi se pokazalo da su sumnje suda u ništetnost ugovora bile neosnovane. Odgovarajuće bi vrijedilo i u drugim slučajevima u kojima bi sud bio dužan *ex officio* voditi računa o određenim materijalnopравnim stanjima.

Stranke bi snosile svoje troškove incidentalnog postupka provjere dopuštenosti njihovih dispozicija ako bi se utvrdilo da ta provjera nije bila opravdana. Stranke su, naime, u pravilu, dužne snositi troškove koji im nastanu u povodu oficijelnih radnji suda (v. *infra ad* III.3.7.2.).

3.7.2. Troškovi nastali u povodu poduzimanja drugih postupovnih radnji suda po službenoj dužnosti

Tijekom postupka sud je ovlašten i dužan poduzimati *ex officio* i čitav niz drugih radnji uz one koje imaju za cilj kontrolu dopuštenosti dispozicija stranaka u užem smislu. To se, između ostaloga, odnosi na radnje u vezi s primjenom odredaba: - o izuzeću sudaca (71. – 75.), sudskih savjetnika i zapisničara (76.), vještaka (254.) i tumača (263.); - o zakonskim zastupnicima (81. – 84.); - o prethodnom ispitivanju tužbe (280. – 283.); - o pripremnom ročištu (288.); - o ispitivanju u povodu žalbe jesu li počinjene povrede postupka na koje se pazi po službenoj dužnosti (361., 365.); - o privremenim mjerama osiguranja u radnim (435.) i posesornim (442.) parnicama itd. Troškove koji bi strankama i sudu mogli nastati u vezi s tim radnjama u načelu bi snosile stranke jer one snose troškove koji su im izazvani

¹³⁶ U tom smislu i POZNIĆ, Kom., 329., te BETETTO, PP ZK, 2, 33.

¹³⁷ Ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljednicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo (322./1. ZOO-a). Na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti (327./1. ZOO-a).

radnjama koje sud poduzme tijekom postupka u okviru svojih zakonskih ovlaštenja. Ipak, ako bi se u povodu nekih od tih radnji, koje bi bile poduzete zato da bi sud provjerio nisu li možda određenim ponašanjem stranaka povrijeđene kogentne norme, pokazalo da do toga nije došlo, troškovi izazvani tim radnjama trebali bi pasti na teret sredstava suda – u mjeri u kojoj bi se oni ticali sredstava koja bi sud predujmio radi njihova poduzimanja (v. *supra ad III.7.1.*).

IV. TROŠKOVI IZAZVANI PODNOŠENJEM PRAVNOG LIJEKA

Podnošenjem pravnih lijekova stranke iniciraju provedbu posebnih nastavnih postupaka u povodu kojih mogu nastati dodatni troškovi. O nekim od tih troškova moći će se odlučiti u postupku pokrenutom odnosnim pravnim lijekom, a o nekima tek zajedno s novom odlukom o glavnoj stvari. U povodu pravnih lijekova mogu, međutim, biti preispitane i posebne odluke o troškovima postupka ili takve odluke sadržane u pobijanim odlukama o glavnoj stvari.

Stranka koja odustane od pravnog lijeka (349./2., 399.) dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove nastale u povodu pravnog lijeka (158./3.). Ako bi djelomično odustala od pravnog lijeka, bila bi dužna djelomično naknaditi troškove koji bi protivnoj stranci bili prouzrokovani dijelom pravnog lijeka od kojega bi odustala (*arg. ex 154./2.1., 158./3.*). Odgovornost za troškove u slučaju odustanka od pravnog lijeka, kao odgovornost za naknadu troškova prema načelu presumiranog davanja povoda za njihov nastanak ovisno o uspjehu u postupku koji je njime iniciran, trebalo bi kao izraz općeg načela o odgovornosti za troškove postupka u povodu pravnih lijekova primijeniti i u slučajevima u kojima bi došlo i do (pravomoćnog) odbacivanja¹³⁸ (358., 366., 380., 388., 392., 400., 451.) ili odbijanja (368., 393., 400.) pravnog lijeka. U tim je slučajevima sud dužan odlučiti o troškovima nastalim u povodu pravnog lijeka (166./1.) na štetu njegova podnositelja.

Sud koji preinači odluku (373., 373.a, 373.c, 381., 395.) protiv koje je podnesen pravni lijek ili ukine tu odluku i odbaci tužbu (369., 371., 381., 394., 396.) dužan je odlučiti o troškovima cijelog postupka jednom odlukom (164./2.). U takvim bi slučajevima sud trebao iznova odlučiti o troškovima postupka u skladu s novim rješenjem pitanja koja su bila riješena pobijanom odlukom. U skladu s time, ako bi sud ukinuo pobijanu odluku i odbacio tužbu, trebao bi o troškovima postupka u

¹³⁸ Tako i POZNIĆ, Kom., 326. Stranka čiji bi pravni lijek bio odbačen bila bi dužna protivnoj stranci naknaditi troškove incidentalnog postupka iniciranog podnošenjem takvog pravnog lijeka, jer bi donošenjem takve odluke taj postupak bio za nju definitivno nepovoljno okončan, svakako uz uvjet da je protivna stranka pravodobno podnijela zahtjev za naknadu troškova postupka.

kojemu bi bila donesena odluka koju se pobijalo pravnim lijekom odlučiti u cijelosti na štetu tužitelja. Ako bi preinačio u cijelosti pobijanu odluku, o troškovima postupka trebao bi odlučiti u skladu s novom odlukom koju bi donio – redovito u cijelosti suprotno od onoga kako je bilo odlučeno pobijanom odlukom (154./1., 165./2.). Ako bi djelomično preinačio pobijanu odluku, što znači da bi je dijelom održao na snazi, sud bi o troškovima trebao odlučiti analogno onome kako bi to trebao učiniti sud o čijoj je odluci odlučivao u povodu pravnog lijeka da ju je sam donio. U svim navedenim slučajevima sud koji bi odlučivao o pravnom lijeku bio bi dužan (u povodu odgovarajuće inicijative glede toga – 164.) odlučiti i o troškovima postupka koji bi proveo u skladu s odlukom koju bi donio – primjenjujući na odgovarajući način odredbe članka 154. ZPP-a.

„Kad se ukine odluka protiv koje je podnesen pravni lijek i predmet vrati na ponovno suđenje, ostavit će se da se o troškovima postupka u povodu pravnog lijeka odluči u konačnoj odluci.“ (165./3.) Tako sud može postupiti i kad odluku protiv koje je podnesen pravni lijek samo djelomično ukine (165./4.).

V. TROŠKOVI INCIDENTALNIH POSTUPAKA

Tijekom parničnog postupka sud može u povodu različitih inicijativa stranaka provesti čitav niz odgovarajućih incidentalnih postupaka („međusporova“, njem. *die Zwischenstreite*), npr. u povodu različitih prigovora o tome da nisu ispunjene pozitivne ili da postoje negativne procesne pretpostavke, u povodu raznih materijalnopравnih prigovora, npr. prigovora prekluzije ili zastare, neispunjenja ugovora (v. *supra ad III.4.5.*), u povodu osporavanja i osnove i visine zahtjeva (v. *supra ad III.2.4.*), u povodu pojedinih dokaznih prijedloga itd. Rečeno također vrijedi i za incidentalne postupke u vezi s radnjama koje se mogu pripisati krivnji ili slučaju koji se dogodio jednoj od stranaka (156.). Posebni troškovi mogu se javiti i povodu pojedinih sporednih zahtjeva (35.), npr. zahtjeva za plaćanje kamata, ugovorne kazne itd. Neki od tih postupaka mogu biti u funkciji ostvarivanja, odnosno osporavanja glavnog zahtjeva i troškovi koji bi mogli nastati u vezi s njihovom provedbom bit će zapravo troškovi glavnog postupka i kao takvi procesno tretirani. Neki od tih postupaka mogu, međutim, imati svoju posebnu procesnu sudbinu, različitu od one glavnog postupka i zato bi pitanje odgovornosti za troškove koji bi strankama i drugim procesnim subjektima mogli nastati u vezi s njihovom provedbom trebalo odvojeno prosuđivati od troškova glavnog postupka. Na troškove koji bi nastali u toj drugog kategoriji „međusporova“ trebalo bi na odgovarajući način primijeniti odredbe o konačnom snošenju troškova postupka (154.), i to kako one koje su mjerodavne u slučaju potpunog tako i one

koje su mjerodavne u slučaju djelomičnog uspjeha u postupku – onda kad bi bila riječ o troškovima koji ne bi nastali da taj postupak nije bio proveden.^{139 140}

Kad je riječ o troškovima koji su izazvani krivnjom stranke ili slučajem koji joj se može pripisati, s obzirom na to da se odgovornost za te troškove temelji na načelu dokazanog povoda (v. *supra ad I.2.*), ako se ne dokaže takva odgovornost, troškove tog postupka trebala bi snositi stranka koja je otvorila pitanje njezina postojanja, a ako bi se dokazala, stranka koja ih je izazvala – sve to neovisno o tome koja će od njih (u cijelosti ili djelomično) snositi troškove glavnog postupka, i to primjenom općih kriterija o odgovornosti za potpuni ili djelomični uspjeh ili neuspjeh (154.).

VI. STUPNJEVITA TUŽBA

U sporovima u kojima ne može postaviti tužbeni zahtjev za isplatu određenog iznosa novca, isporuku određene količine zamjenjivih stvari, predaju određenih stvari ili prijenos određenih prava prije nego što tuženik ispuni svoju obvezu polaganja računa ili predaje pregleda imovine i obveza, tužitelj može u tužbi istaknuti, osim zahtjeva za polaganje računa ili predaju pregleda imovine i obveza iz stavka 1. ovoga članka, i zahtjev kojim će zatražiti od suda da tuženika osudi na isplatu iznosa novca, isporuku ili predaju stvari ili prijenos prava čiju će visinu, količinu, odnosno istovjetnost odrediti tek nakon što tuženik položi račun ili preda pregled imovine i obveza, odnosno tek nakon što se provede vještačenje ili izvedu drugi dokazi u povodu položenog računa ili predanog pregleda imovine i obveza ili u povodu uskrate polaganja računa ili predaje pregleda imovine i obveza (186.b/2.) (**stupnjevita tužba u užem smislu**).¹⁴¹ Također, u sporovima u kojima ne može postaviti određeni zahtjev prije nego što dođe do podataka koje mu tuženik ne želi dati premda njima raspolaže, a koje mu je prema sadržaju građanskopravnoga odnosa dužan dati, odnosno koji se mogu smatrati zajedničkim za obje stranke, tužitelj može u tužbi istaknuti zahtjev kojim će zatražiti od suda da tuženika osudi na isplatu iznosa, predaju stvari ili prijenos prava čiju će visinu, količinu, odnosno istovjetnost odrediti tek nakon što mu tuženik dade potrebne podatke, odnosno tek nakon što se provede vještačenje ili izvedu drugi

¹³⁹ Tako s aspekta austrijskog prava BYDLINSKI, Komm., 656.

¹⁴⁰ Tako, npr., ako bi tuženik postavio zahtjev za izuzeće suca (71., 73.) i ako bi njegov zahtjev bio odbijen kao neosnovan, bio bi dužan naknaditi troškove tužitelju koje bi ovaj mogao imati u incidentalnom postupku u povodu takvog zahtjeva – unatoč tome što bi uspio u glavnoj stvari. Slično bi vrijedilo i za postupke inicirane prigovorima o nenadležnosti suda itd.

¹⁴¹ O ovoj tužbi v. DIKA, GPP, VI., §§ 38./1.

dokazi o podacima koje tuženik izbjegava dati (186.b/3.) (**stupnjevita tužba u širem smislu**).¹⁴² U navedenim slučajevima tužitelj je dužan određeni tužbeni zahtjev postaviti u roku koji mu za to sud odredi tijekom postupka rješanjem protiv kojega nije dopuštena posebna žalba (186.b/4.).

U povodu tužbi za polaganje računa (186.b/2.), odnosno, treba uzeti, i za davanje podataka (186.b/3.), sud će rješanjem prihvatiti zahtjev za polaganje računa, podnošenja pregleda imovine i obveza ili davanje podataka ako utvrdi da je osnovan (325.a/1.1.). Ako, međutim, utvrdi da ti zahtjevi nisu osnovani, sud će donijeti rješenje kojim će pozvati tužitelja da postavi određeni tužbeni zahtjev (186.b/4., 325.a/2.).

Nakon što tuženik položi račun, podnese pregled imovine i obveza ili se očituje o traženim podacima, odnosno nakon što utvrdi da je ovrha radi pribavljanja tih podataka ostala bez uspjeha ili da njezina provedba ili nastavak nisu svrhoviti, sud može, na prijedlog tužitelja, prije nego što donese rješenje kojim će pozvati tužitelja da postavi određeni zahtjev (186.b/4.), odrediti vještačenje ili izvođenje drugih dokaza ako ocijeni da je to potrebno radi provjere i dopune predložena računa, podnesenoga pregleda imovine i obveza ili danih podataka (325.a/3.). Troškove izvođenja tih dokaza snosit će tuženik ako se pokaže da položeni račun, predani pregled imovine i obveza te dani podaci nisu bili točni i potpuni, odnosno ako odbije položiti račun, predati pregled imovine i obveza ili dati potrebne podatke (325.a/4.). Tužitelj može u posebnoj parnici zatražiti naknadu štete koju je pretrpio zato što tuženik nije postupio u skladu s rješanjem iz stavka 1. članka 325.a ZPP-a (325.a/5.).

Ako odbije zahtjev za polaganje računa, odnosno za davanje podataka, sud, koji je u tom slučaju dužan pozvati tužitelja da postavi određeni zahtjev, mogao bi, na zahtjev tuženika, odmah osuditi tužitelja da tuženiku naknadi troškove prvog stadija postupka u povodu stupnjevite tužbe. Pritom bi sud mogao, primjenjujući na odgovarajući način odredbu članka 165. ZPP-a, prema kojoj sud može u međupresudi i djelomičnoj presudi izreći da se odluka o troškovima ostavlja za kasniju presudu, odrediti da će o tom zahtjevu odlučiti u konačnoj odluci. Sud bi tako mogao postupiti osobito ako bi ocijenio da bi izvedeni dokazi u prvom stadiju postupka mogli biti relevantni i prigodom odlučivanja o naknadno postavljenom određenom zahtjevu.

Ako bi sud prihvatio zahtjev za polaganje računa ili za davanje podataka, mogao bi, također analogno primjenjujući odredbu članka 165. ZPP-a, u povodu zahtjeva tužitelja osuditi tuženika na isplatu troškova stadija postupka u kojemu

¹⁴² O ovoj tužbi v. DIKA, GPP, VI., §§ 38./2.

je prihvatio takav njegov zahtjev, odnosno izreći da će o tom zahtjevu odlučiti u konačnoj odluci.

Prigodom odlučivanja o „određenom zahtjevu“ utemeljenom na položenom računu, odnosno danim podacima i/ili provedenom dokazivanju, sud bi u odluci kojom bi u cijelosti ili djelomično prihvatio taj zahtjev prigodom odmjeravanja troškova trebao posebno vrednovati troškove koje je tužitelj imao u prvom stadiju postupka u kojemu se odlučivalo o zahtjevu za polaganje računa, odnosno davanje podataka, a posebno troškove drugog stadija postupka nakon postavljanja određenog zahtjeva. Naime, u pogledu troškova prvog stadija postupka u povodu stupnjevite tužbe trebalo bi na odgovarajući način primijeniti stav sudske prakse formiran prije Novele 2019 u pogledu potrebe različitog tretiranja troškova nastalih u vezi s utvrđivanjem osnovanosti osnovne tužbenog zahtjeva i onih nastalih u vezi s utvrđivanjem osnovanosti njegove visine (v. *supra ad III.2.3.*), stav koji je svoje zakonsko utemeljenje dobio u odredbi članka 154. stavka 2. reč. 2. ZPP-a 19 (v. *supra ad III.3.4.*).

VIII. ZAKLJUČNO

Novelom 2019 nije se diralo u uređenje konačnog snošenja troškova postupka koje je prije nje bilo mjerodavno u slučajevima u kojima bi koja od stranaka u cijelosti uspjela u parnici (154./1.). Njome se, međutim, interveniralo u uređenje toga instituta u dijelu koji se ticao konačnog snošenja troškova postupka u slučaju djelomičnog uspjeha stranaka u postupka. To je učinjeno eksplicitnim prihvaćanjem metode tzv. kvotnog obračuna troškova postupka, čime se radikalno odstupilo od tumačenja prije važećih odredaba o takvom snošenju tih troškova (154./2. ZPP-a 13) koje se bilo stabiliziralo u sudskoj praksi, odredaba koje su inače, same po sebi, dopuštale prihvaćanje i te metode. Te su intervencije svojim redukcionističkim pristupom, koji je zapravo, ipak u nešto blažoj mjeri, bio karakterističan i za prethodno važeće uređenje, kreirale model koji je moguće dosljedno primjenjivati samo u određenim „idealnim situacijama“ u kojima se predmet spora nije mijenjao od tužbe do presude i u kojima u pravilu treba odlučiti o „novčanim zahtjevima“, zahtjevima kod kojih se djelomični uspjeh u parnici može relativno jednostavno matematički verificirati. Upravo će stoga i s aspekta novog uređenja biti potrebno njegovo interpretativno primjerenje nizu specifičnih postupovnopravnih i povezano s time troškovnopravnih situacija u kojima se ono treba primijeniti, interpretativno primjerenje koje je bilo potrebno i s obzirom na prije važeće uređenje. Potreba za takvim pristupom izazvana je previđanjem okolnosti da je u zakonodavnim uzorima za prethodno važeće jugoslavensko i aktualno hr-

vatsko normiranje konačnog snošenja troškova postupka, u öZPO-u i ZSPGP-u, mjerodavnost osnovnih i općih odredaba o takvom snošenju troškova postupka, na kojima se i zasniva u pretežnom dijelu austrijske sudske prakse prihvaćena metoda kvotnog obračuna, ograničena nizom daljnjih odredaba korektivno-dopunskog karaktera koje omogućavaju uvažavanje specifičnih situacija u kojima bi doslovna primjena te metode moglo dovesti do teško prihvatljivih rezultata. U ovom se ogledu nastojalo, u okviru sustavne prezentacije novog uređenja instituta, predložiti način prevladavanja niza problema što ih izaziva novouvedeni legislativni pristup uzimajući pritom u obzir u značajnoj mjeri i njihova rješenja koja su bila prihvaćena u praksi i doktrini utemeljenima na prethodno važećem uređenju, u kojemu su se oni zapravo analogno postavljali kao i prema novom. Riječ je o problemima koje bi svakako bilo moguće prevladati unošenjem u Zakon niza manje „pitijski“ formuliranih normi, kojima bi se, eventualno po austrijskom uzoru, dopunio prihvaćeni model konačnog snošenja troškova postupka – normi kojima bi se odredile granice njegove doslovne primjene i posebno regulirale situacije u kojima takva njegova primjena ne bi bila primjerena. Bila bi riječ o stavovitoj deprokrustovizaciji novouspostavljenog režima konačnog snošenja troškova postupka.

Izv. prof. dr. sc. Aleksandra Maganić
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

PRIMJENA ELEKTRONIČKE TEHNOLOGIJE U PARNIČNOM POSTUPKU

1. UVOD

Primjena elektroničke tehnologije u parničnom postupku – tonsko snimanje, audiovizualni uređaji, elektronička komunikacija – ali i druge inovativne ideje, poput korištenja algoritama, umjetne inteligencije i pretvaranja glasa u tekst, zasigurno bi trebali unaprijediti postupke pred sudovima. Naime, osnovna dvojba koja je već dulje vrijeme prisutna u širim znanstvenim i stručnim krugovima i o kojoj se raspravlja jest jesu li pravo u ukupnosti ili sam sudski postupak uopće prikladni za tehnološko osuvremenjivanje ili je riječ o društvenom segmentu u kojem se primjenom informacijske tehnologije ne mogu ostvariti bolji rezultati od onih koji se trenutno ostvaruju. Ukratko, možemo se zapitati bi li primjena novih tehnoloških otkrića u pravu unaprijedila postupak pred sudovima ili bi mu pak oduzela njegova osnovna obilježja, kojima bi se ostvarivali brži rezultati, ali nauštrb kvalitete postupanja.

Nedoumice o postizanju odgovarajućeg odnosa između ekonomičnosti i kvalitete stalna su konstanta, zbog čega se mnogi pribojavaju da bi posezanje za primjenom moderne tehnologije u postupcima pred sudovima moglo ugroziti uobičajenu kvalitetu postupanja tijela pred kojima se ti postupci odvijaju. Međutim, je li to uistinu tako i donose li nam promjene u parničnom postupku određena poboljšanja sustava odlučivanja, kako će se sudovi novom načinu postupanja prilagoditi, hoće li se propisane metode u praksi primjenjivati te hoće li se, na zadovoljstvo svih sudionika, ostvariti povećanje djelotvornosti parničnog postupka, pitanja su na koja ćemo u nastavku ovoga rada nastojati dati odgovore. Pritom

bi, naravno, idealno bilo da sudovi primjenom nove tehnologije olakšaju i pojednostavne svoje postupanje, da svim sudionicima bude olakšan pristup i komunikacija sa sudom te da strankama u postupku u relativno kratkom vremenu bude pružena brza i kvalitetna pravna zaštita. U iznošenju osnovnih ideja o primjeni moderne tehnologije u parničnom postupku u Hrvatskoj osvrnut ćemo se na neke komparativne primjere iz Austrije, Njemačke i Slovenije te nekih drugih zemalja iz okruženja.

2. TONSKO SNIMANJE ROČIŠTA

Odredbe o tonskom snimanju ročišta (članci 126.a – 126.c), koje su sastavni dio hrvatskog parničnog procesnog prava od Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2011.,¹ nisu se uopće primjenjivale u praksi. Koji su razlozi tome, nije u potpunosti jasno. Neki to pripisuju nepostojanju odgovarajuće opreme, a drugi izostanku volje da se nabavljena oprema primijeni. Primjerice, dovršenim projektom IPA 2010 *Jačanje učinkovitosti pravosuđa u Republici Hrvatskoj* ukupne vrijednosti 1.790.000 EUR, kojim je u opremu investirano 590.000 EUR, kao jedan od realiziranih ciljeva navodilo se opremanje odabranih sudnica potrebnom opremom za snimanje sudskih rasprava.² U skladu s tim, već u travnju 2011. iz Ministarstva pravosuđa najavljivalo se da u 120 sudnica započinje tonsko snimanje rasprava,³ da bi se četiri godine kasnije – u svibnju 2015. godine – utvrdilo da se ono gotovo uopće ne provodi, čak i kada postoji odgovarajuća oprema.⁴

Trenutno nam nije poznato da se u parničnom postupku provodi tonsko snimanje rasprava, za razliku od kaznenog postupka, u kojem se metoda audiovideo snimanja uobičajeno koristi. U potonjem, osim osnovnih zakonskih akata,⁵ primjenjuje se i poseban podzakonski akt – Pravilnik o snimanju dokazne ili druge

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 57/11), u daljnjem tekstu: ZID ZPP 11, Novela ZPP 11.

² <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/ostale-informacije/projekti/eu-projekti/dovrseni-projekti/6211>, stanje od 27. srpnja 2020.

³ <https://www.poslovni.hr/hrvatska/u-120-sudnica-krece-snimanje-rasprava-u-parnicama-177166>, stanje od 27. srpnja 2020.

⁴ Razlozi zašto se snimanje ne provodi svode se na neopremljenost sudnica opremom ili opremljenost sudnica zastarjelom opremom, izostanak inicijative stranaka za snimanje, nevoljkost sudaca da primjenjuju snimanje, tehničku neupućenost zapisničara itd. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/potrosili-vise-od-milijun-eura-na-opremu-za-snimanje-a-suci-je-uporno-odbijaju-koristiti-275210>, stanje do 27. srpnja 2020.

⁵ Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19), u daljnjem tekstu: ZKP, Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine, br. 84/18, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19), u daljnjem tekstu: ZSM.

radnje u prethodnom i kaznenom postupku⁶ kojim su posebno uređeni i detaljno razrađeni različiti aspekti i detaljno postupanje osoba koje provode snimanje. Budući da je riječ u pravilu o audiovideo snimanju, iako je i samo audio snimanje moguće,⁷ pojedinosti toga rješenja opisat će se u dijelu rada koji se odnosi na primjenu audiovizualnih uređaja. Zanimljivo je da navedeni Pravilnik razrađuje samo primjenu audiovideo snimanja (*arg. ex* članak 1. i članak 2. t. 1.),⁸ slijedom čega možemo zaključiti da je ta metoda u kaznenom postupku dominantna i u primjeni uobičajena.

Kratak opis normativnog okvira za tonsko snimanje u parničnom postupku iziskuje da se ponajprije opiše njegov tijek, kao i da se problematiziraju potencijalno problematične točke primjene te metode u građanskom sudskom postupku.

Prema članku 126.a aktualno važećeg Zakona o parničnom postupku⁹, ročišta pred sudom mogu se tonski snimati. O tonskom snimanju rješenjem odlučuje sud sam ili na prijedlog stranaka. Protiv tog rješenja žalba nije dopuštena. Tonska snimka dostavlja se strankama. Iz navedenog proizlazi da je tonsko snimanje ročišta tek procesna mogućnost, a ne procesna dužnost. Hoće li se ona realizirati ili ne, ovisi o onome tko upravlja postupkom i sudi – u parničnom postupku u prvom stupnju u pravilu sudac pojedinac (članak 41. stavak 1. ZPP-a). Dakle o tonskom snimanju odlučuje sud rešenjem *ex officio* ili u povodu prijedloga stranaka. S obzirom na to da članak 126.a stavak 2. ZPP-a upotrebljava formulaciju „prijedlog stranaka“, sud ne bi mogao odrediti tonsko snimanje ročišta u povodu prijedloga samo jedne stranke već bi obje stranke prilikom podnošenja prijedloga za tonsko snimanje morale biti suglasne. Čini se da takvo zakonsko određenje slabi mogućnost iniciranja tonskog snimanja jer navodno stranke u parničnom postupku, s obzirom na spor koji postoji među njima, u pravilu nisu kooperativne. U tom slučaju, prijedlog jedne od stranaka ne mora nužno (i u pravilu neće) dobiti potporu protivnika. Smatramo da bi inicijativu za tonsko snimanje trebalo omogućiti samo jednoj stranci, jer konačnu odluku o tome ipak donosi sud. Ako bi tonsko

⁶ Pravilnik o snimanju dokazne ili druge radnje u prethodnom i kaznenom postupku (Narodne novine, br. 85/14).

⁷ Sukladno članku 87. stavku 1. ZKP-a, rasprava, dokazna radnja ili druga radnja snima se uređajima za audiovideo ili audio snimanje kada je to propisano zakonom. Ipak, i uz to, sukladno članku 87. stavku 2. ZKP-a, tijelo koje provodi postupak uvijek može odrediti da se radnja snimi uređajima za audio ili audiovideo snimanje.

⁸ Ovim Pravilnikom uređuju se tehnički uvjeti i način **audiovideo snimanja** ispitivanja okrivljenika te dokazne ili druge radnje, zaštita snimke od brisanja i oštećenja te način čuvanja snimke. *Snimka* je **audiovideo zapis** postupka ispitivanja okrivljenika, svjedoka ili provođenja dokazne ili druge radnje u prethodnom postupku ili za vrijeme kaznenog postupka sačinjena pomoću uređaja za audiovideo snimanje.

⁹ Zakon o parničnom postupku (Narodne novine, br. br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19), u daljnjem tekstu: ZPP.

snimanje ročišta sud određivao *ex officio*, suglasnost stranke ili stranaka s tonskim snimanjem bila bi potpuno irelevantna. Radi se zapravo o izboru metode rada suda, o kojoj sud odlučuje samostalno rješenjem o upravljanju postupkom, protiv kojeg žalba nije dopuštena.

Osnovni modaliteti načina pohrane, prijenosa tonske snimke, tehničkih uvjeta i načina snimanja uređuju se Sudskim poslovnikom (članak 126.b ZPP-a). Sukladno članku 58. stavcima 1. i 2. Sudskog poslovnika¹⁰, sud je dužan zapisnik sastaviti i u slučaju kada je tijekom rasprave ili drugog ročišta snimljen audio ili audiovideo uređajem, pri čemu će se sadržaj snimke prepisati računalom na način na koji to odredi sudac pojedinac ili predsjednik vijeća koji je vodio raspravu ili drugo ročište. Medij sa snimkama čuvat će se kao dio spisa sve dok se čuva spis. Osim toga, SP-om je propisano da navedene snimke mogu zamijeniti zapisnik samo u slučajevima kada je snimanje propisano pravilima odgovarajućeg postupka i obavljeno uređajima čije su korištenje odobrili ministar pravosuđa i predsjednik Vrhovnog suda. Ako je sudska radnja, sukladno pravilima odgovarajućeg postupka, snimljena zvučnim ili optičkim uređajima, o snimanju će se sastaviti zapisnik u koji se unosi naziv tijela koje je odobrilo snimanje, mjesto snimanja, kratak sadržaj snimke i informacija o tome gdje se snimka čuva (članak 58. stavci 3. i 4.).

Svakako treba napomenuti da su prezentirane odredbe SP-a bile obuhvaćene osnovnim tekstom od travnja 2014. i da nisu pretrpjele nikakve izmjene od tada, iako je kasnijim izmjenama intervenirano u tekst ZPP-a. Tako bi moglo biti dvojbeno kakav je status snimaka audiovizualnih uređaja ročišta ili pojedinih izvedenih dokaza sukladno posljednjoj izmjeni i dopuni Zakona o parničnom postupku iz 2019.¹¹ kojom se u parnični postupak uvela primjena ne samo tonskog, dakle audio snimanja, već i audiovizualnog snimanja (*arg. ex* članak 115. stavak 3. ZPP-a). Ako dakle prihvatimo stav da je nakon provedenog snimanja potrebno sastaviti zapisnik, snimka sama po sebi neće moći zamijeniti zapisnik ako snimanje nije provedeno u skladu s pravilima odgovarajućeg postupka uređajima čije su korištenje odobrili ministar pravosuđa i predsjednik Vrhovnog suda. S obzirom na to da ZPP ne sadrži nikakva posebna pravila o tome na koji način treba provesti snimanje audiovizualnim uređajima, a u prijelaznim i završnim odredbama Novele ZPP-a 2019. nije predviđeno donošenje posebnog Pravilnika, još uvijek nije jasno na koji bi način (kojim uređajima ili primjenom kojeg programa) sudo-

¹⁰ Sudski poslovnik (Narodne novine, br. 37/14, 49/14, 8/15, 35/15, 123/15, 45/16, 29/17, 33/17, 34/17, 57/17, 101/18, 11/18, 81/19, 128/19, 39/20, 47/20), u daljnjem tekstu: SP.

¹¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 70/19), u daljnjem tekstu: Novela ZPP-a 19, ZID ZPP 19.

vi u parničnom postupku mogli održavati ročišta ili izvoditi dokaze na daljinu. O tome se do sada nisu izjašnjavali ni Ministarstvo pravosuđa ni predsjednik Vrhovnog suda. Stoga, ako se u snimanju ne budu poštovala (koja?) pravila odgovarajućeg postupka i bez odobrenja Ministarstva pravosuđa ili predsjednika Vrhovnog suda, snimke neće moći zamijeniti zapisnik.

Tonska snimka ročišta dio je spisa sudskog predmeta (članak 126.b ZPP-a); tonska snimka prenijet će se i u pisani oblik u roku od osam dana od dana snimanja (članak 126.c stavak 1. ZPP-a). Pravilo prema kojem se tonska snimka u pisanom obliku sačinjava u skladu s odredbom članka 124. ovog Zakona¹² i mora sadržavati sve što je snimljeno u tonskoj snimci (članak 126.c stavak 2. ZPP-a) može se interpretirati na različite načine, u ovisnosti o tome kojim se uređajem snimanje provodi i na koji se način zapisnik sastavlja. Ako se primjerice tonsko snimanje provede diktafonom, ostaje otvorena mogućnost odabira hoće li se snimati cijela rasprava ili ročište ili samo točno određeni dijelovi ročišta. S jedne strane, izbjegne li se tonsko snimanje cijele rasprave prema kojem bi se snimali točno određeni dijelovi ročišta koji bi pokrivali sadržaj propisan člankom 124. ZPP-a, udovoljilo bi se zakonskim pretpostavkama nužnim za sastavljanje zapisnika. S druge strane, budu li se rasprava ili ročište snimali od početka ročišta za raspravu do njegova okončanja, uzimajući u obzir obvezu da tonska snimka u pisanom obliku mora sadržavati sve što je tonski snimljeno, postupanje sudova nakon provedenog tonskog snimanja iziskivalo bi dodatne personalne troškove potrebne radi pravovremenog prijenosa tonske snimke u pisani oblik i stvaralo bi zbrku.¹³ U praksi njemačkih sudova koji primjenjuju tonsko snimanje rasprave sudac raspolaže diktafonom u koji diktira određene, za sastavljanje zapisnika nužne sadržaje, dakle tonsko se snimanje ne provodi od početka do zaključenja ročišta, a zapisničari nisu prisutni na ročištu.¹⁴

¹² Prema članku 124. ZPP-a, u zapisnik se unosi: naziv i sastav suda, mjesto gdje se obavlja radnja, dan i sat kad se obavlja radnja, naznaka predmeta spora i imena prisutnih stranaka, odnosno trećih osoba i njihovih zakonskih zastupnika, odnosno punomoćnika.

Zapisnik treba sadržavati bitne podatke o sadržaju poduzete radnje. U zapisnik o glavnoj raspravi osobito će se unijeti: je li rasprava bila javna ili je javnost bila isključena, sadržaj izjava stranaka, njihovi prijedlozi, dokazi koje su ponudile, dokazi koji su izvedeni, uz navođenje sadržaja iskaza svjedoka i vještaka te odluke suda donesene na ročištu.

¹³ Snimanje izjava sudionika postupka u cijelosti, govoreći iz iskustva, sadrži često i nebitne detalje i rijetko je stvarno potrebno – naknadno sastavljanje zapisnika u tim slučajevima moglo bi rezultirati pogrešnim prijenosom., Zoller, Richard, Zivilprozessordnung, Kommentar, Otto Schmidt, 2010., str. 668.

¹⁴ Opširnije vidi Maganić, Aleksandra, Elektroničko vođenje parničnog postupka u: Dika, M.; Grbin, I.; Kontrec, D., *Novosti u parničnom postupku*, Organizator, Zagreb, 2011., str. 73-97.

Tonska snimka ročišta dostavlja se strankama (članak 126.a stavak 3. ZPP-a). Dostava će se provoditi u određenom obliku, a s obzirom na elektroničku komunikaciju sudova i stranaka, moguće elektroničkim putem. Kada se ne radi o obvezatnim sudionicima elektroničkog pravnog prometa, a ni onima koji nisu odabrali takvu opciju za komunikaciju sa sudovima, dostava će se provoditi dostavom tonske snimke u obliku optičkog zapisa, odnosno CD-a ili na neki drugi način.

Prijepis tonske snimke stranke mogu zatražiti u roku od osam dana od kada je tonska snimka sačinjena (članak 126.c stavak 4. ZPP-a). Sud je dužan izraditi prijepis tonske snimke u pisani oblik u roku osam dana od dana snimanja (članak 126.c stavak 1. ZPP-a). Novina uvedena Novelom ZPP-a 19 jest da su stranke, kada zatraže prijepis tonske snimke, dužne platiti naknadu koju je pravilnikom propisao ministar nadležan za poslove pravosuđe.¹⁵ U skladu s tim u članku 3. Pravilnika o postupku naplate i visini naknade propisano je da stranke, punomoćnici i zastupnici mogu tražiti prijepis tonske snimke ročišta zahtjevom u prijamnoj pisarnici suda ili pisanim putem (poštom, elektroničkom poštom i faksom).¹⁶ Stranke, punomoćnici i zastupnici koji su tražili prijepis tonske snimke ročišta bit će pozvani pisanim putem, telefonom, brzojavom, elektroničkim putem ili na drugi odgovarajući način da na žiro-račun suda uplate naknadu troškova usluge prijepisa tonske snimke. O tome će se sastaviti službena bilješka, ako o pozivanju na uplatu nema drugog pisanog dokaza (članak 5. Pravilnika o postupku naplate i visini naknade). S obzirom na to da stranka može uplatiti naknadu troškova na žiro-račun suda ili uplata može izostati, propisano je da će sudski službenik, ako stranka uplati iznos naknade troškova na žiro-račun suda, u roku od osam dana od uplate izraditi prijepis tonske snimke ročišta. Ako pak stranka u roku od pet dana od zaprimanja poziva da uplati naknadu troškova usluga prijepisa tonske snimke ročišta ne uplati naknadu troškova, smatrat će se da je odustala od zahtjeva (članak 6. Pravilnika o postupku naplate i visini naknade).

U svezi s novinom koja se odnosi na plaćanje naknade troškova usluge prijepisa, nije jasno što je zakonodavca ponukalo na takav potez, osim eventualno plaćanja određenih usluga koje sud pruža (ili je dužan pružiti?) građanima. Naime, ako se zakonodavac opredijelio za takvo rješenje, bilo je očekivano da se navedu neki razlozi za to, međutim oni su u obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku¹⁷ u potpunosti izostali.

¹⁵ Pravilnik o postupku naplate i visini naknade prijepisa tonske snimke ročišta (Narodne novine, br. 15/20), u daljnjem tekstu: Pravilnik o postupku naplate i visini naknade.

¹⁶ Za prijepis tonske snimke ročišta naplaćuje se naknada troškova, i to za jednu stranicu formata „A 4“ – 1,00 kn (članak 4. Pravilnika o postupku naplate i visini naknade).

¹⁷ Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku od 30. svibnja

Kako i inače sadržajem i opsegom skromno obrazloženje ne govori ništa o razlozima, ne preostaje drugo nego provesti analizu tijeka tonskog snimanja ročišta i pravnih posljedica koje iz primjene takve metode proizlaze.

Da se samo kratko podsjetimo – o tonskom snimanju odluku donosi sud *ex officio* ili u povodu prijedloga (obiju) stranaka (članak 126.a stavak 2. ZPP-a). Tonska snimka ročišta dio je spisa sudskog predmeta (članak 126.b stavak 1. ZPP-a) i dostavlja se strankama (članak 126.a stavak 3. ZPP-a). Nadalje, sud će tonsku snimku prenijeti u pisani oblik u roku od osam dana od dana snimanja (članak 126.c stavak 1. ZPP-a), što upućuje na zaključak da se tonska snimka obvezno prenosi u pisani oblik (jer smo se opredijelili za takvo uređenje). Zbog toga nije jasno zašto bi stranka koja zatraži prijepis toga ispisa trebala platiti trošak. Više je razloga zbog kojih je to apsurdno. Prije svega, pitanje inicijative za tonsko snimanje i odluke o tome može biti isključivo na strani suda. Dakle, sud može samo-inicijativno odlučiti da se provede tonsko snimanje ročišta, pri čemu stranka ne može utjecati na takvu odluku suda. Naime, ona nema mogućnost izjaviti žalbu protiv odluke suda da se tonsko snimanje provede (članak 126.a stavak 2. rečenica 2. ZPP-a). Osim toga, sud je dužan tonsku snimku prenijeti u pisani oblik i ona mora sadržavati sve podatke iz članka 124. ZPP-a koji se odnose na podatke i sadržaj zapisnika. Stranka inače ima pravo da joj se (besplatno) dostavi zapisnik (u pisanom ili elektroničkom obliku), tako da nije jasno zašto bi ona plaćala trošak prijepisa tonske snimke prenesene u pisani oblik, jer će sud (po službenoj dužnosti) prenijeti tonsku snimku u pisani oblik, i to stoga što smo prihvatili takvo uređenje. Dapače, ako se prijenos tonske snimke obavlja putem računala, pisani oblik te snimke jest i elektronički oblik, koji bi se stranci mogao dostaviti elektroničkim putem bez ikakvih posebnih „troškova prijepisa“.

Čini se da se zakonodavac zapravo opredijelio za metodu kojom je trošak tonskog snimanja ročišta dijelom htio nametnuti i strankama, što je izvedeno posve pogrešno i neuvjerljivo pod krinkom prijepisa, osobito kada znamo da se elektronički oblik može lako prenijeti elektroničkim putem, a i isprintani oblik dokumenta u elektroničkom obliku ne iziskuje nikakav poseban napor za sudove. Sve, naravno, pod uvjetom da se tonska snimanja rasprava budu uopće provodila.

Drugačije bi, naravno, bilo kada bi stranka imala mogućnost utjecati na odluku suda da se tonsko snimanje provodi, dakle kada bi ona bila inicijator tonskog snimanja ročišta, uslijed čega bi se u takvim okolnostima eventualno moglo zahtijevati od stranke da snosi trošak prijepisa snimke u pisani oblik, što u Hrvatskoj

2019., https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-05-30/162602/PZ_620.pdf, stanje od 28. srpnja 2020.

nije slučaj. Osim toga, angažiranje potencijala sudskih službenika u kasniji prijenos tonske snimke u pisani oblik, u okviru kojeg smo se opredijelili da tonska snimka u pisanom obliku mora sadržavati sve što je snimljeno u tonskoj snimci (članak 126.c stavak 2. ZPP-a), upućuje na zaključak kako primjerice kraćenje ili interpretacija iskaza stranaka nije moguća. U skladu s pravilima ZPP-a o tonskom snimanju, očekuje se prijenos tonske snimke od riječi do riječi. Tako izabrano uređenje izaziva i potrebu da se preispita hoće li se tom metodom uistinu ostvariti personalne uštede, jer ako zapisničari nisu prisutni tijekom snimanja, njihov će angažman biti potreban naknadno, tijekom prijenosa tonske snimke u pisani oblik. Ostaje, naravno, i pitanje dobivamo li što novo na kvaliteti postupanja ako imamo tonsku snimku ročišta na kojoj je zabilježeno sve što je izrečeno tijekom ročišta. To, naravno, ovisi o kvaliteti zvuka, dakle kvaliteti uređaja kojim se vrši snimanje. Osim tehničkih preduvjeta, bitno je da se suci i ostali sudionici postupka naviknu na snimanje ročišta, odnosno da se ono uistinu primjenjuje, kao i da osoblje bude na odgovarajući način upućeno i za te potrebe obrazovano.

Međutim, prije nego što iznesemo neka komparativna rješenja i probleme koji su u njihovoj primjeni nastali, treba još nešto reći o dva problema koja se povezuju s tonskim snimanjem ročišta. Jedan se tiče tehničkih mogućnosti i nezaustavljivog tehnološkog razvoja, koji uvijek omogućuje olakšanu primjenu i bolji rezultat. Zbog toga ne možemo ne zapitati se jesmo li uopće do sada trebali primjenjivati tonsko snimanje ročišta ili smo trebali koristiti računalne programe koji izgovorenu riječ pretvaraju u tekst. Na taj su se način mogle (za što, naravno, još nije kasno!) ostvariti značajne personalne, vremenske i druge uštede. Osim već iznesenog, drugi problem koji se vezuje uz tonsko snimanje tiče se grešaka u prepisivanju uslijed kojih se dolazi do značajne razlike između tonske snimke i pisanog oblika. Oba problema mogla bi se prebroditi primjenom naprednijeg tehnološkog rješenja, dakle primjenom računalnih programa za potrebe pravosuđa koji pretvaraju govor u tekst, čime bi otpala potreba za naknadnim prijenosom u pisani oblik te bi se spriječile bitne razlike između prijepisa tonske snimke i same tonske snimke.

Ako se prijepis tonske snimke i tonska snimka u bitnome razlikuju, stranka ima pravo podnijeti prigovor u roku od osam dana od dana dostave prijepisa. Prigovor mora biti obrazložen (članak 126.c stavak 5. ZPP-a). Sud će po prigovoru stranke iz prethodnog stavka u roku od tri dana rješenjem prihvatiti i izmijeniti prijepis tonske snimke ili prigovor odbiti. Protiv tog rješenja nije dopuštena posebna žalba (članak 126.c stavak 6. ZPP-a). Međutim, budući da stranka, sukladno Pravilniku o postupku naplate i visini naknade – da bi dobila prijepis tonske snimke ročišta – mora platiti naknadu, odnosno ako ne uplati naknadu troškova

usluge prijepisa tonske snimke ročišta, smatrat će se da je odustala od zahtjeva da joj se dostavi prijepis (članak 6.), nije jasno kako bi stranka mogla usporediti tonsku snimku i prijepis, ako ne plati naknadu, osim ako ne bi imala pravo uvida u prijepis. Dakle, pitanje je kako bi stranka uopće mogla reagirati na eventualne razlike između tonske snimke i prijepisa ako ih ne bi mogla usporediti. Slijedom navedenog, ako stranka nema mogućnost uvida u prijepis tonske snimke, ona ne bi mogla uopće utvrditi da postoji nesklad između tonske snimke i prijepisa. O tome imaju li stranke pravo na uvid u zapisnik ne bi trebalo biti dvojbe – članak 150. stavak 1. ZPP-a koji uređuje razmatranje i prepisivanje spisa određuje da stranke imaju pravo razmatrati i prepisivati spise parnice u kojoj sudjeluju. Ako rekapituliramo izneseno i ako ovo pravilo primijenimo na navedenu situaciju u kojoj stranka raspolaže tonskom snimkom, jer joj se ona dostavlja (članak 126.a stavak 3. ZPP-a), a ne raspolaže prijepisom tonske snimke koji sud *ex officio* prenosi u pisani oblik jer nije platila naknadu, pitamo se bi li stranka na temelju pravila o uvidu u spis mogla usporediti tonsku snimku i pisani prijepis kako bi, u slučaju da potonji odstupa od tonske snimke, mogla izjaviti prigovor. Ukratko postoji razlika između plaćanja naknade za prijepis tonske snimke i njegove dostave i prava stranke na uvid u pisani prijepis (koji ne bio smio biti naplatan). Ako tome ne bi bilo tako, stranci bi se zapravo onemogućilo podnošenje pravnog lijeka (pravnog sredstva) jer ona ne bi mogla usporediti tonsku snimku s njegovim pisanim prijepisom.

Još kratko o roku za podnošenje prigovora – on počinje teći od dana dostave prijepisa i iznosi osam dana (članak 126.c. stavak 5. ZPP-a). U skladu s tim moglo bi se problematizirati – ako stranci prijepis nije dostavljen, jer nije platila naknadu, ali je o sadržaju prijepisa doznala na temelju uvida u spis (prijepis), od kada će se računati rok za podnošenje prigovora? Strogo uzevši, ako dostava prijepisa nije provedena, rok ne počinje teći ili bi se ipak za izloženu situaciju moglo provesti računanje roka i neovisno o tome što dostava prijepisa nije izvršena, primjerice od dana provedenog uvida. Iako u ovom trenutku ne možemo sa sigurnošću znati hoće li se ročišta pred hrvatskom sudovima u parničnom postupku snimati ili ne, naknadna intervencija zakonodavca kojom je namjeravano dio troškova tonskog snimanja prenijeti na stranke u postupku očigledno nije dovoljno promišljena. Jedan od razloga tome svakako je prezentirana situacija i dvojbe u svezi s prigovorom, koji stranka u postupku mora moći podnijeti ako smatra da je osoba koja je vršila prijepis pogriješila ili pogrešno prenijela tonsku snimku u pisani oblik. Ako bi joj se osporavalo to pravo, jer prethodno nije platila naknadu za prijenos tonske snimke u pisani oblik, to bi moglo biti protivno postulatima pravičnog suđenja. Ostale smo razloge u ranijoj kritici ovoga rješenja već naveli.

Gotovo identična rješenja o tonskom snimanju ročišta propisuje i Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.¹⁸ Tako primjerice članak 375.a stavak 2. ZPP-a BiH određuje da odluku o tonskom snimanju ročišta donosi sud sam ili na prijedlog stranke, što je korigirano rješenje odredbe članka 126.a stavka 2. ZPP-a kojim je određeno da postupak o tonskom snimanju rješenjem odlučuje sud sam ili na prijedlog stranaka. Ranije smo već istaknuli zašto inicijativu za tonsko snimanje (ako ona kao takva uopće postoji) ne bi trebale davati obje stranke, što je u tom smislu ipak poboljšanje. Međutim, pet godina nakon što je u parnični postupak FBiH uvedeno tonsko snimanje ročišta ne bilježe se gotovo nikakvi pomaci u praktičnom smislu niti je došlo do unapređenja sustava. Dakle, sama zakonska osnova nije bila dovoljan poticaj za tonsko snimanje ročišta.

Osnovni problemi koji se u tom smislu ističu svode se na potrebu da se pri tonskom snimanju ročišta (ako i kada se ono uopće provodi) primjenjuje računalni program namijenjen za potrebe pravosuđa koji bi omogućio pretvaranje glasa u tekst kako bi se čitav proces bilježenja ubrzao i kako bi se spriječile pogreške u prepisivanju. Potrebno je donijeti još neke podzakonske akte – primjerice, VTSV BiH trebalo je donijeti upute o snimanju glavnih rasprava i načinu rukovanja s audio, odnosno video opremom u sudnici, zatim je trebala biti donesena dopuna Pravilnika (Sudskog poslovnika) jer Sudski poslovnik datira iz vremena prije stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku FBiH.¹⁹ Konačno, takva praksa još uvijek nije zaživjela u parničnom postupku, rasprave se tonski ne snimaju, ponajprije zbog toga što sudnice još uvijek nisu odgovarajuće opremljene za tonsko snimanje. Rasprave se ipak iznimno snimaju na općinskom sudu u Sarajevu (kada postoji velik broj stranaka, svjedoka i drugih sudionika u postupku), s tim da je mogućnost snimanja ograničena, jer se unaprijed mora rezervirati i pripremiti sudnica opremljena za tonsko snimanje.²⁰

Analiza nekih komparativnih rješenja o tonskom snimanju upućuje na pojedine razlike u postupanju, ali i kraće rokove u kojima se treba izraditi prijepis tonskog snimanja. Tako, prema rješenjima Zakona o parničnom postupku Slovenije²¹, predsjednik vijeća može odrediti da se zapisnik vodi pomoću odgovarajućih tehničkih sredstava ili stenografski (članak 125. stavak 1.). Ako zapisnik nije

¹⁸ Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br. 53/03, 73/05, 19/06, 98/15), u daljnjem tekstu: ZPP FBiH.

¹⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službeni list FBiH, br. 98/15), u daljnjem tekstu: Novela ZPP-a FBiH 15.

²⁰ Čizmić, Jozo; Boban, Marija, Tonsko snimanje ročišta pred sudovima Federacije Bosne i Hercegovine, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 40, br. 1/2019, str. 75-76.

²¹ Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, 73/07, 45/08, 111/08 57/09, 12/10, 50/10, 107/10, 75/12, 40/13, 92/13, 10/14, 48/15, 6/17, 10/17, 16/19, 70/19), u nastavku: ZPP Slovenije.

vođen u pisanom obliku, prijepis se mora izraditi u roku od pet dana, stranka ima pravo pregledati prijepis i u roku od pet dana od dostave prijepisa zapisnika podnijeti prigovor zbog eventualne nepravilnosti prijepisa (članak 125. stavak 3.). O prigovoru odlučuje predsjednik vijeća bez ročišta (članak 125. stavak 4.). Tonski zapis može se izbrisati po proteku roka za prigovor, a ako je stranka prigovorila točnosti prijepisa, po pravomoćnosti odluke o glavnoj stvari (članak 125. stavak 5.). U usporedbi s hrvatskim rješenjima, odluku o vođenju zapisnika uz pomoć određenih tehničkih sredstava donosi samo predsjednik vijeća (stranke ne mogu ni predložiti tonsko snimanje), a rok za izradu prijepisa tonske snimke jest samo pet dana. Tonski zapis može se izbrisati u vrlo kratkim rokovima, što u tim slučajevima implicira nepostojanje obveze za njegovo arhiviranje.

Osim toga, ZPP Slovenije propisuje da predsjednik vijeća može odrediti audio ili audiovizualno snimanje cijelog ročišta ili dijela ročišta. Na ročištu će o tome obavijestiti stranke i druge sudionike (članak 125.a stavak 1.). Osim što snimka mora imati određeni zakonom propisani sadržaj (članak 125.a stavak 2. ZPP-a Slovenije), u zapisniku o održanom ročištu treba navesti je li ročište bilo snimano uređajem za audio ili audiovizualno snimanje, tko je odredio snimanje, da su stranke i drugi sudionici na ročištu bili obaviješteni o snimanju, mjesto na kojem se snimka nalazi i način na koji se snimci može pristupiti (članak 125.a stavak 3. ZPP-a Slovenije). Prijepis tonske snimke mora se provesti u roku od pet dana, a stranka ima pravo, osim dostupa do snimke, i na prijepis, s tim da u roku od pet dana od dostave prijepisa može prigovoriti eventualnim nepravilnostima. O prigovoru odlučuje predsjednik vijeća bez ročišta (članak 125.a stavak 4. ZPP-a Slovenije), a snimka se automatski evidentira i čuva u informacijskom sustavu, dok se čuva spis (članak 125.a stavak 5. ZPP-a Slovenije).

U listopadu 2010. na slovenskim se sudovima započelo s tonskim snimanjem glavnih rasprava. Cilj projekta bio je da se skрати vremensko trajanje glavne rasprave za 40% te da se omogući sucu da se posveti suđenju, sadržaju i vođenju ročišta, od čega koristi mogu imati i stranke u postupku te drugi sudionici, koji zbog toga mogu lakše iznijeti svoja stajališta bez straha od krive interpretacije. Smatra se da takav sustav podupire kultiviranije ponašanje stranaka, koje zbog tonskog snimanja više vode računa o svojem ponašanju i izjavama. Prijepis tonske snimke u pravilu je doslovan zapis svega što je bilo rečeno, a ne samo zapisnik onoga što je, prema mišljenju suca, bilo relevantno. Na taj način osigurava se veća transparentnost sudskog postupka, a suci, osim skraćanja vremena za glavnu raspravu, imaju i mogućnost da naknadno pročitaju prijepis tonske snimke i ponovno poslušaju doslovne izjave.²²

²² Barle, Tanja, Ugotavljanje lažnega pričanja z opazovanjem besedne in nebesedne komunikacije, Unoverza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, diplomsko delo, ožujak 2013., str. 44.

Ipak, svaka inovacija ima svoje slabosti, pa tako i zvučno snimanje, samo što su neke od njih dugotrajno prepisivanje tonских snimaka ili teškoće u razumijevanju. Ističe se da bi se većina štetnih posljedica tonского snimanja mogla otkloniti ako bi se odustalo od prijepisa svih tonских zapisa, s tim da bi snimke za sve sudionike bile mrežno dostupne, tako da izrada prijepisa snimke ne bi više bila potrebna. Već u ljetu 2012. tonско snimanje provodila je trećina svih sudaca, osobito u složenijim slučajevima.²³

Zanimljivo je da je u nedavno objavljenoj odluci Višeg suda u Mariboru²⁴ sud utvrdio povredu pravila članka 125.a ZPP-a Slovenije u slučaju kada je niži sud odredio tonско snimanje cijelog ročišta ili dijela ročišta za glavnu raspravu, jer prilikom izrade prijepisa tonske snimke nije unio sve što je rečeno, čak i kada to nije relevantno za odluku. S obzirom na to da prvostupanjski sud nije postupio u skladu sa zakonom, tužitelju je uskraćena mogućnost da učinkovito prigovori prijepisu tonske snimke prema članku 125.a stavku 4. ZPP-a Slovenije. Naime, prigovor u smislu prijepisa nije ograničen samo na pravilnost prijepisa već i na usklađenost transkripata sa snimkom, o čemu se tužitelj, zbog nedostatnog prijepisa svojih izjava, nije mogao izjašnjavati.

U Srbiji su odredbe o tonском snimanju ročišta sadržane u člancima 119. – 121. Zakona o parničnom postupku Srbije.²⁵ Do izmjena u dotadašnjim odredbama o sastavljanju zapisnika u parničnom postupku došlo je 2011. tada novim Zakonom o parničnom postupku s ciljem postizanja ubrzanja postupka i povećanja djelotvornosti.²⁶ S obzirom na to da su rješenja srpskog zakonodavca gotovo identična hrvatskim, nećemo ih posebno iznositi. Zanimljivo je da ZPP Srbije predviđa odgovarajuću primjenu navedenih odredbi (članci 119. – 121.) prilikom provođenja uviđaja. Tako sud može odrediti da se uviđaj snima u cijelosti ili djelomično, tonским ili optičkim uređajima uz odgovarajuću primjenu odredbi članka 119. – 121. (članak 235. ZPP-a Srbije).

Svakako treba napomenuti da je Advokatska komora Srbije Ministarstvu pravosuđa podnijela inicijativu da se svi kazneni i parnični postupci tonски snimaju, jer je u sudnicama jedan od najvećih problema upravo vođenje zapisnika.²⁷ Ističe

²³ Ibid.

²⁴ Više sudišće v Mariboru VSM Sklep I Cp 237/2019-1 od 9. travnja 2019., <http://www.sodisce.si/vismb/odlocitve/2015081111432314/>, stanje od 28. srpnja 2020.

²⁵ Zakon o parničnom postupku Srbije (Službeni glasnik RS, br. 72/11, 49/13, 74/13, 55/14, 87/18, 18/20), u daljnjem tekstu: ZPP Srbije.

²⁶ Rakić-Vodinec, Vesna, Zakon o parničnom postupku Srbije 2011, Pravni zapisi, God. II, br. 2/2011, str. 528.

²⁷ Inicijativa datira od 4. prosinca 2019. <https://akb.org.rs/vesti/inicijativa-ak-beograda-za-tonsko-snimanje-svih-sudjenja/?script=lat>, stanje od 28. srpnja 2020.

se da se primjedbe stranaka na način vođenja postupka najčešće odnose na netočno ili nepotpuno unošenje riječi u zapisnik, pri čemu naknadno unošenje tih primjedbi dodatno produljuje trajanje suđenja. Kada se problem sagleda u svjetlu ograničenog broja sudnica i ograničenog broja sudaca, smatra se da se previše vremena nepotrebno koristi. Stoga se predlaže prenamjena i bolja iskorištenost postojećih resursa na način da se tijekom suđenja snima te da se nakon toga tonski zapis prenese u pisani oblik izvan sudnice. S tim je u vezi i problem na koji način organizirati transkripciju i koliko bi iznosili troškovi zapisničara koji bi tonsku snimku morali prenijeti u pisani oblik u nekom razumnom roku. Kao jedno od tehničkih rješenja kojima bi se na relativno jednostavan i jeftin način mogao osigurati pisani tekst predlaže se primjena računalnih programa koji tonsku snimku pretvaraju u tekst, pri čemu bi zapisničari mogli provjeravati usklađenost tonske snimke s tekstem i izvršiti korekcije. Smatra se da obvezno snimanje tijeka suđenja osigurava red u sudnici i pristojno ponašanje suda i stranaka te omogućuje sankcioniranje zlouporaba procesnih prava. Nakraju se predlaže i uvođenje mikrofona i CD rezača i njihova primjena na način da bi se CD kao dokaz o tome da je provedena rasprava čuvao i pregledao samo u slučaju kada bi trebalo ocijeniti osnovanost primjedbi na zapisnik, opravdanost zahtjeva za izuzeće ili postojanja/nepostojanja zlouporaba procesnih prava stranaka.²⁸

Prema austrijskom Zakoniku o građanskom parničnom postupku²⁹, kada predsjednik vijeća odluči da u provođenju rasprave ne sudjeluje zapisničar (§ 207. st. 3. öZPO-a), može radi sastavljanja raspravnog zapisnika koristiti uređaj za tonsko snimanje (§ 212.a st. 1. reč. 1. öZPO-a). Sadržaj takvog zapisnika određen je § 207. st. 1. öZPO-a³⁰ s tim da, osim tih podataka, zapisnik mora sadržavati i utvrđenje da će se u preostalom dijelu zapisnika koristiti uređaj za tonsko snimanje (§ 212.a st. 1. reč. 2. öZPO-a). S obzirom na to da je odluka predsjednika vijeća o tome da u vođenju zapisnika ne sudjeluje zapisničar pretpostavka za primjenu uređaja za tonsko snimanje, ona mora biti sastavni dio potpunog teksta i sudac je mora potpisati. U protivnom neće biti ispunjene minimalne pretpostavke za zapisnik o tonskom snimanju. U slučaju da uređaj za tonsko snimanje nije bio ispravan, sud će o tome obavijestiti stranke i izjave stranaka na produljenom ročištu naknadno zapisnički konstatirati. Isto vrijedi i u slučaju kada su (osobito u

²⁸ <https://akb.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/Inicijativa-AK-Beograda-za-tonsko-snimanje.pdf?script=lat>, stanje od 28. srpnja 2020.

²⁹ Zivilprozessordnung (RGGl. 113/1895), u daljnjem tekstu: öZPO.

³⁰ Prema § 173. st. 1. öZPO. zapisnik mora sadržavati 1. naziv suda, imena sudaca, zapisničara i tumača, ako je sudjelovao u postupku, podatke o vremenu i mjestu rasprave, je li rasprava bila javna ili je javnost bila isključena, 2. imena stranaka i njihovih zastupnika ili punomoćnika, kratku naznaku predmeta spora, 3. imena osoba koje su u svojstvu stranke, zastupnika ili punomoćnika bile prisutne na raspravi.

primjeni digitalnih uređaja za tonsko snimanje) tonske snimke u potpunosti ili dijelom izbrisane.³¹

Kada se provodi tonsko snimanje rasprave, stranke umjesto prava na uvid u zapisnik i prava da im se zapisnik pročita, prema § 212. st. 1. öZPO-a, imaju pravo tražiti reproduciranje tonske snimke, što treba naznačiti u raspravnom zapisniku (§ 212.a st. 2. öZPO-a). Tonska snimka smije se izbrisati tek nakon što je od protoka roka za prigovor protiv prijepisa (§ 212. st. 5.) proteklo mjesec dana (§ 212.a st. 3. öZPO-a). Stenografski sastavljeni dijelovi zapisnika (tonska snimka) prenijet će se u potpuni tekst, potpisat će ga sudac i zapisničar i u roku od tri dana od zaključenja ročišta priložiti uz zapisnik. Stranka može u roku od tri sljedeća dana izvršiti uvid u preneseni sadržaj i izjaviti prigovor zbog pogrešaka u prijenosu. Stranci će se, ako to zatraži na ročištu, dostaviti prijepis prijenosa u roku od tri dana od zaključenja ročišta. U tom slučaju rok za prigovor zbog pogrešaka u prijenosu počinje teći sljedećeg dana od dana dostave prijepisa prijenosa. Prigovor se može podnijeti pismeno ili usmeno na zapisnik. Posljedica izjavljenog prigovora jest da sud može na odgovarajući način preneseno izmijeniti. Očite pogreške u sastavljanju ili prijenosu sud može naknadno, u svako vrijeme, ispraviti (§ 212. st. 5. öZPO-a).

Tonska snimka neće se prenositi u pisani tekst, kada je pravna stvar okončana sudskom nagodbom, povlačenjem tužbe ili presudom na temelju priznanja na tom ročištu i ako stranke ne zatraže prijepis zapisnika. Sudska nagodba, izjava o povlačenju tužbe i priznanje u takvim će se slučajevima protokolirati (§ 212. st. 6. öZPO-a).

Vrhovni sud u Austriji u odluci koja se ticala tonske snimke³² iznio je stajalište prema kojem se odredba § 289. st. 2. öZPO-a ne može primijeniti na zapisnik s rasprave jer su odredbe zakona koje uređuju ispravak zapisnika (§ 212. öZPO-a) te značaj i pravne posljedice prigovora protiv pojedinih utvrđenja sadržanih u zapisniku (§ 498. st. 2. öZPO-a) konačne. Naime, radi se o tome mogu li se pravila o dokaznoj snazi isprava prema kojima je dopušteno dokazivati da su u javnoj ispravi neistinito utvrđene činjenice ili da je isprava nepravilno sastavljena (§ 289. st. 2. öZPO-a) primijeniti na tonsku snimku i zapisnik s rasprave. Vrhovni sud smatra da odgovarajuća primjena odredbe § 212. öZPO-a na § 212.a st. 2. reč. 1. öZPO-a i koja je predviđena za zapisnik tonske snimke znači da stranke imaju pravo u slučaju da je, prema njihovu mišljenju, došlo do netočnog zapisivanja upozoriti voditelja rasprave i, ako njihovo upozorenje ne bude prihvaćeno,

³¹ Rechberger, Walter H., *Kommentar zur ZPO*, Springer, Wien, New York, 2006., str. 1006.

³² OGH 10Ob17/04d (RS0120115), https://360.lexisnexis.at/d/entscheidungen-ris/ogh_10ob1704d_rs0120115/d_OGH_2005_JJR_20050628_OGH0002_0100OB0_b9513dac67?origin=r1&searchId=202008041219097, stanje od 29. srpnja 2020.

kasnije podnijeti prigovor zbog grešaka u prijenosu tonske snimke u pisani oblik. Zahtjev upućen radi ispravka zapisnika zbog greške u bilježenju mora se odmah postaviti; ako mu sud ne udovolji, stranka može, ponovno na ročištu za raspravu, podnijeti prigovor na zapisnik. Stoga, ako su stranke imale zakonom propisane mogućnosti pravovremeno reagirati na zapisnik s rasprave, nije dopuštena primjena pravila o dokaznoj snazi zapisnika (isprave).

3. PRIMJENA AUDIOVIZUALNIH UREĐAJA

Velika novina u parničnom postupku jest i zakonom izrijeком uređena mogućnost korištenja audiovizualnih uređaja. Naime, i prije no što je Novelom ZPP-a 19 uvedena ta mogućnost, u teoriji i praksi problematiziralo se bi li se videokonferencija mogla primijeniti u parničnom postupku kao metoda koja osigurava djelotvornije suđenje, neovisno o tome što nije bila uređena zakonom. Ipak, u primjeni suvremene informacijske tehnologije u parničnom postupku zamjetan je posve drugačiji proces. On se ne odražava u postojanju interesa za primjenu suvremenih tehnoloških sredstava u parničnom postupku unatoč tome što ne postoji normativni okvir za to već upravo obrnuto. Normativni okvir za primjenu novih metoda postupanja u parničnom postupku često je, ne samo u Hrvatskoj već i u nekim drugim nacionalnim sustavima, uspostavljen a da nije bio popraćen odgovarajućom praksom. Naprotiv, često su rješenja koja su trebala biti garant bržeg i djelotvornijeg pravosuđa godinama „krasila“ zakonske tekstove bez ozbiljne namjere da se realiziraju u praksi ili pak s namjerom, koju nije pratila odgovarajuća tehnička infrastruktura. Izgleda da su u međuvremenu ipak sazreli uvjeti za primjenu nekih od tih tehnoloških unapređenja,³³ a znatno promijenjene okolnosti u kojima se danas – s obzirom na epidemiju COVID-a 19 – živi ne samo u Hrvatskoj već i u cijelom svijetu iziskuju nove prilagodbe, u okviru kojih tehnologija može biti presudno važna. Zbog toga je sve češća teza o tome kako je epidemija COVID-a 19 pridonijela porastu kreativnosti i primjeni različitih oblika informacijske tehnologije u parničnom postupku, što se u redovnim okolnostima nikako nije moglo postići. Dapače, područje primjene videokonferencije sve se više širi na način koji tom obliku provođenja ročišta i izvođenja dokaza ne osigurava samo perifernu, sporadičnu, već glavnu ulogu. Stoga se može očekivati da će se, čak i kada se ostvare preduvjeti za prevladavanje epidemije COVID-a, parnični postupak unaprijediti i konačno osuvremeniti.

Primjenom videokonferencije u parničnom postupku mogu se osigurati brojne prednosti. Samo neke od njih jesu vremenske uštede koje omogućuju povećanje

³³ Elektronička komunikacija, odnosno dostava i podnesak u elektroničkom obliku, vidi Ad. 4 i 5.

djelotvornosti parničnog postupka. Mogući su oblici videorasprava (stranke i punomoćnici tijekom postupka nalaze se na nekom drugom mjestu i tamo poduzimaju parnične radnje), videosaslušanje (saslušanje svjedoka ili vještaka koji se nalazi na nekom drugom mjestu) i teleuviđaj (primjena videokonferencijske tehnike u provođenju uviđaja).³⁴

ZPP u članku 115. stavku 3. omogućuje primjenu audiovizualnih uređaja u održavanju ročišta i izvođenju pojedinih dokaza. Tako je propisano da sud može odrediti da se ročište održi na daljinu, uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja, ili da se na taj način izvede pojedini dokaz. Protiv rješenja suda iz stavaka 2. i 3. članka 115. nije dopuštena žalba (članak 115. stavak 4. ZPP-a).

Komparirajući ta rješenja s rješenjima koja postoje u nekim drugim sustavima, treba reći da se primjena audiovizualnih uređaja u parničnom postupku u Hrvatskoj omogućuje u višestrukome smislu – na održavanju ročišta i izvođenju dokaza, što obuhvaća i saslušanje vještaka, svjedoka i stranaka, kao i primjenu audiovizualnih uređaja u provođenju uviđaja – dakle u smislu audiovizualne rasprave, audiovizualnog saslušanja i audiovizualnog uviđaja.

S obzirom na to da je inicijativa za korištenje audiovizualnih uređaja i odluka o tome isključivo na sudu, radi se o radnoj metodi suda, koju sud može izabrati kada smatra da je primjena audiovizualnog uređaja prikladna i svrsishodna. Za razliku od pravila o tonskom snimanju ročišta, prema kojem stranke mogu inicirati tonsko snimanje, u situaciji kada treba primijeniti audiovizualne uređaje stranke nemaju čak ni tu mogućnost, iako je teško zamisliti da tijekom postupka stranke to ne bi mogle ili htjele predložiti. Ipak, eventualni prijedlog stranke o tome neće imati nikakvog utjecaja na sud, što implicira da sud o tome neće donositi nikakvu formalnu odluku (rješenje). Nasuprot tome, sud će o primjeni audiovizualnog uređaja u održavanju ročišta ili izvođenju pojedinog dokaza u parničnom postupku donijeti posebno rješenje, protiv kojeg žalba nije dopuštena.

Prezentirano pravno uređenje u primjeni audiovizualnih uređaja u parničnom postupku izabrano je, između ostaloga, i da bi se stranke spriječile da potencijalno svojim dispozicijama osujete primjenu audiovizualnih uređaja. U normativnom smislu bio je to velik nedostatak njemačkog zakonodavca u primjeni videokonferencije prema § 128.ast. 1. i 2. Zakonika o građanskom parničnom postupku³⁵

³⁴ Opširnije vidi Maganić, Aleksandra, Videokonferencija u njemačkom građanskom procesnom pravu, u: Djelotvorna pravična zaštita u pravičnom postupku – izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe, *Liber amicorum* Mihajlo Dika (ur. Uzelac, A.; Garašić, J.; Maganić, A.), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 893-924.

³⁵ Zivilprozessordnung idF der Bekanntmachung v 5. 12. 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 12. Dezember 2019 (BGBl. I S. 2633) geändert worden ist, u

prije reforme provedene Zakonom o intenziviranju primjene videokonferencijske tehnike u sudskim i državnoodvjetničkim postupcima.³⁶ Naime, unatoč tome što je odredba § 128.a u dZPO unesena još davne 2002. godine, neki su smatrali da je upravo činjenica da se provođenje videorasprave i videoslušanja vezuje uz suglasnost stranaka bilo od presudne važnosti u ostvarivanju praktičnih učinaka. Osim toga, kao razlozi slabe primjene videokonferencije u parničnom postupku u Njemačkoj isticali su se i nedovoljna tehnička opremljenost i potreba za nemalim financijskim ulaganjima.³⁷ Ipak, pokazalo se da i nakon izmjene tog uređenja, koje je napustilo potrebu da stranke daju suglasnost za primjenu videokonferencijske tehnike u parničnom postupku, nije došlo do značajnijih pomaka u njezinoj praktičnoj primjeni. Kuriozitet je da je praktično zanemarena odredba o primjeni videokonferencije u dZPO-u oživjela upravo za vrijeme koronapandemije, s obzirom na to da je zbog potrebe održavanja socijalne distance došlo do otežanog rada sudova i odgađanja brojnih ročišta koja su se trebala održati. U takvim okolnostima alternativna mogućnost da se ročište održi, iako svi sudionici ne moraju biti nazočni, pokazala se iznimno dobrodošla.

Konkretno, ako se promotre aktualna ograničenja na sudovima u prostornom smislu, vrlo je brzo postalo jasno da ispunjenje tih zahtjeva i djelotvorno sprječavanje infekcije nije uvijek i posvuda moguće. Potreba da se između sudionika sudskih postupaka izbjegne fizički kontakt ili svede na najmanju moguću mjeru iziskuje da razmak između tih osoba treba biti najmanje 1,5 m, što je u zatvorenim prostorima još teže ostvariti. Samo neki od problema s kojima se pravosuđe u tom smislu susreće jest kada u postupku sudjeluje veći broj sudionika, kada sud sudi u vijeću, kada između mjesta na kojem se nalazi svjedok i javnost treba biti osigurana potrebna distanca. Primjerice, ako sud sudi u vijeću, pitanje je koliko mora iznositi duljina stola za kojim se nalaze članovi vijeća ili kako pomiriti § 176. st. 2. Zakonika o sudovima³⁸ koji zabranjuje svaku vrstu pokrivanja sa zahtjevom da se nosi maska za lice.³⁹

Normativni okvir koji uređuje primjenu videokonferencije u parničnom postupku pred njemačkim sudovima određuje da sud može na zahtjev stranke, pu-

daljnem tekstu: dZPO.

³⁶ Gesetz zur Intensivierung des Einsatzes von Videokonferenztechnik in gerichtlichen und staatsanwaltlichen Verfahren (BGBl I S. 935) v 25. 4. 2013.

³⁷ Maganić, op. cit. (bilj. 34), str. 908-909.

³⁸ Gerichtsverfassungsgesetz idFder Bekanntmachung vom 9. 5. 1975 (BGBl. I S. 1077), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 10. Juli 2020 (BGBl. I S. 1648) geändert worden ist, u daljnem tekstu: GVG.

³⁹ Mantz, Reto; Spoelne, Jan; Corona-Pandemie: Die Verhandlung per Videokonferenz nach § 128.a ZPO als Alternative zur Präsenzverhandlung, MDR 11/2020, str. 637-644. https://www.juris.de/jportal/nav/juris_2015/aktuelles/magazin/corona-videokonferenz.jsp, stanje od 30. srpnja 2020.

nomoćnika i njihovih pomoćnika ili po službenoj dužnosti odrediti da se tijekom rasprave nalaze na nekom drugom mjestu i da tamo poduzimaju parnične radnje. Rasprava će se istovremeno prenositi slikovno i tonski na mjestu na kojem se stranke, punomoćnici i pomoćnici nalaze i u sudnici (§ 128.a st. 1. dZPO-a). Moguće je i da sud odredi da se svjedok, vještak ili stranka tijekom saslušanja nalaze na nekom drugom mjestu. Saslušanje će se provesti istovremeno tonski i slikovno na mjestu na kojem se nalazi svjedok ili vještak tijekom saslušanja i u sudnici. Ako je strankama, punomoćnicima ili pomoćnicima prema st. 1. dopušteno da se nalaze na nekom drugom mjestu, saslušanje će se provesti istovremeno slikovno i tonski na tom mjestu (§ 128.a st. 2. dZPO-a). Konačno, snimanje tijekom videokonferencije u parničnom postupku nije dopušteno, a odluke suda kojima je određena videoraspava ili videosaslušanje nije dopušteno pobijati (§ 128.a st. 3. dZPO-a).

Različito od ostalih sudionika parničnog postupka, sud se tijekom videorasprave mora nalaziti u sudnici, što upućuje na zaključak da vođenje rasprave iz ureda suca nije moguće.⁴⁰ Ako sud sudi u vijeću, u sudnici se moraju nalaziti svi članovi vijeća. Javnost također mora biti prisutna u sudnici, pri čemu se, naravno, moraju održavati mjere socijalne distance. Stranke i punomoćnici te vještaci i svjedoci mogu se nalaziti na nekom drugom mjestu, s tim da su moguće različite kombinacije prisutnih i odsutnih osoba u sudnici (osim suda). Kada se provodi dokazivanje, izvođenje dokaza podnošenjem isprava nije moguće, a na uviđaj objekata, fotografija i isprava primjenjuje se odredba § 371. st. 1. dZPO-a.⁴¹

U tehničkom smislu, osim sudnica opremljenih kamerama koje se fokusiraju na svakog govornika, imaju vrsnu kvalitetu zvuka i slike, visokovrijedne mikrofone i zvučnike, čije opremanje uzrokuje najmanje peteroznamenaste iznose i koje su se u pravilu koristile za kaznene, a ne za parnične postupke, u primjeni su i jednostavnija i znatno jeftinija rješenja poput programske podrške *Skype for Business*, *Cisco WebEx* ili *Zoom*. Usporede li se prednosti i nedostaci primjene videokonferencije u parničnom postupku, u vremenu i okolnostima u kojima se s obzirom na pandemiju COVID-a 19 živi, pretežu ipak prednosti koje ona donosi. S obzirom na to da videokonferencija, izuzev dokazivanja ispravama, omogućuje pravno gotovo istu provedbu kao usmena rasprava, očekuje se da će se i nakon prolaska pandemije i dalje primjenjivati u slučajevima kada bi primjerice dvadesetominutno pojašnjenje nekog pravnog pitanja iziskivalo kilometarska putovanja. S druge strane, među nedostacima i problemima u primjeni videokonferencije

⁴⁰ Ovo bi se pravilo u Hrvatskoj teško moglo primijeniti s obzirom na to da su uredi sudaca ujedno i sudnice.

⁴¹ Mantz/Spoenle, op. cit. (bilj. 39).

ističe se situacija u kojoj se članovi vijeća koji se nalaze u sudnici moraju distancirati, što onemogućuje da ih kamera istovremeno obuhvati ili problem osiguranja da se vijeće savjetuje i isključi (povuče). Što se potonjeg tiče, postoje opcije koje omogućuju povlačenje u poseban prostor (*Breakout Rooms*) ili podjela sudionika videokonferencije u više prostora. Odgovarajuću funkciju ima i videokonferencijska programska podrška *BigBlueButton*. Konačno, treba reći da prednosti videokonferencije pretežu nad potencijalnim nedostacima.⁴²

ZPP ne propisuje niti naknadno upućuje na neki drugi pravni izvor kojim bi se propisivale tehničke pretpostavke za primjenu audiovizualnih uređaja u parničnom postupku. Naime, iako bi u Hrvatskoj trebalo slijediti pozitivne komparativne primjere, čak ako su se oni neovisno o normativnom okviru počeli kasno primjenjivati, u pravosudnim krugovima dvoji se o tome bi li se primjena jednostavnih programa ili videokomunikacijskih usluga poput *Skypea*, *Google Meeta* ili *Zooma* mogli primijeniti u komunikaciji između sudova i stranaka, odnosno drugih sudionika audiovizualnim putem. Neke ideje čine se prihvatljivima, pa tako i austrijska praksa, u okviru koje se relativno skupa videokonferencijska tehnika stavlja na raspolaganje pravosudnim intranetom (riječ je o zatvorenoj mreži registriranih korisnika u pravosuđu). Sukladno tome, suci mogu pravosudnim intranetom rezervirati prostorije za održavanje videokonferencije. Na taj način osigurava se rezerviranje svih prostorija za korištenje audiovizualnih uređaja unaprijed, pri čemu registrirani korisnici automatski e-poštom dobivaju potvrdu rezervacije i relevantne informacije.⁴³

U austrijskom sustavu novine u pogledu primjene videokonferencije u parničnom postupku donosi Novela 1. Saveznog zakona u svezi s popratnim mjerama protiv COVID-19 u pravosuđu.⁴⁴ Novela (8. COVID-19-JuBG)⁴⁵ u potpunosti mijenja § 3. 1. COVID-19-JuBG koji je do tada propisivao da se u vremenu poduzimanja mjera protiv COVID-a-19 (zabrane kontaktiranja), saslušanja i usmene rasprave, tj. pojedini procesni stadiji, u slučaju kad je osobni kontakt sa sudom nuždan, neće održati. Samo u hitnim slučajevima, kada postoji opasnost od nenadoknadle štete ili bi to bilo nužno za otklanjanje opasnosti od života, sigurnosti i slobode te nakon sveobuhvatne procjene općih i individualnih interesa, sud iznimno može poduzimati te radnje. Osim toga, bilo je predviđeno da se usmene rasprave mogu održati

⁴² Ibid.

⁴³ Maganić, op. cit. (bilj. 34), str. 911-912.

⁴⁴ 1. Bundesgesetz betreffend Begleitmaßnahmen zu COVID-19 in der Justiz (BGBl I Nr. 16/2020) zulezt geändert durch BGBl 24/2020, 1. COVID-19-JuBG.

⁴⁵ Änderung des 1. Bundesgesetzes betreffend Begleitmaßnahmen zu COVID-19 in der Justiz (BGBl I 30/2020), 8-COVID-19-Gesetz, stupila na snagu 6. svibnja 2020.

i bez osobne prisutnosti sudionika primjenom tehničkih komunikacijskih uređaja ako bi njihovo provođenje, prema ocjeni suda, bilo nužno. Ipak, Novela proširuje mogućnosti primjene videokonferencije. Naime, privremeno ograničenje rada suda dovelo je do znatnog zastoja u obradi predmeta, što je vrlo problematično s aspekta prava stranaka na kontinuirani i brzi postupak i moguće očekivani visok udio rada koji će sudovi u rješavanje tih predmeta trebati uložiti.⁴⁶

Inače, primjena videokonferencije u parničnom postupku u Austriji uređena je § 277. öZPO-a koji propisuje da sud može u skladu s tehničkim mogućnostima, umjesto da provede saslušanje pomoću zamoljenog suca, provesti neposredno dokazivanje pomoću uređaja za prienos riječi i slike, osim ako bi saslušanje pomoću zamoljenog suca s aspekta procesne ekonomije bilo svrsishodnije ili je ono zbog posebnih razloga nužno. Osim toga, videokonferencija se, prema §§ 289.a i 289.b öZPO-a, primjenjuje kada je riječ o osobama koje su žrtve kaznenog djela ili ako se radi o saslušanju maloljetnika.

Dopunu ovih pravila predviđa revidirani § 3. 1. COVID-19-JuBG s ograničenim učinkom (do 31. 12. 2020.) koji propisuje da je održavanje usmenih rasprava i saslušanje bez osobnog prisustvovanja stranaka ili saslušanje svjedoka ili vještaka pomoću tehničkih uređaja, bez ikakvih daljnjih pretpostavki, uvijek moguće ako se stranke s time suglase. Presumira se da je suglasnost dana ako u primjerenom roku koji određuje sud stranke nisu prigovorile (§ 3. st. 1. toč. 1 öZPO-a). Bez suglasnosti stranaka videokonferencija se može provesti samo za točno određene vrste postupaka (dakle prema kauzalnom kriteriju) koje su u zakonu navedene (prisilni smještaj, smještaj u dom ili zaštita odraslih, predmeti u kojima se primjenjuje zakon o tuberkulozi i zakon o epidemiji iz 1950.). To pravilo vrijedi samo onda kada se rasprava izvan sudske zgrade (primjerice u bolnicama ili domovima za starije osobe) mora održati, jer sud u takvim slučajevima pridržavanje sigurnosnih mjera može osigurati samo ograničeno. Sud će u takvim slučajevima raspravu provesti pomoću videokonferencije u cijelosti ili će se videokonferencijom izvesti samo pojedini dokazi (izvan ili u okviru usmene rasprave) (§ 3. st. 2. toč. 2 öZPO-a). Jedno od pitanja koja se s tim u vezi nameću jest kako će sudovi, ako se cijeli postupak provodi pomoću videokonferencije, omogućiti ostvarivanje načela javnosti. To se pitanje prema zakonskim materijalima namjerava ostvariti na način da slušači mogu ući u sudnicu i pratiti tijekom rasprave pridržavajući se sigurnosnih mjera.⁴⁷ Čini se da je praksa identična postupanju njemačkih sudova

⁴⁶ Der Einsatz von Videotechnologie im Gerichtssaal – neue Regeln zu Videokonferenz in zivilgerichtlichen Verfahren, <https://lindemedia.at/covid-19/der-einsatz-von-videotechnologie-im-gerichtssaal-neue-regeln-zu-videokonferenzen-in-zivilgerichtlichen-verfahren>, stanje od 30. srpnja 2020.

⁴⁷ Ibid.

u parničnom postupku. Pritom se ističe da nije dovoljno samo da publika čuje stranke ili druge sudionike već ih mora i vidjeti. S obzirom na to da je zadaća publike kontrolirati rad suda, ona to može učiniti samo ako vidi kako se taj proces odvija. Smatra se da je u praktičnom smislu dovoljno ako se uređaj postavi na način koji slušačima omogućuje vidno polje. Nije nužno da se videokonferencija odvija na platnu.⁴⁸

Sudionici parničnog postupka koji sami pripadaju grupi COVID-19 rizičnih osoba ili kod kojih se radi o osobi s kojom se one nalaze u nužnom privatnom ili poslovnom kontaktu, mogu zatražiti da na usmenoj raspravi sudjeluju putem videokonferencije (§ 3. st. 2. öZPO-a). Okolnosti ugrožavanja trebaju se potvrditi sudu. Pravo zahtijevati sudjelovanje pomoću videokonferencije imaju ne samo stranke već i svjedoci, vještaci ili tumači. Ako takav postupak zbog nepostojanja tehničkih okolnosti nije moguć, zastupane stranke i svjedoci mogu zatražiti privremeno pridržavanja mjera socijalne distance prije saslušanja. Stranke koje nisu zastupane mogu zatražiti odgodu ročišta. Protiv odluke suda kojom se prihvaća primjena videokonferencije pravni lijek nije dopušten, a rekursu protiv odluke kojom se odbija primjena videokonferencije radi zaštite pogođenog izričito se priznaje odgovorni učinak.

Zakonski materijali tematizirali su i posljedice tehničkih smetnji do kojih može doći tijekom postupka koji se provodi bez fizičke prisutnosti sudionika. Posebno „opasno“ može biti za stranku da ona zbog tehničkih prekida od početka ne bude uključena, pa da zbog toga snosi posljedice izostanka. Takve se smetnje ne smiju stavljati na teret stranaka, s tim da navedenu situaciju zakonski materijali uspoređuju sa slučajem u kojem stranka ne bi mogla pristupiti zaključanoj sudnici.

Konačno, § 3. st. 3. öZPO-a, osim ostalih odredbi, sadrži i formalni tijek rasprava koje se provode pomoću videokonferencije, pa tako i odredbe o zaključenju nagodbe. Naime, ako stranke žele zaključiti nagodbu bez fizičkog kontakta (ili čak i prije pokretanja parničnog postupka pomoću videokonferencije – tzv. *prätörischer Vergleich*^{49,50}), nadležni sudac treba ili tekst nagodbe glasno pročitati

⁴⁸ Bernzen, Anna K., Im Gerichtssaal, aber auch am Bildschirm: Öffentlichkeit in Verhandlungen nach § 128.a ZPO, <https://www.zpoblog.de/oeffentlichkeit-verhandlungen-bild-und-tonuebertragung-%C2%A7-128a-zpo-bernzen/>, stanje od 30. srpnja 2020.

⁴⁹ *Prätörischer Vergleich* nagodba je koju stranke mogu zaključiti pred općinskim sudom (*Bezirksgericht*) iako u tom predmetu kod suda postupak još nije pokrenut tužbom. Unatoč tome sud sudjeluje, a stranka može od suda zatražiti da protivniku pošalje poziv za pokušaj zaključenja nagodbe. Protivnik nije dužan odazvati se pozivu. https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/zivilrecht/1/Seite.1010160.html, stanje od 30. srpnja 2020.

⁵⁰ O mogućnostima zaključenja sudske nagodbe i prije pokretanja parničnog postupka u doktrini opširnije vidi Dika, Mihajlo, Građansko parnično pravo, Sudske odluke i sudska nagodba, IX. Knjiga, Narodne novine, Zagreb, 2013. *Dika* smatra da bi stranke mogle i nenajavljeno doći pred parničnog suca i zatražiti

strankama ili pustiti snimku s nosača zvuka ili je učiniti vidljivom na ekranu. Nakon toga svaka stranka treba jasno izraziti svoju volju da zaključi nagodbu. Sve navedene mogućnosti proširene primjene videokonferencije sudovi mogu primjenjivati ograničeno – do 31. prosinca 2020.

Smatramo da bi svakako trebalo utjecati na stvaranje odgovarajućeg normativnog okvira koji će se primjenjivati u praksi hrvatskih sudova u parničnom postupku. Hrvatska nikako ne bi smjela dopustiti da zbog inertnosti Ministarstva pravosuđa (i uprave)⁵¹ u potpunosti izostanu odredbe kojima se propisuje postupanje sudova u doba epidemije koronavirusa. Ako normativni i postupovni okvir usporedimo s drugim (europskim) nacionalnim sustavima, treba istaknuti da su gotovo svi donijeli posebne zakonske akte kojima su bitna pitanja postupanja i rada sudova uređena. Nadamo se da će najave novog ministra pravosuđa i uprave, u okviru kojih se kao bitni ciljevi koji se namjeravaju ostvariti, uz ine, navode – osigurati normalno funkcioniranje sudova koji su oštećeni u potresu i rad sudskih tijela koji je ograničen zbog epidemije koronavirusa te u tom smislu kroz izmjene Zakona o parničnom postupku osnažiti institut suđenja na daljinu i ubrzati sudske postupke.⁵²

4. ELEKTRONIČKA KOMUNIKACIJA

Uvodno, prije nego što prezentiram novine u Zakonu o parničnom postupku koje se odnose na podnesak u elektroničkom obliku i dostavu elektroničkim putem, kao osnovne elemente elektroničke komunikacije sudova i stranaka svakako

da održi *ad hoc* ročište radi zaključenja sudske nagodbe uz sudjelovanje zapisničara. Uporište za takvu mogućnost vidi u općenitoj dopuštenosti zaključenja tzv. izvanparnične nagodbe u povodu inicijative tužitelja koji namjerava podnijeti tužbu (članak 324. stavak 1. ZPP-a) i odredbi koja strankama omogućuje da svoje izjave umjesto podneskom usmeno daju na zapisnik pred sudom (članak 106. stavak 5. ZPP-a), osim u postupku pred trgovačkim sudovima u kojima to nije moguće (članak 501. stavak 1. ZPP-a), str. 581.

Tako i Poznić/Rakić-Vodineć ističu da su raniji tekstovi ZPP-a Srbije izrijekom predviđali mogućnost da se nagodba pokuša pred sudom prije parnice. Za zaključenje nagodbe prije pokretanja parničnog postupka, na zahtjev stranke, nadležan je prema Zakonu o javnom beležništvu (Sl. glasnik RS, br. 31/11, 85/12, 19/13, 22/14, 93/14, 121/14, 6/15) javni bilježnik. Uvjeti za zaključenje nagodbe isti su kao uvjeti za zaključenje sudske nagodbe. Pravni učinci nagodbe zaključene pred javnim bilježnikom isti su kao pravni učinci sudske nagodbe, što znači da se ne može pokrenuti i voditi parnica ako je o istom predmetu spora između istih stranaka zaključena javnobilježnička nagodba (članak 88. stavak 4. Zakona o javnom beležništvu). Opširnije vidi Poznić, Borivoje i Rakić-Vodineć, Vesna, Građansko procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2015., str. 425-426.

⁵¹ U Hrvatskoj je prilikom formiranja nove Vlade 23. srpnja 2020. došlo do spajanja Ministarstva pravosuđa i uprave, unatoč protivljenju pojedinih osoba iz akademske zajednice te iz pravosudnih i dijela odvjetničkih krugova.

⁵² <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/ministar-malenica-za-rtl-broj-lokalnih-duznosnika-ce-se-prepoloviti/22234>, stanje od 1. kolovoza 2020.

treba napomenuti da su se odredbe kojima su ta pitanja bila uređena u parničnom postupku u Hrvatskoj prije Novele ZPP-a 19 nalazile u dijelu koji je uređivao postupak pred trgovačkim sudovima. Naime, već se u razlozima za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013.⁵³ navodi da će se promjenama u sustavu dostave pismena u postupcima pred trgovačkim sudovima, uvođenjem dostave elektroničkim putem, skratiti trajanje sudskih postupaka, uštedjeti znatna sredstva i onemogućiti zlouporabe procesnih prava.⁵⁴ U obrazloženju članka 93. Novele pojašnjavao se odabir uvođenja elektroničke komunikacije u postupak pred trgovačkim sudovima, a ne, kao što bi se moglo očekivati, u opći parnični postupak. U prilog tome isticalo se da se u postupcima pred trgovačkim sudovima kao stranke uglavnom pojavljuju pravne osobe koje gotovo uvijek imaju odvjetnika kao punomoćnika, pa se predmnijeva da oni već posjeduju elektroničku adresu, odnosno da im je neće biti problem pribaviti. Za primjenu takvih rješenja trebalo je osigurati i materijalno-tehničke uvjete, zbog kojih je ministar nadležan za poslove pravosuđa trebao donijeti poseban pravilnik i osigurati provedbu navedenih odredbi u praksi. Tromjesečni rok za donošenje Pravilnika (članak 99. Novele ZPP-a 13) nikada nije ispoštovan. Kao svojevrsni kuriozitet treba istaknuti da je Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupku pred trgovačkim sudovima⁵⁵ donesen gotovo pet godina nakon Novele ZPP-a 13,⁵⁶ a prema strankama pred trgovačkim sudovima počeo se primjenjivati od 1. siječnja 2019. (članak 19. Pravilnika o elektroničkoj komunikaciji u postupku pred trgovačkim sudovima).

Međutim, Novelom ZPP-a 19 elektronička komunikacija između sudova i obveznih sudionika elektroničkog pravnog prometa i naravno, dobrovoljnih sudionika, prihvatila se kao univerzalno rješenje za opći parnični postupak, naravno, time i za sve posebne postupke, osim ako odredbama koje ih uređuju ne bi bilo što drugo određeno. Zbog toga su dijelom izmijenjene odredbe o elektroničkom podnesku i dostavi elektroničkom poštom „premještene“ u glavu sedmu, koja uređuje podneske, i glavu jedanaestu, koja se odnosi na dostavu. Naravno, to je impliciralo izmjenu ranijih odredbi članaka 492.a – 492.c i brisanje članka 492.d ZPP-a 13.

⁵³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 25/13), u daljnjem tekstu: Novela ZPP-a 13.

⁵⁴ Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku od veljače 2013. https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-01-18/080446/PZ_216.pdf, stanje od 2. kolovoza 2020.

⁵⁵ Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupku pred trgovačkim sudovima (Narodne novine, br. 12/18).

⁵⁶ Pravilnik je stupio na snagu 15. veljače 2018.

4.1. PODNESAK U ELEKTRONIČKOM OBLIKU

Uz opća pravila o podnescima u papirnatom obliku i njegovu sadržaju, novina u parničnom postupku jest da se kao opće uređenje propisuje mogućnost podnošenja podnesaka u elektroničkom obliku. Tko može ili mora podnijeti podnesak u elektroničkom obliku te kakve su njegove specifičnosti i pravne posljedice, određuje članak 106.a ZPP-a. Tako članak 106.a stavak 1. propisuje da se podnesak može podnijeti i u elektroničkom obliku putem informacijskog sustava. Informacijski sustav uspostavlja Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa (članak 106.a stavak 7. ZPP-a).

Podnesak u elektroničkom obliku mora biti potpisan kvalificiranim elektroničkim potpisom u skladu s posebnim propisima (članak 106.a stavak 2. ZPP-a). Prema eIDAS uredbi⁵⁷, „kvalificirani elektronički potpis“ znači napredan elektronički potpis koji je izrađen pomoću kvalificiranih sredstava za izradu elektroničkog potpisa i temelji se na kvalificiranom certifikatu za elektroničke potpise (članak 3. točka 12.). Pritom se podnesak u elektroničkom obliku potpisan kvalificiranim elektroničkim potpisom smatra vlastoručno potpisanim.⁵⁸

Dan kada je informacijski sustav podnositelju potvrdio primitak podneska smatra se danom predaje podneska sudu kojemu je upućen (članak 106.a stavak 3. ZPP-a). Slično pravilima za podnošenje podnesaka u papirnatom obliku, nedostatak podneska neće biti razlog za njegovo odbacivanje (članak 109. ZPP-a) već će sud, naprotiv, poučiti podnositelja o tome elektroničkim putem. Tako će, u slučaju da podnesak podnesen sudu u elektroničkom obliku nije prikladan za obradu na sudu, sud o tome elektroničkim putem obavijestiti podnositelja i naložiti mu da podnesak ispravi u skladu s njegovom uputom (članak 106.a stavak 4. ZPP-a).

Obveznici komuniciranja sa sudom u elektroničkom obliku kao što su državna tijela, državno odvjetništvo, odvjetnici, javni bilježnici, sudski vještaci, sudski

⁵⁷ Zakon o provedbi Uredbe (EU) br. 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ (Narodne novine, br. 62/17). Sukladno Uredbi (EU) br. 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ, u daljnjem tekstu. Uredba o elektroničkoj identifikaciji, eIDAS Uredba. eIDAS Uredba stupila je na snagu 28. rujna 2018. i omogućuje prekogranično priznavanje elektronskog ID-a i pruža građanima i poslovnim subjektima mogućnost da podijele svoje podatke o identitetu kada je to potrebno.

⁵⁸ U preambuli eIDAS uredbe propisano je da bi ovom Uredbom trebalo uspostaviti načelo prema kojem se elektroničkom potpisu ne bi smio uskratiti pravni učinak zbog toga što je on u elektroničkom obliku ili zbog toga što ne ispunjava zahtjeve kvalificiranog elektroničkog potpisa. Međutim, pravne učinke elektroničkih potpisa, osim zahtjeva predviđenih u ovoj Uredbi prema kojima bi kvalificirani elektronički potpis trebao imati jednake pravne učinke kao vlastoručni potpis, potrebno je odrediti nacionalnim pravom (t. 48. preambule).

procjenitelji, sudski tumači, stečajni upravitelji, povjerenici te pravne osobe uvijek su dužni podneske podnositi u elektroničkom obliku (članak 106.a stavak 5. ZPP-a). U slučaju da te osobe podnesak ne podnesu u elektroničkom obliku, sud će podnositelju naložiti da podnesak podnese u elektroničkom obliku u roku od osam dana. Polazeći od toga da je podnositelj podnesak (pogrešno) poslao u papirnatom obliku, sud će ga o tome da podnesak mora podnijeti u elektroničkom obliku moći obavijestiti jedino u papirnatom obliku. Ako podnositelj podnesak ne podnese u roku od osam dana, smatrat će se da je podnesak povučen (članak 106.a stavak 6. ZPP-a).

Pretpostavke za podnošenje podnesaka i dostavu u elektroničkom obliku, oblike zapisa podnesaka u elektroničkom obliku te organizaciju i djelovanje informacijskog sustava uređuju se pravilnikom koji donosi ministar nadležan za poslove pravosuđa (članak 106.a stavak 8.). Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji donesen je 31. prosinca 2019.⁵⁹ U prijelaznim i završnim odredbama bilo je propisano da će ministar nadležan za poslove pravosuđa donijeti odluku o ispunjavanju tehničkih uvjeta za primjenu tog Pravilnika na općinskim sudovima, županijskim sudovima, Visokom trgovačkom sudu Republike Hrvatske i Vrhovnom sudu Republike Hrvatske kada se za to ispune uvjeti, s tim da do donošenja navedene odluke vanjski korisnici nisu dužni podnositi podneske sudovima u elektroničkom obliku u skladu s odredbama Pravilnika i Zakona o parničnom postupku (članak 18. stavak 1. i 2. Pravilnika o elektroničkoj komunikaciji). Razvidno je da su iz određenja članka 18. stavka 1. izostali trgovački sudovi. Na njih su se ipak, sukladno Pravilniku o elektroničkoj komunikaciji, u postupku pred trgovačkim sudovima primjenjivala pravila toga Pravilnika, koji se prema strankama primjenjivao od 1. siječnja 2019. Ipak, stupanjem na snagu Pravilnika o elektroničkoj komunikaciji (23. siječnja 2020.) prestao je važiti Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupcima pred trgovačkim sudovima. Odluku kojom je utvrđeno da su ispunjeni uvjeti za elektroničku komunikaciju na svim općinskim sudovima, svim županijskim sudovima i Visokom trgovačkom sudu ministar pravosuđa donio je 20. travnja 2020.⁶⁰ Međutim, izostala je odluka o ispunjenju uvjeta za elektroničku komunikaciju na Vrhovnom sudu Republike Hrvatske, koja u trenutku pisanja ovoga rada još uvijek nije bila donesena.

⁵⁹ Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji (Narodne novine, br. 5/20) stupio je snagu 23. siječnja 2020.

⁶⁰ https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacija/Zakoni%20i%20ostali%20propisi/Gra%C4%91ansko%20pravo/Odluka%20o%20ispunjenju%20tehni%C4%8Dkih%20uvjeta%20za%20elektroni%C4%8Dku%20komunikaciju_OS%20ZS%20VTS..pdf, stanje od 2. kolovoza 2020.

Prijelaznim i završnim odredbama Novele ZPP-a u članku 118. stavku 3. propisano je da su sve pravne osobe dužne u roku godine dana od stupanja na snagu ovoga Zakona (1. rujna 2019.) zatražiti pristup informacijskom sustavu elektroničke komunikacije sa sudovima putem ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa. Taj rok dakle istječe 1. rujna 2020. Upute o tome što je sve potrebno za prijavu u sustav e-komunikacija i što sustav e-komunikacija omogućuje, nalaze se na stranicama Ministarstva pravosuđa.⁶¹ U skladu s tim odvjetnici, stečajni upravitelji, javni bilježnici, sudski vještaci, sudski procjenitelji, sudski tumači i pravne osobe, u ovisnosti o dodijeljenim pravima, šalju sudu podneske i priloge (Moji podnesci), zaprimaju sudska pismena (Moj pretinac), izvršavaju udaljen uvid u sudske predmete u kojima su punomoćnici stranke u postupku (Uvid u predmet), zaprimaju upozorenje kako je nad nekom od stranaka, u predmetima u kojima su punomoćnici stranke u postupku, otvoren stečaj (Stečajevi). Tim putem nije moguće slati podneske u zemljišnoknjižnim predmetima jer zemljišne knjige imaju poseban sustav koji nije povezan s e-komunikacijom. Isto tako, podneske nije moguće slati ni u registarske predmete trgovačkih sudova, jer se vode u informacijskom sustavu koji ne podržava e-komunikaciju. Plaćanje sudske pristojbe prije slanja podneska sudu obavlja se putem Sustava za naplatu javnih davanja Republike Hrvatske.⁶²

Za prijavu u sustav e-komunikacije pravna osoba najprije treba pribaviti valjanu vjerodajnicu razine 3 ili više i imati odgovarajući potpisni certifikat. Kada tvrtka dobije pristup informacijskom sustavu eSpis, može detaljno pregledati svoje spis/spise koji se vodi/vode kod određenog suda, dok se pismena preuzimaju na isti način prijavom u sustav eSpis nakon što pristigne obavijest o dostavi u prijavljeni elektronički sandučić (e-mail tvrtke). Upozorava se da svakako treba razlikovati dostavu e-adrese sudskom registru koja će predstavljati adresu za primanje obavijesti u sigurnosnom elektroničkom sandučiću i prijavu u informacijski sustav eSpis, jer je za potonje potreban zahtjev za izdavanje vjerodajnice i potpisni certifikat.⁶³

Vrlo su dragocjena iskustva odvjetnika prema kojima se navodi da je prvotnu skepsu u funkcioniranje sustava e-komunikacije zamijenilo zadovoljstvo zbog velike uštede vremena. Primjećuje se da se svi suci nisu jednako brzo snašli u savladavanju tehnoloških izazova, ali da je zamjetno povećanje broja podnesaka pristiglih u elektroničke pretince, što upućuje na zaključak da se sustav neprestano unaprjeđuje i razvija.⁶⁴

⁶¹ <https://usluge.pravosudje.hr/komunikacija-sa-sudom/>, stanje od 2. kolovoza 2020.

⁶² Više informacija o tome na mrežnoj stanici <https://njd.fina.hr>.

⁶³ Marohnić, Svetlana, E-komunikacija: Slijedi nam digitalizacija pravosuđa, evo što tvrtke moraju napraviti: <https://www.womeninadria.com/e-komunikacija/>, stanje od 2. kolovoza 2020.

⁶⁴ Ibid.

4.2. DOSTAVA ELEKTRONIČKIM PUTEM

Da bi se osigurale osnovne pretpostavke za dostavu elektroničkim putem, Novelom ZPP-a 19 najprije je provedena izmjena članka 133. o načinima dostave, na način da je zakonom određeno da su pretpostavke za elektroničku dostavu određene *u skladu s ovim Zakonom*. Ako to uređenje usporedimo s ranijim, prema kojem su se pretpostavke za dostavu elektroničkim putem određivale *u skladu s posebnim zakonom*, jasno proizlazi da je zapravo i prema Noveli ZPP-a 13 dostava bila moguća elektroničkim putem, iako nije bilo jasno koji je to posebni zakon. U doktrini se smatralo da je taj posebni zakon u skladu s kojim je uređena dostava elektroničkim putem u parničnom postupku Zakon o elektroničkom potpisu⁶⁵ i Zakon o elektroničkoj ispravi⁶⁶. Novina koju donosi članak 133. stavak 1. u pogledu dostave elektroničkim putem zapravo upozorava na to da je izabran koncept na temelju kojeg je dostava elektroničkim putem uređena posebnim, specijalnim uređenjem prikladnim za građanski sudski parnični postupak, samim ZPP-om.

Pretpostavke za obvezatnu elektroničku dostavu propisuje članak 133. stavak 5. ZPP-a. Naime, unatoč tome što članak 133. stavak 1. provedbu dostave elektroničkim putem određuje tek kao jedan od mogućih načina dostavljanja,⁶⁸ dakle ne kao obvezu suda, određeni sudionici parničnog postupka ipak će biti obvezni adresati elektroničke dostave. Zbog toga je u članku 133. stavku 5. ZPP-a određeno da se iznimno od stavka 1. tog članka pismena dostavljaju državnim tijelima, državnom odvjetništvu, odvjetnicima, javnim bilježnicima, sudskim vještacima, sudskim procjeniteljima, sudskim tumačima, stečajnim upraviteljima, povjerenicima te pravnim osobama u elektroničkom obliku putem informacijskog sustava ili na drugi odgovarajući način. Obveza dostave elektroničkim putem, kao način dostave koji sud može ili mora odrediti, na izvjestan je način pandan obvezatnim podnosiocima podnesaka u elektroničkom obliku. Naime, ako rekapituliramo članak 106.a stavak 5. ZPP-a i zakonskim uređenjem predviđene osobe koje su podneske dužne uvijek podnositi sudu u elektroničkom obliku – državna tijela, državno odvjetništvo, odvjetnici, javni bilježnici, sudski vještaci, sudski procjenitelji, sudski tumači, stečajni upravitelji, povjerenici te pravne

⁶⁵ Zakon o elektroničkom potpisu (Narodne novine, br. 10/02, 80/08, 30/14) zamijenjen je novim Zakonom o elektroničkom potpisu (Narodne novine, br. 62/17).

⁶⁶ Zakon o elektroničkoj ispravi (Narodne novine, br.150/05).

⁶⁷ Maganić, Aleksandra, Dostava prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. u: Novela Zakona o parničnom postupku i Novi zakon o sudovima, ur. Hercigonja, Jasminka i Kuzmić, Marica, Inženjerski biro, Zagreb, 2013., str. 106.

⁶⁸ Drugi dostavni oblici koje ZPP uređuje jesu dostava preko pošte ili preko određenog sudskog službenika, odnosno sudskog namještenika, preko nadležnog tijela javne uprave, preko javnog bilježnika ili neposredno u sudu (tzv. pretinačka dostava).

osobe – zaključujemo da su osobe koje su dužne podneske podnositi sudu u elektroničkom obliku ujedno i obvezatni adresati elektroničke dostave prema članku 133. stavku 5. ZPP-a.

Takvo uređenje ima određene implikacije i u primjeni članka 133.c stavka 1. ZPP-a koji se odnosi na mogućnost suda da strankama naloži da jedna drugoj izravno upućuju pismena preporučeno poštom s povratnicom ili na drugi način koji omogućuje dokaz o obavljenoj predaji. S obzirom na to da je takva mogućnost isključena ako su obje stranke ili njihovi punomoćnici ili zakonski zastupnici uvijek dužni podneske podnositi u elektroničkom obliku u skladu s člankom 106.a ovoga Zakona, jasno je, ako su obje stranke ili njihovi punomoćnici ili zakonski zastupnici uvijek dužni podnesak podnijeti u elektroničkom obliku, da se tim osobama ne može naložiti da jedna drugoj upućuju pismena preporučeno poštom s povratnicom ili na drugi način koji omogućuje dokaz o obavljenoj predaji.

Osim pravila Zakona koja određuju pravne posljedice obvezatnih sudionika elektroničke komunikacije dvostrano – prilikom podnošenja pismena, ali i dostave pismena od strane suda, dobrovoljni su sudionici elektroničkog pravnog prometa oni koji su taj put izabrali, iako nisu morali. Osim što je takva mogućnost propisana prilikom podnošenja pismena (članak 106.a stavak 1. ZPP-a), i dostava se može obaviti elektroničkim putem ako stranka izjavi da je suglasna da joj se dostava obavlja elektroničkim putem (članak 133.d stavak 1. i 2. ZPP-a). Sud će dostavu obavljati putem informacijskog sustava. Inače, sukladno Pravilniku o elektroničkoj komunikaciji, informacijski sustav definiran je kao poslužno mjesto (usluge.pravosudje.hr) sustava eSpis i informacijski sustav državnog odvjetništva koji je neposredno s njime povezan (članak 5. točka 1.). eSpis je jedinstveni informacijski sustav za upravljanje i rad na sudskim predmetima koji se sastoji od standardne aplikacije, računalne i telekomunikacijske opreme i infrastrukture, systemske programske opreme i alata te svih podataka koji se tim sustavom unose, pohranjuju i prenose iz svih vrsta upisnika na općinskim, županijskim te trgovačkim sudovima, Visokom trgovačkom sudu Republike Hrvatske i Vrhovnom sudu Republike Hrvatske, sukladno važećem Pravilniku o radu u sustavu eSpis (članak 5. točka 2.).

Stranka može zatražiti obavijest o dostavi pismena elektroničkim putem na adresu elektroničke pošte koju je navela u izjavi da je suglasna s time da joj se dostava obavlja elektroničkim putem (članak 133.d stavak 3. ZPP-a). Treba biti oprezan ako je stranka podnesak podnijela sudu u elektroničkom obliku, jer će se smatrati, dok ne priopći drugačije, da je suglasna s tim da joj se dostava obavlja elektroničkim putem (članak 133.d stavak 4. ZPP-a). Možda bi u tom smislu, osobito stranku koja u parničnom postupku sudjeluje bez punomoćnika, trebalo

upozoriti da će joj se dostava obavljati na adresu s koje je ona pismena uputila sudu kako bi se izbjegle eventualne negativne pravne posljedice koje bi takva presumpcija za stranku mogla imati.

S obzirom na to da podnošenje podnesaka i dostava proizvode brojne pravne učinke, trebat će voditi računa o tome je li stranka dala kakvu izjavu i kakvog je ona sadržaja. Istovremeno će i stranka morati biti obaviještena o tome jer bi se u protivnom mogla pozivati na povredu načela saslušanja stranaka, odnosno da joj nezakonitim postupanjem, a osobito propuštanjem dostave, nije dana mogućnost da raspravlja pred sudom (članak 354. stavak 2. točka 6. ZPP-a).

Ako sud utvrdi da dostava elektroničkim putem nije moguća, dostavit će pismeno na drugi način i navesti razlog za takvu dostavu (članak 133.d stavak 5. ZPP-a). Riječ je o odredbi koja ima funkciju poticati sudove na korištenje sredstava elektroničke komunikacije. U skladu s tim, sud će u slučaju da je određeno da se dostava ima provesti elektroničkim putem morati navesti razlog zašto dostava nije provedena na taj način. U protivnom, moglo bi se dogoditi da sud ne provede dostavu elektroničkim putem, bez navođenja razloga zbog čega je postupio na taj način. Kako bi se takvo postupanje suda izbjeglo, određeno je da svaki put kada dostavu ne provede elektroničkim putem, a dužan je to bio učiniti, sud mora navesti razlog za takvo postupanje. Na taj način može se vršiti i kontrola neprovođenja dostave elektroničkim putem i razloga zbog kojih se ona ne provodi. Dostava pismena u elektroničkom obliku obavlja se putem informacijskog sustava. Sud putem informacijskog sustava šalje adresatu u njegov sigurni elektronički poštanski pretinac pismeno, koje adresat mora preuzeti u roku od 15 dana od dana kad je pismeno pristiglo u njegov sigurni elektronički poštanski pretinac (članak 143.c stavci 1. i 2. ZPP-a). U protivnom, smatrat će se da je dostava obavljena istekom 15. dana od dana kada je pismeno pristiglo u sigurni elektronički poštanski pretinac ako adresat u tom roku ne potvrdi primitak pismena (članak 143.c stavak 5. ZPP-a).

Informacijski sustav istodobno sa slanjem pismena šalje adresatu na adresu elektroničke pošte i informativnu poruku u kojoj ga obavještava o dostavi pismena. U poruci se adresata upozorava na pravne posljedice nepotvrđivanja primitka pismena (članak 143.c stavak 3. ZPP-a). Adresat pismeno preuzima iz sigurnog elektroničkog poštanskog pretinca informacijskog sustava tako da dokaže svoj identitet putem Nacionalnog identifikacijskog i autentifikacijskog sustava i elektronički potvrdi primitak pismena (članak 143. stavak 4. ZPP-a). Informacijski sustav o dostavi obavještava sud potvrdom u elektroničkom obliku (članak 143. stavak 6. ZPP-a).

Na način određen u ovom članku elektroničkim putem mogu se dostaviti i ona pismena koja imaju izvornike u fizičkom obliku ako je elektronički (skenirani) prijepis koji je izrađen na temelju izvornika u fizičkom obliku potpisan kvalificiranim elektroničkim pečatom suda (članak 143.c stavak 7. ZPP-a).

S obzirom na to da ZPP posebno uređuje osobnu dostavu (članak 142.), posebno je propisano da je dostava u elektroničkom obliku izjednačena s osobnom dostavom. U tom smislu propisano je da se osobnom dostavom smatra i dostava obavljena sukladno odredbi članka 143.c ovoga Zakona (članak 143.d ZPP-a).

Riječ je dakle o sustavu kojim se omogućuje provedba elektroničke dostave na relativno jednostavan način. Adresat pismeno preuzima iz sigurnog elektroničkog poštanskog pretinca u roku od 15 dana. U protivnom, ako je pismo stiglo, a adresat je obaviješten i nije ga preuzeo, dostava će se smatrati obavljenom istekom petnaestog dana. Sustav automatski šalje adresatu informativnu poruku kojom ga obavještava o dostavi pismena. Osim toga, informacijski sustav o dostavi obavještava i sud potvrdom u elektroničkom obliku. Sudovi su ovlašteni pismena koja imaju izvornike u fizičkom obliku dostaviti u elektroničkom obliku ako je skenirani prijepis potpisan kvalificiranim elektroničkim potpisom suda.

5. ZAKLJUČNO

Iako je prvotna svrha ovoga rada bila prikazati nova rješenja primjene različitih oblika informacijske tehnologije u parničnom postupku u Hrvatskoj, osobito nakon Novele ZPP-a 19, rad je dobio znatno šire komparativne okvire. Naime, da bi se moglo prosuđivati o uspješnosti domaćih rješenja, njihovu tek potencijalnu djelotvornost trebalo je usporediti s komparativnim sustavima pojedinih zemalja u hrvatskom okruženju i nekim germanskim pravnim sustavima. Kratka retrospektiva vremena kada je pisano o tonskom vođenju parničnog postupka i kasnije, elektroničkoj komunikaciji suda i stranaka, podsjeća da se stjecao dojam da stvarna sklonost različitih pravnih profesija o tome načelno postoji, ali da ipak nema prave volje da se ona stvarno provede. Moguće je da su razlozi za to bili financijske prirode, jer nisu bili osigurani odgovarajući tehnički uvjeti, ali isto tako moguće je i da nije postojala prava volja potencijalnih sudionika da primjenjuju te odredbe, kao suviše napredne, moderne i komplicirane. Ipak, okolnosti u kojima danas živimo i nedavna gotovo potpuna blokada svih gospodarskih aktivnosti otežan rad sudova i nemoć odvjetnika da udovolje objektivnim zahtjevima svojih stranaka ukazuju na to da se pravosuđe i odvjetništvo moraju mijenjati.

U normativnom smislu osigurani su osnovni preduvjeti za elektroničku komunikaciju, doneseni su odgovarajući pravilnici, tako da zapravo raduje poziti-

van korak koji je u Hrvatskoj učinjen e-komunikacijom. On, naravno, nije za usporedbu s nekim znatno naprednijim sustavima, kao što je primjerice austrijski, koji zbog (prostorne?) ograničenosti ovoga rada nije prezentiran u dijelu elektroničke komunikacije, ali jest u primjeni tonskog zapisa i videokonferencije. Ipak, većina sudionika ocjenjuje ga solidnim shvaćajući da je riječ tek o jednoj od (nadamo se) brojnih razvojnih etapa.

Ipak, prostor za poboljšanja mora postojati u dijelu koji se tiče tonskog snimanja. Javnost (makar i samo stručna) imala bi pravo znati čime sudovi raspolažu u tehničkom smislu, što se od toga može upotrijebiti, a s čime ne treba uopće ni pokušavati. Ministarstvo pravosuđa (i uprave) trebalo bi od sudova zatražiti informacije o tome čime oni u tehničkom smislu raspolažu i odlučiti hoće li se rasprave tonski snimati ili ne te na koji bi se način proces mogao ubrzati bez velikih financijskih izdataka i ulaganja u nove personalne kapacitete. Čini se da ideja o tome da se na teret stranke u postupku prebaci plaćanje naknade za izdavanje prijepisa tonske snimke nije baš najbolje osmišljena te, ako takva ostane, izaziva ozbiljne dvojbe ne samo o svojoj pravno-političko-financijskoj prirodi već dovodi u pitanje osnovne postulate pravičnog suđenja. Pravilo ako ne platiš, ne možeš dobiti ne može se primjenjivati na način osmišljen pravilnikom o postupku naplate i visini naknade prijepisa tonske snimke ročišta. Stranke moraju imati mogućnost uvida u prijepis tonske snimke da bi ga uopće mogle usporediti s tonskom snimkom i eventualno mu prigovoriti.

Ponajviše raduju dobre prakse u primjeni videokonferencije u pomalo krutim i rigidnim uvjetima pravnoj nesigurnosti i kreativnosti nesklonih njemačkih sudova i proširenje primjene videokonferencije u parničnom postupku u Austriji. Iako se ti pomaci mogu zahvaliti neočekivanim razmjerima epidemije COVID-a 19 i potrebi da se osiguraju uvjeti za socijalnu distancu, pokazalo se da i primjena sasvim običnih instrumenata iz svakodnevice ili njihovih malo ozbiljnijih varijanti (npr. *Skype for Business*) mogu izvrsno poslužiti i sudovima. Hrvatska si više ne može dopustiti gotovo potpuni prekid pravosudnih aktivnosti, zbog kojih trpe stranke i odvjetnici, sudovi moraju moći raditi u novim okolnostima, za što se treba na odgovarajući način pripremiti. U primjeni videokonferencije zadržali smo se na jednoj odredbi koja može značiti puno (ako će se primjenjivati), ali i malo, ako će njezin potencijal ostati neiskorišten. Zbog toga predlažemo da se pozitivni primjeri iz komparativnih praksi u primjeni videokonferencije operacionaliziraju kako bi se ostvarili svi potencijali kojim primjena elektroničke tehnologije može unaprijediti parnični postupak.

Predsjedatelj:

Hvala, kolegice Maganić, na ovom izlaganju. Svaki početak je težak, čim uvedite neke nove stvari, dolazi do problema oko onoga što ste propisali i kako će početi primjena, kako će to sve izgledati u praksi. U inozemstvu, gdje je uvedeno, to sjajno funkcionira. Imao sam prilike biti arbitar u međunarodnim trgovačkim arbitražama tijekom kojih je s pomakom od nekoliko sekundi na ekranu pred svaki arbitrom i svakom strankom izlazio zapisnik onoga što se govori, ono što govore arbitri, stranke, svjedoci, vještaci. To možete pratiti uživo, a iste večeri nakon ročišta ili najkasnije idući dan dobijete ispis svega što je elektroničkim putem zabilježeno s numeriranim stranicama i recima na svakoj od njih popraćeno stvarnim kazalom i kazalom po osobama koje su govorile te gdje se što može naći u tekstu. Nakon toga vrlo je lako citiranje, navodite stranicu i redak u kojem je nešto zabilježeno. To su vrlo napredni sustavi. Sigurno će biti teškoća oko njihova uvođenja, ali će se to morati primijeniti. Vrlo je dobro da se s time počne i da se to postupno uvodi. Taj je sustav skup, ali je djelotvoran. Za početak bi bilo dovoljno da se sve snima i da stranke mogu zatražiti da im se uz neku naknadu dade snimka ili čak i njezin ispis. To bi ujedno bila i djelotvorna kontrola rada suda, kako se sudac ponaša prema strankama.

Od toga je još napredniji sustav, koji je izrazito skup i teško da ćemo ga u doglednoj budućnosti moći uvesti u postupak pred sudom, onaj koji se nekada susreće u arbitražama. Tamo svaki arbitar i svaka stranka ima pred sobom tri ekrana: jedan na kojem je zapisnik u tijeku, drugi na kojem se pokažu podnesci stranaka onako kako se na raspravi netko na njih poziva i treći na kojem su prilozima koje se stranke pozivaju u podnescima (dokazi). Prilikom spominjanja na raspravi u trenutku se na ekranu pokaže stranica podneska sa zažućenim odlomkom o kojem je riječ, a na drugome dokaz na koji se netko poziva sa zažućenim relevantnim mjestom u tekstu. To silno ubrzava postupak, ali je cijena toga zapreka da se tako postupa i u postupcima pred sudom.

Hvala lijepa na početnom izlaganju. Vjerujem da će ono potaknuti na raspravu pa da vidimo treba li možda onome što je propisano i nešto dodati, popraviti ga, unaprijediti.

Sada je na redu kolega profesor Alan Uzelac s važnom temom *Jedinstvena primjena prava u hrvatskom parničnom postupku, tradicija i suvremenost*. Izmjenama Zakona o parničnom postupku išlo se za time da se uvedu neki novi pravni instituti kojima bi se omogućilo da Vrhovni sud zaista ostvari svoju ulogu u jedinstvenoj primjeni prava. Sada ćemo vidjeti kako se to kod nas tradicionalno ostvaruje i kako bi to trebalo biti u suvremenom pristupu tom pitanju, kako će sudovi provoditi nova rješenja. Kolega Uzelac, izvolite.

Prof. dr. sc. Alan Uzelac

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

JEDINSTVENA PRIMJENA PRAVA U HRVATSKOM PARNIČNOM POSTUPKU: TRADICIJA I SUVREMENOST

1. Uvod

Izmjene Zakona o parničnom postupku iz srpnja 2019. godine¹ okončale su dugotrajan proces rada na većoj sistemskoj izmjeni temeljnog zakona kojim se uređuje građanski sudski postupak. Posljednja novela još je jednom potvrdila inherentne nedostatke zakonodavnog procesa koji se u posljednje vrijeme uobičajio u hrvatskoj praksi – nesustavnost, sporost i nedjelotvornost. Masovna radna skupina imenovana 2014. godine u pet je godina svoga rada vrludala iz skice u skicu da bi naposljetku tek dvadeseta radna inačica nacrta prijedloga bila upućena u saborsku proceduru.² Tijekom tih pet godina temeljna su polazišta Novele bile predmet raznih kontroverzi, što je pridonijelo trajanju tog procesa.³ Konačni rezultat uspio je održati i ozakoniti neke od temeljnih promjena – reviziju po dopuštenju i ogledni postupak – no cijena je ipak morala biti plaćena: na zakonskom se tekstu vide ožiljci interesnih intervencija i političkih kompromisa koji umnogome dovode u pitanje njegovu konzistentnost i dosljednost. Uz to, iako su se zakonske

¹ Zakon o parničnom postupku (dalje u tekstu: ZPP), *Službeni list SFRJ*, br. 4/77, 36/77, 36/80, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 26/91, 34/91, 35/91; *Narodne novine*, br. 53/91, 91/92, 112/99, 117/03, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (dalje u tekstu: *Novela*) objavljen je 24. srpnja 2019., a stupio je na snagu 1. rujna 2019.

² Autor ovog rada bio je jedan od tridesetak članova radne skupine osnovane rješenjem Ministarstva pravosuđa od 8. prosinca 2014., nadopunjavanog u šest navrata. O raznim skicama Novele kritički se raspravljalo na više znanstvenih i stručnih skupova organiziranih u okviru znanstvenog projekta HRZZ-a „Preobrazba građanskog pravosuđa“ koji je vodio autor ovog rada, usp. <http://tcjust.pravo.hr>.

³ Usp. tematski broj časopisa *Odvjetnik* (3-4/2018) koji je prenio radove s okruglog stola Hrvatske odvjetničke komore organiziranog da bi se podržao pokušaj vodstva Komore da se dovedu u pitanje planovi reforme revizije.

promjene trebale fokusirati na jednu sistemsku cjelinu, s vremenom se u nacrt izmjena i dopuna ZPP-a ubacivalo sve više drugih sadržaja, tako da se naposljetku Novela 2019. iz „revizijske novele“ pretvorila u svojevrsnu „*potpourri* novelu“.

Uz novine koje su sistemski povezane uz glavnu temu novele – izvanrednu primjenu prava i ulogu Vrhovnog suda u njezinu osiguranju – u voluminozan tekst izmjena ubačene su i promjene vezane uz mirno rješavanje sporova (odredbe kojima se jačaju ovlasti suda da uputi stranke na medijaciju), troškove postupka (pravila o računanju troškova kod djelomičnog uspjeha u sporu), tehnološku modernizaciju (pravila o obvezatnoj elektroničkoj komunikaciji između profesionalnih sudionika u postupku), nadležnost i sastav suda (promjene u stvarnoj nadležnosti trgovačkih i općinskih sudova te širenje ovlasti sudskih savjetnika), posebne postupke (uvođenje posebnih pravila o dokazivanju u trgovačkim sporovima), sudske presude (omogućavanje izdvojenih mišljenja), procesna načela (uvođenje načela procesne kolaboracije suda i stranaka kao pozitivne obveze djelovanja u svrhu osiguranja brzog i djelotvornog postupka) te sitnije korekcije ranijih redakcijskih grešaka i propusta.

Mnoge od navedenih tema, koje većinom predstavljaju dobrodošlu i u dijelovima već odavno potrebnu modernizaciju parničnog prava, zasluživale bi same za sebe cjelovitu obradu i zasebnu procesnu novelu. No, čini se da je njihovo kumuliranje u jednom aktu dovelo do prenaprezanja ionako nedostatnih nomotehničkih i legislativnih kapaciteta reformatora potvrđujući pravilo da je bolje jedan zahvat korektno i temeljito osmisliti i provesti negoli unijeti stotinu poludovršenih, uzajamno nepovezanih i nedovoljno pripremljenih zahvata. Bilo kako bilo, Novela iz 2019. godine po svojem je obujmu i širini zahvata najveća i najambicioznija novela parničnog zakonodavstva od Novele iz 2003. godine, a uspjeh njezinih ambicija uvelike će ovisiti o tome hoće li parnična praksa i teorija u ovom pljusku reformskih intervencija uspjeti prepoznati pozitivne promjene i dešifrirati kriptične i fragmentarne norme, amortizirajući propuste i pogrešne izbore, ili će – preplavljena valom izazova i proturječnih tendencija – potonuti u rezignaciju uvriježenih obrazaca.

Tema ovoga rada jest jedinstvena primjena prava. Njome se bave dvije temeljne promjene iz Novele 2019 – preoblikovanje revizije (ukidanje dualizma redovne i izvanredne revizije i njegovo zamjenjivanje monističkim uređenjem – revizijom po dopuštenju) te uvođenje ogleđnog postupka (novog akceleriranog postupka rješavanja pitanja važnih za jedinstvenu primjenu prava). No, svrha ovoga rada nije baviti se tehničkim aspektima sadržanima u novim zakonskim odredbama već u pokušaju da se izvidi u kojoj su mjeri te novine bitno promijenile koncept osiguranja jedinstvene primjene prava. Da bi se vidjele novosti, potrebno je osvrnuti se unazad, pa vidjeti što novo one donose u odnosu na dosadašnju praksu.

Zato će se velik dio rada baviti ispitivanjem osobitosti starih, danas prevladanih metoda osiguranja jedinstvene primjene prava. S druge strane, ispitujući nove institute, uzet će se u obzir da je detaljnom prikazu revizije po dopuštenju posvećen jedan drugi rad u ovoj knjizi,⁴ pa će se razmatranje novina uglavnom ograničiti na ogledni postupak, gdje će težište također biti na razgraničenju elemenata staroga i novoga pristupa, a ne na detaljnom pozitivnopravnom opisu instituta.

2. Glavne teze izlaganja

Polazišna točka ovoga rada jest opozicija tradicije i suvremenosti. Jedinствена примјена права у хрватском парничном поступку до сада се **tradicionalno osiguravala sredstvima koja su danas povijesno prevladana**, a koja su neprikladna za moderno pravosuđe država utemeljenih na demokratskim načelima podjele vlasti i vladavine prava. Nasuprot tome, potrebna je afirmacija instrumenata koji bi odgovarali potrebama suvremenosti i modernom demokratskom pojmu poštenog i djelotvornog sudskog postupka.

Ta opozicija tradicije i suvremenosti uvodno će se opisati u pet teza, koje ćemo kratko obrazložiti, da bismo u nastavku pokazali kako se one manifestiraju u starom i novom uređenju metoda osiguranja jedinstvene primjene prava. Tih pet teza jest:

1. U hrvatskom parničnom pravu do danas je **u velikoj mjeri bio zastupljen pristup jedinstvenoj primjeni prava koji potječe iz sustava jedinstva državne vlasti**.
2. Takvu **tradiciju treba prevladati te propitati i bitno redefinirati upravno-sudske instrumente osiguranja jedinstvene primjene prava** (posebno: obvezatna pravna shvaćanja kolektivnih sudskoupravnih tijela) i **obvezatnost apstraktnih interpretativnih stavova viših sudskih tijela**.
3. Novi instrumenti iz Novele ZPP-a iz 2019. – **revizija po dopuštenju i ogledni postupak** – imaju **potencijal** da dovedu do bitne promjene u smjeru **modernog koncepta** osiguranja jedinstvene primjene prava.
4. Nedorečena izvedba, nedostatak ozbiljne konceptualne diskusije i nedostatnost u prezentaciji **ugrožavaju recepciju novoga koncepta u praksi**.
5. Da bi se novi instrumenti stvarno pretvorili u suvremena sredstva osiguranja jedinstvene primjene prava **potrebno je poduzeti niz dodatnih mjera**, koje uključuju osvještavanje sistemskih razlika starog i novog pristupa, sveobuhvatan dijalog teorije i prakse i temeljitu reorganizaciju sustava objave sudskih odluka.

⁴ Usp. rad Marka Bratkovića „Revizija po dopuštenju: izazovi i dvojbe“, *infra*.

3. O dominantnosti i kontinuitetu tradicije socijalističkog prava

Pojam tradicije može se raznoliko shvaćati.⁵ Ako je pojmimo kao skup praksi i učenja koja se prenose iz naraštaja u naraštaj, stvarajući specifičan amalgam svojstava uvriježenih zbog njihove dominacije na određenom području tijekom duljeg razdoblja, onda je u kontekstu parničnog procesnog prava najduža i najuvriježenija bila tradicija socijalističkog prava, oblikovana u bitnome tijekom razdoblja između 1950. i 1990. godine.

Istina je da hrvatska i nekadašnja jugoslavenska parnična praksa i doktrina svakako nisu bile ekstreman slučaj socijalističke pravne tradicije.⁶ One su se uvelike nastavile razvijati na zasadama nekada vrlo progresivnog austrijskog ZPO-a Franza Kleina iz 1895. godine koji je u jugoslavenskom Zakonu o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929. godine (ZSPGP) poslužio kao temelj unifikacije divergentnih postupovnih praksi utemeljenih na zastarjelim romanško-kanonskim obrascima.

Do Drugoga svjetskog rata teško se u strogom smislu može govoriti o parničnoj „tradiciji“, što se najzornije može prepoznati u okolnosti da je i zakonski tekst, i sudsku praksu, i komentarske prikaze nakon prvog jedinstvenog procesnog zakona tadašnja Kraljevina Jugoslavija morala uvoziti izvana,⁷ a da kratko razdoblje od tek jednoga desetljeća (u bitnome između 1930. i 1941. godine) nije moglo stvoriti nikakve nove i specifične forme „tradicije“. Tako su elementi austrijskog koncepta modernog parničnog postupka nastavili živjeti i dalje, kao svojevrsni pravni transplant unutar socijalističkoga sudskog postupka.⁸

⁵ Za standardna određenja v. tradicija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 11. 7. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61966>>.

⁶ O socijalističkoj pravnoj tradiciji v. više u Uzelać, A., *Survival of the third legal tradition?*, u: Walker, J. & Chase, O. (ur.), *Common Law, Civil Law and the Future of Categories*, Markham: Lexis Nexis, 2010., str. 377-396.

⁷ Ne samo što je ZSPGP bio doslovni prijevod austrijskog ZPO-a nego je i njegov najvažniji komentar u Kraljevini Jugoslaviji bio prijevod austrijskog komentara. V. Najman, G., *Komentar građanskog parničnog postupka*, Beograd, 1935. (prijevod djela Neumann, G., *Komentar zum österreichischen Zivilprozessordnung, 1927-28*), uz bogatu sudsku praksu austrijskih sudova.

⁸ Iz perspektive socijalističkog prava Kleinov ZPO nije bio sasvim neprikladan. Ideje o socijalnoj odgovornosti litiganata i procesu kao „radnoj zajednici“ (*Arbeitsgemeinschaft*) odgovarale su kolektivističkoj ideologiji, kao i činjenica da je austrijski ZPO bila prihvatila austrijska socijaldemokracija. Franz Klein, iako sam nije bio socijalist, po nekim je idejama bio blizak austromarksizmu, premda je stranački pripadao drugoj, građansko-demokratskoj opciji. Tijekom i nakon Prvog svjetskog rata blisko je surađivao s vodom austromarksističkog pokreta Ottom Bauerom, koji ga je kao socijaldemokratski ministar vanjskih poslova bio delegirao da vodi međunarodne pregovore o statusu Austrije nakon Prvog svjetskog rata. Ipak, da bi se ZPO, kao moderan zakon u kojem su bile održane temeljne postavke liberalne demokracije, prilagodio novom kolektivističkom okruženju, mnogi su njegovi instituti u jugoslavenskim kodifikacijama procesnog prava prilagođavani, uz dodavanje sovjetskih elemenata (npr. zahtjeva za zaštitu zakonitosti, v. *infra*) i reinterpretaciju u praksi (npr. ideološku transpoziciju „načela materijalne istine“).

Nakon kratkog razdoblja „revolucionarne zakonitosti“ u kojem su pravne procedure u bitnome bile negirane i zanemarene, od ZPP-a iz 1956. pa do ZPP-a iz 1976. godine (koji je u svojoj reformiranoj inačici i danas na snazi u Hrvatskoj), parnično se pravo temeljilo na pravno pozitivističkom formalizmu i birokratskoj racionalnosti, što je posebno među pravnicima-profesionalcima pridonosilo dojmu da u procesnom pravu postoji kontinuitet između „građanskog“ i „socijalističkog“ razdoblja.⁹ Eksplicitne ideološke kategorije u građanskom procesnom pravu SFRJ bile su relativno rijetki gosti i tek su incidentalno bile prisutne u procesnim načelima, posebno kod tzv. kontrole nedopuštenih raspolaganja.¹⁰ Zato se u državama sljednicama bivše Jugoslavije, za razliku od mnogih drugih postsocijalističkih država s ekstremnijim oblicima socijalističke pravne tradicije (v. npr. Mađarska i Poljska) i činilo da je parnično pravo ideološki neutralno i da se nakon 1990. može jednostavno obrisati površinske ideološke slojeve uklanjanjem ili zamjenom ideološki obojenih izraza kao što su „moralno-politička podobnost“, „socijalistički moral“, „društveno vlasništvo“ ili „samoupravljanje“ uz zadržavanje svega ostaloga.

Doseg socijalističke tradicije ipak je bio mnogo dublji. Rijetki su kvalitetni analitičari poput profesora Trive, doajena hrvatskog procesnog prava, prepoznavali dosege te tradicije nastojeći istovremeno protumačiti građansko procesno pravo u ključu individualnih prava i ljudskih sloboda.¹¹ Mnogi od elemenata socijalističke pravne tradicije nisu bili sadržani u propisima nego u procesnim praksama i običajima. Na dvije fundamentalne sastavnice socijalističke pravne tradicije – politički instrumentalizam i izbjegavanje odgovornosti za meritorno odlučivanje – upozoravali smo u drugim radovima.¹²

Ne treba zaboraviti da u hrvatskoj pravnoj tradiciji praktički do 1990. nije bilo dugotrajnijeg razdoblja u kojem bi dosljedno bilo provedeno načelo podjele vlasti. Odvajanje sudstva i uprave bilo je jedan – iako ne fundamentalni – sastojak

⁹ Takvo je stajalište rado bilo podgrijavano i u procesnoj literaturi, gdje se i u njemačkom govornom području voljelo održavati percepciju o austro-njemačkim korijenima procesnog prava socijalističkih zemalja. Usp. Jelinek, W., *Einflüsse des österreichischen Zivilprozeßrechts auf andere Rechtsordnungen*, u: Habscheid, W. J. (ur.), *Das deutsche Zivilprozeßrecht und seine Ausstrahlung auf andere Rechtsordnungen*, 1991., str. 41-89; Nemeth, *Das deutsche Zivilprozeßrecht und seine Ausstrahlung auf die Rechtsordnungen der osteuropäischen Länder*, u: Habscheid, op. cit., str. 254-276.

¹⁰ Usp. članak 3. stavak 3. ZPP-a iz 1976., koji je zabranjivao raspolaganja protivna „prisilnim propisima o samoupravnim pravima radnih ljudi“ i „o raspolaganju društvenim sredstvima“, kao i „pravilima morala samoupravnog socijalističkog društva“.

¹¹ Tako je Triva u jednome radu ironički upozoravao na „državotvornu paternalističku oficioznost kao panaceju od svih zala koje prijete socijalizmu“, usp. Triva, S., *Odluka suda da strana ugovornica preda općini ono što je primila po osnovi zabranjenog ugovora*, *Naša zakonitost*, 8-9/89, str. 1097 i 1114.

¹² V. Uzelac, A., *Survival of the Third Legal Tradition*, cit.

reformi bana Mažuranića 1874. – 1880.¹³, no ono je bilo suspendirano u mnogo dugotrajnijem razdoblju Khuen-Héderváryjeve vladavine, a ni kasnije nije bilo u potpunosti zaživjelo. Naprotiv, među vodećim hrvatskim pravnicima prevladavali su kritični glasovi o diobi vlasti: Fran Vrbanić zalagao se za podložnost sudbene izvršnoj vlasti, dok je Franjo Josip Spevec zastupao tezu o prevladanosti doktrine o diobi vlasti, tako da se može govoriti o izostanku dugotrajnog iskustva, pa čak i legitimirajućeg „zlatnog razdoblja“ u kojem je načelo neovisnosti sudstva sistemski prihvaćena tradicijska osnova.¹⁴

Stavovi o instrumentalnom karakteru sudbene vlasti, odabir sudaca po političkim kriterijima, utjecaj izvršne vlasti na rad sudova te autoritarni stil vladanja nastavili su obilježavati pravni život u Kraljevini Jugoslaviji, Banovini Hrvatskoj i NDH, a nakon osnivanja FNRJ (kasnije: SFRJ) na takvu se konceptualnu podlogu nadovezala doktrina o jedinstvu državne vlasti kao trajna osnova djelovanja sudova. Sudovi – a tako i građanski sudovi – postali su još jedna poluga za osiguranje ideoloških vrijednosti – tekovina revolucije na kojima se temeljilo samoupravno socijalističko društvo u kojem je vodeću ulogu imao Savez komunista (KPJ/SKJ). Jedinstvo državne vlasti značilo je i obvezu provođenja jedinstvene državne politike i očuvanje temeljnih vrijednosti kolektivističke ideologije, uniformno pristajanje uz politički postavljene ciljeve i – u bitnome – negaciju samostalnog položaja sudaca i njihova prava da tumače pravo samo u skladu sa slovom zakona i vlastitom savješću. Anegdotalna priča o političkoj kritici sudova koji se „drže zakona kao pijan plota“ dobro ocrtava odnos prema sucima i sudovima u tom razdoblju.

Upravo na nekim instrumentima osiguranja jedinstvene primjene prava koji su se održali sve do današnjih dana može se vidjeti da je ista, instrumentalna i kolektivistička tradicija, preživjela do današnjih dana. Njezin kontinuitet nije samo hrvatska specifičnost – radovi kritičkih pravnih teoretičara iz zemalja nekadašnjeg istočnog bloka pokazuju da se socijalistička pravna tradicija održala u mnogim svojim dijelovima u tranzicijskim državama čiji je društveni poredak danas utemeljen na ekonomskom (neo)liberalizmu, antikomunizmu i nacionalizmu.¹⁵

¹³ Usp. Čepulo, D., Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi, *Hrvatska javna uprava*, 1(1999), br. 2, str. 227-260.

¹⁴ Usp. Čepulo, D., *Neovisnost hrvatskog sudstva – tradicijski deficit, izlaganje na skupu „Preobrazba građanskog pravosuđa u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Suvremenost i povijesna perspektiva“*, Pazin i Gračišće, 2016. (pozvano predavanje).

¹⁵ V. Mańko, R. (2016). Demons of the Past? Legal Survivals of the Socialist Legal Tradition in Contemporary Polish Private Law, u: R. Mańko, C. Cercel, & A. Sulikowski (ur.), *Law and Critique in Central Europe: Questioning the Past, Resisting the Present*, Oxford, 2016., str. 66-89; Mańko, R. *Survival of the socialist legal tradition? A Polish perspective*, *Comparative Law Review*, 4(2), 2014; Bobek, M., *Conclusions: Of Form and Sub-*

4. Tradicionalne metode: јединствена примјена права као рефлекс јединствене државне политике

Zašto je model na kojem je bilo utemeljeno socijalističko pravosuđe pokazao tako snažnu vitalnost da je nadživio svoj ideološki okvir i postao univerzalno primjenjiv u društvima utemeljenima na naizgled sasvim oprečnim ideološkim konstruktima? Izgleda da je upravo demokratski deficit – manjak u pluralizmu i demokraciji, i višak autokracije, pa i sklonost totalitarizmu – zajednički nazivnik koji ide ruku pod ruku s doktrinom o јединственој примјени права као одразу јединства државне власти. Stanje u Rusiji i većini drugih država bivšeg Sovjetskog Saveza pokazuje da upravo u nestabilnom postsocijalističkom okruženju u kojem djeluje mnogo centrifugalnih sila najbolje uspijevaju autokratski vladari, a da oni percipiraju sudove kao svoje prirodne saveznike – sve dok ti sudovi prihvaćaju svoju instrumentalnu funkciju i pristaju služiti interesima središnjih власти. Prvi korak prema takvom pristanku jest zatumljivanje vlastite neovisnosti i prigrljivanje obveze da i sudska vlast djeluje monolitno i autoritarno unutar јединственог државног sustava власти. Sudovi prema takvom poimanju moraju djelovati uniformno, moraju dijeliti ista (pravna, ali i društveno-politička) shvaćanja, moraju prakticirati „јединствену примјену права“ u službi viših, nacionalnih ciljeva – a te ciljeve oblikuju središta političke моћи.¹⁶ Monumentalna ulaganja u pravosudnu infrastrukturu u Rusiji u proteklih nekoliko desetljeća pokazuju kako se odanost centralnoj власти može isplatiti jer politički saveznici mogu računati na nesebičnu finansijsku potporu.

Još je Lenjin isticao važnost јединствене примјене права, ističući kako revolucionarna socijalistička zakonitost traži da se okonča svaki lokalizam – da se u Sovjetskom Savezu uspostavi јединствено zakonodavstvo i da se osigura јединствена примјена права na isti način „i u Kalugi i u Kazanu“.¹⁷ Osiguranje јединствене примјене права u kontekstu urgentnih, nacionalno važnih pitanja ne trpi odgađanja, како 1922., kada je o јединственој примјени права pisao Lenjin, tako i u današnje doba, u kojem cvjetaju „neliberalne demokracije“. Stoga su razvijene

stance in Central European Judicial Transitions, u: Bobek M. (ur.), Central European Judges Under the European Influence: The Transformative Power of the EU Revisited, Hart, 2015., str. 391-418.

¹⁶ Lenjin je jasno opisao odnos prema građanskom i trgovačkom pravu sovjetske države kada je izjavio da privatno pravo za sovjetsku državu ne postoji: „... mi ništa 'privatno' ne priznajemo – za nas je sve u području privrede javnopravno, a ne privatno.“ Još jasnije kod Višinskog: „Ostvaramo sudsku politiku, sud ostvaruje državnu, a ne neku svoju politiku“, on je „organ proleterске diktature“ te se „temelji na istim principima na kojima se temelji sovjetska država“ (Višinski, O stanju na fronti pravne teorije, u: *Sovjetske teorije права, Zagreb: Globus, 1984., str. 446*).

¹⁷ Lenjinovo pismo od 20. svibnja 1922., v. Ceroni, *Sovjetske pravne teorije. Problem zakonitosti, Argumenti, 2/1978, str. 210.*

metode kolektivnog pritiska na pojedince da svoje stavove usklade s maticom, pa i obvezatne metode zauzimanja „jedinostvenih pravnih shvaćanja“.

Sve te metode u hrvatskom ću kontekstu zbirno nazivati „tradicionalnim konceptom osiguranja jedinstvene primjene prava“ (imajući u vidu određenje pravne tradicije o kojem sam govorio u prethodnom poglavlju). Njihove bitne odrednice u građanskom sudskom postupku su: **politički instrumentalizam, inkvizitorni paternalizam i demokratski centralizam.**

Politički instrumentalizam (već više puta spominjan u ovome radu) u kontekstu rada građanskog pravosuđa znači da se od sudova očekuje da jedinstvenu primjenu prava osiguravaju radi jedinstva državne politike i transindividualnih interesa, npr. zaštite ustavnog i pravnog poretka.

Inkvizitorni paternalizam znači da jedinstvenost u primjeni prava moraju nadzirati po službenoj dužnosti razna državna tijela koja sudjeluju u postupku. Inkvizitorni paternalizam traži da se i sudovi po službenoj dužnosti, čak i u građanskim stvarima, postavljaju kao zaštitnici apstraktne zakonitosti. Pritom niži sudovi moraju slijediti stavove hijerarhijski viših sudova, a viši sudovi trebaju nadzirati slijede li niži sudovi njihova shvaćanja.

Demokratski centralizam jest način na koji se implementira inkvizitorni paternalizam u kontekstu ujednačavanja pravnih shvaćanja sudova različitog ranga. On označava da su suci pri suđenju dužni slijediti apstraktna pravna shvaćanja kolegijalnih tijela pravosudne uprave, bez obzira na to što je riječ o tijelima koja kao takva nisu neposredno odgovorna za suđenje u pojedinačnim predmetima. Iako je način donošenja pravnih shvaćanja naizgled demokratski (odlučivanje većinom glasova), sama je odluka u bitnome rezultat središnje intervencije koja se kreće po upravnoj vertikali, naime intervencije za koju inicijativu daje uprava suda – predsjednici sudova i sudskih odjela.

Svakako, ove bitne odrednice nisu samo i jedino bile vezane uz socijalistički model pravnog postupka. Neke od njih pojavljuju se i u drugim procesnim sustavima koji djeluju u okruženju u kojem je naglašena političko-implementativna funkcija sudova,¹⁸ odnosno shvaćanje da je primarna funkcija sudova provođenje državne politike, zaštita pravnog poretka i javnog interesa. Povijesna ishodišta pojedinih formi osiguranja jedinstvene primjene prava utemeljene na takvim postavkama mogu se pronaći od djelovanja srednjovjekovnih parlamenata u predrevolucionarnoj Francuskoj do *Reichshofratha* u Beču kao ‘političkog’ suda Svetog Rimskog Carstva. Međutim, upravo zbog specifičnog odnosa realsocijalističkih

¹⁸ O političko-implementativnoj funkciji državnog pravosuđa (za razliku od konfliktno-rezolutivne) usp. Damaška, M., *Faces of Justice and the State Authority*, Yale, 1986.

poredaka prema sudstvu kao transmisiji političke volje koju definira partija unutar sustava jedinstva državne vlasti, i to unutar sustava u kojem na svim razinama dominira primat kolektivnih interesa pred individualnim pravima, tradicionalni autoritarni model osiguranja jedinstvene primjene prava najdosljednije je realiziran u tom modelu postupka.

U sljedećem dijelu rada ispitat ćemo u kojim se institutima aktualnog hrvatskog procesnog prava mogu prepoznati tragovi takvog, tradicionalnog pristupa osiguranju jedinstvene primjene prava.

5. Ilustracije bitnih odrednica tradicionalnog pristupa jedinstvenoj primjeni prava u današnjem hrvatskom pravu: primjeri političkog instrumentalizma i inkvizitornog paternalizma

Razni slojevi tradicionalnog odnosa prema jedinstvenoj primjeni prava kao refleksu jedinstvene državne vlasti i jedinstvene državne politike nešto su manje vidljivi u postupovnim propisima (odredbama funkcionalnog procesnog prava). Najbolje se mogu uočiti u propisima koji uređuju organizaciju i ustrojstvo sudbene vlasti.

Više puta mijenjane odredbe Zakona o sudovima¹⁹ vrlo zorno ilustriraju promjene u silnicama koje su određivale ulogu i funkciju sudbene vlasti. Tako i aktualni članak 3. stavak 1. Zakona o sudovima nosi duboke tragove **političkog instrumentalizma** definirajući ulogu sudova kao tijela koja „štite (...) utvrđeni pravni poredak Republike Hrvatske te osiguravaju jedinstvenu primjenu prava, ravnopravnost i jednakost svih pred zakonom“. Dvije su stvari indikativne u takvom određenju. Prvo, prioritet političko-implementativne funkcije koja je stavljena na prvo mjesto, ispred konfliktno-rezolutivne funkcije sadržane u stavku 2. istoga članka koji sudove opisuje kao tijela koja (također) odlučuju o individualnim sporovima. Drugo, okolnost da se različitost u funkciji i položaju sudova različite vrste i različitog ranga gubi u *sfumatu* zbirne imenice „sudovi“ – zaboravljajući na ustavna određenja (pa i povijesnu genezu instituta) prema kojima je osiguranje jedinstvene primjene prava kao uvjet osiguranja zakonske ravnopravnosti građana stavljeno u zadaću samo jednoga suda – Vrhovnog suda. Kako bi prvostupanjski sudovi mogli ujednačavati sudsku praksu i osiguravati jedinstvenu primjenu prava? Trebaju li se koncentrirati na pošteno i savjesno suđenje, primjenu prava u skladu sa svojim najboljim znanjem i savješću, ili na oslušivanje bila drugih, osobito viših sudova? Odgovor unutar tradicionalnog pristupa jedinstvenoj primjeni prava jest i opet u povijesnom stavu da je primarna

¹⁹ Zakon o sudovima (ZS), NN 28/13, 33/15, 82/15, 82/16, 67/18, 126/19.

funkcija svih sudova, pa i onih koji neposredno rješavaju građanske sporove, njihova javna funkcija, dakle skrb za zaštitu pravnog poretka i javnog interesa, a tek podredno pružanje pravne zaštite ravnopravnim sudionicima pravnih odnosa. Logično, kao što u članku 3. ZS-a rješavanje sporova dolazi tek iza obveze skrbi za pravni poredak, tako je i individualno pravo na pošteno suđenje sadržano u Zakonu o sudovima tek u sljedećem, četvrtom članku ZS-a.

Što se tiče **inkvizitornog paternalizma**, on je u recentnoj i aktualnoj praksi osiguranja jedinstvene primjene prava bio sadržan u posebnim pravima i obvezama pojedinih državnih tijela da po službenoj dužnosti paze na pravilnu i ujednačenu primjenu prava. Hrvatska nije poznavala neke radikalne oblike ujednačavanja prakse kroz posebna pravna sredstva kojima su predsjednici sudova, pa i predsjednici viših sudova, u drugim realsocijalističkim državama bili ovlašteni neograničeno podnositi nadzorne žalbe i tražiti preinake pravomoćnih sudskih odluka.²⁰ Pravo devolucije vrhovnih sudskih instancija (pravo neposrednog preuzimanja nadležnosti za suđenje od sudova nižega ranga) egzistiralo je samo u početku revolucionarnog poslijeratnog razdoblja, a kasnije je bilo napušteno.

Međutim, jedan je izvanredni pravni lijek, ominozno nazvan *zahtjev za zaštitu zakonitosti*, sve do 2003. godine bio prisutan u sustavu građanskog procesnog prava Republike Hrvatske omogućujući državnom odvjetniku da, pozivajući se na jedinstvenu primjenu prava, traži poništaj ili preinaku pravomoćnih sudskih presuda zbog povreda zakona.²¹ I danas se povremeno javljaju glasovi o navodnoj potrebi vraćanja zahtjeva za zaštitu zakonitosti, pa je tako i u sklopu rasprave radne grupe koja je radila na pripremi Novele 2019. državno odvjetništvo predlagalo „razmotriti mogućnost da se u ZPP ponovo ugradi izvanredni pravni lijek zahtjev za zaštitu zakonitosti koji bi predložio DORH iz istih razloga kao što se podnosi izvanredna revizija“.²² Sličan pravni lijek, samo drugačijeg imena još je uvijek sadržan u Zakonu o upravnim sporovima, gdje se u članku 78. stavku 2. državno odvjetništvo ovlašćuje da po inicijativi stranaka ili po službenoj dužnosti zbog povreda zakona zatraži izvanredno preispitivanje pravomoćne presude.²³

²⁰ Takve ovlasti preostale iz sovjetskog prava Europski je sud za ljudska prava utvrdio protivnima pravu na sud kao i načelu pravne sigurnosti u *Ryabikh protiv Rusije*, 52854/99, presuda od 24. srpnja 2003. Slične ovlasti, međutim, i dalje postoje u sustavu pravnih sredstava protiv odluka građanskih sudova Narodne Republike Kine.

²¹ Usp. članke 401. – 408. ZPP-a, brisane člankom 239. ZID ZPP-a iz 2003. U izvornoj verziji ZPP-a postojale su i odredbe o zahtjevu za zaštitu zakonitosti saveznoga javnog tužioca (članci 409. – 415.), ukinute Zakonom o preuzimanju ZPP-a, NN 53/91.

²² Dopis DORH-a od 10. lipnja 2015. (zamjenik glavnog državnog odvjetnika Boris Koketi).

²³ O tome pravnom lijeku i njegovoj kritici vidi Uzelac, A., *Pravni lijekovi u upravnom sporu: kreću li se upravno i parnično sudovanje u suprotnim smjerovima?*, u: *Novosti u upravnom pravu i upravnosudskoj praksi*, Organizator, Zagreb, 2019., str. 81-82.

Iako se zahtjev za zaštitu zakonitosti često opravdava okolnošću da i u zapadnoj Europi – u prvom redu u Francuskoj i državama pod utjecajem francuskoga prava – državno odvjetništvo (*procureur général*) ima značajne ovlasti u parničnom postupku, često se previđa da je uloga i funkcija sudjelovanja tih tijela bitno drugačija. Tako, primjerice, preispitivanje pravomoćnih odluka u francuskom sustavu parničnog postupka²⁴ ne može *inter partes* dovesti do promjene učinaka pravomoćne presude.²⁵ Naprotiv, hrvatski (i bivši jugoslavenski) zahtjev za zaštitu zakonitosti imao je nesporno sovjetsku provenijenciju, jer je dovodio (a u upravnim sporovima i dalje dovodi) do izmjene same odluke, a ne samo promjene pravnog tumačenja *pro futuro*, čime je njegovo djelovanje – jednako kao i kod ruskog slučaja *Ryabikh* – bilo u tome da se cjelokupni pravomoćno završeni postupak po zahtjevu treće osobe poništava, čineći iluzornim pravo na sud i vrijeđajući pravnu sigurnost.²⁶ Razlike između jugoslavenskog i sovjetskog modela (*zahtjeva za zaštitu zakonitosti*, s jedne, i *nadzorne žalbe*, s druge strane) jesu samo u gradaciji i intenzitetu: dok je ZZZ bio ovlast samo državnoga odvjetnika te je bio ograničen prekluzivnim rokom od tri mjeseca, pravo na podnošenje sovjetske nadzorne žalbe nije bilo vremenski uopće ograničeno, a podnositi su je mogli uz glavnoga državnoga odvjetnika još i njegovi zamjenici te republički i lokalni državni odvjetnici i njihovi zamjenici, kao i predsjednici vrhovnih i viših sudova.²⁷ Nadzorna se žalba kao izvanredni pravni lijek nakon pravomoćnosti mogla podnositi u istome predmetu i više puta, što je neke promatrače navelo na zaključak da sam nadzorni proces nad sukladnošću pravomoćne presude sa zakonom praktički nikada ne prestaje, sve dok eventualno odluka ne prođe i filter plenarne sjednice Vrhovnog suda SSSR te tamo bude potvrđena kao pravilna.²⁸

Često se zaboravlja i to da je Europski sud za ljudska prava problematizirao intervenciju državnoga odvjetnika u parnični postupak u predmetima *Delcourt*²⁹ i *Borgers*³⁰ protiv Belgije postavljajući joj ograničenja uslijed kojih su – bez obzira na izdvojena mišljenja pojedinih sudaca i proteste pojedinih uglednih pravnika i profesora privrženih romanskoj pravnoj tradiciji – naposljetku morale biti mo-

²⁴ V. tzv. '*pourvoi du procureur général près la Cour de cassation*', *izvanredno sredstvo državnoga odvjetnika*, članak 639. *Code de procédure civile (CPC) 2020*.

²⁵ V. članak 639.-2 CPC-a.

²⁶ Usp. *Ryabikh*, *cit.*, točke 53. – 55. Kršenje prava na sud posebno se ogleda u tome da se kroz takvo izvanredno pravno sredstvo onemogućuje ovrha odluke koja je prema strankama stekla svojstvo pravomoćnosti i ovršnosti. V. id. točku 55: „*Right to a court... would be illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final, binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party.*“

²⁷ Vidi § 330. Zakona o parničnom postupku SSSR-a (1964.).

²⁸ Boim/Morgan/Rudzinski, *Legal Controls in the Soviet Union*, 1966., str. 312.

²⁹ *Delcourt protiv Belgije*, 2689/65, odluka od 17. siječnja 1970.

³⁰ *Borgers protiv Belgije*, 12005/86, presuda od 30. listopada 1991.

dificirane pojedine odredbe nacionalnog prava država zapadne Europe, posebno u smislu omogućavanja svestranog raspravljanja (i) o savjetodavnim stavovima i analizama državnog odvjetnika.³¹ Stoga današnje sudjelovanje državnih odvjetnika u parničnim postupcima pravnih sustava europskog Zapada više je nalik ravnopravnom dijalogu s još jednim procesnim sudionikom koji donosi svježiu, nepristranu perspektivu, pomažući sudu da svestrano sagleda spor, negoli kontrolnoj intervenciji državnog tijela koje implementira državnu politiku.

Inkvizitorni paternalizam u aktualnome hrvatskom parničnom pravu može se prepoznati i u reformuliranom članku 3. stavku 3. Zakona o parničnom postupku. Naime, iako je u protekla dva desetljeća iz toga članka uklonjena „socijalistička“ komponenta te se iz određenja nedopuštenih raspolaganja uklonilo „samoupravna prava radnih ljudi“ i „raspolaganje društvenim sredstvima“, i dalje je struktura te odredbe – odredbe kojoj se podučavalo studente već na prvim predavanjima iz parničnog postupka – u svojem temelju ostala ista. Ona na vrlo vidljivom mjestu i na imperativan način u zakonu koji uređuje postupak u građanskim i trgovačkim stvarima naglašava obvezu suda da kontrolira radnje stranaka i po službenoj dužnosti u postupku nastupa ne kao arbitar već kao implementator državne politike.

Kako se politika mijenja, tako je sada i zakonski tekst fleksibilniji: „moral samoupravnog socijalističkog društva“ nije više isključivi državno-političko-etički razlog zbog kojeg se neće uvažiti raspolaganja stranaka – sada je to bilo koja, fluidno definirana norma o prikladnom ponašanju u zajednici koju sudovi budu smatrali „pravilom javnog morala“. Obveza kontrole nedopuštenih dispozicija, naravno, sama po sebi nije način ujednačavanja pravnih shvaćanja, no predstavlja prikladnu pozadinu za razumijevanje njegove svrhe: na podlozi obveze slijeđenja (pravilno shvaćenih) prisilnih propisa, sudovi moraju težiti uniformnom uklapanju u (javni) moral koji u bitnome definira politička sfera.

Pobornici članka 3. stavka 3. ZPP-a (a njih je mnogo, jer je klasični jugoslavenški i postjugoslavenški kurikulum građanskoga procesnog prava bio prožet idejom o važnosti oficijozne kontrole suspektnih procesnih radnji) prigovorit će možda tezom da je pridržavanje prisilnih normi i savjesno (moralno) ponašanje obveza sudova „svugdje u svijetu“. Svakako je točno da se od sudova nigdje, ni u kojem poretku, ne očekuje svjesno kršenje zakona i nesavjesno postupanje. No, naglašena obveza građanskog suda da u ime države s parničnim strankama i njihovim

³¹ Vidi o utjecaju europske jurisprudencije na sudjelovanje državnih odvjetnika u parničnom postupku romanskih zemalja Lasser, Mitchel de S.-O.-l’E., *Judicial Transformations: The Rights Revolution in the Courts of Europe*, Oxford, 2009., str. 212-213.

odvjetnicima postupa kao sa sumnjivim osobama koje parnicu žele zlorabiti u asocijalne svrhe, sadržana u uvodnim načelima, na samom početku temeljnih legitimirajućih odredaba procesnoga zakonika, nesumnjivo ima socijalističku, a ne civilizacijsku provenijenciju.

Da bi se to uvidjelo, dostatno je prelistati procesne zakonike država koje se u službenoj interpretaciji smatraju idejnim i povijesnim izvorima hrvatskoga procesnog zakonodavstva. Ni u austrijskom, ni u njemačkom, ni u francuskom procesnom zakonu nema usporedive norme. Naprotiv, građanski procesni zakonici redovito se oslanjaju na načelo dispozicije i raspravno načelo, a rijetke iznimke koje ovlašćuju sud da po službenoj dužnosti postupa i utvrđuje činjenice mogu se pronaći samo zakonima u kojima je to povezano s naravi materije (npr. propisima o postupku u bračnim i obiteljskim sporovima), a ne s općenitom kontrolom suspektnih dispozicija stranaka u redovnom parničnom postupku.³²

Opća obveza suda da kontrolira nedopuštene dispozicije parničnih stranaka svaki put kad u njih posumnja izraz je istih onih postavki na kojima je bilo utemeljeno sovjetsko parnično procesno pravo, a koje je polazilo od koncepta prema kojemu pojedinci nisu slobodni raspolagati svojim imovinskim i osobnim pravima jer su kao članovi kolektiva ograničeni svojim obvezama prema zajednici.³³ Zbog toga raspolaganja građanskim pravima nisu privatna stvar; naprotiv, u društvu u kojem država kontrolira svaku sferu života distinkcija između javnog i privatnog prava praktički ne postoji.³⁴

Sistemska razlika između bivšeg jugoslavenskog građanskog procesnog prava (iz kojega je odredba o kontroli nedopuštenih raspolaganja ušla u današnji hrvatski ZPP) i sovjetskog prava u bitnome je u tijelu ili tijelima zaduženima za kontrolu stranačkih parničnih radnji. U sovjetskom je pravu krug tih tijela bio vrlo širok, čime je s parničnog suca jednim dijelom bio skinut teret kontrolnih zadaća. Naime, sovjetski je ZPP ovlašćivao državne odvjetnike (prokure) da se umiješaju u parnični postupak sa svim procesnim pravima stranke, pa i da pokrenu parnični postupak u ime drugih osoba koje svoja prava ne štite, pri čemu su određene vrste postupaka, kao što su postupci radi zaštita prava radnika, stanara ili djece, bili samo neobvezatno i primjerice navedeni. Ujedno, pravo na pokretanje postupka u ime drugih ili miješanje u postupak imala su i sovjetska upravna tijela, sindikati, državne institucije, državna poduzeća, zadruge te druge javne or-

³² Za njemačku doktrinu usp. npr. Arens/Lüke, *Zivilprozessrecht*, 6. izd., Beck, str. 10-11.

³³ Alex Morton, J., *Civil Procedure in the U.S.S.R.*, *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 7/2(1975), str. 216.

³⁴ Usp. O'Connor, *Soviet Procedures in Civil Decisions: A Changing Balance Between Public and Civic Systems of Public Order*, *University of Illinois Law Review*, 1964., v. 51, str. 62.

ganizacije, pa čak i fizičke osobe, čime je bilo omogućeno da država, odnosno komunistička partija posredovanjem raznih organizacija ostvari potpun nadzor nad postupcima i radnjama koji nisu u skladu s državnom politikom ili ideologijom.³⁵ U jugoslavenskoj varijaciji realsocijalističkog poretka nakon razlaza sa Staljinom reduciran je broj tijela koja su se mogla postaviti kao vanjski nadzornici, ali je zato preostala rezidualna dužnost sudaca da po potrebi implementiraju državnu politiku kontrolirajući „nedopuštena raspolaganja“.

Specifična forma inkvizitornog paternalizma pojavljuje se danas u hrvatskom pravu i u obliku vezivanja nižih sudova za pravna shvaćanja izražena u obrazloženjima odluka viših sudova. Paradoksalno, jedna od najradikalnijih formi takva vezivanja bila je uvedena godinama nakon hrvatskoga osamostaljenja i deklarativnog napuštanja samoupravnog socijalizma. Izvorni je ZPP sadržavao tek blagu formu obvezatnosti nalažući sudu prvoga stupnja kojem je u povodu žalbe odluka bila vraćena na ponovno odlučivanje da izvede sve parnične radnje i raspravi sva sporna pitanja na koja je u svojem rješenju bio upozorio žalbeni sud – bez dužnosti da prihvati pravno tumačenje višega suda.³⁶ Međutim, novelom ZPP-a iz 2003. godine unesen je u tekst ZPP-a novi članak 394.a prema kojem je sud kojem je predmet u povodu revizije vraćen na ponovno suđenje vezan pravnim shvaćanjem izraženim u rješenju Vrhovnog suda o ukidanju (prvo- ili drugostupnjske) presude nižega suda. Prepoznajući tu odredbu kao sindrom inkvizitornog paternalizma protiv kojega se desetljećima borio, Siniša Triva o njoj je kritički progovorio još u doba rasprave o tom zakonskom prijedlogu, da bi po njegovu usvajanju u standardnom udžbeniku građanskog procesnog prava napisao da

„...[p]o tom novom pravilu - čije predlaganje Saboru nije bilo popraćeno iscrpnijim obrazloženjem ni objašnjenjem ustavnopravnih implikacija - [...] niži sudovi prigodom ponovnog rješavanja predmeta [jesu] dužni suditi ne samo na temelju svoje osobne interpretacije Ustava i zakona, već i na temelju značenja koje je tim pravnim izvorima dalo vijeće revizijskog suda u obrazloženju svoje kasatorne odluke. [...] [Ovo rješenje] sprečava svježe inicijative sudaca nižih sudova za preispitivanje zauzetih stajališta, imobilizira tendencije za pružanje opravdanog otpora stajalištima tijela u čijem radu i odlučivanju nisu mogli sudjelovati, ali će unatoč tome biti dužni po njima suditi, a ne po svojoj savjesti. Poštivanje načela nezavisnosti sudaca, [...] trebalo bi imati prednost pred zahtjevom za što ekonomičnijim ostvarivanjem jedinstvene primjene prava te dopuštati *ostvarivanje načela jedinstvene primjene zakona samo u granicama u kojima se ne dovodi u pitanje načelo sudačke nezavisnosti.*“³⁷

³⁵ V. Alex Morton, J., op. cit., str. 217-219; v. § 33., 37. – 38. i 41. – 42. Zakona o parničnom postupku SSSR-a (1964).

³⁶ Usp. članak 377. stavak 2. (u bitnome neizmijenjen od 1976.).

³⁷ Triva/Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004., § 23/4.

Bezuspješno upozoravajući na ustavnu problematičnost toga nedomišljenoga rješenja, Triva je upozorio na sistemsku nepotrebnost takve intervencije jer je Vrhovni sud u povodu revizije ovlašten sam presudu preinačiti, utemeljujući svoju odluku na novom pravnom shvaćanju.³⁸ Uz to, ironično je upozorio i na potrebu „posjedovanja posebnih kvaliteta i sudaca koji takve instrukcije pišu i sudaca koji će ih biti dužni primijeniti“ zbog toga što je „sposobnost nedvosmislenog redigiranja obvezujućeg stajališta“ bitna da bi niži sud mogao prepoznati što je u obrazloženju precedentski holding – *holding opinion*, a o čemu u sustavima koji priznaju pravnostvaralačku funkciju redovnih sudova postoji razgranata i kompleksna doktrina i praksa. Zaključni Trivin komentar implicite otkriva inkvizitorno-paternalističke motive ove intervencije – suzbijanje inovativnosti i kritičkog propitivanja od strane hijerarhijski nižih sudskih tijela.³⁹

U jednom od sljedećih dijelova ovoga rada⁴⁰ pokazat ćemo da intervencije koje reduciraju slobodu sudačkoga odlučivanja nametanjem obveze slijeđenja pravnih stavova viših sudova nisu rijetkost u tranzicijskim državama, a i to da su takve intervencije prepoznate kao proizvod „staroga [procesnog] mentaliteta“ (iako su ih njihovi autori često kontrafaktički opravdavali navodnom sličnošću s modernim angloameričkim precedentskim pravom). No, prije komparativnog pregleda tradicionalističkih prežitaka u osiguranju jedinstvene primjene prava valja nam pozabaviti se možda najproblematičnijom od svih tradicionalnih (tranzicijskih i postsovjetskih) metoda osiguranja jedinstvene primjene prava – osiguranjem jedinstvene primjene prava kroz obvezatna pravna shvaćanja odjelskih i plenarnih sjednica sudaca viših sudova.

6. Obvezatna pravna shvaćanja odjelskih sjednica kao primjer demokratskog centralizma

Sve do Novele iz 2019. godine, kada se prvi put pojavljuju u kontekstu oglednoga postupka⁴¹, sjednice sudskih odjela nisu uopće bile spomenute u Zakonu o parničnom postupku. Sudski odjeli i njihove ovlasti regulirane su u Zakonu o

³⁸ Okolnost da je Vrhovnom sudu lagodnije promijeniti odluku nižega suda neizravno, namećući tome sudu vlastito shvaćanje, a ne izravno, vlastitom odlukom, može se smatrati još jednim simptomom preživljavanja socijalističke tradicije – bijegom od odgovornosti za konačno odlučivanje. O toj osobini pisao sam u Uzelac, *Survival* (cit.).

³⁹ „Praksa će jamačno pomoći da se rasvjetljuju i relativiziraju na prvi pogled decidirane imperativne upute Vrhovnog suda i da se ocjenjuje da li i u kojoj mjeri takva metoda doista bitno unapređuje i ubrzava instancijsku fazu suđenja ili tek rađa neželjene posljedice amortiziranja radoznalosti mlađih sudačkih kadrova koji bi s dozom kriticizma bili spremni oponirati naložima koji im osporavaju pravo da sude po zakonu i po svojoj savjesti“. *Ibid.*

⁴⁰ V. *infra*, poglavlje 7.

⁴¹ V. članak 502.k ZPP-a, unesen ZID ZPP, NN 70/19. O kritici ovog rješenja v. više *infra* u poglavlju 10.

sudovima kao organizacijskom zakonu kojim se uređuje ustrojstvo i unutarnja organizacija sudova te poslovi sudske uprave.⁴²

Sudski odjeli primarno su pomoćna tijela sudske uprave, regulirana u poglavlju koje se bavi unutarnjim ustrojstvom suda. Oni se kao kolegijalna tijela osnivaju u većim sudovima u kojima više sudaca ili vijeća odlučuje o stvarima iz srodnih pravnih područja (tipično: građanskim ili kaznenim stvarima) da bi razmatrali pitanja od interesa za rad odjela, a posebice organizaciju unutarnjeg poslovanja suda, te pitanja od zajedničkog interesa za sudove nižeg stupnja s područja tih sudova. Odjelom rukovodi predsjednik odjela koji „prati rad sudaca raspoređenih u odjel, obavlja nadzor nad urednim i pravodobnim obavljanjem poslova u odjelu, brine se o učinkovitosti rada odjela te obavlja druge poslove koje mu povjeri predsjednik suda“⁴³. Predsjednici sudskih odjela „pomažu predsjedniku suda u obavljanju poslova sudske uprave“⁴⁴, a kada tako djeluju ovlaštene su donositi akte sudske uprave.⁴⁵ Predsjednike sudskih odjela utvrđuje se godišnjim rasporedom poslova koji donosi predsjednik suda nakon što je omogućio da o njemu izraze mišljenje suci na sjednici svih sudaca.⁴⁶ Kada u radu sjednice odjela sudjeluje predsjednik suda, on predsjedava sjednicom i sudjeluje u odlučivanju (članak 39. stavak 1. ZS-a). Odluke se na sjednici odjela donose većinom glasova svih sudaca u odjelu. Uz sjednice odjela može se zakazati i sjednica svih sudaca pojedinog suda, posebno kada se pojave pitanja od značenja za sve odjele, odnosno razmimoilaženja u stavovima između pojedinih odjela. O pitanjima razmotrenim na sjednicama odjela i sjednicama svih sudaca te o njihovim zaključcima od šireg značenja za obavljanje poslova iz nadležnosti suda predsjednik suda obavijestit će neposredno viši sud i Ministarstvo pravosuđa (članak 7. stavak 8. Sudskog poslovnika).

Odredbe o sudskim odjelima i njihovim ovlastima vrlo su se malo mijenjale još od Zakona o redovnim sudovima (ZRS) iz 1988. godine⁴⁷. Kako bi se razumjelo njihovo značenje, najbolje je uzeti uvid u kontekst u kojem su bile oblikovane. Po ZRS-u, redovni sudovi bili su definirani kao „organi državne vlasti u jedinstvenom sistemu vlasti i samoupravljanja radničke klase i svih radnih ljudi“⁴⁸. Uloga

⁴² V. članke 37. – 41.a Zakona o sudovima (Narodne novine br. 28/13, 33/15, 82/15, 82/16, 67/18, 126/19). Prije ZS-a iz 2013. sudski odjeli bili su regulirani u člancima 32. – 36. ZS-a iz 2005. (Narodne novine br. 150/05, 16/07, 113/08, 153/09, 116/10, 27/11 i 130/11), odnosno u člancima 27. – 31. ZS-a iz 1994. (Narodne novine br. 3/94, 100/96, 115/97, 131/97, 129/00, 67/01, 5/02, 101/03, 17/04, 141/04, 150/05).

⁴³ Članak 37. stavak 3. ZS-a.

⁴⁴ Članak 6. Sudskog poslovnika (Narodne novine br. 37/14, 49/14, 8/15, 35/15, 123/15, 45/16, 29/17, 33/17, 34/17, 57/17, 101/18, 119/18, 81/19, 128/19, 39/20, 47/20).

⁴⁵ V. članak 1.a stavak 1. točku 9. Sudskog poslovnika.

⁴⁶ V. članak 22. stavak 4. i članak 23. stavak 3. Sudskog poslovnika.

⁴⁷ V. Zakon o redovnim sudovima (Narodne novine br. 32/88), u daljnjem tekstu: ZRS.

⁴⁸ Članak 1. ZRS-a.

sudova, između ostaloga, bila je da „prate i proučavaju društvene odnose“ te da „daju skupštinama odgovarajućih društveno-političkih zajednica i drugim državnim organizacijama i zajednicama prijedloge za sprečavanje društveno opasnih i štetnih pojava i za učvršćivanje zakonitosti, društvene odgovornosti i socijalističkog morala“⁴⁹. Sudovi su tada imali i „pravo i dužnost obavještavati skupštine odgovarajuće društveno-političke zajednice o svom radu, primjeni zakona i društvenim problemima koje su zapazili pri obavljanju svoje funkcije“, o čemu su skupštine imale pravo i dužnost raspravljati.⁵⁰ Iste skupštine birale su i razrješavale suce u skladu s „društvenim dogovorima o kadrovskoj politici u sudovima“ u kojima su uz njih sudjelovali i „ovlašteni organi Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske i drugi odgovarajući organi i organizacije“⁵¹.

ZRS je naglašavao da je „sudačka funkcija javna funkcija“⁵², pri čemu je značenje toga izraza bilo jasno povezano uz obvezu sudova da „surađuju u razmatranju pitanja koja se odnose na proučavanje društvenih odnosa i pojava, na suzbijanje opasnih i štetnih pojava“, a u istom kontekstu i na „probleme sudske prakse koji su od interesa za pravilnu primjenu zakona i na druga pitanja od zajedničkog interesa za sudove“⁵³.

Obveza sudjelovanja u proučavanju društvenih odnosa i suzbijanju društveno opasnih pojava jasno je bila povezana s hijerarhijskim ustrojem, pa su tako viši sudovi bili dužni „upozoriti niži sud na uočene nedostatke“ uočene prilikom odlučivanja o pravnim lijekovima „ili na drugi način“, a ako su se nedostaci pojavljivali kod većeg broja sudova, viši su sudovi bili ovlašteni ukazati na te nedostatke „svim ili nekim sudovima“⁵⁴. Viši sudovi također su bili ovlašteni od nižih sudova tražiti podatke u vezi s primjenom zakona, problemima koji se pojavljuju u suđenju i pitanjima koja se odnose na suzbijanje društveno opasnih pojava. Mogli su izvršiti i neposredan uvid u rad sudova i zatražiti da se organiziraju „zajednički sastanci“ radi razmatranja svih navedenih pitanja.⁵⁵

Među svim tim odredbama bila se ugnijezdila i odredba o tome da „sudovi prate i proučavaju probleme sudske prakse koji su od interesa za pravilnu primjenu zakona“ te odredba o Vrhovnom sudu Hrvatske kao sudu koji „osigurava jedinstvenu primjenu zakona od strane sudova“⁵⁶. Razrađujući te odredbe

⁴⁹ Članak 6. ZRS-a.

⁵⁰ V. Članak 7. ZRS-a.

⁵¹ Usp. članke 9. i 11. ZRS-a.

⁵² Članak 14. ZRS-a.

⁵³ Članak 19. ZRS-a.

⁵⁴ Članak 17. ZRS-a.

⁵⁵ Članak 18. ZRS-a.

⁵⁶ Članak 16. ZRS-a.

u dijelu koji se odnosi na unutarnju organizaciju sudova, ZRS u duhu socijalističkog kolektivism započinje odjeljcima o sudskim odjelima i sjednicama svih sudaca dajući im u zadatak da „razmatraju pitanja od interesa za rad odjela“, a osobito „organiziranje unutrašnjeg poslovanja, praćenja rada, raspravljanja o spornim pravnim pitanjima, ujednačavanje sudske prakse, unapređenje metode rada i stručno usavršavanje sudaca, stručnih suradnika i sudačkih pripravnika u odjelu“; odjeli viših sudova uz to su mogli razmatrati i pitanja od zajedničkog interesa za niže sudove.⁵⁷

Radi ostvarenja zajedničke politike u sustavu jedinstvene državne vlasti u kojemu su sudovi bili njegov integralni dio, sjednice sudskih odjela trebale su se sazivati „i kad se utvrdi da o pitanjima primjene zakona postoji nesuglasnost u shvaćanjima između pojedinih vijeća, odnosno sudaca pojedinaca, ili kad jedno vijeće odnosno sudac pojedinac odstupi od ranije usvojenog pravnog shvaćanja“. Sjednice sudskog odjela utvrđuju pravna shvaćanja većinom glasova svih sudaca odjela. Pri tome pravna shvaćanja usvojena na sjednici sudskog odjela Vrhovnog suda Hrvatske, Privrednog suda Hrvatske i Upravnog suda Hrvatske, kao i pravno shvaćanje usvojeno na sjednici drugostupanjskih sudskih odjela okružnih sudova obvezatna su za sva vijeća u sastavu odjela.⁵⁸

Nekadašnje i današnje uređenje praktički je istovjetno. Usporedba teksta danas važećih odredbi o sudskim odjelima i njihovim ovlastima iz članaka 37. – 40. ZS-a i teksta odredbi 41. – 44. ZRS-a iz 1988. godine pokazuje da se čak ni terminologija nije bitnije promijenila: i onda i danas sudski su odjeli pomoćna upravna tijela koja u duhu samoupravnog socijalizma imaju obvezu „razmatrati pitanja od interesa za rad suda i odjela“, među kojima nisu samo praktična pitanja poput raspoloživosti vozača i zapisničara već i „sporna pravna pitanja“ te „ujednačavanje pravne prakse“ i „pitanja važna za primjenu propisa iz pojedinih pravnih područja“⁵⁹. I dalje viši sudovi „razmatraju pitanja od zajedničkog interesa za sudove nižeg stupnja“⁶⁰. Naposljetku, i dalje sudski odjeli većinom glasova „prihvaćaju pravna shvaćanja“, i to onda kada predsjednik suda ili odjela „utvrdi da [...] postoje razlike u shvaćanjima između pojedinih odjela, vijeća ili sudaca“ ili kad sudac „odstupi od ranije prihvaćenog pravnog shvaćanja“. I dalje se pravna shvaćanja donose većinom glasova svih sudaca, a ako su utvrđena na višim sudovima koji sude u drugom stupnju, obvezatna su za sve suce u sastavu odjela ili suda koji je shvaćanje utvrdio.

⁵⁷ Članak 42. ZRS-a.

⁵⁸ Članak 44. ZRS-a.

⁵⁹ Članak 38. stavak 1. ZS-a.

⁶⁰ Članak 38. stavak 2. ZS-a.

Od 1990-ih naovamo jedina je bitna promjena u uređenju pravnih shvaćanja bila uvedena izmjenama i dopunama Zakona o sudovima iz 2000. godine⁶¹, kada su pravna shvaćanja zauzeta na razini županijskih sudova i na Visokom trgovačkom sudu izgubila svoju obvezatnost, upravo na temelju argumenta da (i) donošenje općih, obvezujućih shvaćanja na sjednicama odjela iskače iz ustavne funkcije sudbene vlasti kao vlasti koja propise provodi, a ne donosi te (ii) da obveza individualnih sudaca da primjenjuju shvaćanja sjednice odjela na kojima je njihov stav ostao u manjini narušava odredbe o samostalnosti i neovisnosti sudbene vlasti, koja smije suditi samo na temelju Ustava i zakona (a ne na temelju pravnih shvaćanja odjela, protivno savjesti i shvaćanju suca kojem je predmet povjeren na rješavanje).⁶² Međutim, takvo je uređenje potrajalo tek oko tri godine, jer je u izmjenama i dopunama ZS-a iz 2004. godine bez šireg obrazloženja vraćeno staro uređenje⁶³, a što je također bilo predmet kritike standardnog procesnog udžbenika u kojem je takav potez problematiziran iz ustavnopravne perspektive:

„Reafirmiranjem rješenja o obvezatnosti pravnih shvaćanja odjelskih sjednica viših sudova nije samo dezavuirano ustavno načelo da sudovi sude na temelju Ustava i zakona (117/3. URH), već su tim odjelskim sjednicama dana određena normativna (kvazilegislativna) ovlaštenja, svojevrsno pravo ograničene obvezatne interpretacije ne samo zakonskih već i ustavnih odredaba. Budući da Ustavni sud nije ovlašten *in abstracto* preispitivati ustavnost i zakonitost pravnih shvaćanja sudskih odjela viših sudova odnosno opće sjednice Vrhovnog suda, stvoreni su uvjeti za autonomno nekontrolabilno kreiranje sudskog prava.“⁶⁴

Od ostalih promjena koje su se zbile u uređenju pravnih shvaćanja kao metode ujednačavanja prava od 1980-ih do danas može se samo spomenuti veću difuznost u uređenju postupka u kojem se utvrđuju pravna shvaćanja. Naime, u ZRS-u je bilo jasno određeno da do sazivanja sjednice odjela na kojem se raspravlja o različitim pravnim shvaćanjima dolazi po inicijativi predsjednika suda, i to posebno onda kada je sudski odjel već bio zauzeo pravno shvaćanje, a u konkretnom je slučaju jedno sudsko vijeće donijelo odluku koja nije suglasna s ranije prihvaćenim pravnim shvaćanjem suda. Tada predsjednik može odrediti da se zastane sa slanjem prijepisa odluke kako bi se o nesuglasnosti ponovo raspravilo na sjednici odjela. Ako odjel zauzme stav protivan donesenoj odluci, vijeće koje je donijelo odluku dužno je o predmetu ponovno rješavati.⁶⁵ Te odredbe u kasnijim su promjenama Zakona brisane⁶⁶, no nisu nadomještene drugima. Time je pitanje

⁶¹ V. ZID ZS, Narodne novine br. 129/00.

⁶² Uzelac, A., *Zakon o sudovima*, Zagreb: Narodne novine, 2004., str. XIV.

⁶³ ZID ZS, Narodne novine br. 17/04.

⁶⁴ Triva/Dika, op. cit., § 23./6., str. 124.

⁶⁵ V. članak 44. stavak 4. ZRS-a.

⁶⁶ Navedena je odredba još bila sadržana u članku 30. stavku 2. ZS-a (1994.) i članku 35. stavku 2. ZS-a (2005.). U ZS-u (2013.) ona je izostala.

eventualnih inicijativa, prethodnih procesnih koraka, ali i sankcija za inzistiranje određenog sudskog vijeća da sudi po vlastitoj savjesti ostalo visjeti u zraku.

Razlog izostanka te odredbe (koja je u tadašnjem tekstu prijedloga ZS-a 2013. bila dodatno skraćena)⁶⁷ bio je u preporukama stručnjaka Europske komisije prema kojima se takvom odredbom ugrožava načelo neovisnosti sudaca u donošenju odluka, što je dovelo do toga da Vlada RH u posljednjem stadiju saborske rasprave podnese amandman protiv vlastitog prijedloga.⁶⁸ Integralne preporuke Europske komisije pritom nisu šire predstavljene i razmatrane, a čini se da je rezultat amandmana Vlade nakraju više unazadio negoli unaprijedio zakonski tekst, jer je, umjesto uklanjanja ili fundamentalnog preoblikovanja tog instrumenta, zadržavanje odredbe o obvezatnim pravnim shvaćanjima uz neodređeni postupak i nepropisane konzekvencije za iskakanje iz obvezujućeg zagrljaja „zajedničkog“ pravnog shvaćanja (stegovna odgovornost suca?) otvorio prostor za još autoritarnije tumačenje te metode ujednačavanja primjene prava.

Veću difuznost određenja može se zapaziti i u pogledu odredaba o funkciji sjednice svih sudaca. Naime, dok je u ZRS-u sjednica svih sudaca bila navedena kao posebna formacija u sudu sa posebnim zadaćama i funkcijama, u ZS-u se sjednice svih sudaca i njihove kompetencije više izrijeckom ne spominju, iako se određuje da se u svim sudovima takva sjednica mora sazvati kad to zahtijeva odjel ili jedna četvrtina sudaca. Triva/Dika smatraju da se može uzeti da plenarne sjednice svih sudaca, osobito u sudovima u kojima nisu osnovani sudski odjeli, imaju ovlasti sudskih odjela, iako je sporno bi li takve sjednice mogle prihvaćati pravna shvaćanja.⁶⁹ Moglo bi se uzeti i da bi sjednice svih sudaca trebalo sazvati onda kada sjednice dvaju odjela istoga suda zauzmu različita pravna shvaćanja – no ni to nije izvjesno, jer izričite odredbe o tome više nema.

Razlog (sve veće) nepreciznosti odredbi o ovlastima sjednica sudskih odjela i sudova da ujednačavaju primjenu prava jest, čini se, konceptualne naravi. Na-

⁶⁷ U inicijalnom prijedlogu članka 40. stavka 2. ZS-a (2013.) bila je sadržana ovlast predsjednika suda ili odjela da odredi da se zastane sa slanjem prijepisa odluke kako bi se raspravile razlike u pravnim shvaćanjima, ali ne i dio prema kojem, u slučaju da odjel i dalje ostane pri ranijem shvaćanju, vijeće koje je zauzelo drugačiji stav o predmetu mora ponovno odlučivati. To nije posebno obrazloženo u tekstu zakonskog prijedloga, pa se o razlogu ispuštanja može samo nagađati. On se možda nahodi i u pokušaju da se ojača obvezatnost shvaćanja kako se ne bi protumačilo da je značenje „obvezatnog pravnog shvaćanja“ samo u tome da su suci koji se s njime ne slažu obvezani još jedanput razmotriti moguća druga pravna tumačenja prije no što ostanu (ili ne ostanu) pri svojoj inicijalnoj odluci. Usp. Konačni prijedlog Zakona o sudovima, veljača 2013., PZ 217, https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-01-18/080447/PZ_217.pdf.

⁶⁸ V. Amandmani Vlade RH na Konačni prijedlog Zakona o sudovima, klasa 711-01/12-01/06, urbroj 50301-09/09-13-10, od 21. veljače 2013, dostupno na http://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2018-12/amandmani_Vlade_RH_PZ_217.pdf.

⁶⁹ Triva/Dika, op. cit., § 23./7., str. 124.

ime, sjednice svih sudaca (a onda i sjednice svih sudaca koji se bave pojedinom vrstom pravnih stvari) bile su eminentan instrument socijalističke zakonitosti koji je odgovarao kolektivnoj metodi rada svih tijela u samoupravnom socijalizmu, koja se u političkom žargonu socijalizma nazivala demokratskim centralizmom.⁷⁰ Za sjednice svih sudaca to je jasno vidljivo u načinu njihova rada (raspravljanje i većinsko odlučivanje) i opisu njihove izvorne funkcije u ZRS-u (1988.), gdje je bilo navedeno da je uloga tih sjednica da raspravljaju „o društvenim odnosima i pojavama koje je sud pratio i proučavao“ i da „pripremaju izvještaje i prijedloge za skupštine društveno-političkih zajednica, druge organe i organizacije [...] i druga pitanja od šireg značenja.“⁷¹

No problem sam po sebi nije u samoupravnoj socijalističkoj provenijenciji pravnih shvaćanja. Mnoga dostignuća iz socijalističkog razdoblja, od javnog zdravstva do socijalne sigurnosti, mogu biti korisna i izvan ideološke paradigme u kojoj su nastala. Razlozi zašto je u državi vladavine prava utemeljenoj na podjeli vlasti ujednačavanje prava kroz pravna shvaćanja odjelskih sjednica specifični pravni iritant načelne su i praktične prirode.

Na načelnoj razini: podjela vlasti znači i podjelu funkcija. Sudbena vlast razgraničava se prema izvršnoj i zakonodavnoj ne samo po nazivu i stalnom statusu svojih nositelja, nego prema kakvoći djelovanja i metodama postupanja. U državi utemeljenoj na idealu jedinstva državne vlasti vrlo je logično da sudovi slijede i sukreiraju državnu politiku, tu politiku kolektivno implementiraju oblikujući svoje odluke na demokratskom principu preglasavanja manjina, uz strogu hijerarhiju i obvezu poštivanja stavova i shvaćanja nadređenih tijela. Između sudske uprave i suđenja u konkretnim predmetima u takvoj paradigmi nema bitnih razlika – i jedno i drugo samo je primjena pravila i politika unutar sustava jedinstvene državne vlasti.

No u sustavu koji izbjegava monolitnu strukturu vlasti, dijeleći vlast kako ona ne bi postala apsolutna, uz uzajamno uravnoteživanje pojedinih grana vlasti, funkcija sudova bitno je drugačija. *The least dangerous branch* najmanje je opasna grana vlasti po tome što ne raspolaže ni mačem ni novčanikom – po tome što

⁷⁰ Demokratski je centralizam Lenjin opisao kao metodu rada političkih tijela (konkretno: komunističke partije) u kojoj svi članovi imaju slobodu da otvoreno raspravljaju o programu djelovanja i smjera, ali kada se odluka donosi, tada se donosi većinskim glasanjem, a svi se članovi moraju jedinstveno držati smjera koji je većinski prihvaćen. Demokratski centralizam ima i svoju hijerarhijsku komponentu, jer pretpostavlja obveznu odgovornost i discipliniranost nižih stranačkih tijela i dužnosnika prema odlukama viših foruma. V. Lenjinov govor iz 1906. – pismo petrogradskim radnicima, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1906/rucong/viii.htm>. U praksi je demokratski centralizam vodio gušenju rasprave, jer je „demokratski“ element – otvoreno raspravljanje – često vodio partijskoj represiji, tako da se demokracija svodila na bespogovorno podržavanje shvaćanja vrha partije.

⁷¹ Članak 46. ZRS-a.

nema ovlasti ni donositi pravila ni neposredno ih provoditi.⁷² Kao središnja funkcija sudova, suđenje je postupanje individualnih sudaca u konkretnim predmetima, a ne djelatnost kolektiva ili suda kao upravne strukture, predvođene čelnim ljudima suda – predsjednicima suda i od njih postavljenih predsjednika sudskih odjela. Primjena prava na činjenično stanje predmeta složena je operacija koja traži cjelovitu evaluaciju svih okolnosti spora i rezultata cjelokupnog postupka, što je fundamentalno različito od odlučivanja glasanjem na temelju apstraktnih postavki i izbora između unaprijed pripremljenih odabira.

Zato i Ustav određuje da je suđenje dužnost koja se povjerava osobno sucima (članak 118. stavak 1. Ustava), a ne njihovoj organizaciji (sudu kao upravnom tijelu) ili sjednicama svih sudaca („demokratskoj“ diktaturi većine prisposodljivoj „zborovima radnih ljudi“ koji su u našoj recentnoj prošlosti upravljali gospodarskim organizacijama). U sustavu podjele vlasti izvršna se vlast bira, a suci imenuju baš zato što sudske odluke nisu legitimirane većinskom potporom kolektiva nego dosljednim poštivanjem pravila i procedura te snagom argumenata na kojima se temelje. Kvalitetna odluka legitimirana je i neovisnim statusom onoga tko je donosi – a njegova neovisnost u državi vladavine prava znači da je sudac ovisan samo o zakonu, a ne o drugim osobama, pa makar one bile i suci u istome (ili višemu) sudu. *Rule of law, not rule of men* znači da samo općeniti, određeni i neretroaktivni akti doneseni u propisanoj proceduri, od strane zakonodavnog tijela, mogu biti obvezujuća podloga za suđenje.

Apstraktnost i većinska potpora konstitutivni su elementi zakonodavne vlasti kao grane vlasti ovlaštene da u demokratskoj državi oblikuje *volonté général*. S druge strane, primjena općih pravila na pojedinačni slučaj legitimirana nezavisnošću individualnih sudaca nadležnih za postupanje i njihovom slobodom da u propisanom postupku i u granicama zakona pravo nepristrano tumače i primjenjuju konstitutivni su elementi sudbene vlasti.

„Pravna shvaćanja“ iz Zakona o sudovima po svim svojim osobinama iskaču iz tako postavljene podjele funkcija: ona nisu ni zakoni ni podzakonski opći akti, iako im je struktura općenita i apstraktna; iako imaju strukturu apstraktnih pravila, ne donose ih zakonodavna tijela. Ona ipak nisu sasvim apstraktna jer ih se donosi tumačeći zakonska i druga pravna pravila u svjetlu konkretnih slučajeva u kojima se pojavljuju – ili se mogu pojaviti – različite interpretacije (različita „shvaćanja“), iako pravna shvaćanja ne donose sudska tijela koja su nadležna za rješavanje tih konkretnih slučajeva. Utoliko pravna shvaćanja nisu sasvim lišena retroaktivnosti, jer određenim tumačenjem prava koje bi trebalo biti podloga za

⁷² Za sintagmu „najmanje opasne grane vlasti“ vidi Bickel, A.M., *The Least Dangerous Branch. The Supreme Court at the Bar of Politics*, Yale UP, 1986.

odlučivanje u već pokrenutim slučajevima mogu promijeniti sadržaj i tumačenje pravne norme, i to s povratnom snagom. Ukratko, konceptualno su „pravna shvaćanja“ *mixtum compositum*, kategorija koja se po gotovo svim svojim osobinama može smatrati hibridnom vrstom duboko protivnom suvremenom poimanju uloge i funkcije sudova i sudbene vlasti.

Osim načelnih problema, postoje i praktičko-pragmatičke poteškoće s pravnim shvaćanjima koje proizlaze iz tih načelnih problema i dodatno ih produbljuju. Kako pravna shvaćanja nisu sudske odluke donesene na temelju definiranih odredbi propisa funkcionalnog procesnog prava, ona se u pravilu ne mogu naći u zbirkama sudske prakse. Iako imaju formu općih pravnih sentenci, ona se ne objavljuju u Narodnim novinama, premda njihovo značenje daleko nadilazi najveći dio standardnih objava u službenim glasilima. Posebni pravila o objavljivanju pravnih shvaćanja nema.

U nedoumici što učiniti, sudovi se snalaze svaki na svoj način: Vrhovni sud odnedavno svoja pravna shvaćanja objavljuje izvan portala sudske prakse, u posebnoj rubrici „pravna shvaćanja i zaključci“⁷³, pri čemu se zaključci odnose na još jednu recentnu upravno-hijerarhijski motiviranu inovaciju u duhu iste tradicije – zaključke s periodičnih zajedničkih sastanaka Vrhovnog suda i predsjednika sudske odjela svih županijskih sudova.⁷⁴ Visoki trgovački sud pravna shvaćanja pak objavljuje na internetu u rubrici „Pravna shvaćanja i izbor odluka“, a ne sortira ih po broju već po sjednicama odjela na kojima su ta shvaćanja prihvaćena. Županijski sudovi, čini se, svoja pravna shvaćanja sustavno ne objavljuju čak ni na svojim internetskim stranicama.⁷⁵

⁷³ V. <http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=2149>.

⁷⁴ Usp. članak 27. stavak 3. ZS-a, unesen člankom 5. ZID ZS-a iz 2015. (Narodne novine, 33/15): „Vrhovni sud Republike Hrvatske će radi razmatranja spornih pravnih pitanja koja se odnose na drugostupanjsko sudovanje, u svrhu ujednačavanja sudske prakse, svakih šest mjeseci, a po potrebi i češće, organizirati zajednički sastanak s predsjednicima sudske odjela svih županijskih sudova. Zaključci sa sastanka objavit će se na internetskoj stranici Vrhovnog suda Republike Hrvatske.“ Pravni status takvih „zaključaka“, reguliranih unutar članka koji se bavi upravnim nadzorom viših sudova nad nižima, još je dvojbeniji od pravnog statusa „pravnih shvaćanja“, jer – vjerojatno radi prevencije mogućih primjedbi europskih eksperata – za razliku od potonjih, nije određeno da bi takvi zaključci imali obvezatnu snagu nego naprotiv, da oni „ni na koji način ne smiju utjecati na neovisnost i slobodu nižeg stupnja u donošenju odluke u pojedinom predmetu“ (st. 4.). Utoliko je zanimljivije da su (obvezatna) pravna shvaćanja i (apsolutno neobvezatni) zaključci Vrhovnog suda svrstani u istu rubriku. Inače, u obrazloženju izmjena ZS-a iz 2015. ta se inovacija obrazlaže „ujednačavanjem sudske prakse“ u kontekstu nasumične distribucije nadležnosti u žalbenom sudovanju uslijed koje je svaki županijski sud postao nadležan za odlučivanje o žalbama protiv odluka svakog općinskog suda. V. PZ 758, konačni prijedlog od 26. veljače 2015., <https://www.sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-zakona-o-sudovima-drugo-citanje-pz-br-758?t=42290&tid=203971>, str. 10.

⁷⁵ Indikativno je da se na internetskim stranicama Županijskog suda u Splitu u rubrici „sentence“ pojavljuje izvod iz zapisnika sjednice Građanskog odjela iz lipnja 2018. u kojem se doslovno samo daje „iz-

Inače, pravna shvaćanja obuhvaćena objavama na internetskim stranicama vrlo su raznovrsna. Vrhovni sud objavio je pravna shvaćanja svoga kaznenog odjela donesena od 2006. godine do danas te pravna shvaćanja svoga građanskog odjela u razdoblju od 1990. godine do danas. Najranija objavljena pravna shvaćanja Visokog trgovačkog suda bila su donesena na sjednici iz lipnja 2008. godine. Nije jasno jesu li objavljena pravna shvaćanja u tim razdobljima sva pravna shvaćanja tih sudova ili je riječ samo o izboru zauzetih pravnih shvaćanja.⁷⁶ Takva šarolikost potencira i pitanje o bezvremenskoj (svevremenskoj?) pravnoj naravi pravnih shvaćanja. Kada pravna shvaćanja stupaju na snagu, a kada prestaju važiti?⁷⁷ Koje su njihove vremenske granice i ima li ikakve zapreke da ih se primjenjuje unatrag? Odgovor na ta pitanja gubi se u *sfumatu* nedorečenih normi.

Kako pravna shvaćanja ne donosi sud u sastavu propisanom procesnim zakonima već tijela sudske uprave, pravna shvaćanja (jednako kao i zaključci sa zajedničkih sastanaka) nose oznaju „Su“ (sudska uprava). No, kako sadržaj i forma „pravnih shvaćanja“ nisu propisani, i tu vlada neodređenost. Je li „pravno shvaćanje“ upravni akt? Odgovor na to pitanje zacijelo je negativan, jednako kao i odgovor na pitanje je li upravni akt zapisnik u kojem je zabilježen sadržaj pravnog shvaćanja. Može li se pravno shvaćanje pobijati i kako? Budući da nije riječ o individualnoj odluci u konkretnom slučaju, pravni lijekovi protiv pravnih shvaćanja nisu dopušteni. Bi li se pravno shvaćanje moglo pobijati kao opći pravni akt (drugi propis) u postupku apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti? Bi li se moglo pobijati ustavnom tužbom? Smatra li Ustavni sud pravna shvaćanja općim pravnim aktom ili sudskom odlukom, ili ničim od toga dvoga?⁷⁸ I ovdje su

vješće o pravnim shvaćanjima prihvaćenim na zajedničkom sastanku predsjednika građanskih odjela županijskih sudova i Građanskog odjela Vrhovnog suda RH“, uz naznaku pravnih pitanja i „prihvaćenih pravnih shvaćanja“. S obzirom na to da je riječ o sastanku koji može donositi samo neobvezatne „zaključke“ (v. prethodnu bilješku), postavlja se pitanje o tome jesu li preko prihvaćenog izvješća o tim zaključcima oni postali pravna shvaćanja koja obvezuju sve suce u sastavu sudskog odjela toga suda. V. <http://sudovi.pravosudje.hr/zsst/index.php?linkID=38>.

⁷⁶ Ako je riječ samo o izboru, sporni su kriteriji (tko o tome odlučuje?), pa i samo pravo da se shvaćanja selektivno objavljuju.

⁷⁷ Dok u pravnim shvaćanjima građanskih sudova (nasuprot nekih primjera kod sličnih shvaćanja kaznenih sudova) nema odredbi o njihovu stupanju na snagu (a osobito nema nekog perioda prilagodbe – *vacatio opinionis*), zabilježeni su slučajevi u kojima je kasnija sjednica odjela novim pravnim shvaćanjem „stavila izvan snage“ ranije pravno shvaćanje. V. Pravno shvaćanje o dopuštenosti prigovora radi prebijanju u parnici koju stečajni dužnik vodi protiv stečajnog vjerovnika (bez signature i broja), izvod iz zapisnika s 22. sjednice Odjela trgovačkih i drugih sporova VTS-a od 24. rujna 2015. koje je stavilo izvan snage pravno shvaćanje sa sjednice od 21. prosinca 2009. https://www.vtsrh.hr/uploads/Dokumenti/Pravno%20shva%C4%87anje/Sjednica_Odjela_od_24.9.2015.pdf.

⁷⁸ U predmetu U-III-4149/2014 od 24. srpnja 2015. (vezanom uz načelo zakonitosti u kaznenim stvarima i slučaj bivšega premijera Sanadera), Ustavni je sud zorno pokazao dvojnost u razumijevanju pravnih shvaćanja. Najprije je utvrdio njihovu opću normativnu strukturu navodeći kako je Vrhovni sud svojim

odgovori nedorečeni, što je i navelo autore standardnog udžbenika iz građanskog procesnog prava da zaključе da su pravna shvaćanja akti koji izmiču ustavnosudskoj kontroli i „nekontrolabilno stvaraju ‘sudsko pravo’“⁷⁹.

Što se tiče subjektivnih granica obvezatnosti pravnih shvaćanja i sankcija za „samovoljno“ odstupanje od njih, već smo upozorili na probleme. Formalno, pravna shvaćanja viših sudova obvezuju sve suce u sastavu tih sudova, ali ne obvezuju druge sudove istog ranga ili niže sudove. Ako određeno sudsko vijeće žalbenog suda i dalje želi ići protiv matice svojih kolega, je li njegovo kršenje pravnog shvaćanja (donesenog u formi akta sudske uprave, nerijetko potpisanog od strane predsjednika suda) stegovni prijestup, i koji – je li to neuredno obnašanje dužnosti, nanošenje štete ugledu suda ili izazivanje poremećaja u radu suda koji znatno utječe na djelovanje sudbene vlasti?⁸⁰ Ako nije – a ne bi smio biti jer Ustav zabranjuje da suci budu pozvani na odgovornost za svoje mišljenje ili svoj glas pri donošenju svojih odluka⁸¹ – hoće li biti drugih, indirektnih sankcija – npr. negativne ocjene obnašanja sudske dužnosti? Ili je u tom slučaju predsjednik suda ili sudskog odjela na sasvim upravnoj razini ovlašten do daljnega zaustaviti otpremu sudske odluke koja je nesukladna kolektivno zauzetom „obvezatom“ pravnom shvaćanju? Ako to nije pravo rješenje, hoće li se sankcija za odlučivanje protivno zauzetom pravnom shvaćanju sadržavati u ukidanju odluke donesene protivno pravnom shvaćanju odjelske sjednice? Hoće li se suđenje protivno pravnom shvaćanju odjelske sjednice (nužno) shvaćati kao povreda pravila materijalnog prava ili kao (bitna) procesna greška? Mogu li se uopće odredbe jednog organizacijskog zakona smatrati za procesne odredbe čije kršenje može imati značenje (apsolutne ili relativne) ništavosti?

Na sasvim tehničkoj razini pitanja također nisu riješena. Tko potpisuje „pravna shvaćanja“? Predsjednik suda, predsjednik odjela, ili se ta shvaćanja kao kolektivni zaključak impersonalno prezentiraju kroz izvode iz zapisnika ili izvješća sudskih tijela koja se bave odnosima s javnošću? Sva tri oblika zastupljena su u aktualnoj praksi. Moraju li „pravna shvaćanja“ sadržavati obrazloženje i koliko iscrpno to obrazloženje mora biti? Moraju li opisivati problem i pravno pitanje o

shvaćanjem umjesto „izgradnji pravnih standarda za primjenu neodređenog pravnog pojma ‘znatna imovinska korist’ [...] stvorio „novo opće pravno pravilo kojim je u cijelosti zamijenio zakonsko, a njegovo je djelovanje kao obligatorno protegnuo na sve kaznene predmete“ (t. 53.), da bi u kasnijem tekstu za neka pravila govorio da su „u pravnoj praksi prihvaćena od pravnog shvaćanja“ Vrhovnog suda (implicirajući da je pravno shvaćanje „pravna praksa“, dakle odluka suda).

⁷⁹ V. *supra* bilj. 63 i tekst iznad nje.

⁸⁰ To pitanje postavio sam i u komentaru Zakona o sudovima 2004. godine, no na njega pravosudna nomenklatura do danas nije izričito i jasno odgovorila. Usp. Uzelac, *Zakon o sudovima*, cit., str. XIV-XV.

⁸¹ V. članak 119. stavak 2. Ustava RH.

kojem se sud trebao izjasniti? Mora li se opisati predmete i činjenični kontekst koji je dao podlogu za različitu sudsku praksu? Moraju li se objaviti i svi pozadinski materijali koji su bili na raspolaganju sucima koji su sudjelovali u raspravljanju i glasanju o zauzetom pravnom shvaćanju, uključujući i mišljenja sveučilišnih profesora, znanstvenika i stručnjaka koje je predsjednik odjela imao pravo „prema potrebi“ pozvati na sjednicu odjela?

Praksa koja proizlazi iz objavljenih pravnih shvaćanja jest šarolika, iako u pravilu dominira lakonska suzdržljivost. Gotovo nijedno od objavljenih pravnih shvaćanja ne sadrži ni kontekst, ni elementarne podatke o inicijativi kojom su stavljeni na dnevni red, ni podatke o predmetima u kojima su se pitanja pojavila, ni pripremne radnje, pa čak ni imena sudaca koji su bili nazočni na sjednici sudskog odjela. Ne objavljuju se ni moguće alternativne opcije tumačenja kao ni broj glasova koji je pojedina opcija bila dobila. Velika većina pravnih shvaćanja ne sadrži nikakvo obrazloženje, a nijedno do sada nije objavilo eventualna izdvojena mišljenja i stavove manjine koja se zalagala za drugo rješenje. Praksa da se na sjednicu sudskog odjela pozovu vanjski eksperti u građanskim se sudovima gotovo sasvim ugasila.⁸² Pravna shvaćanja građanskih sudova nerijetko su izražena u jednoj rečenici, a sve što je o njima poznato jest ime suda i datum kada je sudski odjel održao svoju sjednicu.⁸³ Ponekad ipak sud smatra za potrebno dodati pokoju riječ obrazloženja, pri čemu se postavlja pitanje o pravnoj snazi toga obrazloženja te je li obrazloženje također bilo prethodno predloženo i prihvaćeno od strane sudaca u sastavu odjela ili je *ex post facto* stavljeno od strane predsjednika odjela ili nekog drugog djelatnika suda.⁸⁴

⁸² Autor ovoga rada posljednji je put imao prilike sudjelovati kao pozvani stručnjak na sjednicama sudskih odjela u siječnju 2016. godine, kada je Visoki trgovački sud zauzimao pravno shvaćanje o granicama odlučivanja drugostupanjskog suda u predmetima u kojima je nakon donošenja prvostupanjske odluke otvoren stečaj nad tuženikom. Iako je tada VTS nakon primitka tri pravna mišljenja i saslušanja troje profesora građanskog procesnog prava zauzeo pravno shvaćanje, ono, prema saznanjima autora, nije objavljeno na internetskim stranicama toga suda.

⁸³ Usp. tri recentna pravna shvaćanja objavljena kao izvod iz zapisnika Građanskog odjela VSRH u kojima je svako od tri shvaćanja izraženo u po jednoj rečenici, npr. „3. Dopunjuje se Katalog rješenja iz Ovršnog zakona protiv kojih je dopuštena izvanredna revizija, a koji je prihvaćen na sjednici Građanskog odjela 17. prosinca 2018., na način da se u isti unose rješenja o izricanju sudskih penala.“ V. Su-IV-47/2020-2 od 30. siječnja 2020., http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja-Zakljucci/GO-pravnashvacanja/VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-2_2020-1-30_sjed01.pdf.

⁸⁴ V. npr. posljednje objavljeno pravno shvaćanje VSRH kojim su se promijenili orijentacijski kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, koje u tri odlomka na otprilike jednoj stranici obrazlaže zašto su ti „kriteriji“ povećali novčane naknade za 50%, Su-IV-47/2020-5, izvod iz zapisnika sjednica od 5. ožujka 2020. i 15. lipnja 2020. (?), http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja/zadnja_verzija_VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-5_2020-3-5_sjed02.pdf.

Najrecentniji primjer rastezljivosti pojma „pravnog shvaćanja“ i njegove izravne veze s političkim instrumentalizmom i starom pravnom tradicijom ne dolazi iz sfere parničnog već prekršajnog sudovanja. Naime, nakon što je u dva ranija slučaja Visoki prekršajni sud potvrđivao presude koje su bile donesene u skladu s ranijim shvaćanjem o kažnjivosti pozdrava „Za dom spremni!“, u trećem je slučaju – s političke strane najproblematičnijem – vijeće VPS-a oslobodilo izvođača i autora pjesme koja tim riječima počinje.⁸⁵ Kada je, radi ujednačavanja pravnih shvaćanja, zakazana opća sjednica VPS-a⁸⁶, na njoj je 3. lipnja 2020. većinom glasova zauzeto pravno shvaćanje prema kojem se istovremeno ostaje pri ranijem stavu o kažnjivosti toga pokliča, ali se također u konkretnom slučaju prihvaća da je oslobađajuća presuda opravdana. U raznim komentarima stručne javnosti prepoznato je da je plenum VPS-a, „umjesto pravnog shvaćanja koje bi trebalo biti općenite naravi, *de facto* sudio u konkretnom slučaju, maskirajući i činjenična i pravna utvrđenja konkretnog slučaja u formu pravnog shvaćanja“⁸⁷.

Po svojoj formi i sadržaju, ali i po drugim elementima u objavi takva „pravnog shvaćanja“ ono je odstupilo od gotovo svih tipičnih elemenata drugih objavljenih pravnih shvaćanja.⁸⁸ S jedne strane, ono nije objavljeno kao izvod iz zapisnika održane sjednice nego kao priopćenje za javnost koje je potpisala glasnogovornica suda.⁸⁹ Za razliku od uobičajene prakse, objavljen je broj nazočnih sudaca (20 od 23) te broj glasova u prilog ovakvom „shvaćanju“ (15 za, četiri protiv i jedan suzdržani), bez navođenja imena sudaca. Samo „shvaćanje“ pak nije doneseno kao kratka sentenca koja tumači sadržaj pravne norme nego kao odgovor na pitanje je li konkretni okrivljenik počinio prekršaj.⁹⁰

⁸⁵ V. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/visoki-prekršajni-sud-zauzeo-konacan-stav-thompson-smije-u-svojoj-pjesmi-vikati-za-dom-spremi/>.

⁸⁶ Ako je vjerovati izvješćima iz druge ruke, odjel VPS-a za prekršaje iz područja javnog reda i mira održao je prije tog plenuma svoju sjednicu, no devet sudaca toga odjela nije uspjelo potrebnom natpolovičnom većinom donijeti odluku, pa je bila zakazana sjednica svih sudaca VPS-a – v. teze V. Alaburić prenesene na <http://uhs.hr/archives/1373>.

⁸⁷ Tako Ivo Josipović, v. <https://www.telegram.hr/price/polemika-na-telegramu-ivo-josipovic-pise-zastose-ne-slaze-s-kolegicom-oko-presude-za-dom-spremi/>. U istom je smislu ovo „pravno shvaćanje“ komentirao i autor ovoga rada, v. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/troje-profesora-pravnog-fakulteta-o-kontroverznoj-presudi-odluka-o-ustaskom-pozdravu-za-dom-spremi-je-nistavna-10374082>.

⁸⁸ VPS na svojim internetskim stranicama ne objavljuje ni zapisnike sjednica odjela ili suda ni svoja pravna shvaćanja.

⁸⁹ Dapače, kao dva priopćenja, najprije 3. lipnja, a potom, nakon medijskih reakcija, još jednim dužim priopćenjem od 4. lipnja 2020. V. <http://sudovi.pravosudje.hr/vpsrh/index.php?linkID=1>.

⁹⁰ Doslovno, plenarna sjednica suda glasala je o pitanju: „Može li se postupanje okr. Marka Perkovića, koje je činjenično opisano u optužnim prijedlozima [...] podvesti pod zakonski opis prekršaja iz čl. 5. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, koji glasi: 'Tko na javnom mjestu izvođenjem, reproduciranjem pjesama, skladbi i tekstova ili nošenjem ili isticanjem simbola, tekstova, slika, crteža remeti javni red i mir', da bi – prema priopćenju glasnogovornice suda – bilo „odlučeno je da se opisano postupanje

Sam po sebi, da nije bilo drugih okolnosti, takav precedent u poimanju pravnih shvaćanja mogao bi se pripisati jednokratnom propustu Visokog prekršajnog suda i njegove glasnogovornice. No, u raspravi koja je uslijedila u javnom prostoru isti je taj sud, predvođen predsjednicom suda, ekstenzivno branio svoj postupak ulazeći pritom u detaljno obrazlaganje činjeničnih i pravnih elemenata konkretnog sudskog postupka previđajući da time samo dodatno potvrđuje da svojim „shvaćanjem“ nije rješavao sporno pravno pitanje već sudio u pojedinačnom slučaju. Pritom je VPS dobio i podršku Udruge hrvatskih sudaca – profesionalne udruge sudaca kojoj na čelu stoji predsjednik Građanskog odjela Vrhovnog suda. U reakciji UHS-a ne samo što nije problematiziran način postupanja VPS-a, ovlasti njegove plenarne sjednice te forma i sadržaj „pravnog shvaćanja“ plenuma VPS-a nego su oni koji su iznosili kritičke primjedbe optuženi za nepoznavanje prava.⁹¹

Spektar metamorfoza koje u sudskoj praksi mogu poprimiti „pravna shvaćanja“ time je proširen mimo svih sadržajnih granica potvrđujući samo to da, u svrhu postizanja kratkoročnih (pravno)političkih ciljeva, svaka forma može biti opravdana dokle god se u određenom sudu (u smislu upravne organizacije sudova kao tijela državne vlasti) može prikupiti dovoljan broj glasova da bi se osporilo ili potvrdilo neku pravnu interpretaciju ili se osporilo ili potvrdilo neku odluku koja se u tom trenutku smatra oportunom. U opisanom slučaju šutnja većine sudaca, uz verbalnu potporu korporativne udruge i neimenovanih predstavnika s vrha pravosudne hijerarhije, pokazuje da je privrženost starim obrascima ujednačavanja prava i dalje vrlo proširena.

Takvo stanje stvari nije, međutim, specifično samo za Hrvatsku. U sljedećem ćemo poglavlju dati kratak komparativni pregled nekih sličnih situacija u drugim tranzicijskim državama iz kojih će se vidjeti da se politički instrumentalizam, inkvizitorni paternalizam i demokratski centralizam u većoj ili manjoj mjeri održavaju i izvan naših državnih granica.

u konkretnom predmetu ne može podvesti pod zakonski opis prekršaja iz čl. 5. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira te da je pravilna odluka ovog suda broj JŽ-2747/2018 od 2. listopada 2019.“

⁹¹ V. <http://uhs.hr/archives/1351>; za reakciju na to priopćenje v. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/profesori-pravnog-fakulteta-odgovorili-udruzi-hrvatskih-sudaca-uvredljivim-i-difamatornim-jezikom-pokusavaju-utisati-javnu-kritiku-sudskih-odluka-10381177>.

7. Kritika tradicionalnih sredstava osiguranja јединствене примјене права у транзицијском контексту

Slično kao i u Hrvatskoj, a u određenim područjima i još intenzivnije, razvijale su se pravne reforme koje su trebale osiguravati јединствену примјену права i u većem broju drugih транзицијских држава. Ovdje ćemo споменути само неке примјере из Украјине, Мађарске i Makedonije, u prvom redu zato što o njima postoje kvalitetni opisi vanjskih promatrača.⁹² Једнако kao i u Hrvatskoj, уočено је да неки од таквих покушаја осигурања јединствене примјене права не само што се заснивају на традиционалном, колективистичком приступу уједначавању правне праксе него иду чак i испод рazine која је постојала u реалсоцијалистичком раздобљу.

Украјина. Vrlo је занимљив i индикативан развој u Украјини u раздобљу од почетка 2000-итих до данас. Украјина је дуго дијелила поставке совјетског приступа праву i правосудју, да би u посљедњих петнаестак година бареm на деклараторној razini покушала učiniti заокрет према политичкој i правној традицији европскога Zapada. U том је настојању редовито позивала u помоћ ванјске експерте настојећи доказати своју добру volju да poduzme потребне промјене. Међутим, opservacije тих eksperata често су биле врло критичне те су upućивале на neprevladane ostatke прошлости.

Još 1999. godine Vijeće Europe по позиву украјинских власти zatražilo је од Venecijanske komisije да ocijeni nacrt zakona koji је trebao reformirati украјински правосудни sustav те službu државних odvjetnika koji су до tada djelovali u tradiciji совјетских prokuratora. Prvo što су експерти uočili bio је pomak према još striktnijој hijerarhizaciji sudova kroz uvođenje права Vrhovnog suda i plenuma specijaliziranih sudova да nižim sudovima upućuju „preporuke“ i „objašnjenja“ o načinu kako pravo treba primjenjivati. Također је uočено i да се novim reformama predsjedniku Vrhovnog suda daju врло široke i važne овласти. O svim takvim промјенama izvješće се negativno očitовало navodeći да „nije vjerojatno да će ovakav sustav potaknuti nastanak istinski nezavisnog правосуда u Украјини, а да s druge strane on priјети tome да се suci понашају kao државни službenici koji су podložni naredbama nadređenih“⁹³. Umjesto toga sustava, izvješće се založilo за sustav u kojem niži sudovi slijede правна shvaćanja viših sudova zbog snage njihova autoriteta, а не zbog njihove formalne обvezатности. U ponovljenoј misiji

⁹² Razlog dobre pokrivenosti informacijama jest u tome što су kretanja procesnih reformi u tim државama bila предмет више међународних projekata међународне правне помоћи, а била су i под budним okom Venecijanske komisije i стручњака Европске komisije.

⁹³ The European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), CDL-INF(2000)005, Opinion on the draft law of Ukraine on the judicial system, str. 4 (dostupno на <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?topic=27&year=all>).

drugih eksperata Vijeća Europe, ovlasti plenarnih sjednica da po nacrtu novoga zakona objašnjavaju zakonske odredbe i preporučuju svim sucima opisane su kao „ostatak starog mentaliteta“ koji „jasno podsjeća na sustav autokratske kontrole sudske funkcije od strane državnog tijela *supracortes*, utoliko što njegova shvaćanja imaju značenje teleološkog tumačenja prava koje, čini se, ima obvezujući učinak na sve sudove čak i protiv osobnog uvjerenja predsjednika sudskih vijeća“⁹⁴.

No, kako su ukrajinske vlasti ostale pri svojem razumijevanju pravosudnih reformi, nastavio se niz kritičkih opservacija eksperata Vijeća Europe.⁹⁵ Kada se sedam godina kasnije ponovo radilo na noveli zakona o sudačkoj službi i pravosuđu, novo je ekspertno izvješće ponovilo dvojbe oko prava najviših sudova (visokih specijaliziranih sudova i Vrhovnog suda) da daju „objašnjenja“ (*explanations*, u hrvatskoj terminologiji: pravna shvaćanja) radi osiguranja jedinstvene primjene prava u sudskoj praksi naglašavajući kako „viši sudovi doprinose unifikaciji pravne prakse putem njihovih odluka o pravnim lijekovima u individualnim slučajevima, a ne putem apstraktnih normi“⁹⁶.

Mađarska. I promjene organizacijskih zakona o pravosuđu u Mađarskoj iz 2011. godine izazvale su kritičke reakcije Venecijanske komisije. Neke od opservacija posebno su se odnosile na „postupak za uniformizaciju pravne prakse“, koji je bio predmet kritike iz aspekta tzv. interne (unutrašnje) nezavisnosti pravosuđa.⁹⁷ Naime, mađarski je Vrhovni sud (*Kúria*) ovlašten osiguravati jedinstvenu primjenu prava ne samo preko odluka po pravnim lijekovima u individualnim predmetima nego i time što je ovlašten donositi „obvezatne odluke o uniformizaciji (standardizaciji) prava“ koje su svi sudovi dužni slijediti. U istom cilju, Vrhovni je sud ovlašten objavljivati selekciju „autoritativnih sudskih odluka“. Te su mu ovlasti dane Zakonom o organizaciji i upravljanju sudovima – organizacijskom propisu koji po svom sistemskom položaju odgovara hrvatskom Zakonu o sudovima.⁹⁸

Ovu je „uniformizacijsku“ proceduru, koju su mađarski reformatori željeli predstaviti kao nadovezivanje na povijesnu praksu iz XIX. stoljeća, izvješće Vene-

⁹⁴ CDL(2001)78, Opinion on the Draft Law of Ukraine “On the Judicial System” (J. Said Pullicino, A. Ellul), id., str. 5. V. i CDL(2001)55.

⁹⁵ V. CDL-AD(2005)015; CDL-AD(2003).

⁹⁶ CDL(2007)038, Draft Opinion on the Draft Law On The Judiciary and the Draft Law on the Status of Judges of Ukraine (J. Hamilton, G. Oberto, H. Suchocka, A. Zalar), str. 6, str. 20.

⁹⁷ Internoj neovisnosti posvećen je značajan dio Izvješća Venecijanske komisije o neovisnosti sudaca (dio prvi) iz ožujka 2010, v. CDL-AD(2010)004 (Neppi Modona, Nussberger, Torfason, Zorkin), [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e).

⁹⁸ V. članak 24.1.c i d i članak 25. mađarskog Zakona br. CLXII o organizaciji i upravljanju sudovima iz 2011.

cijanske komisije prepoznalo kao nasljeđe autoritarnog sustava koje može imati „obeshrabrujući učinak [*chilling effect*] na neovisnost individualnih sudaca“. Isti je učinak pripisan i obvezi predsjednika sudova i sudskih odjela da redovito izvještavaju više sudove i sam Vrhovni sud o praksi sudaca na njihovim sudovima, a posebno o presudama koje su donesene protivno općim pravnim stavovima (teoretskim osnovama) sadržanima u uniformizacijskim odlukama Vrhovnog suda. Takva je odredba, kombinirana s mogućim negativnim utjecajem ukidnih odluka na evaluaciju rada sudaca, opisana kao norma koja pretvara tijela sudske uprave u tijela nadzora nad suđenjem u individualnim slučajevima i krši ustavna pravila prema kojima se sucima ne mogu davati obvezujuće upute o tome kako će postupati i odlučivati.⁹⁹

Sjeverna Makedonija. Makedonski je primjer ponešto drugačiji. S jedne je strane on bliži hrvatskom uređenju, jer je uređenje metoda osiguranja jedinstvene primjene prava proizišlo iz iste, jugoslavenske pravne tradicije. S druge strane, aktualni je pravni okvir u Sjevernoj Makedoniji zadržao nešto manje tragova autoritarne tradicije u uspostavljanju jedinstvenih pravnih shvaćanja, jer specijalizirani sudski odjeli prema Zakonu o sudovima o različitosti u primjeni prava mogu samo raspravljati, a ne i većinski zauzimati pravna shvaćanja.¹⁰⁰ Isto vrijedi i za opće sjednice svih sudaca na svim prvostupanjskim i drugostupanjskim sudovima.¹⁰¹

Ipak, neki su tradicijski elementi preostali, tako da se opća sjednica Vrhovnog suda Makedonije ovlašćuje da utvrđuje „načelne stavove i načelna pravna mišljenja od značenja za osiguranje jedinstva u primjeni zakona“. Slično kao i u Hrvatskoj, takvi su načelni stavovi i mišljenja obvezatni za sva vijeća u sastavu Vrhovnog suda, ali nisu obvezatni za niže sudove. U nekim je detaljima uređenje takvih načelnih stavova u Sjevernoj Makedoniji i detaljnije, jer određuje inicijativu za donošenje i rokove u kojima se načelni stavovi i mišljenja trebaju donijeti, a određuje se i obvezatna objava načelnih stavova i mišljenja na internetskim stranicama suda.¹⁰² U praksi je uređeno i donošenje mišljenja (potrebna je dvotrećinska većina ukupnog broja sudaca), potpisivanje pravnog mišljenja (potpisuju

⁹⁹ Mišljenje br. 663/2012, CDL-AD(2012)001, Opinion on Act CLXII of 2011 on the Legal Status and Remuneration of Judges and Act CLXI of 2011 on the Organisation and Administration of Courts of Hungary, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2012\)001-e.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2012)001-e.aspx).

¹⁰⁰ Zanimljivo je da sudski odjeli Vrhovnog suda u Sjevernoj Makedoniji i dalje donose pravna shvaćanja pozivajući se na članak 91. stavak 3. Zakona o sudovima koji odjele ovlašćuje da „razmatraju pitanja od interesa za rad svih vijeća, odnosno sudaca unutar odjela, posebice u vezi s primjenom zakona u odgovarajućim područjima, usklađivanjem sudske prakse i poboljšanjem načina rada.“ V. i članak 41. i članak 46. stavak 3. Poslovnika Vrhovnog suda.

¹⁰¹ Usp. članke 91. – 92. Zakona o sudovima, Službeni vesnik RM 58/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 i 96/19.

¹⁰² V. članak 37. stavak 1. al. 1. i stavke 2. – 3. makedonskog Zakona o sudovima.

ga svi suci), a sudac koji se s mišljenjem ne slaže može izdvojiti svoje mišljenje i priložiti ga izvorniku pravnog mišljenja. Po nekim elementima, načelna pravna mišljenja po makedonskom pravu približavaju se uređenju oglednog postupka u Hrvatskoj, o čemu vidi više *infra* u poglavlju 9. – 10.

Iako se takvo, manje invazivno uređenje može činiti prihvatljivijim iz perspektive suvremenog pristupa ujednačavanju prava i internoj sudačkoj neovisnosti, ni ono nije lišeno problematičnih aspekata. Čak i ograničeno samo na Vrhovni sud (koji bi zbog svog specifičnog ustavnog položaja mogao imati više razloga pribjegavati takvome sredstvu), donošenje apstraktnih pravnih mišljenja narušava načelo podjele vlasti, što je – u odnosu na sličan sustav u Srbiji – također bilo primijećeno u ekspertnom mišljenju Venecijanske komisije.¹⁰³ U Makedoniji prisutni su kritički stavovi i prema tome reduciranom obliku koji ovlašćuje samo Vrhovni sud da donosi apstraktne stavove, čak i usprkos dodanim jamstvima i samo internoj obvezatnosti. Nedavno obranjena disertacija zalaže se protiv „omnibus“ nadležnosti Vrhovnog suda i za ograničavanje njegove uniformizacijske uloge na postupanje u konkretnim slučajevima nudeći različita alternativna rješenja za osiguranje jedinstvene primjene prava koja bi mogla osigurati jedinstvenost prakse bez ugrožavanja interne nezavisnosti sudaca i narušavanja načela podjele vlasti.¹⁰⁴ Što se tiče apstraktnih načelnih stavova i mišljenja Vrhovnog suda, oni su prepoznati kao dio socijalističkog nasljeđa država sljednica bivše Jugoslavije koji je odgovarao pejzažu uspostavljenom doktrinom o jedinstvu državne vlasti, u kojem su sudovi, a posebno viši i najviši sudovi, imali „nadzornu i odgojno-obrazovnu ulogu“. U promijenjenom ustavnom pejzažu, takva su mišljenja „vrlo problematična“¹⁰⁵, zbog čega se može očekivati njihova daljnja razgradnja sukladno općem trendu napuštanja takvih mehanizama u postsocijalističkim zemljama jugoistoka Europe.¹⁰⁶

Iz prethodne analize tradicionalnih sredstava osiguranja jedinstvene primjene prava proizašlih iz sustava jedinstva državne vlasti u jednopartijskim državama utemeljenih na kolektivističkoj ideologiji, može se zaključiti da su njihove

¹⁰³ V. CDL-AD(2008)007, str. 16 („Mora se razjasniti da Vrhovni kasacijski sud može pravna mišljenja donositi samo u okviru konkretnog slučaja, inače bi to bilo povreda načela podjele vlasti, jer sud ne može donositi odluke izvan svoje nadležnosti.“).

¹⁰⁴ Lokvenec, E., *Ulogata na Vrhovniot sud vo obezbeduvanjeto edinstvo vo primenata na zakonite od strana na sudovite (diss.)*, Skoplje, 2020., str. 213-218. Tema načelnih pravnih stavova Vrhovnog suda predmet je trajnijeg znanstvenog interesa iste autorice o kojem je pisala i u magistarskom radu *Načelnite stavovi i načelnite pravni mislenja na Vrhovniot sud na Republika Makedonija kako izvor na graĝanskoto pravo*, Skoplje, 2015.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 224.

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 212.

sastavnice – određene kao politički instrumentalizam, inkvizitorni paternalizam i demokratski centralizam – na razini instrumentalne provedbe okarakterizirane sljedećim elementima:

1. *Fuzija interpretativnih i pravnostvaralačkih elemenata*: sudovi u tradicionalnom pristupu osiguranju jedinstvene primjene prava mogu davati apstraktne normativne smjernice (shvaćanja, stavove, stajališta, mišljenja) koji nisu oblikovani u kontekstu rješavanja konkretnog predmeta nego kao opći naputci o tumačenju i načinu primjene prava koji imaju strukturu pravne norme. Po tom obilježju, tradicionalni mehanizmi osiguranja jedinstvene primjene prava bliži su zakonodavnoj negoli sudskoj funkciji. No, za razliku od precedent-skih sustava, gdje je pravo sudova da kroz svoje odluke u konkretnim predmetima stvaraju pravna pravila odraz organskog razvoja prava, normativne ovlasti visokih sudova u (post)socijalističkim državama pozitivističke pravne tradicije odraz su obveze da se slijede pravno-političke smjernice koje dolaze odozgo, iz sfere jedinstvene državne vlasti. Na taj način **apstraktnoj uniformnosti sudske prakse dana je prednost pred načelom podjelom vlasti, a pojedinim su sudovima dane kvazizakonodavne ovlasti.**
2. *Obvezatnost većinski prihvaćenih stajališta za sudove i suce*. Apstraktne smjernice kojima takvi mehanizmi osiguranja jedinstvene primjene prava rezultiraju obvezuju ne samo suce koji su se za njih opredijelili već i one koji imaju drugačije osobno mišljenje i tumačenje prava. Pri tome se mišljenje većine sudaca koji čine kolektiv određenoga suda nameće mišljenju manjine, bez obzira na to što po procesnim zakonima upravo manjina ima pravo i dužnost odlučivati o konkretnim predmetima. Rezultat je da se **apstraktnoj uniformnosti sudske prakse daje prednost pred slobodom savjesti individualnog suca i pravilima o sastavu i nadležnosti sudova.**
3. *Hijerarhijska disciplina u odlučivanju*. U tradicionalnom pristupu osiguranja primjene prava postoji obveza nižih sudova da slijede smjernice viših sudova u tumačenju i primjeni prava zbog svojeg podređenog odnosa, a ne zbog autoriteta i uvjerljivosti analize problema koja je sadržana u odluci hijerarhijski višega suda. Protivno ponašanje – nepoštivanje pravnog shvaćanja višega suda – čak i kada je rezultat dobro obrazloženog nastojanja da se tumačenje prava promijeni, smatra se greškom u odlučivanju te propustom u obnašanju sudačke dužnosti. Rezultat je da **apstraktna uniformnost ima prednost pred sudačkom nezavisnošću i pravilom da sudac ne može dobivati obvezatne upute od hijerarhijski nadređenih tijela.**

8. Suvremena sredstva osiguranja jedinstvene primjene prava: od autoritarnog diskursa do jedinstva u različitosti

Takav model ujednačavanja primjene prava izraz je autoritarnog sudskog diskursa. On je, osim s instrumentalizmom i hijerarhijskim ustrojem, usko povezan i s hiperpozitivizmom i tekstualizmom kao drugim sastavnim elementima (post) socijalističke pravne tradicije.¹⁰⁷ Za razliku od toga modela, suvremeni pristup osiguranju jedinstvene primjene prava trebao bi biti utemeljen na sasvim drugačijoj paradigmi, paradigmi moderno shvaćene vladavine prava kao fundamentalnog načela liberalnih demokratskih država utemeljenih na poštivanju podjele vlasti, pluralizma i ljudskih prava. U takvoj bi paradigmi model osiguranja jedinstvene primjene prava u građanskom sudskom postupku trebao polaziti od ideje da je jedinstvena primjena prava potrebna radi zaštite individualnih prava građana i pravnih osoba koji kao stranke sudjeluju u sudskim postupcima, a ne radi implementacije jedinstvene državne politike, demonstracije djelotvornosti pravila koja donose vladajuće elite ili apstraktne uniformnosti pravnog sustava.

Za razliku od poštenog suđenja, ujednačena primjena prava nije temeljno ljudsko pravo. Nejednaka primjena prava postaje relevantna iz perspektive zaštite ljudskih prava tek onda kada se pretvara u arbitrarnost, npr. tako što bez opravdanih razloga najviši sudovi u državi počnu u istim slučajevima donositi odluke utemeljene na različitom tumačenju prava. Građani moraju računati na dostatan stupanj predvidljivosti i jasne kriterije odlučivanja, a suđenje ne smije degenerirati do stupnja da postane lutrija.¹⁰⁸ Međutim, određeni stupanj različitosti u tumačenju i primjeni prava nije samo dopušten već je i poželjan, jer omogu-

¹⁰⁷ O autoritarnim elementima u tranzicijskoj pravnoj kulturi i njihovoj vezi s odlučivanjem vrhovnih sudova v. Kuhn, Z., *The Authoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Parties and the Interpretational Statements of Supreme Courts*, *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, 2/2, 2006., str. 23; Bobek, M., *The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries*, *European Public Law*, 14/1, 2008., str. 110. Za Hrvatsku, v. Rodin, S., *Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi*, *Politička misao*, 42/3, 2005., str. 46 i d.; Rodin, S., *Vjerodostojno – jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH – sedam smrtnih grijeha čl. 57. prijedloga Zakona o sudovima*, *Pravo u gospodarstvu*, 44/3, 2005., str. 84; Bratković, M., *De expensis non curat praetor supremus?*, *Zbornik radova, Aktualnosti građanskog procesnog prava*, Split, 2017., str. 441-442; Bratković, M., *Revizija po dopuštenju (diss.)*, Zagreb, 2018., str. 91.

¹⁰⁸ Usp. Sahin i Sahin protiv Turske, 13279/05, presuda Velikog vijeća od 20. listopada 2011., t. 16-17: „While domestic legal systems may comprise a variety of judicial structures, these structures should not give any appearance of arbitrariness in the public eye; when taking legal action litigants should be able to make decisions with a sufficient degree of foreseeability and based on clear, common and stable criteria. [...] If justice is not to degenerate into a lottery, the scope of litigants' rights should not depend simply on which court hears their case. The fact that litigants can receive diametrically opposite answers to the same legal question depending on which type of court examines their case can only undermine the credibility of the courts and weaken public confidence in the judicial system.“

čuje svježе poglede i razvoj prava.¹⁰⁹ Tek onda kada, bez obrazloženja i refleksije o razlozima takvih razlika, različiti (pa i isti) sudovi tijekom duljeg razdoblja donose različite odluke u sličnim slučajevima, manifestirajući tako duboke i dugotrajne razlike u primjeni prava te nedostatak načina da se one prevladaju¹¹⁰, takvo postupanje prerasta u povredu prava na pošteno suđenje.

Suvremeni pristup osiguranju jedinstvene primjene prava stoga bi trebao poživati na sljedećim elementima:

1. *Dosljednoj podjeli funkcija između sudbene i zakonodavne vlasti.* Pravo bi trebalo ujednačavati u okviru osnovne funkcije sudova, a to je suđenje u konkretnim predmetima. Osiguranje jedinstvene primjene prava treba biti nusproizvod odlučivanja u konkretnim sporovima, a ne samostalan cilj koji se ostvaruje poremećajima u funkcijama pojedinih grana vlasti i pretvaranjima sudova u „zakonodavce u sjeni“ koji metodom djelovanja političkih tijela (nadglasavanjem na sjednicama) donose apstraktna pravna pravila. U suvremenom modelu osiguranja jedinstvene primjene prava **sudovi osiguravaju jedinstvenost pravnog sustava suđenjem, a ne apstraktnom normativnom djelatnošću.**
2. *Ujednačavanje stavova kroz dijalog i pluralizam perspektiva.* Glavni način osiguranja jedinstvenog pravnog poretka jest onaj u kojem se pravo tumači i razvija kroz razmjenu argumenata i koji vodi prihvaćanju onih stavova koji su najtemeljiti i najuvjerljivije obrazloženi. Dijalog između sudova različitog ranga koji se uspostavlja posredovanjem njihova odlučivanja u konkretnim predmetima, organiziran je na način koji potiče neovisno i samostalno tumačenje prava i otvorenost za druga, inovativna mišljenja i tumačenja, uz želju da se kroz teleološku interpretaciju omogući razvoj prava i njegovo prilagođavanje.

¹⁰⁹ Usp. Atanasovski protiv Makedonije, 36815/03, odluka od 14. siječnja 2010.: „...the Court observes that the Supreme Court changed the jurisprudence in the applicant’s case by deciding it contrary to already established case-law on the matter. In this connection, the Court notes that case-law development is not, in itself, contrary to the proper administration of justice since a failure to maintain a dynamic and evolutive approach would risk rendering it a bar to reform or improvement. However, it recalls that the existence of an established judicial practice should be taken into account in assessing the extent of the reasoning to be given in a case.“

¹¹⁰ V. Lupeni Greek Catholic Parish and Others protiv Rumunjske, 76943/11, presuda Velikog vijeća od 29. studenog 2016, t. 116: „The requirements of legal certainty and the protection of the legitimate confidence of the public do not confer an acquired right to consistency of case-law. [...] The criteria which guide the Court in its assessment of the circumstances in which contradictory decisions by different domestic courts ruling at final instance entail a violation of the right to a fair hearing, enshrined in Article 6 § 1 of the Convention, consist in establishing, firstly, whether “profound and long-standing differences” exist in the case-law of the domestic courts; secondly, whether the domestic law provides for a mechanism for overcoming these inconsistencies; and, thirdly, whether that mechanism has been applied and, if appropriate, to what effect.“

vanje dinamičkim promjenama u društvu. U suvremenom modelu osiguranja jedinstvene primjene prava **pravna se shvaćanja drugih sudaca i sudova unutar sudske vlasti prihvaćaju dobrovoljno, kao rezultat pluralističkog diskursa u kojem se nakon temeljite sadržajne rasprave prihvaća najbolje argumentirano mišljenje.**

3. *Hijerarhija kao preuzimanje odgovornosti, a ne kao nametanje vlastitih stavova drugima.* Unutar suvremenog pravosudnog sustava hijerarhijski ustroj sudova uspostavljen je da bi se razgraničile funkcije, a ne zato da „viši suci“ upućuju „niže suce“ kako suditi i odlučivati. Na prvostupanjskoj razini primarno je važno osigurati pošteno suđenje; na drugostupanjskoj otkloniti eventualne greške u suđenju; na trećem stupnju valja osigurati sistemsku konzistentnost usmjeravajući praksu u sistemski važnim predmetima. Iako je idealno ujednačiti praksu kroz dijalog, ponekad pragmatički razlozi traže da se diskusija prekine radi osiguranja djelotvornosti i pravodobnosti pravne zaštite. Tada najviši sudovi trebaju intervenirati i usmjeriti odlučivanje. To usmjeravanje, međutim, redovito treba biti **rezultat vlastite meritorne odluke najviših tijela donesene u povodu pravnih lijekova, a ne odluke kojom se drugim sudovima određuje kako trebaju suditi.**

U svjetlu tih elemenata tradicionalnog i suvremenog pristupa osiguranju jedinstvene primjene prava u sljedećem ćemo poglavlju analizirati nova hrvatska sredstva za osiguranje jedinstvene primjene prava, reviziju po dopuštenju i ogledni postupak radi osiguranja jedinstvene primjene prava.

9. O potencijalima novih sredstava hrvatskog prava za osiguranje jedinstvene primjene prava – revizije po dopuštenju i oglednog postupka

Rad na većoj noveli Zakona o parničnom postupku bio je i počeo 2014. godine, tek godinu dana nakon donošenja prethodne, također razmjerno opsežne novele, s glavnim zadatkom da se riješi kriza vezana uz poteškoće Vrhovnoga suda vezane uz mehanizme osiguranja jedinstvene primjene prava. Revizija, izvanredni pravni lijek koji je trebao osigurati jedinstvenu primjenu prava, postala je u praksi izrazito nedjelotvorna, što zbog nejasnoće zakonskoga koncepta, što zbog rasta zaostataka u rješavanju predmeta Vrhovnoga suda, radi čega je trajanje revizijskog postupka postalo prekomjerno, a željeni ishod – usmjeravanje i ujednačavanje sudske prakse – gotovo je sasvim izostao.

Zbog toga je, na tragu komparativnih primjera i trendova razvoja, prihvaćen model revizije prema kojem se Vrhovni sud mora usredotočiti na sistemski važne

predmete te kroz njihovo rješavanje izvršavati u prvom redu svoju javnu funkciju – donošenje dobro promišljenih i obrazloženih odluka koje će usmjeravati sudsku praksu. Da bi se mogao na takve predmete usredotočiti, Vrhovni sud mora imati slobodu odabrati predmete koji su važni iz sistemske perspektive, a ne mehanički postupati u svakom slučaju u kojem su niži sudovi možda pogriješili u postupanju ili suđenju. Tako je Novelom iz 2019. godine trebao biti uspostavljen jedinstveni sustav revizije po dopuštenju, a to je sustav u kojem dopustivost odlučivanja o reviziji neće ovisiti o mehaničkim kriterijima – vrsti spora ili njegovoj vrijednosti – nego o važnosti slučaja za konzistentnost pravne prakse i razvoj prava, o čemu prethodno treba odlučiti sam Vrhovni sud dajući ili uskraćujući dopuštenje za reviziju.

O glavnim osobinama revizije po dopuštenju može se više čitati u jednom drugom radu u ovoj knjizi.¹¹¹ U istom radu mogu se naći i kritičke opservacije koje upućuju na nedostatke novoga zakonskog uređenja, tako da ćemo se ovdje ograničiti samo na fundamentalno pitanje: je li koncept revizije po dopuštenju napredak i odgovara li tradicionalnom ili suvremenom pristupu u osiguranju jedinstvene primjene prava?

Arhitektura ovoga pravnog sredstva bez sumnje je modernija no što li je bila prije Novele 2019. Prva novost koja se može dobro uklopiti u suvremeni pristup osiguranju jedinstvene primjene prava jest u naglašavanju razlike u funkcijama između Vrhovnog suda i nižih sudova. U sustavu revizije po dopuštenju Vrhovni sud više nije još jedan sud koji mehanički postupa u konkretnim predmetima koje uzima u rad po redu kojim su mu pristigli na obradu; on više nije sud koji ima primarno nadzornu funkciju pazeći da niži sudovi ne čine greške; on ne bi trebao više biti – što je često u praksi bila njegova funkcija – još jedna žalbena instancija kod koje se mogu reciklirati argumenti koji su bili već izneseni u postupku koji je prethodio. Naglašavanjem javne funkcije Vrhovnog suda potencira se privatna funkcija svih ostalih sudova, čime se smanjuje pritisak na to da ih se politički instrumentalizira. S druge strane, jasna obveza Vrhovnog suda da ujednačava sudsku praksu u interesu konzistentnosti pravnog sustava odvojiva je od obveze implementacije određenih državnih politika i interesa jer se jedinstvena primjena prava mora osigurati radi zaštite postupovnih stranaka od arbitrarnosti, a ne radi toga da se osigura provođenje „ispravnog“ tumačenja prava i pravnih normi. Uvođenjem fleksibilnog filtra koji ovisi u prvom redu od samog suda, jača se njegov kapacitet da ostvari postavljene ciljeve, ali i odgovornost za izbor istinski važnih predmeta, kakvoću odluka i njihova obrazloženja te djelotvornost i učinak

¹¹¹ V. *infra* rad Marka Bratkovića, *Revizija po dopuštenju: izazovi i dvojbe*.

sudske intervencije. Redukcijom broja slučajeva u kojima će se meritorno odlučivati revizija konačno i sadržajno postaje izvanredno pravno sredstvo koje će do svoje pune primjene doći u samo malom broju stvarno važnih predmeta. Oslobođanje energije i radnog vremena preko mogućnosti sumarnog obrazloženja odluka o nedopuštenosti revizije otvara priliku za sadržajnije i temeljitije raspravljanje o pravnim pitanjima u pogledu kojih je revizija dopuštena. K tomu, eksplicitna ovlast i obveza Vrhovnog suda da reviziju dopusti onda kada je to potrebno radi osiguranja razvoja prava i njegova usuglašavanja s praksom europskih sudova otvara prostor za dijalog i asimilaciju novih perspektiva. Ukratko, novi model revizije ima potencijal da postigne veću djelotvornost, veću preglednost, veću pravodobnost i veću prilagodljivost – pod pretpostavkom da ga se u praksi bude uspjelo razumjeti, prihvatiti i ostvariti.

A razumjeti novi model neće biti lagan zadatak. Poneke kompromisne formulacije, naknadno ubačeni, politički motivirani relikti redovne revizije, nepregledno pisan tekst novih odredbi kao i mogućnost da se pod naletom interesno motiviranih korporativnih kritika nastavi s otvaranjem Pandorine kutije iznimaka od „čistoga“ modela revizije po dopuštenju lako mogu potkopati uspješnost te reforme. Tomu treba dodati i druge izazove, poput nedostatne širine pripremnih radova i komentarskih djela koja bi je trebala pratiti, anticipirano nastavljanje dosadašnje kasacijske prakse revizijskoga suda, pa i moguće poteškoće Ustavnoga suda da razumije i prihvati takav model. Ako se ti izazovi i uspiju na zadovoljavajući način prevladati, preostaje i savladavanje značajnih logističkih prepreka. Djelotvornost novoga sustava revizije po dopuštenju traži značajne infrastrukturne iskorake – u prvom redu bolje, brže i preglednije objavljivanje sudske prakse, i to kako prakse Vrhovnoga suda (koja je danas najšire, ali ipak ne u cijelosti pokrivena), tako i prakse županijskih i drugih žalbenih sudova (koja se danas tek fragmentarno objavljuje), pa i prvostupanijskih sudova (čije se odluke danas u pravilu ne objavljuju).

Pred revizijom po dopuštenju još je dakle dosta posla i dosta izazova. Ipak, može se oprezno zaključiti da je revizija po Noveli iz 2019. godine ipak pretežno u duhu suvremenog pristupa osiguranju jedinstvene primjene prava. Kao instrument osiguranja jedinstvene primjene prava ona zadovoljava većinu fundamentalnih elemenata toga pristupa: jasnu povezanost s temeljnom funkcijom najvišega suda; ujednačavanje prakse preko odluka u konkretnim predmetima; otvaranje prostora za kvalitetnija obrazloženja koja mogu djelovati svojom uvjerenljivošću, a ne formalnom obvezatnošću te mogućnost da Vrhovni sud preinačujući odlukom preuzme odgovornost i dade osobni primjer smjera u kojem bi se praksa trebala kretati.

Zbog svih tih razloga treba očekivati da, ako se hrvatsko pravosuđe želi razvijati u pravcu suvremenosti, revizija po dopuštenju bude i ostane primarni instrument osiguranja jedinstvene primjene prava u parničnom postupku, uz tek rijetke pomoćne mehanizme – u prvome redu ogledni postupak o kojem ćemo više kazati u nastavku ovoga rada. Naravno, očekuje se da će se u budućnosti problematizirati i preostali autokratski elementi tradicionalističkog pristupa koji su preživjeli i u posljednjoj reinkarnaciji revizije, a tu na prvome mjestu treba spomenuti članak 394.a i formalnu obvezatnost pravnih shvaćanja revizijskoga suda. Ta problematična odredba (v. više *supra*) preživjela je reformu revizije, iako se u novome modelu revizije još više doima poput nedobrodošla uljeza, aveti koja pripada starom autokratskom pristupu osiguranju jedinstvene primjene prava. Na sličan način trebat će problematizirati i relikte redovne revizije te smanjiti mogućnost da revizija završi kasatorno, ukidanjem presuda nižih sudova i vraćanjem predmeta na ponovno odlučivanje. Naposljetku, predstoji i konačan izazov – otvaranje mogućnosti za kontradiktorno raspravljanje i živu razmjenu argumenata pred Vrhovnim sudom. Takva mogućnost, koja se do sada otklanjala zbog preopterećenosti, u budućnosti bi trebala logistički postati moguća, a spremnost najvišega suda da je prihvati bit će posljednji, odlučan ispit spremnosti da raskrsti s tradicionalnim pristupom osiguranju jedinstvene primjene prava.

Ocjenujući drugu bitnu inovaciju Novele 2019. na planu osiguranja jedinstvene primjene prava – uvođenje oglednog postupka (članci 502.i – 502.n ZPP-a), istom ćemo metodom ispitati kako se ona uklapa u tradicijske, a kako u suvremene trendove. Ocjena oglednog postupka radi rješavanja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava pritom će biti nešto iscrpnija i diferenciranija od ocjene revizije po dopuštenju, posebno utoliko što taj novi instrument ima nešto ambivalentniji karakter te ga, usprkos određenim potencijalima, obilježavaju dublji ožiljci autoritarnog, tradicionalističkog modela. Zato ćemo se u ovome poglavlju ograničiti na opis njegovih potencijala, a sljedeće ćemo poglavlje posvetiti njegovim problematičnim elementima.

Ogledni postupak spontano je nastao u Noveli iz 2019. godine. U inicijalnim skicama s početka reformskog procesa nije se predlagao ogledni postupak već ogledna parnica kao postupak rješavanja tzv. masovnih sporova.¹¹² Međutim, od početka su postojale dvojbe o tome je li intencija tog prijedloga u uspostavljanju

¹¹² Prvi je nacrt ZID ZPP-a sadržavao glavu o „Oglednoj parnici“ koja je nosila podnaslov „Postupak u istovrsnim sporovima većeg broja (masovnim sporovima)“. Od petog nacrta naziv je promijenjen u „Postupak u istovrsnim sporovima većeg broja (ogledni spor)“. Od desetog nacrta naziv je bio „Ogledni spor radi rješavanja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava (postupak u istovrsnim sporovima većeg broja)“.

još jednog oblika kolektivne pravne zaštite uz udružne tužbe iz glave 32.a (Tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava), ili je svrha rješavanje pravnih pitanja koja se pojavljuju u više sličnih predmeta. Razvoj koncepta oglednog postupka i njegova odnosa s kolektivnom pravnom zaštitom pratio se kroz znanstvene i stručne rasprave koje, međutim, nisu imale odlučnijeg utjecaja na konačno prihvaćene prijedloge.¹¹³

Postupno se ipak koncept novog postupka radi osiguranja jedinstvene primjene prava udaljio od mehanizama kolektivne pravne zaštite, a približio koordinaciji sredstava koja služe ujednačavanju sudske prakse, revizije i novog postupka, koji je od travnja 2016. u 12. nacrtu ZID ZPP-a nazvan „ogledni postupak radi rješavanja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava“.

Ogledni postupak tako je postao supsidijarni instrument za osiguranje jedinstvene primjene prava koji je komplementaran reviziji. Revizija jest, naime, redovan i standardan put ujednačavanja pravne prakse, no kako hrvatsko procesno pravo ne poznaje preskakanje pravnih lijekova, pa ni tzv. skokovitu ili preskaćuću reviziju (*Sprungrevision*)¹¹⁴, da bi predmet dospio do Vrhovnog suda redovitim putem, potrebno je proći i prvostupanjski i drugostupanjski postupak, za što redovito treba čekati najmanje nekoliko godina. Zato je ogledni postupak koncipiran kao poseban i izvanredan, akcelerirani put rješavanja novih pravnih pitanja u slučajevima u kojima se ocijeni da bi, zbog moguće lavine predmeta u kojima bi se postavljalo isto pravno pitanje, takvo pravno pitanje radi izbjegavanja pravne nesigurnosti većih razmjera bilo potrebno ubrzano riješiti kako bi se prevenirale proturječne odluke i usmjerila sudska praksa.

¹¹³ O raznim pristupima oglednom postupku u kontekstu kolektivne pravne zaštite raspravljalo se više-kratno na interkatedarskim sastancima nastavnika građanskog procesnog prava (listopad 2015. u Rijeci; rujana 2016. u Osijeku; rujana 2017. u Sv. Martinu na Muri). Ista se tema obrađivala i na znanstvenim i stručnim seminarima organiziranim u sklopu projekta 6988 HRZZ-a „Preobrazba građanskog pravosuđa“, npr. u Gračšću u travnju 2017. godine, a bila je i raspravljana na konferencijama održanim na Pravnom fakultetu u Splitu 2016. i 2019. godine. V. prezentacije Paole Poretti, Kolektivna pravna zaštita i ogledna parnica i Aleksandre Maganić, Može li kolektivna pravna zaštita potrošača biti djelotvornija (Rijeka, 2015.); A. Maganić, Ogledni postupak prema Nacrtu prijedloga ZID ZPP 2016 (Split, 2016.); A. Maganić, Ogledni postupak između jedinstvene primjene prava i kolektivne pravne zaštite (Gračšće, 2017.); A. Uzelac (Ogledni postupak. Novi institut za akcelerirano rješavanje važnih pravnih pitanja i ujednačavanje primjene prava (Pazin, 2019.); A. Uzelac, Ogledni postupak. Koncept, potencijal i ograničenja (Split, 2019.).

¹¹⁴ Objavljujući rješenje o dopuštenosti prvog oglednog postupka, glasnogovornik Vrhovnog suda funkcionalni povod za ogledni postupak izjednačio je s posljedicom, pa je ogledni postupak nazvao „tzv. preskakajućom revizijom, koja postoji i u drugim državama Europe“ propuštajući uvidjeti bitne razlike između skokovite revizije (koja u Hrvatskoj i dalje nije dopuštena) i ovog instrumenta. V. <http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=560>.

Ogledni postupak mogli bismo definirati kao izvanredno sredstvo za osiguranje jedinstvene primjene prava koje se koristi u slučaju pojave većeg broja parničnih predmeta u kojima se pojavljuje istovjetno novo pravno pitanje koje još nije riješeno, a koje bi moglo dovesti do različite pravne prakse i narušavanja pravne sigurnosti. U oglednom postupku u povodu inicijative prvostupanjskog suda Vrhovni sud rješenjem donosi obvezujuće pravno shvaćanje ako ocijeni da je to potrebno radi prevencije narušavanja jedinstvene primjene prava.

Ogledni postupak ima više prednosti i moderniju strukturu u odnosu na pravna shvaćanja sudskih odjela.

Prva, simbolički i sadržajno vrlo važna prednost oglednog postupka jest u tome što je uređen ZPP-om, a ne ZS-om, tako da se ujednačavanje pravnih stavova ne povezuje uz materiju sudske i pravosudne uprave, tj. organizacijske procesne propise, nego se nalazi tamo gdje mu je i mjesto – u temeljnom propisu funkcionalnog procesnog prava.

Druga je kvaliteta oglednog postupka u odnosu na pravna shvaćanja u razrađenijem zakonskom uređenju. Dok kod pravnih shvaćanja postoji mnogo otvorenih pitanja (v. *supra*), inicijativa za pokretanje, tijekom postupka, odlučivanje o dopuštenosti te pravila o meritornom odlučivanju u oglednom su postupku donekle temeljito normirana, a u nekim elementima možda čak i prenormirana.¹¹⁵

Treća kvaliteta oglednog postupka jest u tome što, za razliku od pravnih shvaćanja koja traže već pokrenuti postupak kod suda određenog stupnja, omogućuju preventivno suzbijanje anticipirane pravne nesigurnosti čak i za predmete koji se tek pokreću – ili se još uvijek nisu pokrenuli. Time se u većoj mjeri omogućuje ostvarenje prava na pravodobnu pravnu zaštitu, jer se omogućuje prevladavanje interpretativnih kriza koje bi u mnogim predmetima mogle dovoditi do višestrukih ukidanja i preinačavanja donesenih odluka. U optimalnom slučaju ogledni bi spor mogao skratiti vrijeme potrebno za ustaljivanje sudske prakse i za više godina. Kako bi kod dugotrajnog ustaljivanja prakse bilo vjerojatno da će više odluka utemeljenih na proturječnim pravnim interpretacijama u međuvremenu postati nepobojno, ogledni postupak može pomoći da se izbjegnu negativne posljedice pravomoćnosti u odnosu na stranke kojima se sudilo prema shvaćanjima protivnima shvaćanju koje je konačno prihvaćeno.

¹¹⁵ Kvantiteta ipak nije jamstvo kvalitete, pa usprkos napretku i kod oglednog postupka postoje neriješeni problemi. Dok su neka pitanja pretjerano detaljno riješena, druga su kod oglednog postupka zanemarena, o čemu više *infra* u sljedećem poglavlju. Ipak, u usporedbi s uređenjem pravnih shvaćanja odjelskih sjednica, ogledni je postupak korak naprijed.

Četvrta moderna komponenta oglednog postupka jest u tome što rješenje spornog pravnog pitanja nije stavljeno u nadležnost difuznog „plenuma“ suda ili sastanaka sudskih odjela nego u oglednom postupku sudi 'pravo' sudsko vijeće, sastavljeno od pet sudaca Vrhovnog suda. Takvo vijeće nadležno je i riješiti o dopuštenju vođenja oglednog postupka i odlučiti o meritumu, tj. riješiti pitanje važno za jedinstvenu primjenu prava.

Peto, ogledni postupak jest postupak koji se vodi u povodu konkretnih predmeta, od kojih je jedan izdvojen kao povod za provođenje postupka, dok su drugi predmeti u kojima se pojavljuje isto pravno pitanje obuhvaćeni izvješćima prvostupanijskih sudova. Na taj način rješavanje važnih pravnih pitanja u oglednom postupku ne događa se u vakuumu apstraktne analize već je kontekstualizirano u konkretne okolnosti spora uzimajući u obzir i slična pitanja koja se postavljaju u drugim predmetima.¹¹⁶ Time se, barem do određene mjere, izbjegava zadiranje u zakonodavnu sferu, jer su rješenja važnih pravnih pitanja vezana uz rješavanje konkretnih sporova.¹¹⁷

Šesto, u nekim elementima uređenja oglednog postupka očuvana je sloboda individualnih sudaca da neovisno odlučuju prilagođavajući svoju odluku okolnostima konkretnog slučaja. Tako je, za razliku od inicijalnih prijedloga, sačuvana diskrecija sudaca da prekinu ili ne prekinu postupak u parničnim predmetima u kojima se pojavljuju ista pravna pitanja kao i ono zbog kojeg je dopušten prijedlog za zauzimanje pravnog shvaćanja Vrhovnog suda.¹¹⁸

Sedmo, široka diskrecijska ocjena ostavljena je Vrhovnom sudu i prilikom odlučivanja hoće li ili neće dati dopuštenje za pokretanje oglednog postupka. Za svoju odluku kojom ne daje dopuštenje Vrhovni sud ne treba dati posebno obrazloženje – dovoljno je da se „pozove na nedostatak pretpostavki za podnošenje prijedloga“ (članak 502.lj. stavak 3.). Takva široka diskrecijska ocjena u takvom je postupku nužna, jer omogućuje da se uzmu u obzir svi elementi kako bi se odlučilo je li oportunistički ujednačavanje pravnih shvaćanja provesti preko redovitog zakonskog mehanizma – reviziju po dopuštenju ili postoje važni razlozi zbog kojih treba ubrzati formiranje jedinstvenog stava i praksu usmjeriti preko izvanred-

¹¹⁶ Iako se i odjelska sjednica zakazuje kad se u konkretnim predmetima utvrdi razmimoilaženje u pravnim shvaćanjima između više sudskih vijeća, odlučivanje o pravnom shvaćanju kod odjelskih je sjednica ponajčešće sasvim apstraktno, odvojeno od analize konkretnih okolnosti u predmetima u kojima su zauzeta različita pravna shvaćanja.

¹¹⁷ Međutim, obvezatni karakter rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava ipak može dovesti u pitanje takvu ocjenu, o čemu više *infra*. Optimalno, odluka u oglednom postupku trebala bi usmjerivati pravnu praksu, a da joj ne nameće kruta pravila – i tek u tom slučaju može se izbjeći svaka kritika utemeljena na poremećaju konstitucionalne podjele funkcija unutar sustava podjele vlasti.

¹¹⁸ Članak 213. stavak 2. točka 3. ZPP-a.

nog zakonskog mehanizma – preko oglednog postupka. Osloбаđajući Vrhovni sud dužnosti obrazlaganja negativnih odluka o dopuštenosti (kojih bi, може se pretpostaviti, trebalo biti znatno više), pruža se Vrhovnom sudu prilika da svoje motive i razumijevanje naravi instituta oglednog postupka i konkretnih potreba akceleracije procesa ujednačavanja sudske prakse bolje obrazloži u slučajevima u kojima je дано dopuštenje za meritorno razmatranje pravnog pitanja i njegovo rješavanje donošenjem pravnog shvaćanja u oglednom postupku.¹¹⁹

Međutim, uz navedene progresivne elemente, uređenje oglednog postupka носи i više problematičnih elemenata naslijeđenih iz tradicionalnog pristupa osiguranju јединствене примјене права.

10. Tradicija pod krinkom suvremenosti: problematični normativni i praktični aspekti aktualnog uređenja oglednog postupka

Prikaz problematičnih aspekata uređenja oglednog postupka možemo započeti opservacijama koje nisu nužno vezane uz tradicionalnu koncepciju osiguranja јединствене примјене права nego čine dio tradicionalnih nedostataka nomotehničke procedure i pripreme prijedloga zakonskih tekstova. Uređenje oglednog postupka tako pokazuje crte hiperreguliranosti unoseći u ionako voluminozan tekst ZPP-a osam novih članaka, sveukupno s dvadesetak novih stavaka u kojima se nalazi preko 700 riječi, odnosno oko 5.000 novih znakova. Usporedbe radi, slični interpretativni mehanizmi osiguranja јединствене примјене права tipično su uređeni mnogo kraćim normama; npr. savjetodavna mišljenja francuskog Kasacijskog suda u građanskim stvarima sadržana su u jednom članku zakona koji ima sedam stavaka i više nego dvostruko manje riječi.¹²⁰ I njemačko uređenje skovite revizije (*Sprungrevision*) bitno je kraće u izričaju.¹²¹

Jedan od razloga za pretjeranu opširnost jest, uz redakcijske propuste, u nepotrebnom ubacivanju u ZPP tema i pitanja kojima *situs materiae nije* u temeljnom građanskom procesnom zakonu. Među takvim su temama i pitanjima tehnički modaliteti objave (e-oglasna ploča, v. 502.k st. 1., 502.lj. st. 3. i 4., 502.m) kao i postupanje sudske uprave (predsjednika VSRH) u povodu primitka prijedloga, kada treba „bez одгоде zatražiti od predsjednika svih prvostupanjskih sudova da ga obavijeste o tome jesu li i u kojem broju pred njihovim sudovima pokrenuti takvi sporovi“ (članak 502.1). Iako takve tehničke radnje mogu biti korisne, one bi se – ako uopće – trebale uređivati poslovnički ili prepustiti razboritoj diskreciji

¹¹⁹ O tome kako je Vrhovni sud shvatio svoju ulogu u prvom oglednom postupku v. međutim *infra* u sljedećem poglavlju.

¹²⁰ V. Art. 1031-1 do 1031-7 *Code de procédure civile*.

¹²¹ V. § 566. ZPO-a (osam stavaka i oko 350 riječi).

Vrhovnog suda. No takav redakcijski izbor samo je uvod u dublje strukturalne probleme koji se mogu povezati s tradicionalnim pristupom u kojem je sudbena aktivnost (odlučivanje o primjeni prava) prožeta intervencijom tijela sudske uprave – sudskih odjela, predsjednika sudova te predsjednika Vrhovnog suda.

Prije no što prijeđemo na te dublje strukturalne probleme, valja primijetiti i neke sasvim prozaične, no za primjenu bitne redakcijske propuste. Tako je u odredbi koja definira način na koji prvostupanjski sud treba formulirati pitanje važno za jedinstvenu primjenu prava naznačeno da se razlozi važnosti trebaju „određeno izložiti (...) u smislu odredbe čl. 385.a st. 1.“. Upućivanje na članak 385.a. stavak 1. ZPP-a očito je bio izraz želje da se ogledni postupak koordinira s novim konceptom revizije po dopuštenju. No, pritom se zaboravilo da većina primjerice navedenih uvjeta iz toga stavka ne odgovara prirodi oglednog postupka.

Naime, kako obrazložiti važnost pravnog pitanja time što „odluka suda drugog stupnja odstupa od prakse revizijskog suda“ (članak 385.a. stavak 1. al. 1), ako se oglednim postupkom preskače drugostupanjska instancija? K tome, pitanje iz oglednog postupka treba biti novo pravno pitanje, što po sebi isključuje mogućnost formirane prakse revizijskog suda.

I kod druge alineje članka 385.a. stavka 1., prema kojoj je „riječ o pravnom pitanju o kojem nema prakse revizijskog suda, pogotovo ako sudska praksa viših sudova nije jedinstvena“, teško je zamislivo da se već formirala nejedinstvena praksa, a ako bi to bio slučaj, tada bi prednost među mehanizmima ujednačavanja primjene prava trebalo dati reviziji po dopuštenju kao redovnom sredstvu osiguranja jedinstvene primjene prava, a ne oglednom postupku. Isto vrijedi i za treću alineju, koja spominje „nejedinstvenu sudsku praksu revizijskog suda“.

Što se pak tiče kriterija važnosti pravnog pitanja uvjetovane potrebom preispitivanja postojeće pravne prakse u interesu razvoja prava, ona bi načelno – što se razvoja prava tiče – mogla biti primjenjiva, no ne i na način na koji je u tekstu četvrte alineje obrazložena. Npr. kod oglednog postupka, ako se predmeti na prvom stupnju tek pokreću, ili se očekuje njihovo pokretanje, teško je „uvažiti razloge iznesene tijekom prethodnoga prvostupanjskoga i žalbenog postupka“. Samo po sebi teško je „preispitati sudsku praksu“ ako je došlo do „promjena u pravnom sustavu uvjetovanih novim zakonodavstvom“ – u takvom slučaju postojeće sudske prakse i nema nego je tek treba uspostaviti. Također, ideja promjene sudske prakse preko oglednog postupka nije sasvim u duhu „interventne“ naravi oglednog postupka kao akceleriranog ujednačavanja sudske prakse kod pojave novih pravnih pitanja radi izbjegavanja prolongiranog razdoblja krize dok predmet redovitim putem ne stigne do Vrhovnog suda. Naime, kada je riječ o

nekim primjerima povoda za potrebu preispitivanja sudske prakse, kao što su nove odluke Ustavnog suda, Europskog suda za ljudska prava ili Suda EU, valja primijetiti da odluke tih sudova same po sebi jesu neposredno obvezujuće za sve hrvatske sudove, što znači da bi intervencija Vrhovnog suda koja bi usmjerila sudsku praksu ovdje redovito bila nepotrebna. Naposljetku, kod potrebe da se domaća sudska praksa uskladi s razvojem prava EU, svim sudovima, pa tako i prvostupanjskim sudovima, stoji na raspolaganju mogućnost da neposredno zatraže prethodnu odluku Suda EU (i to bez potrebe da se ukazuje na različitu praksu domaćih sudova), čime u većoj mjeri otpada argument da je nužno pribjeći oglednom postupku jer bi za uspostavljanje nove sudske prakse trebalo najprije dočekati uzajamno proturječne odluke hrvatskih žalbenih sudova, a tek onda podnijeti prijedlog za dopuštenje revizije.

Sveukupno, takvo *per analogiam*¹²² upućivanje na određenje važnog pravnog pitanja iz revizijskog postupka otvara niz problema za niže sudove koji bi željeli pokrenuti ogledni postupak, tako da se čini da bi bilo bolje da je ogledni postupak uspostavio svoje autonomne kriterije važnosti pravnog pitanja o kojem se tumačenje može zatražiti.¹²³ Umjesto upućivanja na neprimjenjive ili teško primjenjive odredbe, zakon se mogao pozabaviti fundamentalnijim temama odnosa između oglednog postupka i drugih postupaka ujednačavanja primjene prava, pa npr. izričito odrediti da nisu dopušteni prijedlozi kojima bi se neko pravno pitanje riješilo u oglednom postupku ako je o istom tom pitanju već podnesena revizija ili zahtjev za prethodno tumačenje kod Suda EU.

Pravi neprevladani ostaci tradicionalnog pristupa osiguranju jedinstvene primjene prava nalaze se u aktualnom uređenju oglednog postupka u dvije domene: u uređenju postupka u povodu prijedloga prvostupanjskog suda i u uređenju učinaka rješenja postavljenog pitanja.

Što se uređenja postupka tiče, odmah u oči upada da su autori izvornog nacrtka kao uzor manje koristili zakonske modele francuskog ili njemačkog prava, a više su se nadovezali na slične pokušaje u zemljama jugoistočne Europe koje su dijelile istu tranzicijsku sudbinu. O sličnosti hrvatskog modela oglednog postupka sa sličnim postupcima u Srbiji i Bosni i Hercegovini (*postupak za rješavanje*

¹²² Doslovno, ZPP čak ni ne govori o tome da se odredbe članka 385.a stavka 1. trebaju primijeniti „na odgovarajući način“ nego govori o važnosti „u smislu odredbe čl. 385.a st. 1.“ – no smisljena primjena te odredbe očito traži bitnija prilagođavanja.

¹²³ U francuskom se pravu npr. kod zahtjeva za savjetodavna mišljenja Kasacijskoga suda traži da pitanje 1. bude novo; 2. bude jasne pravne prirode; 3. izaziva ozbiljne poteškoće u primjeni te 4. pojavljuje se u mnogim sporovima. Usp. https://www.courdecassation.fr/institution_1/presentation_2845/avis_cour_cassation_33784.html#_edn3.

spornog pravnog pitanja) pisalo se i prije no što je konačni tekst hrvatskog zakona bio prihvaćen.¹²⁴ U Srbiji takav postupak ima već petnaestogodišnju povijest¹²⁵, a o njemu je objavljeno više radova, uključujući i kritička razmišljanja o tome koliko je on u skladu s načelima podjele vlasti i sudske neovisnosti.¹²⁶

Zajednički element hrvatskog, srpskog i bosansko-hercegovačkog zakona jest nadovezivanje na neke elemente tradicionalističke metode ujednačavanja sudske prakse preko pravnih shvaćanja odjelskih sjednica, u prvome redu uključivanjem sudske administracije u postupak te oslanjanjem na demokratski centralizam i administrativnu subordinaciju kao glavne metode osiguranja jedinstvenosti u tumačenju prava.

Hrvatski je ogledni postupak u tome smislu učinio i svojevrсни presedan. Naime, novim odredbama prvi je put Zakon o parničnom postupku dao procesni legitimitet kategorijama sudske uprave kao što su sudski odjeli i predsjednici sudova, uključujući ih u jedan poseban postupak reguliran parničnim zakonodavstvom.

Takav potez možda bi se jednim dijelom mogao i pozdraviti – barem utoliko što se, za razliku od pravnih shvaćanja odjelskih sjednica, ta tijela sada izvlače iz organizacijskog zakona i „procesualiziraju“ u užem smislu, čime se otvara prostor da u budućnosti budu pretvorena u prave sudske formacije – sudska tijela ovlaštena da u zakonom propisanom sastavu odlučuju o stvarima stavljenima u njihovu nadležnost. No polovično reguliranje uloge tih tijela u sadašnjem tekstu ZPP-a imalo je svoju cijenu. Administrativne kategorije „odjela“, „predsjednika“ i „suda“ kontaminirale su procesna pravila i izazvale konfuziju.

Uređujući način pokretanja postupka, u članku 502.k stavku 1. ZPP-a određuje se da „ako je na sudu podnesen veći broj tužbi u sličnim sporovima (...) sud će, nakon održavanja pripremnog ročišta i sjednice sudskog odjela, dostaviti prijedlog za rješenje [važnog pitanja] Vrhovnom sudu.“ Tko je ili što je „sud“ u ovoj odredbi? U smislu funkcionalnog procesnog prava, određenje izraza „sud“ sadržano je u odredbi članka 41. ZPP-a koja propisuje da u parničnom postupku sud odlučuje kao sudac pojedinac ili sudsko vijeće. Kada zakon ovdje spominje da je „na sudu“ pokrenut veći broj postupaka, jasno je da se radi o drugom, administrativnom određenju suda, tako da se postavlja pitanje kako razumjeti određenje da će „sud dostaviti prijedlog“? Je li riječ o sucu pojedincu ili vijeću koje odlučuje

¹²⁴ Usp. A. Maganić, Ogledni postupak ili postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, 1/2019, str. 219-236.

¹²⁵ V. članke 176. – 180. ZPP-a Srbije (*Službeni glasnik*, br. 125/04).

¹²⁶ O potonjem v. Salma, Postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja; *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1, 2012., str. 290-292.

u predmetu koji je dao povod za pribjegavanje ovom novom instrumentu (dakle, sucu čiji je postupak „ogledni“, pokusni postupak)? Na to bi, između ostaloga, upućivalo korištenje singulara u članku 502.k stavku 2. i tamo sadržana zabrana „strankama iz oglednog postupka“ da raspolažu zahtjevom (a što se gramatički i logički ne može odnositi na sve sporove u kojima se pojavilo isto pitanje). Takvo tumačenje bilo bi u skladu i s naznakom iz stavka 1. istoga članka u kojem se govori o tome da „sud“ prijedlog dostavlja „sa spisom predmeta“, kao i vremensko određenje („nakon pripremnog ročišta“), što evidentno upućuje na jedan konkretni predmet, jedan konkretni spis i – zacijelo – jednog konkretnog suca.

No, s druge se strane postavlja pitanja koja je uloga sjednice sudskog odjela koja se tim povodom treba održati, kao i pitanje je li isti individualni sudac taj koji će preliminarno trebati ocijeniti da njegov predmet postavlja isto pravno pitanje kao i „veći broj već pokrenutih predmeta“ ili „predmeta čije se pokretanje očekuje u kraćem razdoblju“. Zakonski tekst tako ambivalentno rješava bitno pitanje – tko i kako odlučuje o tome hoće li se ili ne dati inicijativa za pokretanje tog postupka. Ako je inicijativa na „sudu“ u smislu ZPP-a, je li sudac pojedinac koji podnosi prijedlog Vrhovnom sudu slobodan u odlučivanju o tome, odnosno obvezuje li ga, i kako, „demokratski“ zauzet stav sudskog odjela koji tu temu treba raspraviti prije dostave prijedloga Vrhovnom sudu? Ako je inicijativa na „sudu“ u smislu Zakona o sudovima, je li predsjednik suda taj koji prijedlog podnosi autonomno u ime suda, ili je samo provoditelj odluke koju je većinom glasova donio sudski odjel? Može li se odluka o dostavljanju prijedloga donijeti i protiv volje suca koji ima pravo i dužnost riješiti „ogledni“ predmet? Je li tada sudac pojedinac i dalje samo ovlašten, ali ne i dužan prekinuti postupak? Može li nastaviti postupati i donijeti meritornu odluku ili se i na njega odnosi zabrana „raspolaganja zahtjevom“ koja je izričito upućena strankama iz oglednog postupka?

Tumačeci ogledni postupak u duhu suvremenih sredstava za razvoj i osiguranje jedinstvenosti prava, bez svake bismo dvojbe mogli kazati da bi bilo primjereno da individualni sudac („sud“ u smislu Zakona o parničnom postupku) upućuje Vrhovnom sudu prijedlog za rješenje oglednog postupka. U prilog tome ne govori samo načelo podjele vlasti i individualna (interna) sudska nezavisnost, kao ni ustavno pravilo da je nadležnost za suđenje dana individualnim sucima – dakle ne apstraktnim institucijama, „sudu“ kao organizaciji, već sudskim formacijama – sucu pojedincu ili sudskom vijeću. I komparativni primjeri, od kojih je najprominentniji prethodni postupak kod Suda EU, upućuju na to da bi inicijativa trebala dolaziti od konkretnog suca ili sudskog vijeća.

Hrvatska praksa u prvom oglednom postupku pokazuje međutim da je u ambivalentnosti zakonskog određenja ipak većinom prevladalo tradicionalističko

gledište. Istina, takav zaključak može biti samo tentativan, jer su i sudovi – vjerojatno pod utjecajem te ambivalentnosti – i sami zadržali dvojan stav. Naime, prvi zahtjev za pokretanje oglednog postupka podnio je Općinski sud u Pazinu na memorandumu Ureda predsjednika toga suda. Zahtjev se odnosio na parnični predmet P-1413/2019¹²⁷, a potpisao ga je predsjednik toga suda, Emanuel Radolović, naznačujući međutim svoje svojstvo kao „sudac“, a ne „predsjednik suda“. U meritumu, radilo se o predmetu na kojem je radio sudski savjetnik, čiji je mentor kao sudac bio upravo predsjednik suda – tako da bi se moglo tumačiti i da je prijedlog Vrhovnom sudu upućen kao prijedlog nadležnog suca (premda se u konkretnom slučaju otvaraju i pitanja je li sudski savjetnik neovisan i ovlašten sam podnositi prijedloge ili je kod predmeta na kojima rade sudski savjetnici odluka o tome da se uputi prijedlog Vrhovnom sudu u rukama mentora istih savjetnika). Ambivalentnost se nastavlja i kod Vrhovnog suda, koji je predmetu najprije dodijelio oznaku „SU IV-363/2019“, tj. oznaku predmeta sudske uprave.¹²⁸ Kada je VSRH objavio svoje rješenje pitanja u oglednom postupku, upotrijebljena je nova oznaka „GoS 1/2019“ kao specifična signatura za ogledni postupak u građanskim stvarima.¹²⁹

Objava rješenja oglednog pitanja također ukazuje na hibridni karakter tog postupka. Naime, rješenje oglednog postupka nije objavljeno na portalu sudske prakse Vrhovnog suda (<https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>) već na stranici e-oglasne ploče sudova posvećenoj prolaznim objavama uglavnom sudsko-upravnog karaktera (<https://e-oglasna.pravosudje.hr>). Bez obzira na veliku važnost i značenje prve odluke u oglednom postupku (što se po definiciji može očekivati i u sljedećim oglednim postupcima), ona nije objavljena u službenom glasilu premda uspostavlja novo pravno pravilo koje po svome značenju daleko nadilazi većinu standardnih publikacija u Narodnim novinama.

Dvojbe se nastavljaju i kod drugih postupovnih odredbi, naprimjer u odnosu na prvi stadij postupka kod Vrhovnog suda u kojem se odlučuje o dopuštenosti

¹²⁷ U navedenom predmetu tužitelj je bio K. Erman, a tuženik OTP Banka Hrvatska. Predmet spora bio je povrat novčanih sredstava plaćenih prema odredbama kredita denominiranog u švicarskim francima koji je naknadno bio konvertiran po zakonskim odredbama o konverziji. Vrijednost predmeta spora bila je naznačena kao 89.216,68 kn. Tužitelj je tvrdio da je ugovor o kreditu ništetan bez obzira na naknadnu konverziju, jer ništetni ugovori ne mogu biti konvalidirani obnovom; tuženik je takvu tvrdnju osporavao. Pitanje učinaka konvertiranih ugovora bilo je glavno pitanje u prvom oglednom postupku.

¹²⁸ Pod tom je oznakom predmeta objavljen prijedlog za rješenje pitanja, v. <http://e-oglasna.pravosudje.hr>. Odluka o dopuštenosti objavljena je pak samo na općim stranicama Vrhovnog suda, pod obavijestima, potpisana od strane glasnogovornika suda, v. <http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=560> i http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/2019dok/Priopcenja/VSRH_Gos-1-19-5.pdf.

¹²⁹ I sama kratica „GoS“ nije prikladna, jer doslovno označava „ogledni spor“, dakle termin koji je tijekom rada radne skupine bio napušten u koristi „oglednog postupka“.

prijedloga. Kao što sam već kazao, samo pitanje diskrecijskog prava peteročlanog vijeća Vrhovnog suda da prijedlog dopusti ili ne dopusti nije po sebi problematično. No, bilo bi poželjno da se pojasni, makar i samo u sudskoj praksi, ima li Vrhovni sud pravo postavljeno pitanje prvostupanjskog suda preoblikovati, reformulirati ili parafrazirati (u praksi Suda EU taj je sud zaključio da može, ne zadirući u bit pitanja, to pitanje preoblikovati da bi se mogao dati koristan odgovor sudu koji se obratio sa zahtjevom za prethodnu odluku). U prvom oglednom postupku Vrhovni sud nije o tome kazao ništa jer je u odluci o dopuštenosti samo ponovljeno pitanje prvostupanjskog suda bez ikakvih supstancijalnih promjena.¹³⁰

Procesna pravila o ispitivanju prijedloga za rješavanje važnog pravnog pitanja u oglednom postupku, kako prije, tako i nakon odluke o dopuštenosti, također su nedorečena. Zakon se, čini se, najviše bavio osiguranjem efikasnosti postupanja, što je želio osigurati propisivanjem čitave serije rokova unutar kojih se pojedine procesne radnje trebaju poduzeti (15 dana za dostavu informacija o istovjetnim predmetima, 30 dana za donošenje odluke o dopuštenosti, 90 dana za odluku o meritumu). Mnogo manje pozornosti posvećeno je osiguranju svestranog raspravljanja o svim relevantnim aspektima oglednog predmeta.

Jedina odredba koja eksplicite sadrži pravo da se u ogledni postupak kod Vrhovnog suda intervenira razmjerno je skrivena. Sadržana je u članku 213.a ZPP-a u kojem se inače obrađuje sasvim druga tema – prekid parničnih postupaka zbog pokretanja oglednog spora. U st. 2. navedeno je da „stranke i umješaci u postupku u kojemu odluka ovisi o rješavanju istog pravnog pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava mogu podnijeti očitovanje VSRH u roku od 45 dana“ od dopuštenosti prijedloga; prema st. 3., i kasnije podnesena očitovanja „VSRH će uzeti u obzir, ako je to još moguće“¹³¹.

Ta je odredba otvorila razna pitanja. Naprimjer, kako je to jedina odredba kojom se omogućuje da se u dijalog između prvostupanjskog i Vrhovnog suda uključe druge osobe, a pravo na očitovanje predviđeno je u stadiju nakon dopuštenja prijedloga, postavlja se pitanje ima li itko ikakvo pravo očitovati se o dopuštenosti upućujući na razloge zbog kojih bi se prijedlog da se određeno pitanje (obvezatno publicirano na elektroničkoj oglasnoj ploči) riješi u oglednom

¹³⁰ Sam odgovor Vrhovnog suda jest, međutim, zaobišao granice tako postavljenog pitanja: na pitanje jesu li ugovori o konverziji kredita denominiranih u švicarskim francima ništetni ili nepostojeći, Vrhovni je sud odgovorio da su postojeći i važeći. Ponovno, sama strategija Vrhovnog suda ovdje nije po sebi dvojbena – dvojbena je okolnost da o tome kako razumijeva svoju ulogu i funkciju te granice u formuliranju pitanja i odgovora Vrhovni sud nije kazao ni riječi.

¹³¹ Kako se pokazalo u prvom oglednom postupku, Vrhovni sud nakraju nije pokazao da je „uzeo u obzir“ ikakva očitovanja (v. *infra*).

postupku mogao ili trebao dopustiti ili ne dopustiti. Doslovnom interpretacijom činilo bi se da je tako nešto isključeno te da bi se više Vrhovnog suda pri odlučivanju trebalo isključivo osloniti na tekst prijedloga koji je sastavio prvostupanjski sud te na informacije o broju i naravi sličnih predmeta prikupljene administrativnim putem po zahtjevu predsjednika Vrhovnog suda od strane predsjednika prvostupanjskih sudova. Ako bi se prihvatila takva interpretacija, onda ni stranke u oglednom postupku čija se prava na taj način ograničavaju, a za koje dopuštenje prijedloga *de facto* znači delegiranje jurisdikcije za odlučivanje o pravnim pitanjima na Vrhovni sud, ne bi mogle izraziti svoj stav o tome je li vođenje oglednog postupka opravdano ili ne. Barem u odnosu na njih, moglo bi se posumnjati je li takvo rješenje teška povreda njihovih procesnih ljudskih prava, u prvom redu prava na saslušanje.

Protuargument takvoj tezi mogao bi biti da je vođenje oglednog postupka u javnom, a ne u privatnom interesu, zbog čega interesi stranaka moraju odstupati pred zahtjevima osiguranja systemske konzistentnosti. Utoliko ne bi bilo mjesta za posebna očitovanja iz perspektive partikularnih, stranačkih interesa. Takav protuargument zapravo počiva na zamjeni teza. Naime, iako je istina da se u oglednom postupku radi o javnim, a ne privatnim interesima, to ne bi smio biti alibi da se raspravljanje – kako o dopuštenosti, tako i o meritumu – ograniči, već naprotiv, razlog da se omogući saslušanje još šireg kruga potencijalno zainteresiranih osoba. O relevantnim argumentima trebalo bi omogućiti i usmena očitovanja i barem ograničeno usmeno raspravljanje.¹³²

S obzirom na to da pokretanje oglednog postupka može dovesti do prekida velikog broja postupaka na koje će izravno djelovati, posebno bi se moglo očekivati i da se omogući svim strankama iz tih postupaka, pa i drugih postupaka na koje bi rješenje iz oglednog postupka moglo djelovati da se očituju već od objave prijedloga, a ne tek u stadiju nakon što je prijedlog već proglašen dopuštenim. Očitovanja o raznovrsnim okolnostima koje bi mogle utjecati na oportunitet odlučivanja o spornom pravnom pitanju u oglednom postupku svakako bi mogla pridonijeti kvaliteti odluke Vrhovnog suda, pogotovo imajući u vidu da, jednom kada je taj sud proglasio prijedlog dopuštenim, odluka o meritumu mora biti donesena (arg. iz članka 502.lj. stavaka 4. – 5. i članka 502.m), čak i onda kada u svjetlu novih okolnosti Vrhovni sud to možda više ne bi smatrao prikladnim.

¹³² U prethodnom postupku pred Europskim sudom omogućeno je da svoja pisana i usmena očitovanja podnose u roku od dva mjeseca od objave obavijesti o pokretanju postupka stranke, države članice i Europska komisija, kao i tijela koja su donijela pobijane akte, a u postupku sudjeluje i nezavisni odvjetnik koji također pridonosi raznovrsnosti gledišta svojom perspektivom i savjetodavnim mišljenjem. V. članak 23. stavak 2. Statuta Suda EU; v. i t. 3., t. 11. i t. 38. Praktičnih uputa Suda EU, L 42/I.

U prvom oglednom postupku jasno su se manifestirale nedorečenosti takva zakonskog uređenja. U nedoumici, neka su očitovanja bila podnesena Vrhovnom sudu i prije odluke o dopuštenosti, a među njima je bila ne samo stranka iz sličnog postupka već i udruga koja je predstavljala interese korisnika kredita u švicarskim francima.¹³³ Nakon objave rješenja o dopuštenosti¹³⁴ podneseno je još tridesetak očitovanja, među kojima su većinom bila očitovanja raznih korisnika kredita koji su se pojavljivali kao tužitelji u prekinutim postupcima (uključujući i tužitelja iz izvorne „ogledne parnice“), ali i očitovanja osam banaka i (još jedno) očitovanje Udruge Franak. Neki su se podnositelji očitovanja bili označavali kao umješači, a jedno je očitovanje bilo očitovanje odvjetnice koja je zastupala više korisnika kredita u sličnim predmetima.

Premda je Vrhovni sud imao idealnu priliku da već u prvom rješenju o dopuštenosti razjasni svoje tumačenje instituta oglednog postupka te zauzme stav o procesnoj legitimaciji za podnošenje očitovanja te o tome jesu li dva podnesena očitovanja preuranjena ili, naprotiv, korisna i poželjna, ta su pitanja ostala visjeti u zraku. Naime, obrazloženje rješenja o dopuštenosti nije ni spomenulo podnesena očitovanja. Štoviše, ono nije ušlo ni u sadržajne razloge za korištenje oglednog postupka kao izvanrednog, a ne redovitog puta za osiguranje jedinstvene primjene prava već se ograničilo na to da utvrdi da „polazeći od velikog broja tužbi u sličnim sporovima... VSRH nalazi da je potrebno zauzeti pravno shvaćanje o podnesenom pitanju“.¹³⁵ Kako nije navedeno ni koliko je velik taj broj, pa ni koje su radnje bile poduzete i koja su očitovanja prikupljena da bi se utvrdilo je li riječ o zaista identičnim slučajevima, može se zaključiti da je Vrhovni sud shvatio da ga odredba kojom se ovlašćuje da (negativnu) odluku o dopuštenosti iscrpno ne obrazlaže¹³⁶ ovlašćuje da i pozitivnu odluku donese ne diskrecijski već arbitrarno, bez ikakvog suštinskog obrazloženja.

No, ako se odluci o dopuštenosti kao procesnoj odluci koju je trebalo donijeti u kratkome roku i može donekle oprostiti lakonsko obrazloženje¹³⁷, isto ne bi tre-

¹³³ Udruga Franak podnijela je svoje očitovanje 6. studenog 2019; prije odluke o dopuštenosti, očitovanje je podnio i korisnik kredita B. Bujar (9. prosinca 2019.).

¹³⁴ V. http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/2019dok/Priopcenja/VSRH_Gos-1-19-5.pdf, Rješenje od 11. prosinca 2019., VSRH GoS-1/2019-5.

¹³⁵ Ibid., str. 1-2.

¹³⁶ V. članak 502.lj stavak 3. ZPP-a.

¹³⁷ U konkretnom predmetu pokazuje se, međutim, koliko je važno već u stadiju odlučivanja o dopuštenosti temeljito obrazložiti pojedina pitanja jer su se razni podnositelji u svojim očitovanjima pozivali i na to da je postavljeno pitanje sporno iz perspektive prava EU tako da bi ga sudovi (a posebno Vrhovni sud) trebali najprije uputiti na prethodnu odluku Sudu EU. Kako su ti argumenti bili ignorirani, preostaje vidjeti kako će se navedena tema rasplesiti iz perspektive europskog prava. Zbog ignoriranja europske dimenzije u ovom predmetu, Udruga Franak je podnijela prijavu protiv Hrvatske Europskoj komisiji, v. <https://udrugafanak.hr/wp-content/uploads/2020/06/EK-PRIJAVA-RH-OGLEDNI-VSRH.pdf>.

balo vrijediti i za odluku koja sadrži meritorno rješenje spornog pravnog pitanja. Nažalost, prva konačna odluka u oglednom postupku zadržala je isti lakonski stil i evazivnost u obrazloženju, čime se ponovno nadovezala na tradicionalni pristup kojim je isti sud donosio pravna shvaćanja odjelskih sjednica.

Više stotina stranica podnesenih očitovanja u konačnom obrazloženju rješenja pitanja u oglednom postupku uopće se ne spominju. Naprotiv, obrazloženje toga rješenja uopće ne sadrži elaborirani procesni historijat, pa bi neupućeni čitatelj mogao steći dojam da nikakva očitovanja i nisu bila podnesena. Ograničavajući se na utvrđenje da je prijedlog podnesen i dopušten, obrazloženje rješenja ispušta bilo kakve podatke o procesu utvrđivanja činjenica, bilo onih relevantnih za dopuštenost prijedloga, bilo onih koje su bile važne za meritum. Na sedam stranica obrazloženja iznosi se niz činjeničnih i pravnih opservacija kao da je riječ o autonomnim i neprovociranim utvrđenjima Vrhovnog suda, propuštajući pritom navesti odakle ona potječu, kao i razloge zašto druge, suprotstavljene verzije istih činjeničnih i pravnih opservacija nisu bile prihvaćene.¹³⁸ Takva (nastajuća/nastavljajuća) praksa Vrhovnog suda u jasnom je kontrastu ne samo s praksom međunarodnih sudova već i s praksom Ustavnog suda Republike Hrvatske koji u svojim odlukama o zakonitosti i ustavnosti uvijek navodi imena osoba koje su dale svoja očitovanja u postupku, a također i iscrpno navodi njihov sadržaj.

Štetne posljedice takva tumačenja odredaba o oglednom postupku u prvo-me slučaju Vrhovnoga suda bile bi manje da nema još dva elementa u kojima ogledni postupak odstupa od suvremenog pristupa ujednačavanju prava. Naime, suvremeni interpretativni instrumenti koji imaju određene sličnosti s oglednim postupkom, kao što su savjetodavno mišljenje francuskog Kasacijskog suda ili savjetodavna mišljenja Europskog suda za ljudska prava, nisu formalnopravno obvezujuća.¹³⁹ Ona djeluju svojim autoritetom i uvjerljivošću argumentacije na kojoj počivaju. Istodobno, ona formalno ne vežu ni tijelo koje ih je donijelo, pa tako u budućnosti, u konkretnim slučajevima s kojima se suoči s istim pravnim pitanjem, najviši sud može uvidjeti da svoje preliminarno tumačenje mora redefinirati ili ograničiti. Zbog toga i zakonsko uređenje takvih postupaka može biti nešto šturije, a elementi kontradiktornosti umanjeni.

¹³⁸ Pregledom spisa predmeta, koji međutim nije dostupan u javnim objavama, može se utvrditi da je Vrhovni sud u najvećem dijelu slijedio argumente banaka, posebno argumente iz podnesenog očitovanja Sberbanka od 24. siječnja 2020.

¹³⁹ V. https://www.courdecassation.fr/institution_1/presentation_2845/avis_cour_cassation_33784.html (*Le juge n'est pas contraint de suivre l'avis émis par la juridiction suprême.*); v. i članak 5. Protokola br. 16 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Savjetodavna mišljenja nisu obvezujuća“).

Nažalost, usprkos zalaganju autora ovoga teksta, tijekom rada na Noveli 2019. ponovno je prevladalo tradicionalističko shvaćanje. Zanimajući načelo supstancijalne i interne nezavisnosti sudaca u suđenju u korist apstraktne efikasnosti sustava, u članku 502.n propisano je da će nakon donošenja rješenja VSRH o spornom pravnom pitanju u oglednom postupku „sud u nastavljenim postupcima biti vezan tim pravnim shvaćanjem“. Takvo uređenje nije u skladu s temeljnim ljudskim pravom na neovisan sud koji sudi na temelju vlastite savjesti, a ne na temelju uputa viših sudova. Ono donosi i poneke praktične dvojbe.

Jednako kao i kod „obvezatnih“ pravnih shvaćanja odjelskih sjednica sudova, značenje obvezatnosti je kod pravnih shvaćanja donesenih u oglednom postupku relativno i ambivalentno. Pravna shvaćanja odjelskih sjednica doduše ne obvezuju suce nižih sudova nego druge suce u sastavu odjela Vrhovnog suda, dok je kod pravnih shvaćanja u oglednom postupku obvezatnost usmjerena prema prvostupanjskim sudovima. No – kojima? Dikcija članka 502.n upućivala bi na to da je riječ o sudu kod kojeg se vodi prvobitna „ogledna parnica“ koja je dala povod za traženje pravnog shvaćanja Vrhovnog suda, ali i o svim drugim parnicama u kojima je zbog rješavanja pravnog pitanja kao prejudicijnog pitanja sud odlučio prekinuti postupak. Za druge sudove – žalbene sudove, ali i prvostupanjske sudove koji, iako se u parnici pojavilo isto prethodno pitanje, nisu odlučili prekinuti postupak (na što ih ovlašćuje članak 213. stavak 2. točka 3.), doneseno pravno shvaćanje nije obvezatno. Također, rješenje prethodnog pitanja neće obvezivati ni one sudove u kojima parnice s istim pravnim pitanjem još nisu pokrenute, pa oni nisu imali ni priliku prekinuti postupak radi njegova rješavanja pred Vrhovnim sudom.

Ali, što je sa sudovima koji su prekinuli postupak? Što za njih znači zakonska norma koja ih, protivno ustavnim jamstvima funkcionalne i interne nezavisnosti, sili da sude prema pravnom shvaćanju Vrhovnog suda, a ne prema vlastitom tumačenju zakona? Kao i kod pravnih shvaćanja odjelskih sjednica, postavlja se pitanje sankcija: stegovni prijestup (načelno isključeno), ukidanje na višem stupnju (koji po gramatičkom tumačenju nije vezan za shvaćanje Vrhovnog suda pa može imati i drugo pravno shvaćanje), loša ocjena obnašanja sudačke funkcije suca koji je sudio protivno pravnom shvaćanju što može imati utjecaj na njegov (ne)izbor na viši sud (možda prvostupanjski sudac i ne vjeruje da ima šanse u aktualnom sustavu izbora sudaca viših sudova)? Za neke je suce autonomnost u odlučivanju možda principijelno važnija od pragmatičkih koristi (ili neugodnosti).

Razvoj sudske prakse nakon donošenja odluke u prvom oglednom postupku potvrdio je ta nagađanja. Kako pokazuju neki objavljeni radovi, i nakon prvog oglednog postupka nastavljena je neujednačena sudska praksa – razni su sudovi i nakon publikacije rješenja oglednog postupka nastavili suditi prema vlastitim

pravnim shvaćanjima, čak i ako su ona bila suprotna shvaćanju Vrhovnoga suda.¹⁴⁰ Time se ponovo pokazalo da je kvalitetno obrazložena sudska odluka najviših sudskih instancija najbolje i najkvalitetnije jamstvo ujednačene sudske prakse, a da nasilna „uniformizacija“, čak ni ako je potkrijepljena prisilnom odredbom procesnoga zakonika, ne postiže željene rezultate. Što se tiče rješenja Vrhovnoga suda u prvome oglednom postupku, paradoksalno je da je upravo formalnopravna obvezatnost propisana zakonom možda pridonijela tome da se rješenje pitanja postavljenog u oglednom postupku – bez obzira na to je li ispravno ili nije – više oslanja na *argumentum ad auctoritatem* nego li na iscrpnu pravnu argumentaciju potkrijepljenu dubokim analizama i ekstenzivnim paralelama domaće i poredbene sudske prakse i doktrine. Pojedini autori već su primijetili da je argumentacija zauzetog pravnog shvaćanja u prvom oglednom postupku dosta tanka, a da samo mišljenje umjesto rješenja tek donosi nove probleme.¹⁴¹

Listu problematičnih elemenata uređenja oglednog postupka možemo okončati još jednom odredbom iz koje odiše tradicionalistički duh. Riječ je o odredbi članka 502.k stavka 2. ZPP-a koja zabranjuje strankama iz oglednog postupka („ogledne parnice“)¹⁴² da slobodno raspolažu zahtjevom u odnosu na koji je podnesen prijedlog za rješenje pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava. Ta se odredba obrazlagala potrebom da se onemogućí da stranke povlačenjem tužbe ili nekom materijalnom procesnom dispozicijom (sudskom nagodbom, odricanjem ili priznanjem tužbenog zahtjeva) spriječe Vrhovni sud da donese odluku u oglednom postupku, no ona je zapravo sasvim nepotrebna i predstavlja nerazmjerno i diskriminirajuće zadiranje u prava stranaka iz te parnice. Naime, kako se ogledni postupak pred Vrhovnim sudom vodi u javnom interesu, bilo je moguće propisati da jednom kada se podnese prijedlog za rješenje pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava Vrhovni sud može nastaviti postupak bez obzira na to teče li i dalje parnica u povodu koje je pitanje postavljeno, jer ako se isto pitanje pojavljuje u većem broju drugih parnica, stvarnih ili potencijalnih, i dalje postoji pravni interes za njegovim rješavanjem.¹⁴³ Onemogućujući strankama iz

¹⁴⁰ V. Maganić, Neujednačena sudska praksa nakon prvog oglednog postupka, *IusInfo*, 26. svibnja 2020., <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/41748>.

¹⁴¹ V. Z. Jelinić, Ugovorni odnosi kreditora i dužnika nakon odluke Vrhovnog suda u predmetu Gos 1/2019-36. Imaju li potrošači koji su proveli konverziju pravo na obeštećenje?, *IusInfo*, 7. srpnja 2020., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2020B1394>. U navedenom se radu navodi kako je VSRH svojom odlukom umjesto jasnoće proizveo „daljnju konfuziju“ (str. 7). V. i Milotić, I., *Ogledni postupak – novi institut u Noveli ZPP-a iz 2019. godine, Pravo i porezi*, 9/2019, str. 70-76.

¹⁴² Nomotehnički konfuzno uređenje glave o oglednom postupku ne razlikuje parnicu koja je dala povod za interpretativnu odluku Vrhovnog suda od samog postupka donošenja pravnog shvaćanja pred Vrhovnim sudom, pa se tako oba postupka nazivaju istim terminom, „ogledni postupak“.

¹⁴³ Usporedbe radi, u sustavu rješavanja prethodnih pitanja prava Unije kod Suda EU, sam je postupak

ogledne parnice da raspolazu zahtjevom, a istodobno omogućujući takva raspolaganja svim drugim strankama u postupcima u kojima se pojavljuje isto pravno pitanje krši se pravo stranaka na jednako postupanje. Prekomjerno zadiranje u individualna prava još je jedno od obilježja oglednog postupka koje se može povezati s tradicionalnim pristupom osiguranju jedinstvene primjene prava u kojem je kolektivistička ideologija bez mnogo pitanja bila uvijek stavljana ispred individualnih prava i interesa.

11. Zaključak

Novelom ZPP-a iz 2019. godine postignut je još jedan inkrementalni pomak u modernizaciji i europeizaciji hrvatskoga parničnog prava. Njezina su se najznačajnija postignuća trebala sastojati u osuvremenjivanju, rekonceptualizaciji i funkcionalizaciji mehanizama osiguranja jedinstvene primjene prava. Taj je cilj djelomično postignut, no interni su otpori, poduprti još snažnim ostacima tradicionalističke svijesti, uzrokovali razvodnjavanje polaznog okvira. Umjesto usmjerenja na suvremeni koncept osiguranja jedinstvene primjene prava, reforma temeljnog parničnog zakona postala je *potpourrinovela*, a njezini su glavni instituti – revizija po dopuštenju i ogledni postupak – u mnogim elementima dopunjeni kompromisnim, a često i nejasnim ili proturječnim odredbama iz kojih proviruje kolektivistički duh koji je dominirao pravnim životom sedamdesetih i osamdesetih godina. Još uvijek postoji prilika da se zakonske nedorečenosti u sudskoj praksi popune u duhu suvremenog pristupa koji je dosljedan temeljnim idejama države u kojoj se ozbiljno uzimaju načela vladavine prava, podjele vlasti i individualne nezavisnosti sudaca u odlučivanju o stvarima koje su im stavljene u nadležnost.

No, prvi signali iz prakse – što zorno pokazuje način na koji je proveden prvi ogledni postupak – nisu, nažalost, ohrabrujući.

koncipiran kao dijalog nacionalnih i europskih sudova, a ne kao postupak u kojem se rješava o individualnim pravima stranaka. Prema Poslovniku suda, Sud EU ostaje nadležan odlučivati u prethodnom postupku sve dok sud koji je uputio zahtjev ne povuče taj zahtjev, što ne mora ovisiti od tijeka postupka u kojem se pitanje pojavilo. V. članak 100. Poslovnika Suda EU. Slično je uređen i postupak odlučivanja o savjetodavnim mišljenjima Europskog suda za ljudska prava, v. članak 92. stavak 2.3. Poslovnika Europskoga suda za ljudska prava.

Literatura

- Alex Morton, J., Civil Procedure in the U.S.S.R., *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 7/2(1975).
- Arens/Lüke, *Zivilprozeßrecht*, 6. izd., Beck, 1994.
- Bobek, M., Conclusions: Of Formand Substancein Central European Judicial Transitions, u: Bobek M. (ur.), *Central European Judges Under the European Influence: The Transformative Power of the EU Revisited*, Hart, 2015, str. 391-418.
- Bobek, M., The Fortress of Judicial Independence and the Mental Transitions of the Central European Judiciaries, *European Public Law*, 14/1, 2008.
- Boim/Morgan/Rudzinski, *Legal Controls in the Soviet Union*, Leyden: A. W. Sijthoff. 1966, 1966.
- Bratković, M., *De expensisn on curatpraetorsupremus?* u: Šago, D. etal. (ur.) *Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2017., str. 427-448
- Bratković, M., *Revizija po dopuštenju*, doktorski rad obranjen na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Ceroni, Sovjetske pravne teorije. Problem zakonitosti, *Argumenti*, 2/1978.
- Čepulo, D., Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi, *Hrvatska javna uprava*, 1(1999), br. 2, str. 227-260.
- Čepulo, D., *Neovisnost hrvatskog sudstva – tradicijski deficit*, izlaganje na skupu „Preobrazba građanskog pravosuđa u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Suvremenost i povijesna perspektiva“, Pazin i Gračišće, 2016 (predavanje).
- Damaška, M., *Faces of Justice and the State Authority*, Yale, 1986.
- Jelinek, W., Einflüssedesösterreichischen Zivilprozeßrechtsaufandere Rechtsordnungen, u:Habscheid, W.J. (ur.), *Dasdeutsche Zivilprozeßrechtundseine Ausstrahlungaufandere Rechtsordnungen*, 1991, str. 41-89.
- Jelinić, Z., Ugovorni odnosi kreditora i dužnika nakon odluke Vrhovnog suda u predmetu Gos 1/2019-36. Imaju li potrošači koji su proveli konverziju pravo na obeštećenje?, *IusInfo*, 7.7.2020., <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2020B1394>.
- Kuhn, Z., TheAuthoritarian Legal Culture at Work: The Passivity of Partiesand the Interpretational Statements of Supreme Courts, *Croatian Yearbookof European LawandPolicy*, 2/2, 2006.
- Lasser, Mitchel de S.-O.-l-E., *Judicial Transformations: The Rights Revolution in the Courtsof Europe*, Oxford, 2009.

- Lokvenec, E., *Načelnite stavovi i načelnite pravni mislenja na Vrhovniot sud na Republika Makedonija kako izvor na građanskoto pravo*, Skopje, 2015.
- Lokvenec, E., *Ulogata na Vrhovniot sud vo obezbeduvanjetoeđinstvo vo primenata na zakonite od strana na sudovite (diss.)*, Skopje, 2020.
- Maganić, A. *Može li kolektivna pravna zaštita potrošača biti djelotvornija (neobjavljeno izlaganje na interkatedarskom sastanku nastavnika građanskog procesnog prava*, Rijeka, 2015
- Maganić, A. *Ogledni postupak prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku*, u: *Aktualnosti građanskog procesnog prava - nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Split: Sveučilište u Splitu - Pravni fakultet, 2016. str. 121-142.
- Maganić, A., *Neujednačena sudska praksa nakon prvog oglednog postupka*, *Iusinfo*, 26.5.2020., <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/41748>.
- Maganić, A., *Ogledni postupak ili postupak za rješavanje spornog pravnog pitanja*, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, 1/2019, str. 219-236.
- Maganić, A., *Ogledni postupak između jedinstvene primjene prava i kolektivne pravne zaštite (neobjavljeno izlaganje sa znanstveno-stručnog skupa, Gračisce 2017)*.
- Mańko, R. (2016). *Demonsofthe Past? Legal Survivals of the Socialist Legal Traditionin Contemporary Polish Private Law*. u: R. Mańko, C. Cercel, & A. Sulikowski (ur.), *Lawand Critiquein Central Europe: Questioningthe Past, ResistingthePresent*, Oxford, 2016, str. 66-89.
- Mańko, R. *Survival of the socialist legal tradition? A Polishperspective*, *ComparativeLawReview*, 4(2), 2014.
- Milotić, I., *Ogledni postupak – novi institut u Noveli ZPP-a iz 2019. godine*, *Pravo i porezi*, 9/2019, str. 70-76.
- Najman, G., *Komentar građanskog parničnog postupka*, Beograd, 1935 (prijevod djela Neumann, G., *Komentar zumösterreichischen Zivilprocessordnung*, 1927-28.
- Nemeth, *Dasdeutsche Zivilprozeßrechtundseine Ausstrahlungaufdie Rechtsordnungenderosteuropäischen Länder*, u: Habscheid, W.J. (ur.), *Dasdeutsche Zivilprozeßrechtundseine Ausstrahlungaufandere Rechtsordnungen*, 1991., str. 254-276.
- O'Connor, *SovietProceduresin Civil Decisions: A Changing Balance Between Publicand Civic Systems of Public Order*, *University of Illinois Law Review*, 1964.
- Poretti, P., *Kolektivna pravna zaštita i ogledna parnica (neobjavljeno izlaganje na interkatedarskom sastanku nastavnika građanskog procesnog prava*, Rijeka, 2015.

- Rodin, S., Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi, *Politička misao*, 42/3, 2005.
- Rodin, S., Vjerodostojno – jedinstveno tumačenje zakona odjela Vrhovnog suda RH – sedam smrtnih grijeha čl. 57. prijedloga Zakona o sudovima, *Pravo u gospodarstvu*, 44/3, 2005.
- Salma, M., Postupak za rešavanje spornog pravnog pitanja; *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1, 2012, str. 290-292.
- Triva, S., Odluka suda da strana ugovornica preda općini ono što je primila po osnovi zabranjenog ugovora, *Naša zakonitost*, 8-9/89.
- Triva/Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004.
- Uzelac, A., Ogleđni postupak. Koncept, potencijal i ograničenja (neobjavljeno izlaganje s konferencije, Pravni fakultet Split, rujan 2019).
- Uzelac, A., Ogleđni postupak. Novi institut za akcelerirano rešavanja važnih pravnih pitanja i ujednačavanje primjene prava (neobjavljeno izlaganje sa znanstveno-stručnog skupa, Pazin, 2019).
- Uzelac, A., Pravni lijekovi u upravnom sporu: kreću li se upravno i parnično sudovanje u suprotnim smjerovima?, u: *Novosti u upravnom pravu i upravnosudskoj praksi*, Organizator, Zagreb, 2019.
- Uzelac, A., *Survival of the third legal tradition?*, u: Walker, J. & Chase, O. (ur.), *CommonLaw, Civil Lawandthe Future ofCategories*, Markham: LexisNexis, 2010, str. 377-396.
- Uzelac, A., *Zakon o sudovima*, Zagreb: Narodne novine, 2004.
- Višinski, O stanju na fronti pravne teorije, u: Stučka/Pašukanis/Razumovski/Višinski, *Sovjetske pravne teorije*, Zagreb: Globus, 1984.

Predsjedatelj:

Zahvaljujem kolegi Uzelcu, posebno na iznošenju otvorenih pitanja koja su se pojavila. Zgodan je pregled kako je to izgledalo u sustavu jedinstva vlasti i koja se pravna sredstva sada mogu upotrijebiti želi li se to postići na drugačiji način u zemljama s podjelom vlasti i gdje stoga više nema jedinstvenog pristupa po nekakvoj prisili koja od nekuda dolazi. Na otvorena pitanja moramo naći odgovore.

Sada je na redu izlaganje koje se neposredno nastavlja na upravo izloženu temu, tj. kako će to izgledati u praksi. O tome će iznijeti svoje uvodno izlaganje predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske kolega Đuro Sessa. Govorit će o Noveli Zakona o parničnom postupku i standardima Vijeća Europe o ulozi Vrhovnog suda u ujednačavanju sudske prakse. To je vrlo važno da vidimo kako će to kod nas izgledati s obzirom na spomenute standarde i što se u vezi s time može očekivati od naših sudova. Kolega Sessa, izvolite.

Duro Sessa

Predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske

Predsjednik Savjetodavnog vijeća europskih sudaca

NOVELA ZPP-A 2019 I STANDARDI VIJEĆA EUROPE O ULOZI VRHOVNOG SUDA U UJEDNAČAVANJU SUDSKE PRAKSE

UVOD

Ograničavam se u ovom izlaganju na dva izvora koja u suštini sublimiraju do sada izrečeno o ulozi najvišeg suda u ujednačavanju sudske prakse.

1. MIŠLJENJE BROJ BR. 20 (2017) od 10. studenoga 2019. SAVJETODAVNOG VIJEĆA EUROPSKIH SUDACA (*CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES* – CCJE, www.ccje.org)
2. „ULOGA SUDOVA U UJEDINSTVENOJ PRIMJENI PRAVA“
PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA –
/ Presuda Zubac protiv Hrvatske br. 40160/12

Ad. 1. CCJE MIŠLJENJE BR. 20.

Ujednačenom i jedinstvenom primjenom prava osigurava se općenitost zakonskih propisa, jednakost pred zakonom i pravna sigurnost. S druge strane, potreba osiguravanja jedinstvene primjene prava ne bi smjela dovesti do njezine krutosti i nepotrebno sputati odgovarajući razvoj prava niti bi u pitanje smjela dovesti načelo neovisnosti sudstva.

Jedinstvena primjena zakona presudna je za načelo jednakosti pred zakonom. K tome, pitanja pravne sigurnosti i predvidivosti sastavni su dio vladavine pra-

va. U državi koja se rukovodi vladavinom prava građani opravdano očekuju da se prema njima postupa kao i prema drugima i u mogućnosti su se pozvati na prijašnje odluke u usporedivim predmetima, tako da mogu predvidjeti pravne posljedice svojih činjenja ili propusta.

Prema tumačenju Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP), pravo na pošteno suđenje iz članka 6. Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: EKLJP) povezano je i sa zahtjevima koji se odnose na jedinstvenu primjenu prava. Određena odstupanja u tumačenju mogu se prihvatiti kao značajka svojstvena svakom sudbenom sustavu koji se temelji na mreži sudova. Različiti sudovi tako mogu doći do nepodudarnih, ali svejednako razumnih i razložnih zaključaka o istovjetnoj pravnoj stvari nastaloj u podjednakim činjeničnim okolnostima.

(Vinčić protiv Srbije – 44698/06 od 1. prosinca 2009.;

Tomić protiv Crne Gore – 18650/09 od 17. travnja 2012.;

Sahin i Sahin protiv Turske – 13279/05 od 20. listopada 2011.)

No oprečne odluke domaćih sudova, a napose sudova najvišeg stupnja, pod određenim okolnostima mogu predstavljati povredu prava na pošteno suđenje iz članka 6. stavka (1.) EKLJP-a. Stoga valja ocijeniti (1) postoje li u sudskoj praksi domaćih sudova „duboke i dugotrajne razlike“, (2) jesu li domaćim pravom predviđeni mehanizmi za prevladavanje tih nedosljednosti, (3) primjenjuju li se ti mehanizmi i (4), ako je potrebno, koji su učinci njihove primjene.

DVA OSNOVNA MODELA

U zemljama običajnog prava odluke viših sudova kojima se rješava neko pravno pitanje služe kao obvezujući presedan u kasnijim istovjetnim sporovima. Tako su presedani u načelu obvezujući *de jure* i stoga se smatraju primjerenim izvorom prava. *Stare decisis*– pravno načelo po kojemu se o spornim pitanjima odlučuje prema presedanima – važno je obilježje običajnog prava. U zemljama kontinentalnog prava jamstvo neovisnosti sudaca oduvijek se tumačilo na način da, između ostaloga, znači kako su suci neovisni i kako ih pri donošenju odluka obvezuju (isključivo) ustav, međunarodni ugovori, zakoni i opća pravna načela, a ne sudske odluke donesene u sličnim predmetima. Zato se u znatnom broju zemalja kontinentalnog prava sudska praksa obično ne priznaje kao obvezujući izvor prava.

Prema načelu *stare decisis*, mjerodavna je već i samo jedna presedanska odluka. Da bi postao mjerodavan u zemljama kontinentalnog prava, oduvijek se zahti-

jevao jedinstveni niz redom usuglašenih odluka o određenom pitanju (ustaljena sudska praksa). Time se svakako neće spriječiti da neka odluka poprimi težinu presedana kada vrhovni sud prvi put rješava o nekom pravnom pitanju koje još nije utvrđeno. Prihvaćeno je kako ne može postojati formula po kojoj bi se odredio trenutak od kojega se sudska praksa može smatrati ustaljenom. Brojni vrhovni sudovi u zemljama kontinentalnog prava danas su ovlašteni birati predmete radi postavljanja normi koje bi se trebale primjenjivati u budućim predmetima, stoga se u tim predmetima već i samo jedna presuda vrhovnoga suda, kada je donesena radi postavljanja presedana, može smatrati mjerodavnom sudskom praksom.

ULOGA VRHOVNOG SUDA

Uloga vrhovnoga suda prije svega je rješavanje proturječja u sudskoj praksi. Vrhovni sud mora osigurati jedinstvenost sudske prakse kako bi se otklonile nedosljednosti i tako očuvao povjerenje javnosti u pravosuđe. Postoji prirodna povezanost između pitanja vezanih uz jedinstvenost sudske prakse, s jedne, i mehanizama za pristup vrhovnome sudu, s druge strane.

CCJE uvažava činjenicu da su, zbog razlika u pravnim tradicijama i ustrojstvu pravosudnih sustava diljem Europe, prisutne i različitosti u uređenju vrhovnih sudova. Isto vrijedi i za promišljanja o tome trebaju li vrhovni sudovi pretežno služiti u privatne ili u javne svrhe. Ovo prvo svodi se na težnju za pravednim i ispravnim rješavanjem svakog pojedinog predmeta u korist stranaka u tom sporu, dočim se potonje odnosi na zaštitu i promicanje javnog interesa u smislu osiguranja jedinstvenosti sudske prakse i razvoja prava. Budući da bi time izišao iz okvira ovoga Mišljenja, CCJE ovdje ne pokušava propisati kako ustrojiti vrhovne sudove i urediti im pristup. No odgovornost vrhovnog suda za osiguranje jedinstvene sudske prakse po svoj će prilici iziskivati utvrđivanje odgovarajućih kriterija odabira za upućivanje predmeta vrhovnom sudu. Zemlje u kojima je predviđeno neograničeno pravo žalbe možda bi mogle razmotriti uvođenje obveze traženja dopuštenja ili kakvog drugog odgovarajućeg mehanizma za filtriranje. Kriteriji za davanje dopuštenja vrhovnom bi sudu trebali olakšati izvršavanje uloge koju igra u promicanju jedinstvenog tumačenja prava. U tom smislu, CCJE podsjeća na navode Preporuke br. R (95) 5. / „**ČLANAK 7.C. „Žalbe trećem sudu treba poglavito koristiti u predmetima koji zaslužuju treću sudsku reviziju, kao što su primjerice predmeti koji bi doveli do razvoja prava ili pridonijeli jedinstvenom tumačenju prava. Moglo bi ih se ograničiti i na žalbe u predmetima koji se odnose na pravno pitanje od općeg javnog značaja. Žalitelj bi trebao biti dužan obrazložiti čime bi predmet pridonio tim ciljevima.“**

Uvođenje takvih kriterija za davanje dopuštenja žalbe podrazumijevalo bi da odluka vrhovnog suda o predmetnoj stvari svojim značajem nadilazi okvire predmeta kao takvog. Općenito bi se očekivalo kako će se primjenjivati i u budućim predmetima, stoga bi služila kao dragocjena smjernica za niže sudove te za strane u svim budućim sporovima i njihove odvjetnike. Takvi kriteriji odabira jedino su čime se osigurava da vrhovni sud odlučuje isključivo o predmetima s težinom presedana. Istodobno, to su i jedini kriteriji kojima se može osigurati da svi takvi predmeti i stignu do vrhovnog suda. Tako vrhovni sud može djelotvorno ispunjavati i svoju zadaću postavljanja pravila koja bi trebala važiti u budućim predmetima u svim područjima prava. Ostali kriteriji odabira, kao što je vrijednost tražbine u građanskim stvarima ili težina kazne zapriječene u kaznenim stvarima, ne mogu služiti u te svrhe.

PROTURJEČNOST SUDSKE PRAKSE

CCJE smatra kako težnja da se osigura ujednačenost i jedinstveno tumačenje i primjena prava ne smije dovesti do krutosti i stvoriti prepreke za razvoj prava. Stoga se zahtjev prema kojem „slični predmeti iziskuju slično postupanje“ nikako ne smije shvatiti u apsolutnom smislu. Razvoj sudske prakse sam po sebi nije u suprotnosti s primjerenim sudovanjem jer bi se izostankom razvoja i prilagodbe sudske prakse mogla sputati reforma ili poboljšanje (Sahin i Sahin protiv Turske). Usljed promjena u društvu može se javiti potreba za novim tumačenjem zakona, pa tako i za ukidanjem nekog presedana. K tome, odluke nadnacionalnih sudova i tijela nadležnih za provedbu međunarodnih ugovora (kao što su Sud EU ili ESLJP) nerijetko dovode i do potrebe za prilagodbom domaće sudske prakse.

Još jedan razlog odstupanja od sudske prakse može biti i potreba poboljšanja nekog prijašnjeg tumačenja zakona. No do toga bi trebalo doći jedino kada je ukidanje presedana prijeko potrebno.

Proturječnosti u sudskoj praksi katkad su posljedica nejasno sročениh zakona zbog kojih sudovi ne mogu doći do jedinstvenog i općeprihvatljivog tumačenja. CCJE smatra kako je u takvim okolnostima zakonodavac taj koji snosi krajnju odgovornost za izmjenu zakona. Pod time se ne misli kako je cilj za kojim se teži kazuističko ili detaljno uređenje. Široka određenja i otvorene norme nerijetko su nužne jer sudovima omogućuju toliko potrebnu prilagodljivost, a mogu biti korisne i kada se javi potreba za popunjavanjem pravnih praznina. Kako je ESLJP više puta ponovio, iako je sigurnost izrazito poželjna, za posljedicu može imati pretjeranu krutost, a pravo mora biti u stanju držati korak s okolnostima koje se mijenjaju (Borisenko i dr. protiv Armenije, 14. travnja 2009.).

AD. 2. ZUBAC PROTIV HRVATSKE – glavni akcenti

NADLEŽNOST SUDA

Nadležnost Velikog vijeća ograničena je na utvrđivanje je li pravo podnositeljice zahtjeva na pristup Vrhovnom sudu bilo neopravdano ograničeno, protivno članku 6. stavku 1. Konvencije.

PRAVO NA PRISTUP SUDU

Pravo na pristup sudu utvrđeno je kao aspekt prava na sud na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (21. veljače 1975., stavci 28. – 36., serija A, br. 18). U tom je predmetu Sud utvrdio da jamstva sadržana u članku 6., koji se odnosi na načela vladavine prava i izbjegavanja proizvoljnosti vlasti i na kojima se zasniva veći dio Konvencije, podrazumijevaju pravo na pristup sudu kao jedan aspekt tih jamstava. Stoga se člankom 6. stavkom 1. svakome osigurava pravo da podnese sudu zahtjev u vezi sa svojim građanskim pravima i obvezama (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 32555/96, stavak 116., ECHR 2005-X; *Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 29392/95, stavak 91., ECHR 2001-V; *Cudak protiv Litve* [VV], br. 15869/02, stavak 54., ECHR 2010; i *Grkokatolička župa Lupeni protiv Rumunjske* [VV], br. 76943/11, stavak 84., ECHR 2016 (izvadci)).

Pravo na pristup sudu mora biti „praktično i učinkovito“, a ne „teoretsko ili iluzorno“ (*Bellet protiv Francuske*, 4. prosinca 1995., stavak 36., serija A br. 333-B). To se zapažanje osobito odnosi na jamstva predviđena člankom 6., s obzirom na istaknuto mjesto koje pravo na pošteno suđenje zauzima u demokratskom društvu (*Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], br. 42527/98).

Međutim, pravo na pristup sudu nije apsolutno već može biti podvrgnuto ograničenjima; takva se ograničenja dopuštaju implicitno s obzirom na to da pravo na pristup sudu po samoj svojoj naravi zahtijeva regulaciju države, a takva regulacija može se razlikovati u smislu vremena i mjesta ovisno o potrebama i sredstvima zajednice i pojedinaca (*Stanev protiv Bugarske* [VV], br. 36760/06, stavak 230., ECHR 2012). Prilikom određivanja te regulacije države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene. Iako konačna odluka o pitanju poštovanja zahtjeva iz Konvencije počiva na Sudu, nije uloga Suda da zamijeni domaće vlasti u procjenjivanju onoga što je najbolja politika u tom području. Međutim, primijenjena ograničenja ne smiju ograničiti ili umanjiti pristup koji se pojedincu nalazi na raspolaganju na takav način ili u opsegu koji umanjuje samu bit prava. Nadalje, ograničenje neće biti spojivo s člankom 6. stavkom 1. ako ne teži legitimnom cilju

te ako ne postoji razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i legitimnog cilja koji se nastoji ostvariti (Grkokatolička župa Lupeni protiv Rumunjske, stavak 89., s daljnjim referencama).

Način na koji se članak 6. stavak 1. primjenjuje na žalbene ili kasacijske sudove ovisi o posebnim značajkama dotičnoga postupka te treba uzeti u obzir postupak vođen u domaćem pravnom poretku u cjelini i ulogu kasacijskoga suda u njemu; uvjeti dopuštenosti revizije mogu biti stroži od onih za redovnu žalbu (Levages Prestations Services, stavak 45.; Brualla Gómez de la Torre, stavak 37.; i Kozlica protiv Hrvatske, br. 29182/03, stavak 32., 2. studenoga 2006.; također Shamoyan protiv Armenije, br. 18499/08, stavak 29., 7. srpnja 2015.).

Nadalje, ESLJP smatra da je primjena zakonskog praga za žalbe na vrhovnom sudu legitimna i razumna postupovna pretpostavka s obzirom na samu bit uloge vrhovnog suda da se bavi samo pitanjima od posebnog značaja (Kozlica protiv Hrvatske ili Dobrić protiv Srbije)(st. 83. Presude)

I konačno:

„... Sud smatra, kako je već gore istaknuto, da bi bilo teško prihvatiti da bi Vrhovni sud, u situaciji u kojoj mu mjerodavno domaće zakonodavstvo omogućuje da filtrira predmete koji mu se podnose, trebao biti vezan greškama koje su počinili nižestupanjski sudovi prilikom odlučivanja hoće li nekome omogućiti pristup. Presuditi drugačije moglo bi ozbiljno narušiti rad Vrhovnog suda i onemogućiti Vrhovnom sudu da ispuni svoju posebnu ulogu.“ (par. 122.)

Predsjedatelj:

Zahvaljujem kolegi Sessi na zanimljivom izlaganju o tome koji će biti pravac primjene novih rješenja na tragu onoga što traži Vijeće Europe u takvim situacijama. Vrhovni sud jedino može osigurati jedinstvenu primjenu prava ako trijažom predmeta dođe do onoga što je važno i u općem interesu da se konačno postigne jedinstvena praksa sudova. Pritom je važno pitanje kakvi su nam propisi koje sud mora primijeniti. Nikakvi. Pravni je sustav u svojevrsnom rasulu. Čitajte propise i pogledajte što je nastalo od pravnog sustava. Nemate danas stanje da na nekom području postoji temeljni zakon i da se sve na njemu mora dodavati i poštivati temeljna pravila a ne kako se tko sjeti da nešto unese u neki zakon. U kakvom se položaju nalazi sudac koji mora primijeniti norme koje nisu međusobno usklađene? Svaki može imati svoj pristup, dolazimo do različite primjene istih normi i, nastavimo li tako, nikad nećemo doći u priliku da se isprave greške učinjene neozbiljnim pristupom zakonodavca. Oprostite na izrazu, ali to je zaista neozbiljan pristup u donošenju propisa.

Novi pristup stvarima omogućuje da, dođe li do takve situacije, Vrhovni sud u praksi kaže kako postupiti i kako tumačiti neusklađene norme i na taj način spašavati ono što zakonodavac nije valjano propisao. Potrebu sređivanja pravnog sustava iskazivali smo više puta na našim okruglim stolovima, analizirali smo propise, iznosili kakav nam je pravni sustav, predlagali kako postupiti da ga se sredi, ali to nije učinjeno. To ima za posljedicu i nedovoljno dobru provedbu propisa. Pogrešan je pristup donošenju zakona, ne kako je propisan nego kako ga se provodi. Kada se izradi tekst zakona i on uđe u postupak, svatko u njega nešto unosi a da se više ne pita inicijalnu struku koja je izradila tekst koji je pušten u daljnji postupak može li se to učiniti i koje bi to posljedice moglo imati za kvalitetu pravnih rješenja sadržanih u zakonu. Tako se u zakonski tekst mogu lako uključivati rješenja koja odgovaraju pojedinim interesnim skupinama, a posljedica je da doneseni zakon nema kvalitetu koju bi morao imati, ima kontradikcija, praznine, nedorečenosti i dr., što zahtijeva dodatna tumačenja. Jedino je meritorno tumačenje koje daju sudovi, ali se ne može prepustiti da to svaki sud radi kako hoće bez jedinstvenog pristupa tome od strane sudbene vlasti. Zato je jedini način da se tumačenjem dođe do jedinstvenog stava kako bi sustav uopće mogao funkcionirati tako da se ostvari pravna sigurnost. Iz područja kojim se bavim mogao bih nanizati primjera koliko hoćete, ali mislim da nije trenutak da o tome sada govorimo, ostali biste zapanjeni kada bih vam za neke stvari iznio kako izgleda kada spojite dva propisa zajedno.

Sada imamo vrlo zanimljivu temu. Riječ je o novini kojom se ide za time da se isprave greške o kojima je bilo govora i da se postigne jedinstvo sudske prakse

u tumačenju propisa i rješavanju sporova. O tome će nam govoriti docent Marko Bratković, koji je i doktorirao na toj temi. Njegovo izlaganje nosi naslov *Revizija po dopuštenju*. Iznijet će nam koje su dvojbe, a koji su izazovi u uvođenju tog pravnog sredstva. Uvijek kada se uvodi nešto novo javljaju se dvojbe i izazovi. Da vidimo kako ćemo to riješiti. Kolega Bratković, izvolite.

Doc. dr. sc. Marko Bratković
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

REVIZIJA PO DOPUŠTENJU: IZAZOVI I DVOJBE

1. Uvod

*Stalna na tom svijetu samo mijena jest!*¹ Iako Preradovićev stih ima duboko značenje, ovdje je tek kao asocijacija na brojnost izmjena Zakona o parničnom postupku² koje se odnose na reviziju. Od 24 zahvata u osnovni tekst ZPP-a u posljednjih četrdesetak godina, njih čak 14 odnosilo se i na uređenje revizije. U posljednjoj noveli, iz 2019. godine³, gotovo sve dotadašnje odredbe o reviziji zamijenjene su novima.⁴

Revizija po dopuštenju Vrhovnog suda postulirana je u Noveli kao temeljni tip revizije, a tek je iznimno, u nekim sporovima, revizija dopuštena *ex lege*. Uređenje revizije po dopuštenju najvećim je dijelom inspirirano slovenskim modelom, ali se na više mjesta, često bez pravih razloga, od njega odstupilo.⁵ Zakonski

¹ Stih iz pjesme *Mujezin Petra Preradovića*.

² Zakon o parničnom postupku (dalje u tekstu: ZPP), *Službeni list SFRJ*, br. 4/77, 36/77, 36/80, **69/82**, 58/84, **74/87**, **57/89**, **20/90**, **27/90**, 26/91, 34/91, 35/91; *Narodne novine*, br. **53/91**, **91/92**, **112/99**, **117/03**, **02/07**, **84/08**, 96/08, 123/08, **57/11**, 148/11, 25/13, **89/14**, **70/19**. Masnim tiskom označene su izmjene koje se odnose na uređenje revizije.

³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (dalje u tekstu: Novela), *Narodne novine*, br. 70/19.

⁴ Nisu brisane jedino odredba o nesuspendivnosti revizije kao pravnog lijeka (članak 384. ZPP-a), vezanosti suda kojemu je predmet vraćen na ponovno suđenje pravnim shvaćanjem revizijskog suda u tom predmetu (članak 394.a ZPP-a) te odredba o dostavi odluke revizijskog suda prvostupanjskom i drugostupanjskom sudu (članak 398. ZPP-a).

⁵ V. *amplius* Bratković, M., *Revizija po dopuštenju*, doktorski rad obranjen na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 130 sqq.; Bratković, M., *Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva*, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Aktualnosti građanskog procesnog prava*, Split, 2016., str. 319 sqq.; Galič, A., *Za reformu revizije v pravdnem postopku*, *Pravna praksa*, 2007., br. 43, str. 1-11.

je tekst, nažalost, ostao nomotehnički nedotjeran, a gdje gdje sadržava i konceptijske pogreške. Ne začuđuje stoga da je u praktičnoj primjeni od 1. rujna 2019., kada je Novela stupila na snagu⁶, izazvao određene dvojbe i pokazao neka svoja ograničenja, o kojima je riječ u ovom radu. Usprkos tomu, bude li kvalitetna rada sudaca Vrhovnog suda i odvjetnika, novo bi uređenje revizije ipak trebalo polučiti i očekivane pozitivne učinke.⁷

2. Što je revizija po dopuštenju Vrhovnog suda?

Revizija po dopuštenju Vrhovnog suda revizija je koju je stranka ovlaštena podnijeti samo ako ju je prethodno, u povodu strankina prijedloga za dopuštenje revizije, dopustio Vrhovni sud. U povodu revizije po dopuštenju Vrhovni bi sud trebao donositi samo odluke važne za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi. Vrhovni će sud, dakle, reviziju dopustiti samo ako ocijeni da je u prijedlogu za dopuštenje revizije određeno naznačeno pravno pitanje važno za odluku u konkretnom sporu, ali i za osiguranje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi.

Ako Vrhovni sud ocijeni da nije riječ o takvu pitanju, stranka reviziju uopće nije ovlaštena podnijeti. Svoju odluku o nedopuštenosti revizije Vrhovni je sud ovlašten tek sumarno obrazložiti kako bi se mogao bolje posvetiti kvalitetnu obrazlaganju revizijskih odluka u predmetima koji to zbog svoje važnosti ili složenosti zaslužuju.

3. Čemu revizija po dopuštenju?

Funkcija revizije po dopuštenju pretežito je javna.⁸ To znači da bi, kao što je već istaknuto, u povodu revizije po dopuštenju Vrhovni sud trebao donositi samo odluke važne za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi. Te bi odluke, kvali-

⁶ Sve se nove odredbe o reviziji primjenjuju i na postupke u kojima je drugostupanjska odluka donesena nakon 1. rujna 2019. (članak 117. stavak 4. Novele).

⁷ V. *amplius* Bratković, M., Novine u uređenju revizije u parničnom postupku, *Zakonitost*, godište I., br. 4, 2019., str. 16-27; Bratković, M., Što je prijedlog za dopuštenje revizije, a što revizija u parničnom postupku, *Pravo i porezi*, br. 1, 2020., str. 14-17. Na sadržaj tih radova oslanja se uvelike i ovaj rad.

⁸ Domej, T., What Is an Important Case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking Jurisdictions, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, 2014., str. 277; Galič, A., A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions, izvješće na konferenciji *The functions of the Supreme Court – issues of process and administration of justice* održanoj u Varšavi od 11. do 13. lipnja 2014., str. 4.

tetno obrazložene, trebale biti javno dostupne i dobro poznate ne samo sudovima nego i odvjetnicima i studentima prava. Njihov bi sadržaj trebao služiti kao aktualizacija zakonskih pravila, njihova nadopuna, odnosno pojašnjenje. U povodu revizije po dopuštenju Vrhovni bi sud, dakle, trebao donositi samo važne odluke koje bi u činjenično i pravno poistovjetivim predmetima nižim sudovima trebale služiti kao vodilja.⁹ Na taj način i ishod budućih sudskih postupaka postaje predvidljiviji, a raste i pravna sigurnost građana te ugled Vrhovnog suda.¹⁰

Ostvarivanjem javne funkcije revizije Vrhovni sud ostvaruje i svoju ustavnu zadaću da, kao najviši sud u državi, osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.¹¹ U sastavu tog suda trebali bi, dakako, biti sudci u stručnom i etičkom smislu vrijedni iskazana im povjerenja, sposobni odvagnuti mnogovrsne argumente u korist i protiv kakva rješenja i razumljivo ih iznijeti u svojim odlukama.¹²

U Noveli je javnoj funkciji revizije dana prednost u odnosu na privatnu funkciju kakvu je prije Novele primarno imala (redovna) revizija dopuštena prema vrijednosnom, kauzalnom i proceduralnom kriteriju i koja po svojem sadržaju nije bila drugo negoli ograničena žalba u povodu koje je Vrhovni sud kontrolirao zakonitost suđenja nižih sudova.¹³ U povodu revizije po dopuštenju Vrhovni sud kontrolira zakonitost odluka nižih sudova samo u predmetima u kojima je reviziju dopustio, i to samo u dijelu u kojem ju je dopustio. Ostvarivanje je privatne funkcije revizije, dakle, tek uzgredni produkt ostvarivanja njezine javne funkcije.

4. Koja su pitanja važna?

Vrhovni sud dopustit će reviziju o pravnom pitanju koje je 1) važno za odluku u sporu i 2) za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih

⁹ Jolowicz, J. A., *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level*, u: Yessiou-Faltsi, P. (ur.), *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level. Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21-25 May 1997*, Sakkoulas Publications, 1998., str. 39.

¹⁰ Katić, D., *Zašto (opet) nove izmjene Zakona o parničnom postupku*, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Aktualnosti građanskog procesnog prava*, Split, 2016., str. 158.

¹¹ Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14. O ustavnoj zadaći Vrhovnog suda v. *amplius* Bratković, M., *Što je važno pravno pitanje u reviziji? Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 68, br. 5-6, 2018., str. 856 sqq.; Bratković, doktorski rad, *op. cit.* u bilj. 5, str. 85 sqq.; Bratković, M., *De expensis noncurat praetors supremus?* u: Šago, D. et al. (ur.), *Aktualnosti građanskog procesnog prava*, Split, 2017., str. 439 sqq.

¹² Bratković, *Što je...*, *op. cit.* u bilj. 11, str. 857.

¹³ Bratković, doktorski rad, *op. cit.* u bilj. 5, str. 72 sqq.; Bratković, M., *Reforma revizije u parničnom postupku*, *Hrvatska pravna revija*, vol. 17, br. 2, 2017., str. 85 sq.; Bobek, M., *Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe*, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 57, br. 33, 2009., str. 40 sqq.

u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi, a osobito ako je riječ o pravnom pitanju:

- a) o kojem odluka žalbenog suda odstupa od prakse revizijskog suda
- b) o kojem nema prakse revizijskog suda, pogotovo ako sudska praksa viših sudova nije jedinstvena
- c) o kojem sudska praksa revizijskog suda nije jedinstvena

d) o kojem je revizijski sud već zauzeo shvaćanje i presuda se žalbenog suda temelji na tom shvaćanju, ali bi – osobito uvažavajući razloge iznesene tijekom prethodnoga prvostupanjskog i žalbenog postupka, zbog promjene u pravnom sustavu uvjetovane novim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima te odlukom Ustavnog suda RH, Europskoga suda za ljudska prava ili Suda Europske unije – trebalo preispitati sudska praksu (članak 385.a stavak 1. ZPP-a).¹⁴

U normativnom smislu, dakle, kriteriji probira važnih predmeta u novom uređenju revizije vrlo su slični onima iz uređenja izvanredne revizije u Noveli ZPP-a iz 2008. godine¹⁵, stoga će uspjeh reforme uvelike ovisiti o tome hoće li ovaj put Vrhovni sud uspjeti kreirati ujednačene odgovarajuće kriterije za ocjenu važnosti pravnih pitanja o kojima bi trebao odlučivati.¹⁶

Važno je, dakle, samo pravno pitanje, i to ono o rješenju kojega ovisi odluka u konkretnom predmetu. Ključno je da rješenje tog pitanja može utjecati na konkretnu poziciju stranke koja se obraća Vrhovnom sudu. Dopuštenost revizije pritom ne implicira i njezinu osnovanost.

Neujednačenost sudske prakse u vezi s nekim pravnim pitanjem može biti indikator njegove važnosti, ali neće svaka neujednačenost sudske prakse zahtijevati intervenciju najvišega suda. Što je podijeljenost sudske prakse u vezi sa spornim pitanjem dugotrajnija, a argumenti suprotstavljeniji, to je intervencija Vrhovnog suda potrebnija. U svakom slučaju, ako je riječ o neujednačenosti prakse samoga Vrhovnog suda, njegova je intervencija indicirana u višem stupnju negoli u slučaju neujednačenosti sudske prakse nižih sudova.

Reviziju svakako treba dopustiti u slučaju kad žalbeni sud u svojoj odluci bez valjana obrazloženja odstupa od ustaljene prakse Vrhovnog suda. U tom je slučaju riječ o povredi zabrane arbitrarnosti koja je sastavni dio ljudskog prava na pravičan postupak. Zbog te bi povrede bila dopuštena i ustavna tužba, pa je oprav-

¹⁴ V. *amplius* Bratković, Što je..., *op. cit.* u bilj. 11, str. 853-880; Klun, G., *Vloga Vrhovnega sodišča pri oblikovanju meril za presojo predloga za dopustitev revizije*, magistarski rad obranjen na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, 2016., str. 73-107.

¹⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, *Narodne novine*, br. 123/08.

¹⁶ Bratković, Što je ..., *op. cit.* u bilj. 11, str. 857.

dano da takvu povredu ljudskog prava, kad je uoči, u povodu revizije otkloni i najviši sud u pravosudnoj hijerarhiji.¹⁷ O arbitrarnosti je riječ i ako nema obrazloženja za odstupanje od ustaljene prakse Vrhovnog suda ili ako je ono sadržajno očito manjkavo. Arbitrarno je i odstupanje do kojeg je došlo zbog nepoznavanja ustaljene prakse Vrhovnog suda.

Reviziju bi u pravilu trebalo dopustiti i u slučaju kada odluka žalbenog suda odstupa od prakse ili jedine odluke Vrhovnog suda te u svojem obrazloženju za to navodi valjane razloge jer je to prigoda da Vrhovni sud u vezi s pitanjem, koje očito izaziva dvojbu, propita razloge iz pobijane odluke te svoju prijašnju praksu potvrdi, razvije ili izmijeni. Reviziju bi, radi razjašnjenja stajališta Vrhovnog suda, trebalo dopustiti i u slučaju kada niži sudovi pogrešno shvate odluku Vrhovnog suda i neopravdano se na nju pozivaju.

Reviziju treba dopustiti i radi usklađenja već ustaljene sudske prakse sa suvremenim društvenim okolnostima, osobito sa standardima zaštite ljudskih prava uspostavljenima u praksi Ustavnog suda i Europskog suda za ljudska prava, ili pak radi izgradnje prakse u vezi s pitanjem koje Vrhovni sud dotad uopće nije razmatrao.

Pojavi li se u nekom predmetu pitanje tumačenja prava EU u vezi s kojim niži sudovi nisu uputili zahtjev za prethodnu odluku Sudu u Luxembourg, reviziju bi u načelu trebalo dopustiti jer je Vrhovni sud, kao sud protiv čijih odluka nema pravnog lijeka, taj zahtjev u pravilu obavezan uputiti.

Reviziju bi u interesu pravne sigurnosti valjalo dopustiti i u nekim drugim slučajevima u kojima bi rješenje predmeta na Vrhovnom sudu bilo u širem društvenom interesu i koji bitno utječu na javno mnijenje o pravosuđu.

Reviziju bi svakako trebalo dopustiti u slučaju da su pobijanom odlukom ili u postupku koji joj je prethodio povrijeđena temeljna ljudska prava zajamčena Ustavom i Europskom konvencijom. Vrhovni sud kao najviši sud u pravosudnoj hijerarhiji ne bi, naime, smio propustiti intervenirati radi zaštite tih prava neovisno o tome što bi radi njihove zaštite stranka mogla podnijeti i ustavnu tužbu.¹⁸ Trebalo bi je stoga, radi otklanjanja povrede zabrane arbitrarna postupanja, dopustiti i zbog očite nezakonitosti pobijane odluke.

Ne bi, međutim, svaku nezakonitost olako trebalo proglašavati očitom i time pretjerano širiti privatnu funkciju revizije po dopuštenju. U slučajevima grubih

¹⁷ V. *infra* 15. dio rada.

¹⁸ Zapravo, upravo bi zbog povreda temeljnih ljudskih prava, zbog kojih bi stranka, ne otklone li ih redovni sudovi, bila ovlaštena tražiti ustavnosudsku zaštitu, trebalo reviziju svakako dopustiti. Redovni sudovi, naime, trebaju voditi računa i o ustavnosti i o zakonitosti svog postupanja i odlučivanja. V. *infra* 15. dio rada.

povreda materijalnog i postupovnog prava, a koje ujedno nisu povreda nekog od temeljnih ljudskih prava, reviziju bi trebalo dopuštati vrlo suzdržano. Nipošto je nekritički ne bi trebalo dopuštati u svim slučajevima apsolutno bitnih povreda odredaba parničnog postupka. Nije svaka nezakonitost ili nepravilnost u radu suda ujedno i povreda temeljnoga ljudskog prava.

5. Jesu li važne i apsolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka?

O nekim pravnim pitanjima (u određenim okolnostima) zakonom je izrijekom isključena mogućnost podnošenja prijedloga za dopuštenje revizije. Prijedlog za dopuštenje revizije tako se uopće ne može s uspjehom podnijeti zbog postupovnoprog pitanja koje se odnosi na apsolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka o relativnoj nadležnosti (3.) i o zabrani dvostruke litispendencije (članak 385. stavak 3. ZPP-a). Time je, neopravdano, onemogućeno Vrhovnom sudu da u povodu revizije odlučuje, primjerice, o različitoj praksi sudova u vezi s njihovom relativnom nadležnosti. Vjerojatno je riječ o tome da su te zabrane po inerciji preuzete iz prijašnjeg uređenja (redovne) revizije, bez dubljeg promišljanja o tome uklapaju li se u novi koncept revizije po dopuštenju.

Prijedlog za dopuštenje revizije ne može se podnijeti ni zbog postupovnoprog pitanja koja se odnose na apsolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka o saslušanju stranaka (6.), o pravu stranke da se u postupku služi svojim jezikom i pismom te da prati tijek postupka na svojem jeziku (7.), o stranačkoj i parničnoj sposobnosti te o zastupanju stranaka (8.), o javnosti glavne rasprave (10.), o formi i sadržaju presude (11.) i o prekoračenju tužbenog zahtjeva (12.), ali samo ako podnositelj prijedloga za dopuštenje revizije zbog tih povreda nije žalbom pobijao prvostupanjsku presudu (članak 385. stavak 2. ZPP-a). Time se htjelo izbjeći da se revizijski sud bavi postupovnoprog pitanjima kojima se žalbeni sud nije bavio jer se na njih stranka u žalbi uopće nije pozvala. Ipak, zbog tih će postupovnoprog pitanja moći podnijeti prijedlog za dopuštenje revizije ako su povrede na koje se ta pitanja odnose učinjene tek u drugostupanjskom postupku (članak 385. stavak 2. ZPP-a).

Prijedlog za dopuštenje revizije ne može se s uspjehom podnijeti ni zbog materijalnoprorog pitanja koje se odnosi na troškove postupka ako podnositelj prijedloga za dopuštenje revizije nije odluku o troškovima pobijao već i žalbom (članak 385. stavak 5. ZPP-a). U prijedlogu za dopuštenje revizije stranke nisu ovlaštene iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze ako se oni ne odnose na bitne povrede odredaba parničnog postupka na koje se odnosi postavljeno postupovnoprog pitanje važno za odluku u sporu (članak 385. stavak 4. ZPP-a).

Valja zaključiti da je prevelik dio zakonskog teksta posvećen postupovno-pravnim pitanjima koja se odnose na određene apsolutne bitne povrede odredaba parničnog postupka, a za neka od njih (npr. pitanje koje se odnosi na prekoračenje tužbenog zahtjeva) teško je zamislivo da bi mogla biti važna za jedinstvenost u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni. Ostavljen je tako pogrešan dojam da se revizija (i prijedlog za njezino dopuštenje) i nadalje treba podnositi, kao nekoć u slučaju redovne revizije, zbog određenih apsolutno bitnih povreda odredaba parničnog postupka, što nije u skladu s javnom funkcijom revizije.

Zbog javne je funkcije revizije rasprava o eventualno počinjenim bitnim povredama odredaba parničnog postupka u prijedlogu za dopuštenje revizije i, ako bude dopuštena, reviziji prihvatljiva tek ako je riječ ujedno i o povredama kakva temeljnoga ljudskog prava, zbog kojih bi, ako ih u povodu revizije ne sanira Vrhovni sud, trebala biti dopuštena i ustavna tužba.¹⁹ U kontekstu postupovnih prava to će, dakako, najčešće biti ustavno i konvencijsko pravo na pravičan postupak te bi stoga podnositelj u prijedlogu za dopuštenje revizije trebao neku od navodno počinjenih bitnih povreda odredaba parničnog postupka dovesti u vezu s povredom prava na pravičan postupak. Pritom bi se imao prilike pozvati na bogatu praksu Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda.

U svakom slučaju, u budućim bi izmjenama ZPP-a valjalo u kontekstu revizije po dopuštenju izbjeći bilo kakvo pozivanje na bitne povrede odredaba parničnog postupka jer one same po sebi, ako ujedno ne indiciraju da je riječ o važnom pitanju, nisu odlučne ni za dopuštenje ni za osnovanost revizije. Pritom je, kao što je već istaknuto, o važnom pitanju riječ i ako podnositelj prijedloga za dopuštenje revizije (koji u tom slučaju sadržajno odgovara ustavnoj tužbi o kojoj odlučuje Vrhovni sud²⁰) argumentirano naznači da je riječ o povredi kakva temeljnoga ljudskog (procesnog) prava. A jasno je da nije svaka bitna povreda odredaba parničnog postupka ujedno i povreda temeljnoga ljudskog prava.

U odlučivanju o dopuštenosti revizije nema razloga da se Vrhovni sud, poput Ustavnog suda kad odlučuje o iscrpljenosti pravnog puta da bi ustavna tužba bila dopuštena, pozove na to da se podnositelj, ako je za to imao mogućnosti, na određenu povredu trebao pozvati ranije u tijeku postupka, u žalbi, primjerice, a ne tek prvi put u revizijskom postupku. *Vigilantibus iura*. Na povrede temeljnih ljudskih prava koje bi se odnosile na prvostupanjski postupak stranka bi se u načelu trebala pozvati već u žalbi, pa bi i to valjalo uzeti u obzir u presudbi opravdanosti dopuštenja revizije u konkretnom predmetu. Na taj bi se način, ali u skladu s

¹⁹ V. *supra* 4. dio rada i *infra* 15. dio rada.

²⁰ V. *infra* 15. dio rada.

javnom funkcijom revizije, postigao *de facto* isti učinak koji se u Noveli htio postići pomalo konfuznim odredbama o nedopuštenim pozivanjima na apsolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka u prijedlogu za dopuštenje revizije.

6. Čemu revizija dopuštena *ex lege*?

Ako je Vrhovnom sudu povjerena zadaća probira važnih pravnih pitanja, legitimno je zapitati se zašto je u nekim sporovima revizija dopuštena *ex lege*. Znači li to da se u njima uvijek javljaju važna pitanja? To sigurno nije tako. Upravo su zato vrijednosni i proceduralni kriterij dopuštenosti revizije napušteni kao neprikladni za selekciju predmeta važnih za ostvarenje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.²¹ Možda se ipak Vrhovnom sudu ne vjeruje da će reviziju dopustiti u svim slučajevima u kojima se pojavi važno pravno pitanje pa revizija dopuštena *ex lege* služi kao osigurač?

Ako je tako, zašto je revizija *ex lege* dopuštena samo u statusnim radnim sporovima (u sporovima o postojanju ugovora o radu, odnosno prestanku radnog odnosa ili radi utvrđenja postojanja radnog odnosa), u sporovima o utvrđivanju majčinstva ili očinstva, u sporovima u povodu tužbi za zaštitu od diskriminacije i u povodu tužbi radi objave ispravka informacije (članak 382.a ZPP-a)?²² Pitanje je dodatno zanimljivo zato što je Vrhovni sud nakon Novele ZPP-a iz 2011. godine²³ zauzeo stajalište da je upravo u medijskim i antidiskriminacijskim postupcima dopuštena (samo) izvanredna revizija usprkos tomu što je bilo (zakonskog) uporišta i za drukčije stajalište.²⁴ Odluka o tome u kojim će sporovima revizija biti *ex lege* dopuštena očito je politička i barem se dijelom temelji i na nepotpunu razumijevanju funkcije revizije po dopuštenu.

U sporovima u kojima je revizija *ex lege* dopuštena revizija ima primarno privatnu funkciju. S obzirom na to da je funkcija revizije u tim sporovima pretežito kontrola zakonitosti odluka nižih sudova, revizija se može podnijeti zbog pogrešne primjene materijalnog prava i zbog nekih bitnih povreda odredaba parničnog postupka. Ograničenja u vezi s nekim bitnim povredama parničnog postupka uglavnom²⁵ su ista onima iz uređenja redovne revizije prije Novele iz

²¹ Bratković, *op. cit.* u bilj. 13, str. 81 sq.

²² U taksativno pobrojenim vrstama sporova u kojima je revizija *ex lege* dopuštena stranka ne treba najprije podnositi prijedlog za dopuštenje revizije nego samo reviziju, kao i prije Novele, u roku od 30 dana od dostave drugostupanjske presude.

²³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, *Narodne novine*, br. 57/11.

²⁴ Bratković, *op. cit.* u bilj. 13, str. 79.

²⁵ Ako stranka smatra da je prvostupanjski sud protivno odredbama ZPP-a donio presudu bez održavanja rasprave, u načelu je protiv drugostupanjske presude ovlaštena podnijeti reviziju (*arg. ex* članak 386. stavak 1. ZPP-a), što prije Novele iz 2019. nije bilo dopušteno.

2019.(članak 386. stavak 2. ZPP-a). Novo je da se protiv drugostupanjske presude kojom se potvrđuje prvostupanjska presuda revizija može podnijeti zbog pogrešne primjene materijalnog prava u vezi s troškovima postupka samo ako je podnositelj zbog tog razloga žalbom pobijao prvostupanjsku presudu (članak 386. stavak 3. ZPP-a).

Valja istaknuti da su revizija po dopuštenju i revizija dopuštena *ex lege* međusobno bitno različite ne samo po funkciji nego i po svojem sadržaju, razlozima podnošenja i postupku odlučivanja o njima. Njihovo supostojanje, pokazuje to i hrvatsko iskustvo s redovnom i izvanrednom revizijom, moglo bi izazvati konfuziju u vezi s tim kako ih treba sastaviti i kako o njima odlučivati. U nekoj od budućih izmjena ZPP-a reviziju dopuštenu *ex lege* valjalo bi stoga posve napustiti.

7. Je li dopuštena i revizija protiv rješenja?

Za javnu funkciju revizije nije odlučna vrsta odluke protiv koje se prijedlog za dopuštenje revizije i revizija podnose. Razlozi za intervenciju Vrhovnog suda mogu postojati i kad se revizija podnosi protiv presude i protiv rješenja. ZPP-om je, međutim, mogućnost podnošenja revizije protiv rješenja ograničenija negoli za podnošenje revizije protiv presude.

Naime, odredbe o reviziji po dopuštenju i reviziji dopuštenoj *ex lege*²⁶ protiv presude odgovarajuće se primjenjuju i u revizijskom postupku protiv drugostupanjskog rješenja kojim je postupak o predmetu spora pravomoćno završen (članak 400. stavci 1. i 3. ZPP-a). Tvrdi se da se formulacijom *rješenje kojim je postupak o predmetu spora pravomoćno završen* htjela isključiti revizibilnost rješenja koja su posljedica incidentalnih postupaka i ne odnose se na zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja, npr. rješenje o novčanoj kazni opunomoćeniku stranke. To, međutim, nije u skladu s javnom funkcijom revizije jer je moguće da se i u tim postupcima jave važna pitanja o kojima sada Vrhovni sud neće biti ovlašten odlučivati. Nema razloga da se Vrhovnom sudu onemogućava da se izjasni i o tim pitanjima ako u vezi s njima, primjerice, postoji neujednačena sudska praksa.

²⁶ To bi, smatra se, trebalo značiti da je revizija protiv drugostupanjskog rješenja kojim je postupak o predmetu spora pravomoćno završen dopuštena *ex lege* u onim sporovima u kojima bi i revizija protiv presude bila *ex lege* dopuštena (npr. protiv drugostupanjskog rješenja kojim je potvrđeno prvostupanjsko rješenje o odbačaju tužbe u statusnome radnom sporu). To je još jedan argument u prilogu tomu da revizija dopuštena *ex lege* u novo uređenje revizije unosi nepotrebnu konfuziju.

Novelom ZPP-a iz 2019. godine dezavuirano je i pravno shvaćanje Vrhovnog suda od 16. studenoga 2015. o apsolutnoj nerevizibilnosti rješenja o troškovima parničnog postupka.²⁷ Sada je izrijekom propisano da će reviziju protiv drugostupanjskog rješenja o troškovima Vrhovni sud dopustiti ako se u povodu nje može očekivati odluka o pitanju troškova koje je važno ne samo za odluku u konkretnom sporu nego i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi (članak 400. stavak 2. i članak 385.a stavak 1. ZPP-a). Prijedlog za dopuštenje revizije, međutim, neće biti dopušten ako podnositelj prijedloga nije već i prvostupanjsko rješenje o troškovima pobijao žalbom (članak 385. stavak 5. i članak 400. stavak 3. ZPP-a).

I ovdje valja naglasiti da je za potpuno ostvarivanje javne funkcije revizije i ustavne zadaće Vrhovnog suda nužno da revizija bude dopuštena protiv svih drugostupanjskih rješenja ako udovoljavaju općim pretpostavkama za dopuštenost revizije, i to ne samo u parničnom nego i u izvanparničnim postupcima. Nije prihvatljivo da Vrhovnom sudu bude *ex lege* onemogućeno da intervenira u potencijalno važnim pitanjima. Filtar, dakako, treba postojati. Tomu i služi odvojeno odlučivanje Vrhovnog suda o dopuštenosti revizije na temelju prijedloga za dopuštenje revizije.²⁸

8. Čemu odvojeno podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije i revizije?

Prema novom uređenju revizije po dopuštenu, stranka je, želi li inicirati odlučivanje Vrhovnog suda, dužna najprije u roku od 30 dana od dostave drugostupanjske presude podnijeti prijedlog za dopuštenje revizije (članak 387. stavak 2. ZPP-a), a tek ako je Vrhovni sud dopusti, i reviziju u dodatnom roku od 30 dana koji se računa od dostave rješenja Vrhovnog suda kojim je dopustio reviziju (članak 382. stavak 2. ZPP-a).²⁹

Na prvi se pogled možda čini nepotrebnim da se u istomu revizijskom postupku podnose dva podneska, prijedlog za dopuštenje revizije i revizija. Perspektiva se, međutim, mijenja kada se u obzir uzme da bi Vrhovni sud, u skladu sa svojom javnom funkcijom, trebao prihvatiti tek manji dio ukupnog broja prijedloga za dopuštenje revizije.³⁰ Tek bi, dakle, u manjem dijelu revizijskih postupaka reviziju uopće bilo potrebno sastavljati.

²⁷ Kritički osvrt na to pravno shvaćanje v. u Bratković, *op. cit.* u bilj. 11, str. 427-448.

²⁸ V. *infra* 8. dio rada.

²⁹ Iako je zakonom propisano samo da revizija ne zadržava ovrhu presude protiv koje je izjavljena (članak 384. ZPP-a), logično je da se nesuspendivnost odnosi već i na prijedlog za dopuštenje revizije.

³⁰ Slovenski Vrhovni sud, primjerice, prihvaća godišnje prosječno oko 22% prijedloga za dopuštenje revizije. Bratković, doktorski rad, *op. cit.* u bilj. 5, str. 136.

Da bi, naime, mogao osiguravati jedinstvenost u primjeni prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni, broj predmeta o kojima Vrhovni sud meritorno odlučuje treba biti razmjerno malen.³¹ Iluzorno je, naime, očekivati da praksa Vrhovnog suda bude koherentna, razložna i razumljiva ako taj sud odlučuje u (pre) veliku broju predmeta.³² Javna funkcija revizije pretpostavlja da Vrhovni sud ima neki oblik kontrole svoje opterećenosti i ovlast probira onih predmeta koji mogu pridonijeti ostvarenju jedinstvenosti sudske prakse i razvoju prava.³³

Odlučuje li Vrhovni sud odvojeno o dopuštenosti od osnovanosti revizije na temelju dvaju sadržajno različitih podnesaka, jasnije se može usredotočiti najprije na odluku o dopuštenosti, a tek poslije, u znatno manjem broju predmeta, na odluku o osnovanosti revizije.³⁴ Uzme li se u obzir i to da bi Vrhovni sud odluku o nedopuštenosti revizije trebao tek sumarno obrazložiti³⁵, postupak bi trijaže važnih predmeta trebao trajati razmjerno kratko, što bi trebalo ubrzati i cijeli revizijski postupak.³⁶

Valja napomenuti da u Hrvatskoj (zasad) nije propisana posebna odvjetnička tarifa za prijedlog za dopuštenje revizije, pa nije posve jasno kako će se naknadivati troškovi njegova sastavljanja. Ako bi se za sastav prijedloga za dopuštenje revizije unijela posebna, u odnosu na tarifu za sastav revizije umanjena, odvjetnička tarifa³⁷, što bi svakako valjalo učiniti, otklonio bi se i prigovor da podnošenje dvaju podnesaka čini revizijski postupak skupljim za stranke.³⁸ Upravo suprotno, odvojenost odlučivanja o dopuštenosti od odlučivanja o osnovanosti revizije čini revizijski postupak za većinu stranaka financijski povoljnijim. Stranka čiji prijedlog za dopuštenje revizije bude prihvaćen morat će odvjetniku, doduše, platiti

³¹ Uzelac, A.; Galič, A., Changing Faces of Post-socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia Compared, u: Van Rhee, C. H.; Fu, Y. (ur.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer, 2017., str. 223.

³² Zobec, J., Od individualnoga do javnoga (precedenčnoga) namena Vrhovnoga sudišća: ustavnopravni vidik, *Podjetje in delo*, vol. 41, br. 6-7, 2015., str. 930.

³³ Mattei, U.; Ruskola, T.; Gidi, A., *Schlesinger's Comparative Law. Cases – Text – Materials*, Foundation Press, 72009, str. 508; Bratković, M., Roots of the Resistance to the Change in the Supreme Court's Role, u: Uzelac, A.; Van Rhee, C. H., *Transformation of Civil Justice. Unity and Diversity*, Springer International, 2018., str. 334 sq.

³⁴ Galič, *op. cit.* u bilj. 5, str. 6.

³⁵ V. *infra* 12. dio rada.

³⁶ *Improving cassation procedure. Report of the Hammerstein Committee on the Normative Role of the Supreme Court*, 2008., str. 42, 53 sq. Drukčije Dika, M., Marginalije uz prijedlog novog uređenja revizije u parničnom postupku (2018.), *Odvjetnik*, br. 3-4, 2018., str. 23.

³⁷ U Sloveniji se za sastav prijedloga za dopuštenje revizije osnovna tarifa uvećava za 25%, a za sastav revizije za 50% tako da većina podnositelja (kojima revizija ne bude dopuštena) mora platiti (samo) tarifu za sastav prijedloga za dopuštenje revizije. Galič, *op. cit.* u bilj. 5, str. 5-6.

³⁸ Ni iznosi dviju sudskih pristojba, za prijedlog za dopuštenje revizije i za reviziju, ne bi smjeli biti takvi da bitno poskupe revizijski postupak.

više (ne samo honorar za sastav prijedloga za podnošenje revizije nego i za sastav revizije), ali će većina stranaka, s obzirom na to da im prijedlog za dopuštenje revizije neće biti prihvaćen, morati platiti (samo) niži honorar za sastav prijedloga za dopuštenje revizije.³⁹

Osim toga, takvo bi nagrađivanje rada odvjetnika trebalo djelovati i na povećanje kvalitete njihovih podnesaka jer bi odvjetnik bio dodatno motiviran za to da sastavi takav prijedlog za dopuštenje revizije kakav će mu omogućiti da poslije sastavlja i reviziju te za to bude prikladno nagrađen.⁴⁰

Ne treba, međutim, smetnuti s uma da prijedlog za dopuštenje revizije i revizija, iako dva odvojena podneska, čine jedinstven pravni lijek koji se iz praktičnih razloga podnosi u dvjema fazama. Zapravo, ujedinjen sadržaj prijedloga za dopuštenje revizije i revizije trebao bi odgovarati sadržaju izvanredne revizije, kakva se trebala sastavljati prema uređenju prije Novele iz 2019. godine. U praksi je, međutim, sadržaj izvanredne revizije, posebno u početku, više nalikovao na redovnu reviziju u žalbu nego li na pravni lijek koji ima primarno javnu funkciju. Preostaje nadati se da će svijest o javnoj funkciji revizije i novo uređenje revizije, usprkos nespretnostima u zakonu, ipak pridonijeti kvaliteti odvjetničkih podnesaka.

9. Kako sastaviti prijedlog za dopuštenje revizije?

Prijedlog za dopuštenje revizije može se podnijeti zbog pravnog pitanja koje je važno za odluku u sporu i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi (članak 385. stavak 1. ZPP-a).

Budući da je riječ o novini u hrvatskome parničnom pravu, šteta što preciznijem normiranju sadržaja prijedloga za dopuštenje revizije nije posvećena veća pozornost. Iz zakonskih odredaba raspršenih u zakonu moguće je zaključiti da prijedlog za dopuštenje revizije, osim podataka koje mora imati svaki podnesak (članak 106. ZPP-a), treba sadržavati:

1) oznaku presude protiv koje se podnosi (članak 350. i članak 399. stavak 1. ZPP-a)

2) određeno naznačeno pravno pitanje⁴¹ zbog kojeg stranka predlaže da joj se dopusti podnošenje revizije (članak 385.a stavak 1. i članak 387. stavak 3. rečenica 1. ZPP-a)

³⁹ Galič, *op. cit.* u bilj. 5, str. 5 sq.

⁴⁰ Bratković, Split, *op. cit.* u bilj. 5, str. 346.

⁴¹ „(...) da bi neko pravno pitanje bilo određeno naznačeno, potrebno je da bude individualizirano do te mjere koja ne ostavlja nikakve dvojbe o kojem je pravnom pitanju riječ, a revizijski sud nije ovlašten sam prepoznati ili ispitivati nazire li se možda u navodima revidenta neko važno pitanje i kako ono zapravo glasi.“ (odluka Vrhovnog suda Rev 608/15 od 19. travnja 2016.).

3) određeno izložene razloge zbog kojih stranka smatra da je pravno pitanje iz točke 2) važno za odluku u sporu⁴² i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi⁴³ (članak 385.a stavak 1. i članak 387. stavak 3. rečenica 1. ZPP-a)

4) potpis podnositelja prijedloga (članak 350. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

U formuliranju pitanja valja voditi računa o tome da bi odgovor na njega mogao biti sastavni dio komentara zakona u kojem je zakonsko pravilo na koje se pitanje odnosi aktualizirano, dopunjeno ili pojašnjeno. Iako načelno nema zapreke da se u jednom prijedlogu za dopuštenje revizije postavi i više pitanja, nije izgledno da baš sva udovoljavaju kriterijima važnosti u konkretnom sporu i važnosti za javnu funkciju revizije.

U prijedlogu bi trebalo navesti i kako su na postavljeno pitanje odgovorili niži sudovi.

Prijedlog za dopuštenje revizije za stranku je u pravilu ovlašten podnijeti samo odvjetnik (članak 91.a stavak 1. ZPP-a). Iznimno, prijedlog su ovlašteni podnijeti i stranka ili njezin opunomoćenik koji nije odvjetnik, ali samo ako imaju položen pravosudni ispit (članak 91.a stavak 2. ZPP-a). U tom slučaju prijedlogu za dopuštenje revizije treba biti priložen i dokaz da stranka ili njezin opunomoćenik imaju položen pravosudni ispit. Može ga se priložiti i naknadno, najkasnije do isteka roka za podnošenje prijedloga. Dokaz o položenome pravosudnom ispitu nije potrebno prilagati ako je već podnesen sudu u istom postupku (članak 91.a stavak 3. ZPP-a).

Ako se prijedlog za dopuštenje revizije podnosi zbog različite prakse viših sudova, stranka je uz prijedlog dužna dostaviti odluke sudova na koje se poziva ili ih određeno naznačiti (članak 387. stavak 3. rečenica 2. ZPP-a). Prijedloge za dopuštenje revizije bilo bi, dakako, lakše sastavljati kad bi postojali funkcionalnije organizirani pretraživači prakse svih hrvatskih sudova.

Za javnu funkciju revizije važno je da se u prijedlogu za dopuštenje revizije podnositelj usredotoči samo na određenje pravnoga pitanja i na razloge zbog kojih smatra da reviziju treba dopustiti u konkretnom slučaju, dakle uputiti, pri-

⁴² Podnositelj bi prijedloga za dopuštenje revizije trebao u svom podnesku, među ostalim, tvrditi da je stajalište drugostupanjskog suda o postavljenom revizijskom pitanju pogrešno jer u protivnom ne bi imao pravnoga interesa za podnošenje revizije, zbog čega bi prijedlog za dopuštenje revizije trebalo odbaciti (članak 392. stavak 4. u vezi s člankom 392. stavkom 1. ZPP-a).

⁴³ Pravno pitanje koje bi bilo važno radi razvoja prava u sudskoj praksi bilo bi, primjerice, pitanje koje proizlazi iz novoga zakonskog uređenja, a moguće je da će se na njega različito odgovoriti, ili pitanje važno za popunjavanje zakonskih praznina i pojašnjenje pravnih standarda. Orehar-Ivanc, M., Institut dopuštene revizije po ZPP-D, *Pravna praksa*, br. 28, 2009., str. 5.

mjerice, na nejedinstvenost sudske prakse ili odstupanje od te prakse uz određen poziv na odluke sudova (hrvatskih i visokih europskih) i citate znanstvenih i stručnih radova. Iscrpnu argumentaciju pravnih stajališta u vezi s odgovorom na postavljeno pitanje podnositelj treba iznijeti tek u reviziji ako ona bude dopuštena. U slovenskoj praksi prijedlog za dopuštenje revizije obasiže u pravilu do tri stranice teksta uobičajena formata i oblikovanja.⁴⁴

Bitno je istaknuti da je ponešto drukčiji sadržaj prijedloga za dopuštenje revizije u kojem podnositelj tvrdi da su niži sudovi povrijedili neko njegovo temeljno ljudsko pravo. Taj je prijedlog više nalik na sadržaj ustavne tužbe. U njemu podnositelj treba određeno navesti u čemu se sastoji povreda i pokušati argumentima uvjeriti Vrhovni sud da je u nižestupanjskom postupku došlo do povrede njegova temeljnoga ljudskog prava zbog koje bi i eventualna ustavna tužba bila prihvaćena, pa je opravdano da je sanira već i Vrhovni sud u povodu revizije. Bilo bi nedopustivo da, kad Vrhovni sud uoči povredu temeljnih ljudskih prava, nema ovlasti otkloniti je. Prijedlog za dopuštenje mora, dakle, sadržavati konkretne i obrazložene navode o temeljnome ljudskom pravu jer u protivnom neće postojati pretpostavke za odlučivanje o tome.

Valja reći da će u slučaju kad se prijedlog za dopuštenje revizije podnosi zbog povrede ustavnih prava naknadno podnesena revizija sadržajno biti gotovo identična prijedlogu. Ipak, radi jednoobraznosti uređenja revizijskog postupka i trijaže važnih pravnih pitanja, ne bi trebalo inzistirati na tome da se *pro futuro* u tom slučaju podnosi samo jedan podnesak – revizija. I ovdje će, naime, prijedlog za dopuštenje revizije imati svoju ključnu ulogu – usredotočen probir važnih pitanja. Vrhovni sud pritom ne bi trebao biti suviše permisivan i svakojake povrede karakterizirati kao povrede temeljnih ljudskih prava.⁴⁵

10. Čemu prvostupanjski sud kao prijumno i otpremno mjesto za prijedloge za dopuštenje revizije?

Prijedlog za dopuštenje revizije podnosi se sudu koji je izrekao prvostupanjsku presudu u dovoljnom broju primjeraka za sudove, protivnu stranku i umješaka (članak 388. stavak 1. ZPP-a).⁴⁶ Iako se u zakonu kaže da će prvostupanjski sud kojem je prijedlog podnesen ispitati „samo“ je li pravodoban i da će ga, ako utvrdi da nije, rješenjem odbaciti (članak 388. stavak 2. ZPP-a), iz drugih se odredaba može zaključiti da bi prvostupanjski sud trebao kontrolirati i potpunost prijedloga za dopuštenje revizije.

⁴⁴ V. *amplius ibid.*, str. 4-7.

⁴⁵ V. *supra* 8. dio rada.

⁴⁶ Drukčije je u Sloveniji gdje se taj prijedlog podnosi izravno Vrhovnom sudu.

Naime, ako se iz prijedloga ne može utvrditi koja se presuda pobija ili ako nije potpisan (nepotpun prijedlog) (članak 392. stavak 3. ZPP-a), prvostupanjski će sud pozvati podnositelja da u određenom roku dopuni ili ispravi prijedlog (članak 351. stavak 1. i članak 399. stavak 1. ZPP-a). Ako podnositelj ne postupi po traženju suda, sud će (očito već prvostupanjski) rješenjem odbaciti prijedlog kao nepotpun (članak 351. stavak 2. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

Nije posve jasno bi li i u slučaju kad prijedlog za dopuštenje revizije podnese osoba koja nije odvjetnik i koja prijedlogu nije priložila dokaz da ima položen pravosudni ispit, prvostupanjski sud trebao vratiti prijedlog radi dopune u skladu s općim odredbama ZPP-a u vezi s neurednim podnescima (članak 109. ZPP-a). Iako nema posebnih odredaba ZPP-a koje bi tomu proturječile (osim možda članka 351. stavka 3. na koji upućuje članak 399. stavak 1. ZPP-a⁴⁷), čini se da Vrhovni sud RH u dosadašnjoj praksi nije smatrao potrebnim da se revizija podnesena bez dokaza o položenome pravosudnom ispitu vrati na dopunu podnositelju.⁴⁸

Primjerak prijedloga za dopuštenje revizije sudac pojedinac, odnosno predsjednik vijeća prvostupanjskog suda dostavit će protivnoj stranci i umješaću, koji mogu u roku od 30 dana od dostave prijedloga podnijeti tom sudu odgovor na prijedlog za dopuštenje revizije (članak 389. stavak 1. ZPP-a).⁴⁹ Nepravodobno podnesen odgovor na prijedlog za dopuštenje revizije neće se odbaciti već će se dostaviti revizijskom sudu koji će ga uzeti u obzir ako je to još moguće (članak 389. stavak 2. ZPP-a).

Nakon primitka odgovora na prijedlog, odnosno nakon isteka roka za odgovor prvostupanjski će sud dostaviti prijedlog za dopuštenje revizije i odgovor, ako je podnesen, revizijskom sudu zajedno sa spisom (članak 389. stavak 3. ZPP-a).⁵⁰ Kad spis stigne revizijskom sudu, odredit će se sudac izvjestitelj, na što se primjenjuju odgovarajuće odredbe iz žalbenog postupka (članak 361. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).⁵¹

⁴⁷ Ako prijedlog po svojem sadržaju ima drugih nedostataka, prvostupanjski će sud prijedlog dostaviti revizijskom sudu ne pozivajući podnositelja da ga dopuni odnosno ispravi (članak 351. stavak 3. ZPP-a).

⁴⁸ Usp. odluku Vrhovnog suda RH Revt-22/16-2 od 28. ožujka 2018.

⁴⁹ I to je drukčije u Sloveniji gdje se prijedlog za dopuštenje revizije uopće ne šalje protivnoj stranci i umješaću na odgovor. Slovenski Ustavni sud (odluka U-I-302/09-12 i dr. od 12. svibnja 2011., *Uradni list RS*, br. 43/11) to nije smatrao ustavnopravno spornim jer je odlučivanje o prijedlogu „tek preliminarni postupak *sui generis* koji se provodi u javnom interesu“, a „odluka o nedopuštenosti revizije ne zadire izravno u građanska prava i obveze stranaka“.

⁵⁰ Slovenski Vrhovni sud o prijedlogu za dopuštenje revizije u pravilu odlučuje bez spisa predmeta.

⁵¹ U novom uređenju revizije čini se, međutim, neprimjerenim upućivanje i na mogućnost da sudac izvjestitelj revizijskog suda od nižih sudova pribavi izvještaj o povredama postupka i zatraži da se radi utvrđivanja tih povreda provedu izvidaji (članak 360. stavci 2., 3., 4. i 5.; članak 361. i članak 399. stavak 1. ZPP-a). Nije potrebno ni upućivanje na zakonske definicije bitnih povreda odredaba parničnog

Prvostupanjski sud dostavit će prijedlog za dopuštenje revizije i odgovor na njega, ako je podnesen, i drugostupanjskom sudu koji će svoje izvješće o mogućim povredama postupka na tom sudu dostaviti revizijskom sudu (članak 389. stavak 4. ZPP-a).

Ako je podnositelj do donošenja odluke o prijedlogu (članak 349. stavak 2. i članak 399. stavak 1. ZPP-a) odustao od već podnesenog prijedloga za dopuštenje revizije, prvostupanjski će sud to utvrditi rješenjem (članak 392.a stavak 1. ZPP-a).⁵²

Prvostupanjski sud, dakle, ima ulogu prijamnog i otpremnog mjesta za prijedloge za dopuštenje revizije. Podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije izravno Vrhovnom sudu koji o njima i odlučuje čini se boljim rješenjem. Zaživi li e-komunikacija između odvjetnika i sudova, izgubio bi na snazi i eventualni prigovor da na Vrhovnom sudu ne radi dovoljno službenika koji bi mogli raditi na evidentiranju podnesenih prijedloga za dopuštenje.

U svakom slučaju, ne čini se nužnim da sudci Vrhovnog suda o dopuštenosti revizije odlučuju na temelju spisa. U kvalitetno sastavljenu prijedlogu za dopuštenje revizije trebao bi biti dobro oslikan problem i jasno naznačeno pitanje koje podnositelj smatra važnim. Ne bi, međutim, bilo zgorega da podnositelj prijedlogu za dopuštenje revizije priloži i prvostupanjsku i drugostupanjsku odluku te žalbu podnesenu u tom predmetu s jasnim naznakama na sporne dijelove o kojima je riječ u prijedlogu za dopuštenje revizije. To bi upotpunilo uvid Vrhovnog suda u postupak koji se prethodno vodio na nižim sudovima, a ne bi odugovlačilo postupak kao slanje čitavog spisa s prvostupanjskog na revizijski sud.

Iako odgovor na podneseni prijedlog za dopuštenje revizije Vrhovnom sudu može biti koristan i otvoriti drugu perspektivu na pitanje postavljeno u prijedlogu, ne čini se nužnim da se svaki prijedlog za dopuštenje revizije dostavlja i protivnoj stranci i umješaću na odgovor. Dostajalo bi da ih se obavijesti o tome da je prijedlog podnesen. Njihov eventualni odgovor na reviziju po dopuštenju svakako bi mogao sadržavati i osvrt na njezinu nedopuštenost koju je revizijski sud propustio uočiti. Ako bi se Vrhovni sud s tim složio, za protivnu stranku i umješaća ne bi nastupila neka veća štetna posljedica. Valjalo bi, naime, pledirati

postupka (članak 354. i članak 399. stavak 1. ZPP-a) i pogrešne primjene materijalnog prava (članak 356. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

⁵² Ako to propusti učiniti prvostupanjski sud ili ako je izjava o odustanku od prijedloga za dopuštenje revizije dostavljena izravno revizijskom sudu, to će rješenjem utvrditi sudac pojedinac revizijskog suda (članak 392.a stavak 1. ZPP-a). Odustanak od prijedloga ne može se opozvati (članak 349. stavak 3. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

za to da Vrhovni sud bude ovlašten u povodu revizije ipak zaključiti da nije riječ o važnom pravnom pitanju, iako je trijažno vijeće prethodno odlučilo drukčije.

11. Kako Vrhovni sud odlučuje o prijedlogu za dopuštenje revizije?

Na temelju prijedloga za dopuštenje revizije i eventualnog odgovora na taj prijedlog Vrhovni sud odlučuje o dopuštenosti revizije u tročlanom⁵³ vijeću (članak 387. stavci 1. i 4. ZPP-a). Što je veći broj članova vijeća i manji ukupni broj vijeća koja odlučuju o dopuštenosti revizije, manja je vjerojatnost razvoja neujednačene prakse Vrhovnog suda o tome koja su to pitanja važna za jedinstvenost u primjeni prava i razvoj sudske prakse.

U rješenju kojim se dopušta revizija revizijski sud navodi u kojem dijelu i u odnosu na koje određeno pravno pitanje dopušta podnošenje revizije (članak 387. stavak 6. ZPP-a). Kratak osvrt na to u obrazloženju te odluke i više je nego dovoljan.

Vijeće revizijskog suda odbacit će nepotpun⁵⁴ i nedopušten prijedlog za dopuštenje revizije, a i nepravodoban ako je to propustio učiniti prvostupanjski sud (članak 392. stavak 1. ZPP-a). Prijedlog za dopuštenje revizije nedopušten je ako ga je podnijela osoba koja nije ovlaštena na podnošenje revizije⁵⁵ ili osoba koja se *odrekla prava* na podnošenje revizije (ako je to uopće moguće) ili ako osoba koja je podnijela prijedlog nema pravni interes za podnošenje revizije (članak 392. stavak 4. ZPP-a). Prijedlog za dopuštenje revizije nedopušten je i ako ne sadržava određeno naznačeno pravno pitanje te određeno izložene razloge zbog kojih podnositelj smatra da je ono važno za odluku u sporu i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi. Isto vrijedi i ako stranka uz prijedlog ne dostavi odluke sudova na koje se poziva niti ih određeno naznači, a prijedlog za dopuštenje revizije podnosi se zbog različite prakse viših sudova (članak 387. stavak 3. i članak 392. stavak 6. ZPP-a).

⁵³ U zakonodavnom je postupku amandmanom jednoga saborskog zastupnika u nacrtu zakona predviđeno peteročlano vijeće zamijenjeno tročlanim.

⁵⁴ Vrhovni će sud, očito, odbaciti nepotpun prijedlog samo ako to propusti učiniti prvostupanjski sud. Naime, iz članka 351. stavka 2. i članka 399. stavka 1. ZPP-a dalo bi se zaključiti da je već i prvostupanjski sud ovlašten odbaciti nepotpun prijedlog za dopuštenje revizije koji podnositelj na poziv suda nije u određenom roku dopunio ili ispravio.

⁵⁵ Nije jasno znači li to da će revizijski sud odbaciti prijedlog za dopuštenje revizije koji je podnijela stranka ili opunomoćenik koji nije odvjetnik, a uz koji nije priložen dokaz o položenome pravosudnom ispitu, čak i ako prvostupanjski sud nije takav podnesak poslao na dopunu podnositelju u skladu s člankom 109. ZPP-a. V. *supra* 9. dio rada.

Iako to u zakonu nije izrijekom uređeno, očito će revizijski sud odbaciti⁵⁶ i prijedlog za dopuštenje revizije u kojem je određeno naznačeno pravno pitanje, ali ono nije važno za odluku u sporu ili pak nije važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava u sudskoj praksi.⁵⁷ Odbačaj prijedloga za dopuštenje revizije može, dakle, značiti ne samo da prijedlog ima formalnih nedostataka nego i to da on, iako formalno uredan, ne sadržava pitanje važno za odluku u sporu ili za javnu funkciju revizije.

De lege ferenda bilo bi bolje, osobito ako bi se početak roka za podnošenje ustavne tužbe vezao uz dostavu odluke o nedopuštenosti revizije⁵⁸, da se o formalno urednom prijedlogu za dopuštenje revizije koji ne sadržava pitanje važno za odluku u sporu ili za javnu funkciju revizije donosi (meritorno) rješenje o njegovu odbijanju.

12. Čemu sumarno obrazloženje odluke o nedopuštenosti revizije?

U rješenju kojim se prijedlog za dopuštenje revizije odbacuje dovoljno je da se revizijski sud određeno pozove na nedostatak pretpostavaka za podnošenje revizije (članak 387. stavak 5. ZPP-a). Pravni lijek protiv rješenja u povodu prijedloga za dopuštenje revizije nije dopušten (članak 387. stavak 7. ZPP-a).

Sumarno obrazloženje odluke o nedopuštenosti revizije zamišljeno je kao oruđe Vrhovnog suda da svoj rad usmjeri na pitanja važna za osiguranje jedinstvene primjene prava i njegov razvoj.⁵⁹ To se, međutim, ni u kojem slučaju ne bi smjelo izroditi u nekritičko odbacivanje prijedloga zbog redukcije opterećenosti Vrhovnog suda revizijskim predmetima. Očito su upravo nepovjerenje u vrhovne sudove, odnosno strah od njihova arbitrarna postupanja nagnali ustavne sudove u Armeniji, Poljskoj, Češkoj, Mađarskoj, ali i Hrvatskoj da zakluče da ustavno nisu prihvatljive zakonske odredbe prema kojima vrhovni sudovi ne bi bili obvezni pisano obrazložiti svoje odluke da o pojedinim predmetima neće (meritorno) odlučivati.⁶⁰

⁵⁶ To se može zaključiti iz odredbe članka 387. stavka 5. ZPP-a.

⁵⁷ Prema slovenskom uređenju revizije u tom slučaju revizijski sud prijedlog odbija jer se smatra da je riječ o meritornoj odluci o važnosti pravnog pitanja.

⁵⁸ V. *infra* 15. dio rada.

⁵⁹ Galič, A., Ali mora biti sklep Vrhovnega sodišča o nedopustitvi revizije obrazložen, *Podjetje in delo*, vol. 41, br. 6-7, 2015., str. 953; Bobek, op. cit. u bilj. 13, str. 49-50.

⁶⁰ Galič, A., Reshaping the Role of Supreme Courts in the Countries of the former Yugoslavia, u: Uzelać, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, 2014., str. 305 sqq.

Hrvatski je Ustavni sud u svojoj odluci iz 2014. godine⁶¹, kojom je ukinuo odredbu tadašnjeg članka 392.b stavka 4. ZPP-a da se u obrazloženju odbačaja izvanredne revizije revizijski sud treba samo pozvati na zakonske odredbe koje predviđaju odbacivanje takve revizije, pošao od stajališta da bi takvo postupanje Vrhovnoga suda u javnosti moglo stvoriti dojam da taj sud „postupa samovoljno i arbitrarno“. Ipak, očito iz praktičnih razloga, napomenuo je da „razlozi za odbacivanje revizije (...) mogu biti sažeti i u samo ‘jednu rečenicu’ ako ona jasno upućuje na razloge zbog kojih to pitanje nije važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.“

Za razliku od hrvatskoga, slovenski Ustavni sud smatrao je da je sumarno obrazloženje odluke o nedopuštenosti revizije nužno da bi Vrhovni sud mogao ispunjavati svoju javnu, precedentsku ulogu napomenuvši da je povjerenje u najvišu sudsku instanciju temelj funkcioniranja pravne države.⁶² I Europski sud za ljudska prava višekratno je potvrdio da tek sumarno obrazloženje (ili čak i njegov izostanak) da pojedini predmet ne udovoljava zakonskim kriterijima za meritorno odlučivanje na vrhovnom sudu nije protivno konvencijskom pravu. Ipak, istaknuo je da je u osobitim okolnostima pojedinoga slučaja potrebno sadržajnije obrazloženje takve odluke.⁶³

Kada revizijski sud odlučuje o prijedlogu za dopuštenje revizije, može se pozvati i na razloge neke svoje prethodne odluke (članak 396. ZPP-a). I doista, bilo bi poželjno da se Vrhovni sud u sumarnom obrazloženju odbačaja prijedloga za dopuštenje revizije kratko osvrne na to da, primjerice, postavljeno pitanje ne smatra važnim jer o njemu već postoji ustaljena sudska praksa sadržana u prijašnjim revizijskim odlukama koju (barem zasad) ne želi mijenjati ili da je odluka protiv koje je podnesena revizija u skladu s prije zauzetim shvaćanjima Vrhovnog suda. Jezgrovito bi obrazloženje moglo otkloniti sumnju u arbitrarnost postupanja Vrhovnog suda i pripomoći u usmjeravanju buduće prakse odlučivanja o dopuštenosti revizije. Služilo bi i kao putokaz u pravna shvaćanja Vrhovnog suda koja sam revizijski sud smatra aktualnima i relevantnima.

⁶¹ Odluka Ustavnog suda RH br. U-I-885/13 od 11. srpnja 2014., *Narodne novine*, br. 89/14.

⁶² Odluka U-I-302/09-12 i dr. od 12. svibnja 2011., *Uradni list RS*, br. 43/11.

⁶³ V. *amplius* Galič, *op. cit.* u bilj. 60, str. 307 sqq.

13. Kako sastaviti reviziju po dopuštenju?

Stranke su ovlaštene podnijeti reviziju protiv drugostupanjske presude samo ako ju je prethodno u povodu prijedloga za dopuštenje revizije dopustio Vrhovni sud (članak 382. stavak 1. ZPP-a), i to samo zbog pravnog pitanja zbog kojeg ju je dopustio (članak 385.a stavak 2. ZPP-a i članak 392. stavak 7. ZPP-a).

Revizija je po svojem sadržaju bitno različita od prijedloga za dopuštenje revizije. To, međutim, iz zakonskog teksta nije posve razvidno. Zakonom je propisano tek da revizija, osim podataka koje mora imati svaki podnesak (članak 106. ZPP-a), treba sadržavati:

1) oznaku presude protiv koje se podnosi (članak 350. i članak 399. stavak 1. ZPP-a)

2) određeno navedene i obrazložene razloge zbog kojih je podnesena⁶⁴, i to uz određeno pozivanje na propise i druge izvore prava (članak 391. stavak 3. ZPP-a)⁶⁵

3) potpis podnositelja prijedloga (članak 350. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

Ako reviziju ne podnosi odvjetnik (članak 91.a stavak 1. ZPP-a) nego stranka ili njezin opunomoćenik koji imaju položen pravosudni ispit, reviziji je potrebno priložiti i dokaz da podnositelj ima položen pravosudni ispit, za što *mutatis mutandis* vrijede ista pravila kao i za prijedlog za dopuštenje revizije.⁶⁶

Podnositelj bi u reviziji ponovno trebao naznačiti pravno pitanje zbog kojeg je revizija dopuštena i iscrpno argumentirati pravna stajališta u vezi s odgovorom na to pitanje pozivajući se pritom na odluke hrvatskih i visokih europskih sudova te citirajući znanstvene i stručne radove. Podnositelj revizije trebao bi argumentima iz revizije uvjeriti Vrhovni sud da prihvati odgovor na pravno pitanje koji je on iznio u reviziji i unese ga u presudu kao svoje stajalište o tom pitanju. Sastavljanje takve revizije zahtjevan je posao koji iziskuje poveći trud i stručnost odvjetnika koji za to trebaju biti i odgovarajuće nagrađeni.⁶⁷ Isto tako, kodeks odvjetničke etike nalaže odvjetnicima da stranke upozore na osobitosti revizijskog postupka i na izglednost uspješna ishoda postupka na Vrhovnom sudu.

⁶⁴ Odredba je očito neodgovarajuće redigirana prema uređenju revizije prije Novele iz 2019. Zakon isto tako nepotrebno upućuje na odredbe koje se odnose na prekluziju iznošenja novota i prigovora u žalbenom postupku (članak 352. i članak 399. stavak 1. ZPP-a). Zabrana iznošenja novota u revizijskom postupku propisana je i u čl. 385. st. 4. ZPP-a (iako se tamo izrijeком spominje samo prijedlog za dopuštenje revizije).

⁶⁵ Razlozi koji nisu tako obrazloženi neće se uzeti u obzir (članak 391. stavak 3. ZPP-a).

⁶⁶ V. *supra* 9. dio rada.

⁶⁷ U nekim je državama ovlast obraćanja Vrhovnom sudu ograničena na samo određen, relativno malen broj odvjetnika. U Njemačkoj je, primjerice, samo 46 odvjetnika ovlaštenih za podnošenje revizije (i nije im dopušteno zastupati stranke na nižim sudovima), a u Francuskoj je za obraćanje tamošnjemu vrhovnom sudu ovlašteno šezdesetak odvjetničkih kuća. Bratković, doktorski rad, *op. cit.* u bilj. 5, str. 56 sq.

U revizijskom postupku odvjetnici bi preciznim formuliranjem revizibilnih pitanja i kvalitetnom argumentacijom njihove važnosti i mogućih odgovora na njih trebali pridonijeti svestranijem razmatranju važnih pitanja i kvaliteti suđenja na Vrhovnom sudu.⁶⁸ U svojim bi se podnescima trebali pozivati na odgovarajuću sudsku praksu i pravnu doktrinu.⁶⁹ Važno je stoga da budu s njima dobro upoznati, da prate njihov razvoj i da u konkretnim predmetima sugeriraju Vrhovnom sudu da ujednači praksu nižih sudova ili razvije novu. To, dakako, podrazumijeva da postoje funkcionalni pretraživači sudske prakse uz istodobnu obvezu sudova da svoje odluke u njih unose. Gdje je to opravdano, na odvjetnicima je i da istaknu bitne činjenične okolnosti konkretnog slučaja zbog kojih smatraju da na njega nije primjenjiva sudska praksa na koju su se pozvali niži sudovi⁷⁰ ili da obrazlože potrebu intervencije Vrhovnog suda zbog povreda temeljnih ljudskih prava u prijašnjem postupku.

14. Kako Vrhovni sud odlučuje o reviziji?

I revizija se podnosi sudu koji je izrekao prvostupanjsku presudu (članak 388. stavci 1. i 3. ZPP-a) koji s njome postupa na jednak način kao i s prijedlogom za dopuštenje revizije.⁷¹ Kad revizija zajedno sa spisom pristigne na Vrhovni sud, on o njoj odlučuje bez rasprave u peteročlanom vijeću (članak 44. stavak 4. ZPP-a).⁷² Na određivanje sudca izvjestitelja primjenjuju se odgovarajuće odredbe iz žalbenog postupka (članak 361. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).⁷³ Ako je revizija nepravodobna, nepotpuna ili nedopuštena, s njome Vrhovni sud postupa jednako kao i s takvim prijedlogom za dopuštenje revizije.⁷⁴

⁶⁸ *Improving...*, op. cit. u bilj. 36, str. 41.

⁶⁹ Načelo *iura novit curia* nipošto se ne bi smjelo shvatiti tako da može poslužiti kao izlika za izostanak odvjetničkog angažmana na pronalaženju i analizi sudske prakse te mogućih tumačenja pravnih pravila. Galič, A., *Inconsistency of Case Law and the Right to a Fair Trial*, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Revisiting Procedural Human Rights. Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice*, Intersentia, 2017., str. 17.

⁷⁰ Galič, *ibid.*, str. 17, 28.

⁷¹ V. *supra* 10. dio rada.

⁷² Iznimno, kad odlučuje o reviziji protiv drugostupanjskih rješenja koje je donio sudac pojedinac nižeg suda, Vrhovni sud sudi u tročlanom vijeću (članak 44. stavci 4. i 5. ZPP-a).

⁷³ Već je rečeno da u novom uređenju revizije nije primjereno upućivanje na mogućnost da sudac izvjestitelj revizijskog suda od nižih sudova pribavi izvještaj o povredama postupka i zatraži da se radi utvrđivanja tih povreda provedu izviđaji (članak 360. stavci 2., 3., 4. i 5., članak 361. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

⁷⁴ V. *supra* 11. dio rada.

U povodu revizije revizijski sud ispituje pobijanu presudu samo u dijelu u kojem je revizija dopuštena i samo zbog pitanja zbog kojeg je dopuštena (članak 391. stavak 1. ZPP-a). I nakon Novele iz 2019. godine⁷⁵ revizijski je sud, ako o njoj odlučuje meritorno, ovlašten: a) odbiti reviziju; b) prihvatiti reviziju i preinačiti pobijanu presudu, ali ne i na štetu stranke koja je podnijela reviziju ako je samo ona podnijela reviziju⁷⁶; c) prihvatiti reviziju, ukinuti drugostupanjsku (i prvostupanjsku) presudu i predmet vratiti na ponovno suđenje⁷⁷ i d) prihvatiti reviziju, ukinuti drugostupanjsku (i prvostupanjsku) presudu i odbaciti tužbu.

Sve su odredbe o odlukama Vrhovnog suda redigirane po uzoru na prijašnje uređenje te stoga nisu, posebice u dijelu u kojem se pozivaju na bitne povrede odredaba parničnog postupka⁷⁸, posve u skladu s javnom funkcijom revizije i više su prilagođene uređenju revizije koja je dopuštena *ex lege*.

U svakom slučaju, u obrazloženju presude, odnosno rješenja revizijski sud treba ocijeniti revizijske navode koji su od odlučnog značenja (članak 375. stavak 1. i članak 399. stavak 1. ZPP-a). Kada revizijski sud odlučuje o reviziji, može se pozvati i na razloge neke svoje prethodne odluke (članak 396. ZPP-a).

Odluke Vrhovnog suda u povodu revizije po dopuštenu trebale bi biti iscrpno i kvalitetno obrazložene, nalik na presude Europskog suda za ljudska prava. Vrhovni bi sud u njima trebao valjano odvagnuti sve argumente *pro et contra* nekog stajališta kako bi te odluke bile što uvjerljivije. Sadržaj tih odluka trebao bi ponajviše služiti kao aktualizacija zakonskih pravila, njihova nadopuna, odnosno pojašnjenje. Zato bi trebale biti javno dostupne i dobro poznate ne samo sudovima nego i odvjetnicima i studentima prava.

15. Čemu usporedno podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije i ustavne tužbe?

Ustavni sud na svojim mrežnim stranicama podnositeljima ustavne tužbe sugerira da, „ako nisu posve sigurni hoće li Vrhovni sud dopustiti reviziju u konkretnom slučaju“ u kojem su podnijeli prijedlog za dopuštenje revizije, protiv

⁷⁵ Novelom je uvedena mogućnost donošenja dopunske revizijske odluke pod istim pretpostavkama kao i dopunske drugostupanjske odluke (članak 377.a i članak 399. stavak 1. ZPP-a). Isto tako, predviđeno je da će revizijski sud presudom odbiti reviziju kao neosnovanu ako utvrdi da ne postoje razlozi zbog kojih je revizija podnesena i na koje se odnosi pravno pitanje zbog kojeg je dopuštena ili, što je novina uvedena Novelom iz 2019., da oni ne utječu na donošenje drukčije odluke (članak 393. stavak 1. ZPP-a).

⁷⁶ Vrijedi, dakle, zabrana *reformationis in peius* (članak 374. i članak 399. stavak 1. ZPP-a).

⁷⁷ Sud kojem je predmet vraćen na ponovno suđenje vezan je u tom predmetu pravnim shvaćanjem na kojemu se temelji rješenje revizijskoga suda kojim je ukinuta pobijana drugostupanjska, odnosno kojim su ukinute drugostupanjska i prvostupanjska presuda (članak 394.a ZPP-a).

⁷⁸ V. *supra* 5. dio rada.

pravomoćne drugostupanjske presude istodobno podnesu i ustavnu tužbu.⁷⁹ U tom slučaju Ustavni sud ustavnu tužbu ne odbacuje (zbog preuranjenosti) nego zastaje s postupkom do odluke Vrhovnog suda o prijedlogu za dopuštenje revizije, a podnositelju upućuje dopis (tzv. revizijsko pismo) u kojem ga obavještava da će privremeno zastati s postupkom do odluke Vrhovnog suda o dopuštenosti revizije, a da će podnositelj nakon te odluke i ovisno o njezinu sadržaju moći predložiti nastavak postupka.⁸⁰

Ustavni je sud, dakle, i nakon stupanja na snagu Novele ZPP-a iz 2019. godine zadržao praksu kakvu je razvio u vezi s istodobnim podnošenjem izvanredne revizije i ustavne tužbe. Takvo postupanje opravdava time što „postoje slučajevi u kojima je neizvjesno hoće li revizija biti dopuštena. U tom smislu neizvjesno je i to smatra li se pravni put iscrpljenim drugostupanjskom presudom ili treba podnijeti reviziju.“⁸¹

Naime, ako Vrhovni sud odbaci prijedlog za dopuštenje revizije, a ustavna tužba nije bila podnesena u propisanome tridesetodnevnom roku od „primitka“ drugostupanjske odluke, Ustavni će sud ustavnu tužbu odbaciti zbog nepravednosti. Ako pak revizija bude dopuštena (ili je ona dopuštena *ex lege*), *onda se ustavna tužba mora podnijeti u roku od trideset dana od „primitka“ revizijske odluke. U ustavnoj se tužbi pritom može osporavati samo revizijska odluka, ali i drugostupanjska i prvostupanjska odluka koje su joj prethodile.*⁸²

S obzirom na to da se za odbačeni prijedlog za dopuštenje revizije smatra kao da nije ni bio podnesen⁸³, donekle je razumljivo zašto je Ustavni sud prihvatio takvu praksu. Propust je zakonodavca što se prema Noveli ZPP-a iz 2019. i formalno uredan prijedlog za dopuštenje revizije koji prema mišljenju Vrhovnog

⁷⁹ Upute za ispunjavanje obrasca ustavne tužbe (pitanja i odgovori) od 2. siječnja 2020.V.https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Upute_za_ispunjavanje_obrasca_ustavne_tuzbe_02._sijecnja_2020.pdf.

⁸⁰ Tzv. revizijsko pismo ima okvirno ovakav sadržaj: „Protiv pojedinačnog akta u povodu kojeg ste podnijeli ustavnu tužbu podnesen je prijedlog za dopuštenje revizije. Sukladno tome, Ustavni sud će zastati s ustavnosudskim postupkom do donošenja rješenja o prijedlogu za dopuštenje revizije. U slučaju da prijedlog za dopuštenje revizije bude odbačen, dužni ste odmah po zaprimanju dostaviti Ustavnom sudu presliku rješenja o odbačaju prijedloga za dopuštenje revizije uz popratni dopis u kojem ćete navesti broj predmeta pod kojim se on vodi u Ustavnom sudu (Poziv na broj:). Postupak u povodu ustavne tužbe podnesene u povodu presude Visokog trgovačkog suda od bit će nastavljen pod novim poslovnim brojem. U slučaju da Vrhovni sud u povodu Vašeg prijedloga dopusti reviziju, imate pravo podnijeti novu ustavnu tužbu u povodu revizijske presude Vrhovnog suda u roku od 30 dana od dana njezina primitka.“ *Ibid.*, str. 28.

⁸¹ *Ibid.*, str. 27 sq.

⁸² *Ibid.*, str. 24.

⁸³ To uopće vrijedi za svaki odbačeni podnesak jer odbačaj podneska sugerira da on ima kakav formalni nedostatak.

suda ne sadržava važno pravno pitanje odbacuje (a ne odbija). Bilo bi logičnije da Vrhovni sud takav prijedlog za dopuštenje revizije odbije⁸⁴ jer je meritorno odlučio o tome da nije riječ o važnome pravnom pitanju. U tom bi slučaju rok za ustavnu tužbu počeo teći tek od dostave odluke o odbijanju prijedloga za dopuštenje revizije.⁸⁵ U ustavnoj bi se tužbi podnositelj prije svega trebao pozvati na povrede ustavnih prava počinjene tijekom prvostupanjskog i drugostupanjskog postupka, a koje nijedan niži sud nije otklonio iako se podnositelj na njih pozivao i ranije tijekom postupka.⁸⁶

Bi li se i *de lege lata* moglo uzeti da rok za ustavnu tužbu počinje teći tek od dostave odluke Vrhovnog suda o odbacivanju prijedloga za dopuštenje revizije, dvojbeno je. Aktualna praksa Ustavnog suda tomu je protivna, i to neovisno o tome je li riječ o odbacivanju prijedloga zbog formalnih nedostataka podneska ili zato što nije riječ o važnome pravnom pitanju. U potonjem slučaju, kad je riječ o tzv. meritornom odbačaju prijedloga za dopuštenje revizije (što je oksimoron sam po sebi), ne bi bilo z gorega da Ustavni sud propita svoju praksu i da ipak kao početak roka za podnošenje ustavne tužbe uzme trenutak dostave rješenja o odbačaju prijedloga za dopuštenje revizije.

U svakom slučaju, istodobno je podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije i ustavne tužbe ne samo neekonomično nego i navodi na pogrešan zaključak da je Ustavni sud četvrte instancije u postupku. Ustavni bi sud, naime, odlučujući o ustavnim tužbama, trebao intervenirati samo ako bi došlo do povrede ustavnih prava podnositelja tužbe, a ne bi smio imati ulogu redovne četvrte instancije u postupku koji ispravlja svaku nezakonitost odluka redovnih sudova neovisno o tome je li ta nezakonitost ujedno i povreda kakva ustavnog prava građana.⁸⁷

Nije, naime, svaka povreda materijalnog ili postupovnog prava ujedno i povreda nekoga ustavnog prava.⁸⁸ U svojoj ran(ij)oj praksi hrvatski Ustavni sud bio

⁸⁴ Tako je, uostalom, predviđeno u slovenskom uređenju revizije po dopuštenu.

⁸⁵ Klun, *op. cit.* u bilj. 14, str. 45, 136 sq. Isto vrijedi i ako bi Vrhovni sud tek u povodu revizije i odgovora na reviziju odlučio da reviziju ipak neće dopustiti.

⁸⁶ Bi li se ustavna tužba mogla podnijeti i zato što Vrhovni sud nije dopustio reviziju, v. *infra* ovom dijelu rada.

⁸⁷ „Odlučujući o ustavnoj tužbi Ustavni sud ispituje jesu li aktima u povodu kojih je ustavna tužba podnesena povrijeđena ustavna prava, a sudska kontrola njihove zakonitosti zajamčena je Ustavom pred drugim sudovima. Zato bi se navedenim žalbenim razlozima Ustavni sud, odlučujući o ustavnoj tužbi, mogao baviti samo kad bi se oni pojavili kao odrednice sadržaja povrijeđenog ustavnog prava, ili kao neki oblik njegove povrede (...).“ (odluka Ustavnog suda broj: U-III-871/1994 od 4. studenoga 1994.).

⁸⁸ Belajec, V., Ustavne osnove za podnošenje ustavne tužbe, u: Crnić, J.; Filipović, N. (ur.), *Ustavni sud u zaštiti ljudskih prava. Interpretativna uloga Ustavnog suda*, Organizator, 2000., str. 101 sq.; Krapac, D., *Postupak pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske. Ustrojstvo i proceduralni elementi ustavnog nadzora*, Narodne novine, 2014., str. VII.

je sklon ekstenzivnu tumačenju pojma povrede ustavnosti tako da se o povredi nekoga ustavnog prava odlučivalo razmatranjem merituma prethodnih upravnih ili sudskih postupaka jer se smatralo da se svaka nezakonitost odražava i na povredu ustavnog prava. Tek je krajem 90-ih godina XX. stoljeća Ustavni sud pokušao restriktivnije tumačiti svoju ulogu.⁸⁹

Vrhovni je sud najviši sud u pogledu tumačenja i primjene „običnoga“ zakonskog prava (njemački *einfaches Recht*), dok o ustavnopravnim pitanjima (njemački *spezifisches Verfassungsrecht*) završnu riječ ima Ustavni sud.⁹⁰ Ustavna tužba stoga ne bi mogla, a ni smjela, postati sredstvom osiguranja jedinstvene primjene prava, što je funkcija revizije po dopuštenju.⁹¹ Revizija po dopuštenju stoga, pod uvjetom da stranke i Ustavni sud ispravno razumiju ulogu Ustavnog suda kao tijela koje provjerava (samo) je li se i na koji način primjena zakonskog prava „izmetnula“ u povredu ustavnog prava⁹², ne bi smjela dovesti do dodatna opterećenja Ustavnog suda brojem ustavnih tužba.

I Europski sud za ljudska prava⁹³ smatra da obveza istodobna obraćanja i vrhovnom i ustavnom sudu s istim zahtjevom nije u skladu s načelom pravne sigurnosti i da je laicima teško razumljiva.⁹⁴

Zanimljivo je i pitanje bi li se ustavna tužba mogla s uspjehom podnijeti protiv rješenja⁹⁵ Vrhovnog suda o nedopuštenosti revizije jer bi podnositelj smatrao da

⁸⁹ Cf. U-III-1097/99 od 13. ožujka 2000., *Narodne novine*, br. 38/00; Belajec, *op. cit.* u bilj. 88, str. 101 *sqq.*; Rodin, S., Temeljna prava i dopuštenost ustavne tužbe, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 50, br. 5, 2000., str. 801 *sqq.*; Krapac, *op. cit.* u bilj. 88, str. 187 *sq.*, 253 citirajući Omejec.

⁹⁰ Belajec, *op. cit.* u bilj. 88, str. 99; Klun, *op. cit.* u bilj. 14, str. 98 *sq.*; Galič, *op. cit.* u bilj. 8, str. 22; Krapac, *op. cit.* u bilj. 88, str. 15, 187 *sq.*; Marković, S., Zaštita od arbitarnosti u postupanju sudova i drugih državnih tijela kao aspekt prava na pravično suđenje, *Pravo u gospodarstvu*, vol. 55, br. 5, 2016., str. 792.

⁹¹ Treba stoga relativizirati tvrdnju Ustavnog suda iz odluke U-I-1569/04 i dr. od 20. prosinca 2006. (*Narodne novine*, br. 2/07) kojom je ukinuo uređenje revizije po dopuštenju žalbenih sudova iz 2003. godine jer je, kako tvrdi Ustavni sud, „ustavna tužba, a ne revizija, (...) postala pravno sredstvo za osiguravanje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana“. Sam je Ustavni sud odgovoran za to da se to ne dogodi.

⁹² Krapac, *op. cit.* u bilj. 88, str. VII.

⁹³ *Běleš i drugi protiv Češke*, br. 47273/99, t. 64, ECHR 2002-IX; *Zvolský i Zvolská protiv Češke*, br. 46129/99, t. 53, ECHR 2002-IX.

⁹⁴ Galič, A., *Ustavno civilno procesno pravo. Ustavna procesna jamstva. Ustavna pritožba – meje preizkusa in postopek*, GV Založba, 2004., str. 45 *sq.*

⁹⁵ Ovdje valja upozoriti i na (ne uvijek odgovarajuću) praksu Ustavnog suda da sastavlja popis pojedinačnih akata koji se ne smatraju aktima kojima je meritorno odlučeno o biti stvari iz članka 62. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (*Narodne novine*, br. 99/99, 29/02, 49/02). Neki od akata na tom popisu na njemu zasigurno ne bi trebali biti, barem ne bez dodatna propitivanja okolnosti pojedinog slučaja. Primjerice, baš je u vezi s rješenjem o troškovima parničnog postupka, koje se na tom popisu Ustavnog suda nalazi, Europski sud za ljudska prava u predmetima protiv Hrvatske već utvrdio povredu konvencijskih prava. Cf. *Klauz protiv Hrvatske*, br. 28963/10, 18. srpnja 2013.; *Pavlović i dr. protiv Hrvatske*, br. 13274/11, 2. travnja 2015.

je Vrhovni sud reviziju trebao dopustiti. Čini se da u pravilu ne, osobito stoga što je Vrhovni sud rješenje o nedopuštenosti revizije ovlašten tek sumarno obrazložiti.⁹⁶ Iznimno bi ustavnu tužbu u tom slučaju trebalo prihvatiti ako bi Vrhovni sud postupao arbitrarno, npr. odbacujući zbog nepravodobnosti očito pravodoban prijedlog za dopuštenje revizije. O arbitrarnom bi postupanju bila riječ i ako bi Vrhovni sud neosnovano odbio (odbacio) prijedlog stranke za dopuštenje revizije u kojem se ona osnovano pozvala na dugotrajnu neujednačenost sudske prakse koja nije otklonjena, a zbog čega je stranci povrijeđeno temeljno ljudsko pravo.

Naime, neujednačena praksa sudova, posebice onih najviših, može, u određenim okolnostima, biti i povreda prava na pravičan postupak. U obzir pritom valja uzeti (1) postoje li u praksi domaćih sudova duboke i dugotrajne razlike (*profound-and-long-standing differences*), (2) jesu li domaćim pravom predviđeni mehanizmi za prevladavanje te neujednačenosti, (3) primjenjuju li se ti mehanizmi i (4), ako je potrebno, koji su učinci njihove primjene.⁹⁷

Ako Ustavni sud ne bi prihvatio ustavnu tužbu protiv rješenja o nedopuštenosti revizije po dopuštenu kojim je Vrhovni sud propustio ujednačiti dugotrajno neujednačenu praksu koja je ujedno i povreda temeljnoga ljudskog prava, Vrhovni bi sud u prigodu da otkloni tu neujednačenost sudske prakse došao tek pošto bi, nakon ukidne odluke Ustavnog suda, bio ponovno podnesen prijedlog za dopuštenje revizije protiv drugostupanske odluke, što nikako ne bi bilo racionalno rješenje.

U ostalim situacijama u kojima Vrhovni sud ne bi dopustio reviziju Ustavni sud ne bi bio ovlašten preispitivati rješenje o nedopuštenosti revizije.⁹⁸ Ustavni sud, naime, nije ovlašten procjenjivati trenutak u kojem bi Vrhovni sud trebao intervenirati radi ujednačenja sudske prakse ili razvoja prava dokle god neujednačenost sudske prakse ne preraste u povredu temeljnoga ljudskog prava.⁹⁹ U

V. popis pojedinačnih akata koji se ne smatraju aktima kojima je meritorno odlučeno o biti stvari na mrežnim stranicama Ustavnog suda https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Popis_pojedinacnih_akata_koji_se_ne_smatraju_aktima_iz_clanka_62_stavka_1_Ustavnog_zakona_o_Ustavnom_sudu_Republike_Hrvatske.pdf.

⁹⁶ V. *supra* 12. diorada.

⁹⁷ Europski sud za ljudska prava u presudama *Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [veliko vijeće], br. 13279/05, t. 53, 20. listopada 2011.; *Tomić i dr. protiv Crne Gore*, br. 18650/09 i dr., t. 54, 17. travnja 2012.; *Balažoski protiv Makedonije*, br. 45117/08, t. 30, 25. travnja 2013.

⁹⁸ Ako bi protivna stranka (koja nije podnijela prijedlog za dopuštenje revizije) smatrala da joj je u postupku odlučivanja o dopuštenosti revizije povrijeđeno kakvo ustavno pravo, ona bi to, radi iscrpljenja dopuštenu pravnog puta, morala istaknuti već u odgovoru na dopuštenu reviziju, a ne tek prvi put u ustavnoj tužbi. Klun, *op. cit.* u bilj. 14, str. 137 *sq.*, pozivajući se na odluku slovenskoga Vrhovnog suda II Ips 410/10 od 14. srpnja 2011.

⁹⁹ U presudi *Vrabec i drugi protiv Slovačke*, br. 31312/08, t. 33, 26. ožujka 2013. Europski sud za ljudska prava smatrao je da je slovački Ustavni sud povrijedio pravo stranke na pravičan postupak propustivši raz-

slučaju pak da Vrhovni sud propusti dopustiti reviziju u povodu prijedloga u kojem stranka osnovano tvrdi da su joj na nižim sudovima povrijeđena temeljna ljudska prava, zaštitu tih prava pružit će Ustavni sud u povodu ustavne tužbe.

16. Zaključak

Novo uređenje revizije, koje u prvi plan stavlja njezinu javnu funkciju, na tragu je pozitivnih komparativnih iskustava. Vrhovni bi sud u povodu revizije po dopuštenju trebao donositi samo važne odluke s precedentnim učinkom, koje bi u poistovjetivim budućim postupcima nižim sudovima služile kao vodilja.

Šteta je, međutim, što je novo uređenje revizije nomotehnički nedotjerano, katkad i nejasno, pa se gdje gdje tek uz interpretativne napore može zaključiti što se zapravo htjelo postići. Prevelik je dio zakonskog teksta, primjerice, posvećen postupovnopравnim pitanjima koja se odnose na određene apsolutne bitne povrede odredaba parničnog postupka, a za neka od njih (npr. pitanje koje se odnosi na prekoračenje tužbenog zahtjeva) teško je zamislivo da bi mogla biti važna za jedinstvenost u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni. Ostavljen je tako dojam da se revizija (i prijedlog za njezino dopuštenje) i nadalje treba podnositi, kao u slučaju revizije dopuštene *ex lege*, zbog određenih apsolutno bitnih povreda odredaba parničnog postupka, što nije posve u skladu s javnom funkcijom revizije.

S druge strane, o nekim je potencijalno važnim pravnim pitanjima isključena mogućnost podnošenja revizije, npr. protiv rješenja donesenih u incidentalnim postupcima koji se ne odnose na zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja (ako se, dakako, složimo da ta rješenja nisu obuhvaćena zakonskim pojmom rješenja kojim je postupak o predmetu spora pravomoćno završen, što je dvojbeno). Šteta je i što uz reviziju po dopuštenju i nadalje postoji revizija dopuštena *ex lege* koja je po svojoj funkciji i sadržaju bitno različita od revizije po dopuštenju.

Nedovoljno je smisljena zakonskog teksta posvećeno sadržaju prijedloga za dopuštenje revizije, koji je novina u hrvatskom pravu, i revizije, pa je teško zaključiti u čemu je zapravo bitna razlika u sadržaju tih dvaju podnesaka. Čini se neopravdanim i da prvostupanjski sud služi kao prijamno i otpremno mjesto za prijedloge za dopuštenje revizije i da Vrhovni sud o prijedlogu za dopuštenje revizije odlučuje na temelju spisa umjesto da se, kao što je to slučaj u Sloveniji, propisala obveza stranaka da Vrhovnom sudu izravno, uz prijedlog za dopuštenje revizije, dostave i odluke nižih sudova (a možda i neke podneske, npr. žalbu). Isto tako, čini se da ciljevi reforme (stručnoj) javnosti nisu dovoljno jasno prezentirani.

motriti ključan prigovor stranke u vezi s neujednačenošću prakse Vrhovnog suda. Galič, *op. cit.* u bilj. 69, str. 13.

Treba žaliti i što (još) nije provedeno usklađenje odvjetničke tarife kojim bi se uvela posebna, u odnosu na tarifu za sastav revizije umanjena tarifa za sastav prijedloga za dopuštenje revizije kako podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije i revizije ne bi za stranke bilo pretjerano financijski tegotno.

Treba uzeti u obzir i to da je u moru sudske prakse dostupne preko različitih elektroničkih pretraživača pronaći pravu odluku potrebnu za kvalitetno sastavljen prijedlog za dopuštenje revizije i reviziju češće splet sretnih okolnosti negoli stvar funkcionalno organiziranih pretraživača sudske prakse. Uspjehu reforme stoga se ne treba nadati ako se ne ustroji nova ili poboljša funkcionalnost postojećih javno dostupnih baza i pretraživača sudske prakse uz istodobnu obvezu (drugostupanjskih) sudova da svoje odluke u njih unose.

S obzirom na to da je revizija dopustiva samo u predmetima u kojima su već odlučivale dvije sudske instance, novo uređenje revizije počiva na premisi da je strankama na nižim sudovima uglavnom već pružena primjerena razina zaštite njihovih prava, i to u razumnom roku. Osim toga, sudci Vrhovnog suda trebali bi pripadati najkvalitetnijim pravnicima neke države, pa njihova stručnost u pravilu ne bi trebala biti upitna. I odvjetničko zastupanje stranaka na Vrhovnom sudu trebalo bi pridonijeti visokoj kvaliteti pravne argumentacije u postupku na tom sudu. Ako, međutim, te premise nisu ostvarene, ni dobar normativni okvir (a ovaj predviđen Novelom iz 2019. to nije) neće revizijski postupak učiniti funkcionalnim.

U svakom slučaju, novim je uređenjem revizije Vrhovnom sudu povjeren alat za osiguranje jedinstvenosti u primjeni prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, a na njemu je da iskazano povjerenje u praksi i opravda, ponajviše kreiranjem ujednačenih i primjerenih kriterija za dopuštenost revizije i uvjerljivošću argumenata iz svojih odluka o važnim pravnim pitanjima. Radi ujednačenja kriterija, trebalo bi objavljivati i indeksirati i ona pitanja koja revizijski sud nije smatrao važnima za svoju javnu funkciju iako su bila sadržana u formalno urednim prijedlozima za dopuštenje revizije. Na taj bi način (stručna) javnost mogla pratiti rad Vrhovnog suda, a on steći autoritet koji mu u skladu s Ustavom i pripada.

Vrhovni je sud najviši u pogledu tumačenja i primjene zakona, a Ustavni sud ima završnu riječ u ustavnopravnim pitanjima. Ustavna tužba stoga ne bi mogla, a ni smjela, postati sredstvom osiguranja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, što je funkcija revizije. Ustavni bi sud, odlučujući o ustavnim tužbama, trebao intervenirati samo ako bi došlo do povrede ustavnih prava podnositelja tužbe, a ne bi smio imati ulogu redovne četvrte instance u postupku koji ispravlja svaku nezakonitost odluka redovnih sudova neovisno o tome je li ta nezakonitost ujedno i povreda kojega ustavnog prava građana. S druge strane, svi bi redovni sudovi trebali zakonske odredbe tumačiti i u skladu s Ustavom.

Literatura

- Belajec, V., Ustavne osnove za podnošenje ustavne tužbe, u: Crnić, J.; Filipović, N. (ur.), *Ustavni sud u zaštiti ljudskih prava. Interpretationa uloga Ustavnog suda*, Organizator, 2000., str. 97–113
- Bobek, M., Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 57, br. 33, 2009., str. 33–65
- Bratković, M., *De expensis non curat praetor supremus?* u: Šago, D. et al. (ur.) *Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2017., str. 427–448
- Bratković, M., Reforma revizije u parničnom postupku, *Hrvatska pravna revija*, vol. 17, br. 2, 2017., str. 79–93
- Bratković, M., *Revizija po dopuštenju*, doktorski rad obranjen na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- Bratković, M., Revizija po dopuštenju: hrvatske dvojbe i slovenska iskustva, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2016., str. 319–351
- Bratković, M., Root of the Resistance to the Change in the Supreme Court's Role, u: Uzelac, A.; Van Rhee, C. H., *Transformation of Civil Justice. Unity and Diversity*, Springer International, 2018., str. 333–347
- Bratković, M., Što je važno pravno pitanje u reviziji? *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 68, br. 5-6, 2018., str. 853–880
- Dika, M., *Građansko parnično pravo. Sudske odluke i sudska nagodba. IX. knjiga*, Narodne novine, 2013.
- Dika, M., Marginalije uz prijedlog novog uređenja revizije u parničnom postupku (2018.), *Odvjetnik*, br. 3-4, 2018., str. 21–30
- Domej, T., What Is an Important Case? Admissibility of Appeals to the Supreme Courts in the German-speaking Jurisdictions, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and Other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, 2014., str. 277–289
- Galič, A., A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions, izvješće na konferenciji *The functions of the Supreme Court – issues of process and administration of justice* održanoj u Varšavi od 11. do 13. lipnja 2014., dostupno na:

<http://colloquium2014.uw.edu.pl/wpcontent/uploads/sites/21/2014/01/Ales-Galic.pdf>

Galič, A., Inconsistency of Case Law and the Right to a Fair Trial, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Revisiting Procedural Human Rights. Fundamentals of Civil Procedure and the Changing Face of Civil Justice*, Intersentia, 2017., str. 1–34

Galič, A., Reshaping the Role of Supreme Courts in the Countries of the former Yugoslavia, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, 2014., str. 291–317

Galič, A., *Ustavno civilno procesno pravo. Ustavna procesna jamstva. Ustavna pritožba – meje preizkusa in postopek*, GV Založba, 2004.

Galič, A., Za reformo revizije v pravdnem postopku, *Pravna praksa*, 2007., br. 43, str. 1–11. U radu citirani brojevi stranica odnose se na numeraciju u slovenskoj bazi podataka IUS-INFO.

Improving cassation procedure. Report of the Hammerstein Committee on the Normative Role of the Supreme Court, 2008. [izvješće se odnosi na nizozemski Vrhovni sud]

Jolowicz, J. A., The Role of the Supreme Courts at the National and International Level, u: Yessiou-Faltsi, P. (ur.), *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level. Reports for the Thessaloniki International Colloquium*, 21–25 May 1997, Sakkoulas Publications, 1998., str. 37–63

Katić, D., Zašto (opet) nove izmjene Zakona o parničnom postupku, u: Rijavec, V. et al. (ur.), *Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2016., str. 143–170

Klun, G., *Vloga Vrhovnega sodišča pri oblikovanju meril za presojo predloga za dopustitev revizije* (magistarski rad obranjen na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani), 2016.

Krapac, D., *Postupak pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske. Ustrojstvo i proceduralni elementi ustavnog nadzora*, Narodne novine, 2014.

Marković, S., Zaštita od arbitrarnosti u postupanju sudova i drugih državnih tijela kao aspekt prava na pravično suđenje, *Pravo u gospodarstvu*, vol. 55, br. 5, 2016., str. 775–798

Mattei, U.; Ruskola, T.; Gidi, A., *Schlesinger's Comparative Law. Cases – Text – Materials*, Foundation Press, 2009.

Orehar-Ivanc, M., Institut dopuštene revizije po ZPP-D, *Pravna praksa*, br. 28, 2009., str. 4–7. U radu citirani brojevi stranica odnose se na numeraciju u slovenskoj bazi podataka IUS-INFO.

- Rodin, S., Temeljna prava i dopuštenost ustavne tužbe, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 50, br. 5, 2000., str. 795–812
- Uzelac, A.; Galič, A., Changing Faces of Post-socialist Supreme Courts: Croatia and Slovenia Compared, u: Van Rhee, C. H.; Fu, Y. (ur.), *Supreme Courts in Transition in China and the West. Adjudication at the Service of Public Goals*, Springer, 2017., str. 207–228
- Zobec, J., Od individualnega do javnega (precedenčnega) namena Vrhovnegasodišča: ustavnopravni vidik, *Podjetjeindelo*, vol. 41, br. 6-7, 2015., str. 919–937

Predsjedatelj:

Zahvaljujem kolegi Bratkoviću na minisekciji novog instituta. Čim se uvede neka nova stvar, postavlja se pitanje kako će to funkcionirati dok se ne uhoda, ali je dobro da smo dobili ovakav pregled stanja stvari da se vidi na koji se način novim pravnim rješenjem pridonosi jedinstvenoj primjeni prava. Nemojte se čuditi onome što je kolega Bratković spomenuo – kako su stvari novotehnički loše riješene pozivanjem na razne odredbe Zakona da bi se nešto reklo – pročitajte malo europske uredbe i direktive, pa ćete vidjeti da je tamo ono što se želi reći još gore riješeno. Način na koji Europska unija donosi svoje norme isto je tako neprihvatljiv sa stalnim upućivanjima jedne norme na drugu, pa te druge na treću itd., tako da je snalaženje u svemu tome jako otežano. I kada se tako nešto pravno izrazi, često se navode brojni izuzeci, pa se sad snađite u gomili normi kojima se uređuje neko pitanje. Izgleda da slijedimo ono što se događa izvan nas, tako da je inflacija propisa kojima se želi nešto urediti postala moda.

Na redu je kolega Dragan Katić, sudac Vrhovnog suda Republike Hrvatske, koji će nam iznijeti ono što je ključno za ovo o čemu danas raspravljamo – što se u sudskoj praksi može očekivati od novele Zakona o parničnom postupku. Kako će sudovi postupati po novim pravnim rješenjima? Što možemo od njih očekivati, jesu li spremni odmah za dobru primjenu ili će trebati neko vrijeme za uhodavanje i postoji li opasnost u razlikama u postupanju? Kolega Katiću, izvolite. Sa zanimanjem očekujemo vašu prognozu.

Dragan Katić

Sudac Vrhovnog suda Republike Hrvatske

ŠTO SE U SUDSKOJ PRAKSI MOŽE OČEKIVATI OD NOVELE ZAKONA O PARNIČNOM POSTUPKU

„Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela.

Sudski postupci moraju se provesti u skladu s ustavnim načelom vladavine prava, kao najvišom vrednotom ustavnog poretka Republike Hrvatske, pa tumačenje mjerodavnog prava u svakom konkretnom slučaju ne smije proizlaziti iz njegove arbitrarne i proizvoljne primjene, već mora uvažavati zahtjeve prava na pravično suđenje sadržane u članku 29. stavku 1. Ustava.

Ustavno pravo na pravično suđenje jamči zaštitu od arbitrarosti u odlučivanju sudova i drugih državnih tijela. Arbitrarnim se može ocijeniti pojedinačni akt pri čijem je donošenju njegov donositelj bez razboritih ili bez ikakvih razloga odstupio od ustaljene prakse, nije uzeo u obzir očigledno mjerodavan propis ili je mjerodavni propis pogrešno protumačio i primijenio, na način i u mjeri koja konkretni pojedinačni akt čini pravno neprihvatljivim.“¹

I. UVOD

Na razini pravosudne javnosti, kako doktrine tako i prakse, u posljednjih deset godina u Republici Hrvatskoj postojala je objektivna potreba, ali i stanovitost „opća suglasnost“ za daljnjim promjenama Zakona o parničnom postupku² sa

¹ Iz Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-III-932/2009 od 11. listopada 2012.

² Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13 - u daljnjem tekstu: ZPP ili Zakon).

svrhom omogućavanja učinkovitijeg, odnosno bržeg i kvalitetnijeg suđenja u građanskim postupcima, osobito u odnosu na revizijske odluke, odnosno kvalitetu i vrijeme u kojem se takve odluke donose s obzirom na općepoznatu činjenicu preopterećenosti najvišeg suda revizijskim predmetima. Ta je potreba neupitno kulminirala ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju. U tom je smislu pitanje kvalitetne promjene najvažnijeg postupovnog propisa bilo odlučno ne samo zbog rečenog već i zato što je otprije postojala potreba za nastavkom započetog rada na izmjenama tog propisa. Svrha i cilj bili su jasni – ubrzanje i skraćivanje trajanja sudskih postupaka uz smanjenje njihovih troškova, ali i otklanjanje uočenih problema u primjeni najvažnijeg postupovnog propisa, posebice u odnosu na ostvarivanje ustavne uloge Vrhovnog suda Republike Hrvatske, sve to s jasnom svrhom učinkovite funkcionalizacije pravosudnog sustava u cjelini. Valja istaknuti da je potreba za izmjenama i dopunama ZPP-a zapravo nastavak rada na njegovoj modernizaciji (koja je počela još 2003. godine), kao i rad na otklanjanju naraslih problema u primjeni dosadašnjih, ponekad i brzopletih zakonodavnih rješenja.

Polazeći od brojnih predmeta koji su (iako su u najvećem dijelu bili beznačajni za javnopravni interes) opterećivali revizijski sud, valja se prisjetiti i jedne iznimno znakovite rečenice prof. dr. sc. Aleša Galiča³, koja glasi otprilike ovako: „Širom otvorena vrata vrhovnom sudu jednako je kao da su zatvorena.“ Tim je riječima, kada je u pitanju preopterećenost vrhovnog suda revizijskim predmetima, na jednostavan i razumljiv način rečeno zapravo sve što bi o tome trebalo naširoko obrazlagati.

II. NEDOSTACI DOSADAŠNJEG UREĐENJA REVIZIJE

Nedostaci dosadašnjeg uređenja revizije pokazivali su zorno svoje lice ne samo u prevelikom broju revizijskih predmeta kojima je u gotovo neprispodobivim razmjerima bio opterećen Vrhovni sud Republike Hrvatske nego još važnije – u činjenici da se kroz kriterije vrijednosti predmeta spora revizijski sud najviše bavio pitanjima suđenja u konkretnim pojedinačnim sporovima, koja pitanja u najvećem dijelu zapravo nisu bila važna za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni. Naprotiv, bila su značajna isključivo za rješenje tog spora i za stranke iz te parnice, što je jasno pokazivalo koliko je koncepcija takve, izvanvremenske i bez daljnijega zastarjele, „privatno-pravne“ revizije bila neodgovarajuća ustavnoj ulozi Vrhovnog suda Republike Hrvatske.

³ Aleš Galič, redovni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani, Ali mora biti sklep o nedopustivosti revizije Vrhovnoga sodišća obrazložen, Podjetje in delo, br. 6-7, 2015.

Uz to, strukturalni nedostaci bili su očigledni u rješenjima prema kojima je u sporovima male vrijednosti izvanrednu reviziju dopuštao drugostupanjski sud, dakle niži sud od revizijskog suda, što je samo po sebi i formalno gledajući bilo sasvim neprihvatljivo. Najviši je sud po takvim revizijama morao postupati iako su pravna pitanja u većem broju tih revizija bila više nego pogrešno postavljena jer su se odnosila isključivo na konkretan predmet i činjenično stanje u toj pravnoj stvari i zapravo su bila daleko od pravnih pitanja važnih u općem interesu. Nije se jednom dogodilo da je u takvoj reviziji najviši sud morao intervenirati iako je o postavljenom pitanju već ranije zauzeo jasno (i na internetskim stranicama objavljeno) pravno shvaćanje koje je sud drugog stupnja, postupajući po žalbi, trebao primijeniti u tom predmetu jer se radilo o činjenično i pravno sasvim usporedivim postupcima.

Konačno, spomenuta „revizija po dopuštenju drugostupanjskog suda“⁴ kao institut uopće nije zaživjela u praksi jer je broj tih revizija u proteklom razdoblju bio gotovo zanemariv⁵. Razlozi takvog postupanja leže dijelom u činjenici da se drugostupanjski sudovi jednostavno nisu snalazili u tom za njih ipak novom ovlaštenju, koje se iscrpljivalo u potrebi za izborom odgovarajućeg pravnog pitanja koje će ujedno biti važno i za odluku u konkretnom sporu. Pritom je drugostupanjskim sudovima bilo zahtjevno još i samo formalno sastavljanje važnih pravnih pitanja u povodu kojih će intervenirati najviši sud. Sasvim je sigurno da je u svemu tome postojala i određena odbojnost drugostupanjskih vijeća i sudaca drugog stupnja prema naknadnom revizijskom preispitivanju njihove odluke, koju su, dopuštajući izvanrednu reviziju u tzv. „maličnom“ sporu, zapravo izlagali kontroli najvišeg suda, odnosno možebitnom ukidanju ili preinačenju u toj fazi postupka.

Nedostaci su se očitovali i u krajnje nelogičnim rješenjima u mogućnosti podnošenja (izvanredne⁶) revizije u drugim izvanparničnim postupcima⁷ u kojima je ponekad bilo moguće podnijeti više revizija protiv rješenja.⁸ Tako je u jednom, bolje rečeno istom, ovršnom postupku koji se vodio između istih stranaka bilo

⁴ Članak 467.a ZPP-a glasi: „U postupku u sporovima male vrijednosti dopuštena je samo revizija iz članka 382. stavka 2. ovoga Zakona, i to samo ako je drugostupanjski sud u izreci svoje presude odredio da je revizija protiv nje dopuštena. Drugostupanjski sud može tako odlučiti ako ocijeni da odluka o sporu ovisi o rješenju nekog materijalnopravnog ili postupovnopravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.“ U obrazloženju presude kojom dopušta reviziju iz članka 382. stavka 2. ovoga Zakona drugostupanjski će sud naznačiti zbog kojeg je pravnog pitanja dopušta i izložiti razloge zbog kojih smatra da je ono važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti svih.

⁵ Sudac Vrhovnog suda u svojoj referadi godišnje bi se susreo s dva ili najviše tri takva predmeta.

⁶ Članak 399. stavak 2. ZPP-a.

⁷ Jednako tako i u gotovo svim incidentalnim postupcima koji su se vodili unutar postojeće parnice.

⁸ Članak 400. stavak 1. i 2. u vezi s čl. 399. st. 2. ZPP-a.

moguće podnijeti nekoliko revizija⁹, dakle više nego u samom parničnom postupku koji je prethodio ovrshi. Tako je naprimjer bilo moguće podnijeti izvanrednu reviziju protiv pravomoćnih drugostupajnskih rješenja kojima se potvrđuju prvostupajnska rješenja o odbacivanju ili odbijanju prijedlog za ovrhu, protiv pravomoćnog rješenja o ovrshi, rješenja o obustavi ili dovršetku postupka, rješenja o protuovrshi, rješenja o namirenju, dosudi itd.¹⁰

U svemu tome, postavljao se i vječiti problem podnošenja revizije protiv drugostupajnskih rješenja jer je stalno bilo nejasno, kako strankama tako i sudovima, protiv kojih i kakvih je sve pravomoćnih drugostupajnskih rješenja dopuštena revizija¹¹.

Sve je to posljedično pridonosilo nemogućnosti brzog i kvalitetnog rješavanja revizijskih predmeta, uz pojavu različitih odluka i pravnih shvaćanja najvišeg suda u pravno istovrsnim predmetima. To je logično, kao jedan zatvoreni krug, pridonosilo nesuvisloj praksi nižestupajnskih sudova, koji su u istim ili sličnim pravnim stvarima, pozivajući se ponekad i na revizijske odluke, donosili vlastite suprotne i po pojedinim vijećima istog drugostupajnskog suda, različite odluke.

Uz rečeno, valja istaknuti da je i u brojnim drugim važnim propisima, kao što su Obiteljski zakon, Zakon o suzbijanju diskriminacije, Zakon o medijima, Zakon o zemljišnim knjigama, itd., u primjeni istog propisa ponekad bilo moguće podnijeti redovnu ili izvanrednu reviziju. Tako je u Obiteljskom zakonu protiv nekih odluka bilo moguće podnijeti redovnu reviziju iz članka 382. stavka 1. ZPP-a¹², protiv drugih odluka izvanrednu reviziju iz članka 382. stavak 2. ZPP-a¹³, a u nekim slučajevima, primjerice protiv presude o razvodu braka, revizija uopće nije bila dopuštena¹⁴. U posebnim izvanparničnim postupcima iz ObZ-a protiv

⁹ Članak 12. Ovršnog zakona (Narodne novine br. 112/12, 25/13, 93/14 i 55/16 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i 73/17.) glasi: „U ovršnom postupku i postupku osiguranja revizija se može izjaviti samo ako odluka donesena u drugom stupnju ovisi o rješenju nekog materijalnopravnog ili postupovnopravnog pitanja važnog za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, u skladu s pravilima parničnog postupka.“

¹⁰ Vidjeti tzv. „Katalog“ rješenja protiv kojih se može podnijeti revizija u ovršnom postupku te u stečajnom postupku – objavljen na internetskim stranicama VSRH.

¹¹ Članak 400. stavak 1. ZPP-a glasio je: „Stranke mogu izjaviti reviziju i protiv rješenja drugostupajnskog suda kojim je postupak pravomoćno završen u sporovima u kojima bi revizija bila dopuštena protiv drugostupajnske presude (članak 382).“

¹² Članak 392. Obiteljskog zakona (Narodne novine br. 103/15 i 98/19 – u daljnjem tekstu: ObZ) glasi: „Protiv drugostupajnske presude o utvrđivanju majčinstva ili očinstva dopuštena je revizija iz članka 382. stavka 1. Zakona o parničnom postupku (Narodne novine br. 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 43/13 i 89/14).“

¹³ Članak 422. ObZ-a glasi: „Protiv drugostupajnske odluke o tome s kojim će roditeljem dijete stanovati, o roditeljskoj skrbi, o ostvarivanju osobnih odnosa djeteta s drugim roditeljem i o uzdržavanju djeteta dopuštena je revizija iz članka 382. stavka 2. ZPP.“ Članak 428. ObZ-a glasi: „Protiv drugostupajnske odluke o uzdržavanju djeteta dopuštena je revizija iz članka 382. stavka 2. ZPP.“

¹⁴ Članak 373. st. 1. ObZ-a glasi: „Protiv drugostupajnske presude donesene u bračnom sporu revizija nije

drugostupanjskog rješenja kojim je žalba odbijena i prvostupanjsko rješenje potvrđeno ili kojim je ono preinačeno dopuštena je bila revizija samo ako je drugostupanjski sud u izreci svojeg rješenja odredio da je revizija protiv njega dopuštena. Osim toga, supsidijarnom primjenom ZPP-a bilo je moguće i s obzirom na vrijednost predmeta spora podnijeti redovnu reviziju protiv presuda donesenih u obiteljskim stvarima. Takva različitost u mogućnosti podnošenja revizije koja se svodila na to da je svaki institut imao svoju vrstu revizije zasigurno nije mogla pridonositi pravnoj sigurnosti.

Uz rečeno, u to je vrijeme bilo sporno¹⁵ je li u diskriminacijskim sporovima bila dopuštena redovna ili pak izvanredna revizija jer je bilo propisano da je u postupcima iz članka 17. stavka 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije¹⁶ revizija uvijek dopuštena. Sve to, kako je rečeno, nije moglo biti učinkovito ne samo za stranke već i za sam revizijski sud kojemu je trebalo vrijeme za kvalitetnu „asimilaciju“ takvih bitno različitih propisa o reviziji.

Pritom, da stvarnost za Vrhovni sud Republike Hrvatske bude još teža, nakon odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske, br. U-I-885/2013. od 11. srpnja 2014.¹⁷ (Narodne novine br. 89/2014), kada je u jednom ustavnosudskom (apstraktnom) postupku ukinuta odredba članka 392.b stavka 4. ZPP-a¹⁸, u praksi je (neopravdano – op. autora) prestala mogućnost odbacivanja revizije, uz jedno sumarno – kratko obrazloženje u kojem se revizijski sud samo poziva na nedostatak pretpostavki¹⁹ za podnošenje izvanredne revizije, a posebice izvanredne revizije koja (kumulativno) ne ispunjava ni formalne pretpostavke iz članka 382. stavka 2. i 3. ZPP-a.

dopuštena.“

¹⁵ Praksa VSRH opredijelila se za izvanrednu reviziju.

¹⁶ Zakon o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine br. 85/08 i 112/12).

¹⁷ Izvadak iz obrazloženja Odluke Ustavnog suda RH br. U-I-885/2013. od 11. srpnja 2014.: „Naime, preko odluke Vrhovnog suda o tome je li neko pravno pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili nije, najjasnije se vidi način na koji Vrhovni sud gradi jedinstvenost nacionalnog sudskog prostora i osigurava ravnopravnost građana u smislu članka 116. stavka 1. Ustava. Upravo iz tih razloga u rješenju kojim Vrhovni sud odbacuje izvanrednu reviziju kao nedopuštenu (jer je ocijenio da pravno pitanje zbog kojeg je ona izjavljena nije važno za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni), moraju biti navedeni dostatni i relevantni razlozi za takvu odluku.“

¹⁸ Članak 392.b stavak 4. ZPP-a glasio je: „U obrazloženju rješenja iz stavka 2. i 3. ovoga članka treba se samo pozvati na odredbe stavka 2., odnosno 3. ovoga članka koje predviđaju odbacivanje takve revizije zbog tamo navedenih razloga. Ako ocijeni da bi to bilo svrhovito, vijeće može odlučiti i da se posebno obrazlože razlozi zbog kojih je donijelo takvo rješenje.“

¹⁹ Prema članku 382. stavku 3. ZPP-a, u reviziji iz stavka 2. ovoga članka stranka treba određeno naznačiti pravno pitanje zbog kojeg ju je podnijela uz određeno navođenje propisa i drugih važećih izvora prava koji se na njega odnose te izložiti razloge zbog kojih smatra da je ono važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.

III. O NOVOJ REVIZIJI I USTAVNOJ ULOZI NAJVIŠEG SUDA

Poznato je da se ustavna uloga Vrhovnog suda Republike Hrvatske ne iscrpljuje samo u osiguravanju jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni²⁰. Najviši sud u državi, uza sve ono ostalo što spada u njegovu nadležnost, postupajući po pravnim lijekovima, svakodnevno ujednačava sudsku praksu, odnosno suđenje pred nižestupanjskim sudovima i na taj način razvija pravo kroz sudsku praksu uklanjajući pritom iz pravnog sustava razlike i neujednačenosti u suđenju te pogreške i nedoumice koje se javljaju u primjeni propisa i donošenju sudskih odluka. U tom smislu, osim što odlučuje u povodu revizija, Vrhovni sud na sjednicama svojih odjela redovito razmatra i aktualna (sporna) pitanja sudske prakse pokušavajući dati odgovore na važna pravna pitanja koje se postavljaju u suđenju pred nižestupanjskim sudovima.

Međutim, s obzirom na prevelik broj revizijskih predmeta o kojima je u vrijeme kada se donosila odluka o navedenim promjenama ZPP-a rješavao Vrhovni sud²¹, opravdano se postavilo pitanje – može li najviši sud u takvoj situaciji doista ispunjavati svoju ustavnu ulogu, to tim više jer je s vremenom bilo očigledno da se broj parničnih predmeta u postupcima pred nižestupanjskim sudovima sve više smanjivao, dok se obrnuto proporcionalno – pred Vrhovnim sudom gotovo eksponencijalno povećavao. Zbog toga je najviši sud, umjesto da osigurava jedinstvenost sudske prakse, bio na putu postati izvor nesigurnosti i neujednačene sudske prakse, pa i neravnopravnosti svih pred zakonom. Samo primjerice: kada je riječ o suđenju u pravno istovjetnim predmetima s odmakom u donošenju revizijske odluke od nekoliko godina u pojedinom predmetu – neravnopravnost zasigurno postoji i kad jedna stranka primi odluku o reviziji u svojoj četrdesetoj, a druga istu takvu odluku nakon desetak godina, u svojoj pedesetoj godini života (nije svejedno kada će koja od stranaka u istovrsnoj pravnoj situaciji dobiti revizijsku odluku). Slijedom toga, ovaj će se članak, uz ostalo, u svojem najvećem dijelu baviti očekivanjima sudske prakse, prije svega Vrhovnog suda u odnosu na novelu²² revizijskog dijela ZPP-a.

²⁰ Prema članku 119. stavku 1. Ustava Republike Hrvatske (NN br. 85/10. proć. tekst – donesen po Odboru za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskoga sabora, izvorišno čl. 116. st. 1. Ustava Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustav RH): „ Vrhovni sud Republike Hrvatske, kao najviši sud, osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.“

²¹ Prema statističkim podacima za Građanski odjel na dan 31. ožujka 2017., na Vrhovnom sudu ostao je neriješen (ukupno) 18.681 predmet (u cca 98% slučajeva radi o revizijskim predmetima), s tim da je u prvom tromjesečju te godine u radu pred Vrhovnim sudom ukupno bilo 19.880 predmeta.

²² Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine br. 70/19 – u daljnjem tekstu: ZID ZPP/19 ili novela ili novela ZPP).

Promjene tako „organski“ važnog propisa bez daljnega su zahtijevale zajednički radi svekoliki trud pravne doktrine i prakse. Ključno je bilo pitanje koji i kakav „mehanizam“ primijeniti u načinu uređenja zakonskih odredbi o reviziji ili, jednostavnije rečeno, kako učinkovito ograničiti pristup Vrhovnom sudu, a da se, s druge strane, ne dovede u pitanje pravo na pravično suđenje i zapravo pravo stranaka na pristup sudu.²³

Rasprave koje su se vodile oko ovih pitanja, pa i na razini Udruženja europskih sudaca²⁴, pokazale su da je najbolje rješenje – u sustavu u kojem će se filtrirati mogućnost pristupa najvišem sudu u zemlji, jer se time u praksi osigurava da je broj predmeta koji izlaze iz vrhovnog suda relativno mali. Ako se to ne postigne, navedeno udruženje smatra da je posve nerealno i praktički nemoguće osigurati ujednačenost sudske prakse.

U odluci broj U-III-7992/2014. od 5. ožujka 2015. (Narodne novine, br. 149/14) i drugima²⁵ Ustavni sud Republike Hrvatske zorno je ukazao na važnost ograničavanja pristupa Vrhovnom sudu, pa je tako istaknuto:

(...) „pravo na pristup sudu nije i ne može biti apsolutno, već je podvrgnuto ograničenjima i uvjetima, budući da po samoj svojoj naravi zahtijeva regulaciju države. Stoga zakonodavac u uređenju prava na pristup sudu ima izvjesnu slobodu procjene, osobito kad je riječ o pretpostavkama koje se tiču dopuštenosti podnošenja izvanrednih pravnih sredstava.“

Naš se zakonodavac konačno, nakon više godina neizvjesnosti, opredijelio za model po kojem postupa i najviši sud u Sloveniji, što je slično zakonodavnim rješenjima u Austriji i Njemačkoj, dakle za model u kojem je revizija pravni lijek čije je rješavanje – prije svega u javnom (općem) interesu. To znači da je kao kriterij za pristup Vrhovnom sudu prihvaćeno zakonodavno rješenje u kojem je odlučna objektivna važnost pravnih pitanja postavljenih u revizijskim predmetima, s tim da su ta pitanja važna u općem (javnom) interesu, dok je privatnopravni interes tek „podređan“.

Drugim riječima rečeno – manje je više, s obzirom na to da su na taj način u razumnoj mjeri ograničena (važna) pitanja kojima će se baviti Vrhovni sud. Ta su pitanja, kako je već rečeno, važna zbog potrebe osiguranja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni i za razvoj prava kroz sudsku

²³ Članak 6. Pravo na pošteno suđenje – EU Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 i 13/17).

²⁴ Mišljenje br. 20 (2017) Savjetodavnog vijeća europskih sudaca – (CCJE): Uloga sudova u jedinstvenoj primjeni prava, 2017., dostupno na [http://pak.hr/cke/ostalo%207/Mi%C5%1ljenje%20SVES%20br%2020%20\(2017\).pdf](http://pak.hr/cke/ostalo%207/Mi%C5%1ljenje%20SVES%20br%2020%20(2017).pdf).

²⁵ U-III-5792/2011 od 6. lipnja 2014. i U-III-1122/2013 od 4. studenoga 2014. – dostupno i na www.usud.hr.

praksu, što je jasno naznačeno u članku 385.a ZPP-a.²⁶ Ti se razlozi svode, prije svega, na situacije kada odluka suda drugog stupnja odstupa od prakse revizijskog suda, ili se radi o pravnom pitanju o kojem nema prakse revizijskog suda, a sudska praksa viših sudova ili praksa najvišeg suda nije jedinstvena. Valja naglasiti da su u naznačenoj zakonskoj odredbi navedeni samo tzv. apsolutizirani razlozi zbog kojih će Vrhovni sud uvijek dopustiti podnošenje revizije, ali budući da razlozi važnosti nisu taksativno naznačeni²⁷, to zasigurno postoje i drugi razlozi važnosti koji mogu dovesti do intervencije najvišeg suda.

O tome kolega dr. sc. Bratković u svojem znanstvenom radu „Što je važno pravno pitanje“²⁸ jasno navodi: „Reviziju bi u interesu pravne sigurnosti valjalo dopustiti i u slučajevima ozbiljne ugroze pravne sigurnosti, ali i u nekim drugim slučajevima u kojima bi rješenje predmeta na Vrhovnom sudu bilo u širem društvenom interesu. Koji su predmeti važni za osiguranje pravne sigurnosti, trebalo bi, međutim, tumačiti (vrlo) restriktivno kako Vrhovni sud ne bi bio opterećen prevelikom brojem revizijskih predmeta, o kojima ne bi mogao kvalitetno i pravodobno odlučivati u javnom interesu.“

Slijedom toga, (ostala) važna pravna pitanja zasigurno su ona koja se tiču povrede temeljnih ljudskih prava, dakle ako su pobijanom odlukom ili u postupku koji joj je prethodio povrijeđena temeljna ljudska prava zajamčena Ustavom i Europskom konvencijom. Reviziju bi trebalo dopustiti i zbog grube povrede materijalnog i postupovnog prava, odnosno u slučajevima grubih povreda koje istodobno nisu i povrede nekih od temeljnih ljudskih prava, naprimjer – u slučajevima kad je došlo do ozbiljnog narušavanja ugleda pravosuđa dopuštenje revizije moglo bi biti opravdano („stranka“ u parnici jest tuženi kućni ljubimac ili je utvr-

²⁶ Članak 385.a stavak 1. ZPP-a – Vrhovni sud Republike Hrvatske dopustit će reviziju ako se može očekivati odluka o nekom pravnom pitanju koje je važno za odluku u sporu i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava kroz sudsku praksu, a osobito: – ako je riječ o pravnom pitanju o kojem odluka suda drugog stupnja odstupa od prakse revizijskog suda, ili

– ako je riječ o pravnom pitanju o kojem nema prakse revizijskog suda, pogotovo ako sudska praksa viših sudova nije jedinstvena, ili

– ako je riječ o pravnom pitanju o kojem sudska praksa revizijskog suda nije jedinstvena, ili

– ako je o tom pitanju revizijski sud već zauzeo shvaćanje i presuda se drugostupanjskoga suda temelji na tom shvaćanju, ali bi – osobito uvažavajući razloge iznesene tijekom prethodnoga prvostupanjskoga i žalbenoga postupka, zbog promjene u pravnom sustavu uvjetovane novim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima te odlukom Ustavnoga suda Republike Hrvatske, Europskoga suda za ljudska prava ili Suda Europske unije – trebalo preispitati sudsku praksu.

²⁷ Zakonodavac je kao i u prijašnjem zakonskom rješenju iz članka 382. stavka 2. ZPP-a uporabio izričaj „a osobito“.

²⁸ Bratković, M., Što je važno pravno pitanje?, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 68. No. 5-6, 2018. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str.853-880.

đeno da je „vlasnik morske površine“ neka fizička osoba), kao i zbog predmeta u širem društvenom interesu. Naime, radi osiguranja pravne sigurnosti dopustit će se revizija i u predmetima za rješenje kojih postoji širi društveni interes, odnosno u predmetima važnima za cjelokupno gospodarstvo neke države, u predmetima kolektivne zaštite velika broja ljudi i sličnim slučajevima.²⁹

IV. O DVOSTUPANJSKOM POSTUPKU I PRIJEDLOGU ZA DOPUŠTENJE REVIZIJE

Vrhovni sud Republike Hrvatske odlučuje o dopuštenosti revizije na temelju prijedloga za dopuštenje revizije. Prijedlog za dopuštenje revizije može se podnijeti zbog pravnog pitanja koje je važno za odluku u sporu i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava kroz sudsku praksu.

Prema tome, radi se o pravnom (a ne činjeničnom) pitanju koje može biti postupovno ili materijalnopravno, s tim da ono mora biti važno za odluku u (konkretnom) sporu, ali istodobno i za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava kroz sudsku praksu. Dakle, najviši sud u državi sada će, slijedom tako definiranih važnih pravnih pitanja, moći intervenirati u svim onim slučajevima u kojima ocijeni da je to potrebno, kao što to radi i Savezni sud Njemačke (*Bundesgerichtshof*–BGH), uz ostalo, radi eliminiranja ozbiljnih smetnji u strukturi sudske prakse (primjerice povrede temeljnih postupovnih prava), ali i jačanja povjerenja u pravosuđe. O tome govori i Zobec³⁰ kada navodi da je intervencija najvišeg suda potrebna u slučaju ozbiljnih kršenja zakona (poput prividne proizvoljnosti ili kršenja temeljnih postupovnih prava – koje povrede predstavljaju ozbiljne smetnje u strukturi sudske prakse) za održavanje povjerenja u pravosuđe i unutarnju dosljednost sudske prakse. “Kljub temu, da se s tem na prvi pogled varuje zasebni interes, je tak očičevalni učinak revizije (odstranitev tujka iz sistema sodne prakse) v javnem interesu - varuje koherentnost sodne prakse in zaupanje v sodstvo.”

U rješenju kojim se prijedlog za dopuštenje revizije odbacuje dovoljno je da se revizijski sud određeno pozove na nedostatak pretpostavki za podnošenje revizije. U rješenju kojim se dopušta revizija revizijski sud navodi u kojem dijelu i u odnosu na koje određeno pravno pitanje dopušta podnošenje revizije i, kada Vr-

²⁹ Još o tome Bratković, na str. 869-871.

³⁰ J. Zobec, sudac Vrhovnog sodišča Republike Slovenije, Ustavnopravni aspekti revizije po dopuštenju u Republici Sloveniji, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 68 No. 5-6, 2018.

hovni sud dopusti reviziju, stranka podnosi reviziju u daljnjem roku od 30 dana od dostave rješenja kojim je revizija dopuštena.

Važno je uočiti da je zakonodavac propisao – da se u rješenju kojim se prijedlog za dopuštenje revizije odbacuje, dovoljno da se revizijski sud određeno pozove na nedostatak pretpostavki za podnošenje revizije³¹. To znači da će revizijski sud u jednom kratkom obrazloženju sasvim sumarno navesti razloge odbacivanja prijedloga za dopuštenje revizije. To će, s druge strane, omogućiti revizijskom sudu da se, s dovoljno dragocjenog vremena, može baviti važnim ili najvažnijim pravnim pitanjima u općem interesu, a ne kao dosada, kada su takve revizijske odluke sadržavale obrazloženja, ponekad i duža od meritornih revizijskih presuda.

U tom smislu valja posebno istaknuti da zakonodavno rješenje o kratkom obrazloženju u takvim vrstama odluka, u kojem se najviši sud poziva samo na nedostatak pretpostavki, nalazi svoju potvrdu u odluci Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) od 17. prosinca 2019., koja je objavljena 16. siječnja 2020., u predmetu Mato Mrazović i drugi protiv Hrvatske (broj zahtjeva 25149/13).

U toj je odluci, koja je, istina, donesena u povodu rješenja o odbacivanju nekadašnje izvanredne revizije, Europski sud za ljudska prava jasno zaključio da je Vrhovni sud, pozivajući se na odredbe nekadašnjeg članka 392.b. stavka 2. i 3.

³¹ Izgled rješenja VSRH o odbacivanju prijedloga za dopuštenje revizije zbog formalnih nedostataka (navedene su tri varijante a-b-c) sa skraćenim obrazloženjem, sukladno članku 387. stavku 5. noveliranog ZPP-a:

U IME REPUBLIKE HRVATSKE

R J E Š E N J E

Vrhovni sud Republike Hrvatske u vijeću sastavljenom od sudaca /tročlano vijeće/ odlučujući o prijedlogu tužitelja za dopuštenje revizije, protiv presude Žs. br. u sjednici od 1. prosinca 2019.

r i j e š i o j e

Prijedlog za dopuštenje revizije odbacuje se kao nedopušten.

Obrazloženje

Tužitelj je podnio prijedlog za dopuštenje revizije protiv presude Žs. br. kojom je potvrđena presuda Općinskog suda broj ...

Postupajući sukladno odredbama čl. 385., 385.a i 387. Zakona o parničnom postupku ("Narodne novine" br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 57/11, 148/11-proč. tekst, 25/13, 28/13, 89/14 i 79/19. – u daljnjem tekstu: ZPP), revizijski sud je ocijenio da u prijedlogu za dopuštenje revizije:

a/ nije određeno naznačeno pravno pitanje zbog kojeg podnositelj predlaže da mu se dopusti revizija (u prijedlogu su postavljena pitanja činjenične naravi);

b/ nisu određeno izloženi razlozi zbog kojih podnositelj smatra da je pitanje važno u smislu odredaba čl. 385.a st. 1. ZPP;

c/ uz prijedlog nisu dostavljene odluke viših sudova na koje se podnositelj poziva, a niti su te odluke određeno naznačene;

Slijedom toga, kako u ovoj pravnoj stvari u odnosu na sadržaj prijedloga za dopuštenje revizije, nisu kumulativno ispunjene pretpostavke iz čl. 387 st. 3. ZPP-a, to je na temelju odredbe čl. 392. st. 1. i 6.

ZPP-a, riješeno kao u izreci.

ZPP-a, u dovoljnoj mjeri ukazao na razloge svoje odluke. ESLJP je pritom ponovio – da je u situaciji kad nacionalno zakonodavstvo ovlašćuje nacionalni vrhovni sud da odbaci reviziju pozivajući se samo na odredbe koje uređuju dopuštenost revizije, u načelu dopušteno da se vrhovni sud u rješenju o odbacivanju samo pozove na te odredbe, bez daljnjeg obrazloženja. Naime, nakon što je utvrdio da je odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske o odbačaju revizije u dovoljnoj mjeri obrazložena, Europski sud za ljudska prava potom je zaključio da je odluka o odbačaju donesena zbog toga što podnositelj nije ispunio postupovne zahtjeve dopuštenosti predviđene domaćim pravom i propisane u članku 392. stavku 2. i 3. ZPP-a. Slijedom toga ocijenio je da se u danim okolnostima ne može reći da je odluka Vrhovnog suda pretjerano formalistička te da uključuje nerazumnu ili strogu primjenu procesnih pravila ili da na drugi način neopravdano ograničava podnositeljev pristup Vrhovnom sudu³².

V. REVIZIJSKA NOVELA I OČEKIVANJA SUDSKE PRAKSE

Nije upitno da je prije novele Zakona o parničnom postupku mogućnost pristupa Vrhovnom sudu Republike Hrvatske bila preširoka, što je bez daljnega opterećivalo najviši sud u državi na način da se, općenito gledajući sve predmete u radu, bavio sporovima koji nisu bili važni za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni; jednostavno rečeno, odluke u takvim postupcima nisu bile važne u općem interesu, odnosno nisu ni približno imale niti su mogle imati presedansko značenje. Zbog toga se opravdano postavljalo pitanje stvarne (ne)mogućnosti kvalitetnog i pravodobnog ujednačavanja sudske prakse, što je pitanje s kojim su se još prije tridesetak ili više godina susretali najviši sudovi zapadnih europskih zemalja, dakle ne radi se o problemu koji bi bio nepoznat pravnoj doktrini i praksi europskih zemalja, koje su ga učinkovito riješile.

Osim toga, novela ZPP-a iz 2003.³³ zahtijevala je daljnje zahvate ne samo u odnosu na tijek postupka već i u ostalom dijelu Zakona, tj. onom koji nomotehnički slijedi iza dijela o tijeku postupka, dakle glede pravnih lijekova, a posebice u odnosu na postupak u povodu revizije kao izvanrednog pravnog lijeka. To tim više što se neka rješenja novele iz 2003. (i kasnija rješenja iz 2008 i 2011. godine) glede revizije u našem građanskopravnom uređenju u praksi nisu pokazala učinkovitima. Vrhovni sud Republike Hrvatske bio je preopterećen predmetima u povodu

³² Iz priopćenja Su IV-101/20-11 od 24. travnja 2020. Odjela za praćenje europskih propisa i sudske prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava.

³³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine br. 25/2013).

podnesene revizije i to, kako je već rečeno, najvećim dijelom zbog zakonom preširoko otvorene mogućnosti pristupa revizijskom sudu preko izvanredne revizije iz članka 382. stavka 2. ZPP-a. Upravo zato je i zaključak Radne skupine Ministarstva pravosuđa za izmjene ZPP-a iz 2013. bio da se žurno moraju izvršiti izmjene i dopune ZPP-a i to, prije svega, u vidu novele kojom će se u bitnom izmijeniti „revizijski dio“ Zakona.

Današnja revizijska novela predstavlja krajnje ozbiljno redefiniranje dugogodišnjeg i „nedodirljivog“ uređenja revizije jer u povijest odlaze redovna i izvanredna revizija, tako da sada postoji jedna revizija – revizija po dopuštenju. Takva revizija dijelom je utemeljena na modelu iz postupovnog uređenja u Sloveniji, Njemačkoj i Austriji te u suštini predstavlja novi model revizije u javnopravnom interesu. Time bi, što i pravna doktrina nalazi opravdanim, svjesno bio „žrtvovan“ pojedinačni privatni interes naspram općeg interesa. Prema noveli, revizijski će sud dopustiti reviziju i onda kada je to u interesu razvoja prava kroz sudsku praksu. Valja uočiti da ta odredba nije postojala u dosadašnjem tekstu Zakona i pokazuje se kao prilično važna jer širi mogućnosti intervencije VSRH i onda kada odluka o nekom pravnom pitanju nije važna samo za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni već općenito – za razvoj prava kroz sudsku praksu.

Nova revizija po dopuštenju bitno je drugačija od dosadašnje redovne revizije jer je stranke mogu podnijeti samo ako im Vrhovni sud Republike Hrvatske to prethodno dopusti rješenjem (iznimno i ako im je to dopušteno samim zakonom)³⁴. Dakle, propisan je dvostupanjski postupak jer stranka najprije mora podnijeti prijedlog za dopuštenje revizije u roku od 30 dana od dana primitka drugostupanjske presude, s tim da se u prijedlogu mora određeno naznačiti pravno pitanje zbog kojeg se predlaže dopustiti reviziju i (kumulativno) razloge zbog kojih je postavljeno pitanje važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni ili za razvoj prava kroz sudsku praksu.

Otklonjeno je i vječito sporno pitanje kada se i protiv kojih se sve rješenja može podnijeti revizija. Tako je sada u članku 400. stavku 1. i 3. ZPP-a propisano da se revizija po dopuštenju može podnijeti protiv rješenja drugostupanjskog suda kojim je postupak o predmetu spora pravomoćno završen. Novi izričaj u pravnoj normi „o predmetu spora“ otklanja sve dvojbe koje bi se mogle pojaviti u odnosu na pitanje dopuštenosti revizije jer se ona neće moći podnijeti, točnije ne može se podnijeti prijedlog za dopuštenje u svim onim slučajevima kada se radi

³⁴ Članak 382.a ZPP-a – u opisanim slučajevima zakonodavac je iznimno ostavio mogućnost podnošenja revizije prema kriteriju vrste postupka u kojem je donesena pobijana drugostupanjska odluka.

o drugostupanjskom rješenju kojim je postupak pravomoćno završen, ali nije u pitanju odluka o predmetu spora zbog kojeg su stranke pokrenule postupak pred sudom.

Konačno, zakonodavac je u noveliranom članku 400. stavku 2. ZPP-a dopustio i reviziju kojom se osporava samo odluka (rješenje) o troškovima postupka, što dosada, slijedom pravnog shvaćanja revizijskog suda³⁵, nije bilo dopušteno. Treba naglasiti da je to također revizija po dopuštenu koja se podnosi protiv rješenja tek kada Vrhovni sud Republike Hrvatske, pod pretpostavkama koje su propisane za reviziju iz članka 382. ZPP-a, dopusti takvu reviziju.

Sasvim je jasno da se u sudskoj praksi u primjeni revizije po dopuštenu očekuje otklanjanje opisanih nedostataka zbog kojih su se pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske nepotrebno „gomilali“ predmeti čije rješavanje ni u čemu nije pridonosilo osiguranju jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni, ali ni učinkovitom razvoju prava kroz sudsku praksu. To znači da se od Vrhovnog suda Republike Hrvatske, u vremenu koje slijedi, nakon što se riješe zaostali brojni predmeti iz prijašnjeg vremena „bezbrojnih“ revizija, može očekivati kvalitetnije i brže rješavanje svih revizijskih predmeta, odnosno učinkovito ostvarivanje ustavne uloge najvišeg suda u državi. Time će i suđenje na svim razinama i u cjelini biti brže i kvalitetnije.

VI. NOVA PRAKSA VSRH – ODLUKE O PRIJEDLOZIMA ZA DOPUŠTENJE REVIZIJE

Od stupanja na snagu ZID ZPP-a/19, tj. od 1. rujna 2019. do 30 lipnja 2020., Vrhovni sud Republike Hrvatske zaprimio je ukupno 1.652 prijedloga za dopuštenje revizije i od toga je riješeno 730 predmeta, što iznosi 44,19%. Prihvaćena su 43 prijedloga za dopuštenje i u tim je slučajevima dopuštena revizija, što iznosi 5,89%. Prijedlog za dopuštenje odbačen je u 684 slučaja, odnosno u 93,70% riješenih predmeta, dok je o prijedlogu „na drugi način“³⁶ odlučeno u tri slučaja, što iznosi 0,41%. Neriješena su u tom razdoblju ostala ukupno 922 predmeta.

³⁵ Na sjednici Građanskog odjela VSRH pod br. Su-IV-19/15-19 od 16. studenog 2015. zauzeto je pravno shvaćanje da pravomoćno rješenje o troškovima parničnog postupka nije rješenje protiv kojega je dopuštena revizija.

³⁶ Odbacivanje prijedloga zbog nedostatka potvrde o položenom pravosudnom ispitu – članak 91.a ZPP-a.

Vrhovni je sud Republike Hrvatske do 31. prosinca 2019., u povodu prijedloga dopustio revizije u odnosu na sljedeća pravna pitanja (iznosi se samo dio pravnih pitanja glede kojih je dopuštena revizija uz uvodnu naznaku poslovnog broja predmeta):

(Revd-75/2020)

„1. Je li se temeljni Kolektivni ugovor za službenike i namještenike u javnim službama («NN», broj 141/12) odnosno Dodatak I. Temeljnog kolektivnog ugovoru za službenike i namještenike u javnim službama («NN», br. 141/12) primjenjuje i na one grane javnih službi čiji sindikati navedeni Dodatak I. nisu potpisali i nisu ugovorne strane tog Dodatka I.?

2. Je li se u slučaju konkurencije odredaba koje propisuju osnovicu za izračun jubilarne nagrade primjenjuje čl. 7. Zakona o radu («NN», broj 149/09, 61/11 i 82/12) o povoljnijem pravu za radnika i to u slučaju kada je materijalno pravo zajamčeno važećim granskim kolektivnim ugovorom povoljnije od prava zajamčenog Temeljnim kolektivnim ugovorom, odnosno Dodatkom I. tom Temeljnog kolektivnog ugovoru?“

(Revd-73/2020)

„Kad je sklopljen ugovor o djelu između agencije za privremeno zapošljavanje i izvršitelja, koji je potom upućen na rad kod korisnika na temelju sporazuma o ustupanju radnika sklopljenog između agencije i korisnika, je li se odgovornost korisnika za štetu izvršitelju koji je ozlijeđen na radu ocjenjuje primjenom odredbi Zakona o radu i Zakona o zaštiti na radu, ili primjenom odredbi Zakona o obveznim odnosima, kojima se uređuje ugovorni odnos iz ugovora o djelu?“

(Revd-448/2020)

Može li tužitelj koji je kao ovršenik upućen u parnicu radi proglašenja ovrhe nedopuštenom, pokrenuti parnični postupak radi utvrđenja nedopuštenosti ovrhe, a sud provesti postupak, iako je ovršni sud prije pokretanja parničnog postupka utvrdio da je ovrha dovršena?

(Revd-548/2020)

«Je li sud postupao suprotno odredbi čl. 278. st. 1., 280., 285. st. 4. i 288. st. 2. Zakona o parničnom postupku («NN», broj 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 84/08, 57/11, 25/13, 89/14, 70/19 – dalje: ZPP) i time počinio bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz čl. 354. st. 1. ZPP a kada je donio rješenje o odbacaju tužbe jer da je stvar pravomoćno presuđena, a prije nego je održao pripremno ročište?».

(Revd-94/2020)

„Kada je zbog pogrešnog obračuna zateznih kamata učinjenog od strane javnopravnog tijela koje je provodilo ovršni postupak, od ovršenika naplaćen veći od stvarno dugovanog iznosa na ime zatezne kamate, a koji iznos sada tužitelj kao bivši ovršenik potražuje od tuženika kao bivšeg ovrhovoditelja, je li se njegovom zahtjevu za povrat preplaćenog iznosa, a koji se temelji na stjecanju bez osnove, može s uspjehom suprotstaviti pravo tuženika kao stjecatelja bez osnove na mirno uživanje vlasništva zajamčeno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda?“.

(Revd-117/2020)

„Kada vlasnik stana zahtjeva iseljenje i predaju stana od osobe s kojom nije sklopljen ugovor o najmu stana sa zaštićenom najamninom, niti je ta osoba od vlasnika stana zatražila sklapanje takvog ugovora, a niti je ona takvu najamninu plaćala, a u ugovoru o najmu stana sa zaštićenom najamninom ranijeg najmoprimca je ta osoba bila navedena kao osoba na koju prava iz tog ugovora prelaze po smrti zaštićenog najmoprimca, je li kod ocjene osnovanosti tužbenog zahtjeva, primjenjujući test razmjernost, prednost ima tzv. pravo na dom u odnosu na Ustavom Republike Hrvatske zaštićeno pravo vlasništva?“

(Revd-1/2019)

„ 1. Je li sud ovlašten tumačiti Kolektivni ugovor za djelatnost zdravstva i zdravstvenog osiguranja („NN“ broj 143/13, u daljnjem tekstu: KU)?

2. Ima li radnik pravo na dodatke s osnova otežanih uvjeta rada, kao i položajni dodatak, za sate odrađene izvan mjesečnog fonda sati, odnosno ima li radnik pravo na navedene dodatke za odrađene prekovremene sate?

3. Mogu li se dodaci s osnova otežanih uvjeta rada, položajni dodatak, dodatak s osnove iznimne odgovornosti za život i zdravlje ljudi kumulirati na sate odrađene izvan redovnog mjesečnog fonda sati, odnosno da li radnik ima pravo na isplatu kumulativno svih dodataka po osnovi KU zajedno sa dodatkom za prekovremeni rad?“

(Revd-166/2020)

„Da li odluka suda o odgovornosti za štetu, koja nije bila predmet izreke sudske presude nego je o njoj odlučeno kao o prethodnom pitanju, stječe svojstvo pravomoćnosti i veže li sud prilikom odlučivanja o drugim zahtjevima za naknadu štete iz istog štetnog događaja u drugoj parnici?“

(Revd-405/2020)

„1. Je li ostvarena bitna povreda odredaba parničnog postupka iz članka 354. stavka 2. točke 11. ZPP-a pred drugostupanjskim sudom kada u presudi o odluč-

nim činjenicama postoji proturječnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržaju isprave (u konkretnom slučaju o sadržaju zabilježbe privremene mjere zabrane otuđenja nekretnina) i same te isprave?“

„2. Je li savjesnost stjecatelja nekretnine prilikom sklapanja kupoprodajnog ugovora isključena kada se radi o nemarnosti da provjeri zemljišno knjižno stanje nekretnine koju kupuje?“

U jednom manjem zanemarivom dijelu već su podnesene i revizije koje je u odnosu na prije navedena pravna pitanja dopustio revizijski sud.

Slijedom toga, polazeći od stanja sudske prakse, može se zaključiti da je revizijski sud dopustio revizije u malom broju slučajeva, s tim da je u dijelu navedenih predmeta dopuštena revizija iako već postoji pravno shvaćanje zauzeto na sjednici Građanskog odjela VSRH ili je ono izraženo u pojedinačnim revizijskim odlukama i trebalo je biti primijenjeno u konkretnim sporovima, ali pobijana drugostupanjska odluka odstupa od shvaćanja revizijskog suda. Iz rečenog proizlazi da nižestupanjski sudovi (u pola dopuštenih revizija) ili zapravo ne poznaju praksu najvišeg suda ili im je poznata, ali je ne žele primijeniti (i sude „arbitrarno“). Izgleda da je prva pretpostavka točnija jer bi u protivnom obrazloženja pobijanih drugostupanjskih odluka trebala biti drugačija, odnosno morala bi sadržavati razloge iz kojih je razvidno zbog čega i zašto u određenom predmetu nije primijenjena postojeća praksa ili pravno shvaćanje Vrhovnog suda Republike Hrvatske. To posebno začuđuje jer je praksa revizijskog suda gotovo općepoznata i dostupna te ju je relativno lako pronaći na internetskim stranicama, ali i u polugodišnjim nakladničkim izdanjima sudske prakse „Izbor odluka VSRH“. Vjerojatno je da za jedan dio takvog stanja krivnju snosi (još uvijek) postojeća različita praksa najvišeg suda i njegovih vijeća. U svakom slučaju, valjat će pojedinačno proučiti razloge takvih odluka drugostupanjskih sudova, pronaći relevantne uzroke i poraditi na tome da se praksa Vrhovnog suda Republike Hrvatske ujednači i bude još dostupnija, sve u svrhu osiguranja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni kao i za razvoj prava kroz sudsku praksu.

Vrhovni sud Republike Hrvatske svojom je odlukom u oglednom postupku, kao novom institutu³⁷ hrvatskog postupovnog prava, pod posl. brojem Gos-1/2019-36 od 4. ožujka 2020., na prijedlog Općinskog suda u Pazinu i na postavljeno pravno pitanje „Je li sporazum o konverziji sklopljen na osnovi Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju (Narodne novine broj 102/15.) nepostojeći ili ništetan u slučaju kada su ništetne odredbe osnovnog ugo-

³⁷ Glava trideset druga b: Ogledni postupak radi rješenja pitanja važnog za jedinstvenu primjenu prava – članci 502.i – 502.n ZPP-a.

vora o kreditu o promjenjivoj kamatnoj stopi i valutnoj klauzuli?“, odgovorio da – sporazum o konverziji sklopljen na osnovi Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju (Narodne novine br. 102/15.) ima pravne učinke i valjan je u slučaju kada su ništetne odredbe osnovnog ugovora o kreditu o promjenjivoj kamatnoj stopi i valutnoj klauzuli.

Na takav je način, prvi put od stupanja na snagu novele Zakona o parničnom postupku od 1. rujna 2019., revizijski sud zauzeo pravno shvaćanje o pitanju koje je od odlučnog značenja za veći broj tužbi koje su u znatnom broju predmeta podnesene pred prvostupanjskim sudovima ili se njihovo podnošenje očekuje i u kojima odluka ovisi o rješavanju istog pravnog pitanja. Važno je istaknuti da su svi sudovi, u nastavljenim postupcima, vezani pravnim shvaćanjem najvišeg suda pa će se predmeti brže i lakše rješavati, čime će se, osim veće pravne sigurnosti, postići i brže sudovanje uz manje troškova za stranke i sudove.

VII. ZAKLJUČAK

Sigurno je da će Vrhovni sud Republike Hrvatske uz ovakva zakonodavna rješenja, prije svega novu reviziju po dopuštenju (ali i novi institut – ogledni postupak), uostalom kao i većina najviših sudova zapadne europskih zemalja, konačno imati dovoljno vremena kvalitetno se baviti važnim pravnim pitanjima, odnosno pitanjima od općeg interesa i tako, pravovremeno i učinkovito, ostvarivati svoju ustavnu ulogu, odnosno – sukladno najboljoj praksi sudova Europske unije – osiguravati jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni. Uz pomoć takvog modernog izvanrednog pravnog lijeka, najviši će sud biti u mogućnosti još više pridonositi razvoju prava kroz sudsku praksu i tako, dajući na vrijeme odgovore na važna pravna pitanja, *učinkovito* ostvarivati javnopravnu ulogu revizije. U tome će mu veliku pomoć i podršku, nadamo se kao i dosada, svesrdno davati Ustavni sud Republike Hrvatske.

Literatura:

1. M. Bratković, *Što je važno pravno pitanje u reviziji?*, Zbornik PFZ, 68 (2018), 5-6; 853-880
2. A. Galič, *Ali mora biti sklep o nedopustivosti revizije Vrhovnog sudišta obrazložen*, Podjetjeindelo, br. 6-7, 2015.
3. Grbin, I., *Zakon o parničnom postupku*, Pravo 77, Organizator, Zagreb, 2012.

4. Triva, S., Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004.
5. J. Zobec, *Ustavnopravni aspekti revizije po dopuštenju u Republici Sloveniji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 68 No. 5-6, 2018.,

SUDSKA PRAKSA:

- praksa Ustavnog suda RH, www.usud.hr / 30. 6.2020.;
- praksa VSRH, www.vsrh.hr / 6. 7.2020.;

Predsjedatelj:

Zahvaljujem kolegi Katiću na prikazu koji je za nas važan jer – kada se zakonom uvede neko novo rješenje – suci nemaju neko posebno vrijeme za pripremu i proučavanje onoga što je propisano, tako da za to vrijeme zaustave primjenu nove norme nego moraju po njoj odmah postupati. Moraju odmah o njoj zauzeti stajalište, a jedini su pozvani da je tumače. To je činjenica. Postoji i problem golemog zaostatka na Vrhovnom sudu Republike Hrvatske i zato se uvodi rješenje koje bi trebalo zaustaviti tako velik priljev predmeta u povodu izjavljenih revizija. Nije, naime, svejedno, kako ste iznijeli, hoće li netko dočekati rješenje svog spora u tridesetj ili u pedesetj godini života. Usput bih vam iznio vjerojatan svjetski rekord u trajanju postupka osiguranja dokaza. Trebalo je petnaest godina da se to učini. Riječ je o Akademijinu predmetu. Kako, zašto, ne bih ovdje htio u to ulaziti, iako se zna zbog čega i zbog koga je to bilo tako.

I nakraju će biti riječi o području trgovačkog sudovanja. Novela je uvela dosta bitnih stvari u vezi s trgovačkim sporovima. Zato smo zamolili kolegicu Branku Ćiraković, sutkinju Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, da nam iznese novine u postupku pred trgovačkim sudovima.

Branka Ćiraković, sutkinja
Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske

NOVINE U POSTUPKU PRED TRGOVAČKIM SUDOVIMA

1. Uvod

Prema obrazloženju predlagatelja, donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2019.¹ nastavak je otklanjanja problema u primjeni zakona i unaprjeđenje sustava ostvarivanja građanskopravne zaštite, osobito funkcionalizacijom pravosudnog sustava, ubrzanjem i skraćivanjem trajanja sudskih postupaka, a time i smanjenjem troškova parničnog postupka.

Osnovno obilježje Novele 2019. jest novo uređenje revizije i uvođenje novog instituta za sporove koji su u većem broju pokrenuti ili se njihovo pokretanje očekuje, a u kojima odluka ovisi o rješavanju istog pravnog pitanja (ogledni postupak). Osnovni je cilj osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.

Drugi je cilj ostvarenje učinkovitosti parničnog postupka radi postizanja kojega je izmijenjeno sljedeće: izmijenjena su pravila o nadležnosti između općinskih i trgovačkih sudova, uvedena je obveza elektroničke komunikacije između stranaka i suda, izmijenjena su pravila o obračunavanju parničnih troškova kod djelomičnog uspjeha u sporu, uvedena su nova pravila o dostavi, izmijenjene su odredbe o mirnom rješavanju sporova, odredbe o ovlaštenju sudskih savjetnika te odredbe u postupku pred trgovačkim sudovima i u drugim područjima parničnog postupka.

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine broj 70/19, dalje: Novela 2019., ZIDZPP/19).

2. Novine u postupku pred trgovačkim sudovima

Novelom 2019. u postupku pred trgovačkim sudovima naglasak se stavlja na materijalne dokaze, dopušteno je traženje stručnih mišljenja, dopušteni su pisani iskazi svjedoka i stranaka, propisano je da se obavijesti o ročištima pribavljaju putem mrežne stranice e-predmet.

Osim izmjena pravila o postupcima pred trgovačkim sudovima, i mnoge druge izmjene u općim pravilima koje se ne odnose isključivo na postupke pred trgovačkim sudovima znatno će utjecati na postupanje pred trgovačkim sudovima, osobito izmjena u stvarnoj nadležnosti, mogućnosti korištenja audiovizualnih uređaja, izmjena kod prekida i nastavljanja postupaka, jačanje načela koncentracije postupka, nesuspendivnosti žalbe u postupku u sporovima male vrijednosti.

Odredbama članaka 98. – 100. ZIDZPP-a/19 izmijenjene su i brisane odredbe članka 492.a – 492.c Zakona o parničnom postupku² koje su uređivale osnove elektroničke komunikacije u postupcima pred trgovačkim sudovima – podnošenje podnesaka u elektroničkom obliku i dostavu elektroničkim putem, a odredbama članka 101. ZIDZPP-a/19 brisan je članak 492.dZPP-a koji je propisivao da se pravila o elektroničkoj dostavi primjenjuju i na osobnu dostavu.

Naime, Novelom 2019. elektronička komunikacija i dostava elektroničkim putem izjednačena je s tradicionalnim načinom dostave putem pošte u odredbama Zakona koje su zajedničke i za postupke pred općinskim i pred trgovačkim sudovima, a ne više kao posebno uređenje elektroničke komunikacije samo u postupku pred trgovačkim sudovima, čime se elektronička komunikacija uvodi kao opći način komunikacije u svim parničnim postupcima pred svim sudovima.

U svim trgovačkim sudovima već su ispunjeni uvjeti za elektroničku komunikaciju,³ koja se i primjenjuje u postupcima pred trgovačkim sudovima, premda postoje određene poteškoće jer još uvijek svi obvezni sudionici elektroničkog pravnog prometa⁴ nisu pristupili informacijskom sustavu i otvorili sigurni elektronički poštanski pretinac.

S obzirom na to da je propisano novim člankom 106.a stavkom 8. da se pretpostavke za podnošenje podnesaka i dostavu u elektroničkom obliku, oblici zapi-

² Narodne novine broj 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07-Odluka USRH, 84/08, 96/08-Odluka USRH, 123/08-ispr., 57/11, 148/11-pročišćeni tekst, 25/13, 89/14-Odluka USRH, dalje: ZPP.

³ Odluka ministra pravosuđa klasa: 011-01/17-01/72, ur. broj: 514-05-01-02-02-18-12 od 10. listopada 2018.; stupila na snagu 15. listopada 2018.

⁴ Odluka o obveznim sudionicima elektroničke komunikacije pred trgovačkim sudovima klasa: 011-01/17-01/72, ur. broj: 514-05-01-02-18-09 od 15. veljače 2018.; Odluka o dopuni Odluke o obveznim sudionicima elektroničke komunikacije pred trgovačkim sudovima klasa: 011-01/17-01/72, ur. broj: 514-05-01-02-02-19-13 od 14. ožujka 2019.

sa podnesaka u elektroničkom obliku te organizacija i djelovanje informacijskog sustava uređuju pravilnikom koji donosi ministar nadležan za poslove pravosuđa, koji nije donesen, a trebao je biti donesen u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ZIDZPP-a/19 (članak 120.), sve dok Pravilnik ne bude donesen, odnosno dok ne budu ostvareni uvjeti za elektroničku komunikaciju pred svim sudovima, u postupku pred trgovačkim sudovima primjenjivat će se Pravilnik o elektroničkoj komunikaciji u postupcima pred trgovačkim sudovima.⁵

2.1. Pisani dokaz

Člankom 492.a⁶ ZPP-a propisano je da će u postupku pred trgovačkim sudovima sud, u pravilu, utvrditi odlučne činjenice na temelju isprava. Zbog vrste sporova koji se pojavljuju u nadležnosti trgovačkih sudova i pravnih subjekata koji su stranke u tim sporovima i do sada su u sudskoj praksi u izvođenju dokaza pred trgovačkim sudovima najčešće dokazno sredstvo bile isprave, što je ovom zakonskom izmjenom naglašeno i postavljeno kao pravilo.

Tom se novinom u postupku pred trgovačkim sudovima prednost daje primjeni načela pismenosti pred načelom usmenosti postupka. Međutim, to ne znači da se pravno relevantne činjenice neće moći dokazivati i drugim dokaznim sredstvima. O predmetu dokazivanja, odnosno o pravnom odnosu među strankama i vrsti spora koji se vodi pred trgovačkim sudom ovisit će i dokazno sredstvo kojim će se utvrđivati činjenice važne za donošenje odluke. Naime, postupci koji su u nadležnosti trgovačkih sudova obuhvaćaju različite vrste sporova (npr. odgovornost članova trgovačkog društva i članova uprave trgovačkog društva, pobijanje pravnih radnji stečajnoga dužnika, sporove iz područja autorskog prava i drugih prava intelektualnog vlasništva, vlasničke odnose između pravnih osoba i dr.) u kojima se zbog prirode pravnog odnosa i dokazivanja odlučnih činjenica o kojima ovisi primjena mjerodavnog prava, ne može očekivati da će se odluka donijeti isključivo na temelju isprava, odnosno pisanih dokaza.

Hoće li sud u svakom pojedinom postupku utvrđivati odlučne činjenice samo na temelju isprava ili i drugih dokaznih sredstava, stranke bi trebale saznati najkasnije do zaključenja prethodnog postupka, do kada bi sud trebao donijeti rješenje o izvođenju dokaza kojim će odlučiti koje će od predloženih dokaza izvesti (članak 292. stavci 3. i 4.).

S tom odredbom treba povezati odredbu članka 232. stavka 1. ZPP-a koja je Novelom 2019. dopunjena, tako da je stranka, kada se poziva na ispravu za dokaz

⁵ Narodne novine broj 12/18.

⁶ Članak 98. ZIDZPP-a/19.

svojih navoda, dužna tu ispravu sama podnijeti, i to u trenutku predlaganja tog dokaza, osim ako sud ne odredi drukčije. U ukupnosti osnažuje se načelo koncentracije postupka i jedinstva glavne rasprave i osigurava se procesna disciplina stranaka.

2.2. Pisana stručna mišljenja

Novim člankom 492.b⁷ ZPP-a propisana je mogućnost pribavljanja pisanih stručnih mišljenja od trećih osoba. Odnosi se samo na postupak pred trgovačkim sudovima, u kojemu sud može, po službenoj dužnosti, od trećih osoba, i to osobito od gospodarskih i obrtničkih komora, tražiti stručna mišljenja i potrebne podatke, kojima ne raspolaže, o trgovačkim običajima koje trgovci redovito primjenjuju u određenim obveznim odnosima.

Za trgovačke običaje ne vrijedi načelo *iura novit curia* jer ih nije donio zakonodavac nego je riječ o dokazivanju činjenica, pa je kod dokazivanja postojanja i sadržaja trgovačkih običaja teret dokazivanja na onoj strani koja se pozvala na postojanje određenog trgovačkog običaja sukladno prihvaćenom raspravnom načelu kao dominantnom. Strankama su radi dokazivanja postojanja i sadržaja trgovačkih običaja na raspolaganju sva dokazna sredstva, kao što su vještačenje, saslušanje stručnjaka iz određenog područja uređenog trgovačkim običajima, dostavljanje sudske i arbitražne prakse o određenim trgovačkim običajima, stručna literatura. Protivna strana može dokazivati da trgovački običaj ne postoji ili da je prestao postojati.

Uvođenjem mogućnosti da sud po službenoj dužnosti pribavlja stručna mišljenja i podatke o trgovačkim običajima proširuju se istražna ovlaštenja suda. Promiče se načelo pismenosti te načelo koncentracije postupka.

Ako stranka koja se poziva na postojanje trgovačkih običaja ne predloži dokaze za utvrđenje njihova postojanja i sadržaja, sud je ovlašten izvesti dokaz koji stranke nisu predložile te zatražiti po službenoj dužnosti stručno mišljenje od gospodarskih i obrtničkih komora o određenim trgovačkim običajima. Ako je pak stranka predložila izvođenje određenog dokaza radi utvrđenja trgovačkih običaja, sud bi mogao, u skladu s ovlaštenjem slobodnog odlučivanja o tome koje će od predloženih dokaza izvesti radi utvrđivanja odlučnih činjenica (članak 220. stavak 2.), tražiti stručno mišljenje i podatke o trgovačkim običajima od trećih osoba, osobito ako ocijeni da bi to bilo učinkovitije i da bi se time ubrzao postupak.

⁷ Članak 99. ZIDZPP-a/19.

2.3. Pisani iskazi

U postupku pred trgovačkim sudovima sud može odlučiti da stranke prilože pisane iskaze stranaka ili svjedoka s ovjerenim potpisom davatelja iskaza kod javnog bilježnika i da se saslušanje stranaka ili svjedoka svede na postavljanje pitanja radi provjere, dopune ili razjašnjenja navoda iz tih iskaza (članak 492.c stavak 1.).⁸

Odredbe toga članka slijede pravila o pisanim dokazima te sud ima ovlaštenje ne izvoditi dokaz saslušanjem svjedoka ili stranaka nego se zadovoljiti pisanim iskazima danim kod javnoga bilježnika koje će pročitati na glavnoj raspravi. To pravilo propisano je kao mogućnost suda, pa će o ocjeni suda u svakom pojedinom slučaju ovisiti hoće li na taj način izvoditi dokaze.

S obzirom na to da bi se navedenim načinom izvođenja dokaza ubrzao postupak, bilo bi svrsishodno odlučiti se za pisane iskaze ako se prebivalište svjedoka nalazi na području različitom od sjedišta suda, pa bi se saslušanje svjedoka izvodilo pred zamoljenim sucem jer bi se time znatno skratilo trajanje postupka. Osim skraćivanja trajanja postupka, pisani iskazi pojednostavnit će saslušanje stranaka i svjedoka, a omogućit će i bolju pripremu i koncentraciju postupka kod saslušanja stranaka i svjedoka.

Sud može odlučiti da pisani iskazi moraju biti priloženi najkasnije do zaključenja prethodnog postupka (članak 492.c stavak 1. rečenica 2.). Cilj je te odredbe da sud ima na raspolaganju sve činjenice i dokaze već u trenutku donošenja rješenja o izvođenju dokaza (članak 289., članak 292. stavak 3.), što pridonosi koncentraciji postupka. Međutim, s obzirom na zakonsko uređenje o stadiju u postupku do kojega se mogu iznositi činjenice i predlagati dokazi za utvrđivanje iznesenih činjenica, to neće uvijek biti moguće.

Ako je koja od stranaka u tužbi ili odgovoru na tužbu predložila izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka ili stranaka, sud bi mogao već u pozivu za pripremno ročište naložiti stranci prilaganje pisanog iskaza s tim da može odrediti i da je rok za poduzimanje te radnje najkasnije do zaključenja prethodnog postupka.

Ako bi stranka tek na pripremnom ročištu, sukladno odredbi članka 299. stavka 1. ZPP-a, predložila izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka ili stranaka, sud bi mogao odrediti da se pisani iskazi podnesu do zaključenja prethodnog postupka samo ako bi odgovodio pripremno ročište (članak 291.).

U situaciji u kojoj bi stranka već u trenutku predlaganja dokaza podnijela pisani iskaz sud bi mogao prihvatiti pisani iskaz kao dokaz, ali bi mogao odrediti i neposredno izvođenje dokaza usmenim saslušanjem.

⁸ Članak 100. ZIDZPP-a/19.

Postoji mogućnost da stranka nije mogla bez svoje krivnje iznijeti određene činjenice i predložiti određene dokaze do zaključenja prethodnog postupka pa bi ih mogla iznijeti i predložiti tijekom glavne rasprave (članak 299. stavak 2.). Premda se u sudskoj praksi pokazalo da su rijetki primjeri u kojima stranka uspije dokazati da nove činjenice i dokaze nije mogla iznijeti i predložiti bez svoje krivnje do stadija zaključenja prethodnog postupka, u situaciji u kojoj je to uspjela pa sud odredi izvesti dokaz saslušanjem svjedoka i tijekom glavne rasprave i tada sud može odlučiti da stranka priloži pisani iskaz. Po prirodi stvari, u takvoj bi situaciji otpala mogućnost ograničavanja podnošenja pisanih iskaza do zaključenja prethodnog postupka.

Postavlja se pitanje kakvo značenje ima određenje roka za podnošenje pisanih iskaza najkasnije do zaključenja prethodnog postupka. Koje su posljedice prekraćenja toga roka? Znači li to da stranka – ako ne podnese pisani iskaz do zaključenja prethodnog postupka – to kasnije više neće moći učiniti, odnosno da ga sud neće uzeti u obzir ako je podnesen kasnije? Čini se da ne bi bilo svrsishodno ne uzeti u obzir i kasnije podnesene pisane iskaze kad je intencija zakonodavca bila uvođenje u postupak pisanih dokaza te brži i učinkovitiji postupak, osobito ako ti iskazi ne bi bili osporeni (članak 492.c stavak 3.). Osim toga, ako sud i odluči saslušati davatelja pisanog iskaza, u tom bi se slučaju saslušanje svelo samo na postavljanje pitanja radi provjere, dopune ili razjašnjenja iz tih iskaza, što dovodi do ekonomičnijeg provođenja postupka.

Moguće je i da stranka, unatoč određenju suda o prilaganju pisanih iskaza stranaka ili svjedoka, tako ne postupi. Hoće li u takvoj situaciji stranka biti onemogućena dati svoj iskaz usmeno, odnosno hoće li sud odbiti izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka? Treba li odbiti neposredno izvođenje tih dokaza samo zbog procesnog discipliniranja stranaka ili treba omogućiti strankama i svjedocima da se o odlučnim činjenicama izjasne usmeno pred sudom koji vodi postupak? Kod odgovora na ta pitanja treba poći od toga da je pisani postupak uveden kao pravilo, ali da je omogućeno i odstupanje od toga pravila (članak 492.a), da su ovjereni pisani iskazi dani samo kao mogućnost sudu, ne i obveza, te da unatoč podnesenom pisanom iskazu svjedoka i stranaka sud može odlučiti usmeno ih saslušati (članak 492.c stavci 1. i 3.) pa bi, ako stranka nije izričito odustala od svog prijedloga za izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka ili stranaka, trebalo izvesti taj dokaz usmenim saslušanjem.

Propisano je člankom 492.c stavkom 2. ZPP-a da posljedice davanja lažnog pisanog iskaza svjedoka odgovaraju posljedicama davanja lažnog iskaza svjedoka pred sudom.⁹

⁹ Kada se svjedoci usmeno saslušavaju pred sudom, sukladno članku 243. ZPP-a, svjedok će se najprije

2.3.1. *Osporavanje pisanih iskaza*

Odredba članka 492.c stavka 3. ZPP-a propisuje da ako nijedna stranka ne ospori ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka ili nalaz i mišljenje vještaka i ako sud to ocijeni nepotrebnim, sud neće usmeno saslušati stranku, svjedoka ili vještaka.

Sud neće saslušavati stranke ili svjedoke samo ako se kumulativno ispune obje pretpostavke: 1. nijedna stranka nije osporila pisani iskaz i 2. sud je ocijenio nepotrebnim usmeno saslušanje. To znači da sud može saslušati stranke ili svjedoke ako to ocijeni potrebnim, iako nijedna stranka nije osporila pisani iskaz, s tim da će se usmeno saslušanje, sukladno članku 492.c stavku 1. ZPP-a, svoditi na postavljanje pitanja radi provjere, dopune ili razjašnjenja navoda iz tih iskaza.

Navedenom je zakonskom odredbom u postupku pred trgovačkim sudovima propisano jednako pravilo i za vještake. Ako stranke ne ospore nalaz i mišljenje vještaka i ako sud to ocijeni nepotrebnim, neće usmeno saslušati vještaka. Tom se novinom također odstupa od načela usmenosti. U skladu s odredbom članka 260. stavka 1. ZPP-a, vještak svoj nalaz i mišljenje u pravilu iznosi usmeno na glavnoj raspravi, a sud može odrediti da povrh toga podnese svoj nalaz i mišljenje u pisanom obliku prije rasprave. Međutim, u praksi pred trgovačkim sudovima pravilo je da vještaci uvijek podnose pisani nalaz i mišljenje, što dovodi do bolje pripremljenosti stranaka, a i suda za raspravljanje, posebice u složenijim sporovima. U pisanom obliku vještaci podnose i svoja očitovanja na primjedbe stranaka na nalaz i mišljenje, a tek nakon toga i usmeno na raspravi iznose nalaz, mišljenje i očitovanje na prigovore te odgovaraju na pitanja stranaka i suda radi razjašnjenja nalaza i mišljenja. Novo uređenje pridonijet će ubrzanju postupka jer u onim slučajevima kada i stranke i sud smatraju da su nalazom i mišljenjem utvrđene i razjašnjene činjenice zbog kojih je vještačenje određeno, suvišno je još i saslušavati vještaka jer praksa pokazuje da se u takvim slučajevima usmeno saslušanje vještaka na raspravi u pravilu svodi samo na izjavu da ostaju kod pisanog nalaza i mišljenja i konstataciju suda u zapisnik da vještaku nisu postavljena pitanja. Osim toga ta će odredba utjecati i na smanjenje troškova postupka.

Odredbom članka 492.c stavka 4. ZPP-a propisano je da ako jedna od stranaka ospori ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka ili ako sud smatra da je potrebno saslušati stranku ili svjedoka, i ako nakon toga stranka ili svjedok ne dođu na saslušanje ili uskrate usmeni iskaz, i uz primjenu prisilnih mjera prema svjedoku

opomenuti da je dužan govoriti istinu i da ne smije ništa prešutjeti, a nakon toga će se upozoriti na posljedice davanja lažnog iskaza. Davanje lažnog iskaza kazneno je djelo protiv pravosuđa opisano u glavi XXIX. Kaznenog zakona, u članku 305. (Narodne novine broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18).

iz članka 248. toga Zakona, sud neće uzeti u obzir ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka.

Znači da pisani iskaz stranke ili svjedoka sud neće uzeti u obzir ako se alternativno ispune sljedeće pretpostavke: 1. jedna od stranaka osporila je pisani iskaz ili 2. sud je ocijenio da je potrebno usmeno saslušanje i, dodatna pretpostavka uz jednu od navedenih, 3. da nakon toga stranka ili svjedok ne dođu na saslušanje ili uskrate usmeni iskaz i uz primjenu prisilnih mjera prema svjedoku iz članka 248. ZPP-a.

2.4. Pripremanje glavne rasprave

U pravilima o pripremanju glavne rasprave i nadalje je ostala neizmijenjena odredba o ovlaštenju suda da u hitnim slučajevima ročište zakaže telefonom, br-zojavom, elektroničkim putem u skladu s posebnim zakonom ili na drugi odgovarajući način, o čemu će se sastaviti službena bilješka, ako o zakazivanju ročišta, s obzirom na to kako je obavljeno, nema drugog pisanog dokaza (članak 495. stavak 1.), premda je praksa pokazala da to ovlaštenje sudovi iznimno rijetko koriste i tada se, u pravilu, ročište zakazuje telefonom.

Novelom 2019. članku 495. ZPP-a dodan je stavak 2. koji se odnosi na način obavještavanja stranaka o održavanju ročišta.¹⁰ Bitna je novina da će se u pozivu za pripremno ročište stranka poučiti i da će na tom ročištu, ako se na njemu glavna rasprava ne zaključi, biti određeno novo ročište, o kojemu, kao i o drugim ročištima koja će biti određena na prethodno održanim ročištima, neće biti posebno obaviještena već da će podatke o tom ročištu i o drugim naknadno određenim ročištima moći saznati na mrežnoj stranici e-predmet. Smatrat će se da je stranka obaviještena o novom, odnosno novim ročištima istekom osmoga dana od dana kada je datum novog ročišta objavljen na mrežnoj stranici e-predmet.

Posljedica te novine u uređenju obavještavanja stranaka o ročištu jest ta da će stranka biti pozvana samo na prvo (pripremno) ročište, a da će podatke o naknadno određenim ročištima moći saznati na mrežnoj stranici e-predmet. Pravni učinci objave datuma održavanja ročišta na mrežnoj stranici e-predmet nastupaju osmoga dana od dana objave kada se smatra da su stranke obaviještene o ročištu.

Postoje dvojbe o tome primjenjuje li se pravilo o obavještavanju o ročištima putem mrežne stranice e-predmet za sva ročišta koja se zakazuju nakon prvog (pripremnog) ročišta ili samo kada je ročište odgođeno i odmah je zakazano novo ročište. Iz sadržaja zakonske odredbe proizlazilo bi da bi se taj način obavještavanja primjenjivao samo na ona ročišta koja su određena na ročištu koje je odgo-

¹⁰ Članak 102. ZIDZPP-a/19.

đeno, a ne i na ročišta koja će biti određena naknadno, za koja bi stranke trebalo pozvati na ročište u elektroničkom obliku putem informacijskog sustava, odnosno kao na pripremno ročište. Praksa će pokazati hoće li se ta odredba tumačiti i primjenjivati na sva ročišta pred trgovačkim sudom, neovisno o tome jesu li zakazana na ročištu ili su određena naknadno jer je prethodno ročište odgođeno bez zakazivanja novog ročišta.

S obzirom na to da je većina stranaka koje se pojavljuju u postupcima pred trgovačkim sudovima obveznim sudionicima i adresatima elektroničke komunikacije, to pravilo obavještanja o ročištu putem mrežne stranice e-predmet neće značajnije ubrzati postupak.

Odredbe članka 495. stavka 2. ZPP-a primjenjuju se u postupcima pred trgovačkim sudovima pokrenutim nakon stupanja na snagu Novele 2019.¹¹

2.5. Ovlaštenja sudskih savjetnika

Članku 495. ZPP-a dodan je novi stavak 3. koji se odnosi na ovlaštenje sudskih savjetnika. Proširene su ovlasti sudskih savjetnika, pa su oni u postupcima pred trgovačkim sudovima ovlašteni donijeti rješenja iz članka 212. i 215. te iz članka 215.b stavka 2. Zakona. Tako su sudski savjetnici ovlašteni samostalno donijeti rješenje o prekidu postupka koji je nastupio po sili zakona (članak 212.), rješenje o nastavljanju postupka prekinutoga po zakonu (članak 215.) i rješenje o nastavljanju i obustavi postupka prekinutog zbog prestanka pravne osobe (članak 215.b stavak 2.).

Odredbom članka 119. stavka 3. ZIDZPP-a/19. propisano je da su sudski savjetnici ovlašteni donijeti odluke iz stavaka 1. i 2. toga članka, u vezi s prekidom postupka zbog razloga navedenog u članku 212. točki 4. ZPP-a. Naime, postupke u kojima, u trenutku stupanja na snagu toga Zakona, postoji pravomoćno rješenje o prekidu zbog razloga navedenog u članku 212. točki 4. ZPP-a sud može nastaviti i istodobno obustaviti ako pravni sljednik pravne osobe ne preuzme postupak ili protivna strana ne predloži da ga sud pozove da to učini u roku od tri mjeseca od stupanja na snagu ovoga Zakona (članak 119. stavak 1.). Na postupke u kojima do stupanja na snagu ovoga Zakona nije doneseno pravomoćno rješenje o prekidu zbog razloga navedenog u članku 212. točki 4. ZPP-a primjenjuje se odredba članka 44. toga Zakona (članak 119. stavak 2.).

Iz ove zakonske odredbe proizlazilo bi da su rješenje iz članka 215.b stavka 2. ZPP-a o nastavljanju i obustavi postupka ovlašteni donijeti sudski savjetnici i pred općinskim sudovima, a ne samo pred trgovačkim sudovima. Te se odredbe primjenjuju i na sve postupke u tijeku.

¹¹ Članak 117. ZIDZPP-a/19.

Navedena proširenja ovlaštenja sudskih savjetnika, uz ona uvedena za sve vrste parničnih postupaka¹², omogućit će sucima posvećivanje kvalitetnijem radu na složenim predmetima kojih je u strukturi parničnih predmeta sve više.

2.6. Odredbe o rokovima

Novelom 2019. ujednačeni su rokovi za podnošenje žalbe i rok za dobrovoljno ispunjenje činidbe u postupcima pred trgovačkim sudovima, kao i u ostalim posebnim vrstama parničnih postupaka, s općim uređenjem rokova. Izmjenom odredbe članka 500. ZPP-a¹³ poseban rok u postupku pred trgovačkim sudovima ostao je samo za podnošenje prijedloga za povrat u prijašnje stanje i, za razliku od redovnog roka, koji iznosi dva mjeseca od dana propuštanja (članak 118. stavak 4.), iznosi 30 dana.

Tako rok za žalbu više nije osam dana nego 15 dana, a u mjeničnim i čekovnim sporovima osam dana (članak 348. stavak 1.), rok za odgovor na žalbu iznosi osam dana (članak 359. stavak 1.), a ne tri dana, dok je rok za ispunjenje činidbe u pravilu 15 dana (članak 328. stavak 2.), a do sada je bio osam dana, u mjeničnim i čekovnim sporovima taj je rok osam dana, ali za činidbe koje se ne sastoje u novčanom davanju sud može odrediti dulji rok (što je bilo određeno i dosadašnjom odredbom članka 500.)

Novi rokovi primjenjivat će se na postupke pokrenute pred trgovačkim sudovima nakon stupanja na snagu ZIDZPP-a/19.¹⁴ S obzirom na to da su rokovi za žalbu povećani, čini se da nije bilo razloga da se novi rokovi ne primjenjuju i na sve postupke u tijeku u kojima nije donesena prvostupanjska presuda.

Novi duži rokovi za žalbu neće bitno negativno utjecati na duljinu postupaka, a s druge strane olakšat će strankama podnošenje žalbe jer se u mnogim složenim postupcima u kojima je potreban veći trud za pisanje kvalitetne žalbe rok od osam dana pokazao prekratkim.

Uvedeno je i novo pravilo, koje se primjenjuje na postupke pred svim sudovima, prema kojemu rokovi za žalbu ne teku od 1. do 15. kolovoza (članak 348. stavak 4.), s tim da se primjenjuje na sve postupke u tijeku (članak 117. stavak 2. ZIDZPP-a/19). Ni to pravilo neće imati bitnijih učinaka na duljinu postupaka, jer kako sudovi rade smanjenim kapacitetom tijekom ljetnih mjeseci zbog korištenja godišnjih odmora, tako u tom razdoblju i najviše odvjetnika koristi godišnje odmore, pa je na taj način strankama olakšan pristup sudu u žalbenom postupku.

¹² Donošenje rješenja o zahtjevu za naknadu troškova iz članka 164. stavka 8. ZPP-a i o prijedlogu za osiguranje dokaza.

¹³ Članak 105. ZIDZPP-a/19.

¹⁴ Članak 117. ZIDZPP-a/19.

2.7. Zakonska usklađenja

Zbog novog uređenja revizije kojim je napušten vrijednosni kriterij za izjavljivanje revizije prema kojemu tzv. redovna revizija nije bila dopuštena pred trgovačkim sudovima ako vrijednost pobijanog dijela pravomoćne drugostupanjske presude nije prelazila 500.000,00 kn, brisan je članak 497.a ZPP-a,¹⁵ a primjenjuju se nove odredbe o reviziji po dopuštenju (članak 382.).

Brisan je članak 499.¹⁶ kojim su bila propisana pravila o izravnoj komunikaciji između stranaka i procesnoj disciplini stranaka u postupku pred trgovačkim sudovima, jer ta pravila vrijede i u drugim vrstama postupka. Stoga će se i u postupcima pred trgovačkim sudovima primjenjivati pravila o izravnoj komunikaciji stranaka propisana člankom 133.c,¹⁷ koji je također u cijelosti izmijenjen Novelom 2019., a primjenjuje se na postupke u tijeku i pred trgovačkim sudovima (članak 117. stavak 2. Novele 2019. koji propisuje da se članak 16., kojim je izmijenjen članak 133.c i članak 104., kojim je brisan članak 499. primjenjuje na sve postupke u tijeku).

Brisanjem stavka 2. članka 499. ZPP-a otklonjeni su nedostaci koji su nastali Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. godine¹⁸, kada je i nadalje ostala odredba prema kojoj je bilo potrebno da stranke izostanu s dva uzastopna ročišta da bi došlo do presumiranog povlačenja tužbe, a odredba članka 295. stavka 2. koja vrijedi za opće uređenje parničnog postupka tada je izmijenjena na način da je dovoljno da obje stranke neopravdano izostanu s ročišta za glavnu raspravu ili ako dođu na ročište, ali se neće upustiti u raspravljanje, ili se udalje s ročišta, smatrat će se da je tužitelj povukao tužbu. Ta će izmjena pridonijeti procesnoj disciplini stranaka i ubrzati dovršetak postupka u situaciji kada tužitelj svojom neaktivnošću iskazuje da više nema pravnog interesa za vođenje parničnog postupka.

S obzirom na to da se odredbe članka 104. Novele 2019. kojim je brisan članak 499. primjenjuju na sve postupke u tijeku,¹⁹ na sve postupke pred trgovačkim sudovima primjenjivat će se odredbe članka 295. stavka 2. o presumiranom povlače-

¹⁵ Članak 103. ZIDZPP-a/19.

¹⁶ Članak 104. ZIDZPP-a/19.

¹⁷ Članak 133.c glasi: „Sud može naložiti strankama da jedna drugoj izravno upućuju pismena preporučeno poštom s povratnicom ili na drugi način koji omogućava dokaz o obavljenoj predaji, osim ako su obje stranke ili njihovi punomoćnici ili zakonski zastupnici uvijek dužni podneske podnositi u elektroničkom obliku u skladu s člankom 106.a ovoga Zakona.

Ako je koja od stranaka fizička osoba s registriranom djelatnošću, pismena iz stavka 1. ovoga članka mogu joj se predati izravno u njezinu sjedištu uz potvrdu o preuzimanju pošiljke.“

¹⁸ Narodne novine broj 25/13.

¹⁹ Članak 117. stavak 2. ZIDZPP-a/19.

nju tužbe zbog neopravdanog izostanka obje stranke s ročišta za glavnu raspravu ili zbog njihove neaktivnosti na tom ročištu, a koji se primjenjuje i na postupke koji su pokrenuti prije stupanja na snagu Novele 2019.²⁰

Kada je riječ o neopravdanom izostanku stranaka s pripremnog ročišta i pred trgovačkim sudovima, primjenjuje se članak 291. stavak 4. o presumiranom povlačenju tužbe, koji se primjenjuje na sve postupke u tijeku.²¹

Člankom 106. Novele 2019. izmijenjen je članak. 501.a na način da se usklađuje s predloženim rješenjem uređenja ovršnog postupka na temelju vjerodostojne isprave. Radi se o određivanju prethodne mjere u postupcima pred trgovačkim sudovima, koji se vode u povodu pravnog lijeka protiv platnoga naloga na temelju vjerodostojne isprave ili rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave. Dosašnja riječ: „prigovora“ u određenom padežu zamijenjena je riječima: „pravnog lijeka“ u odgovarajućem padežu.

3. Novine u općim pravilima od bitnog utjecaja na postupke pred trgovačkim sudovima

S obzirom na to da trgovački sudovi primjenjuju pravila o postupku pred trgovačkim sudovima, a supsidijarno se primjenjuju ostale odredbe ZPP-a, odnosno odredbe o sporovima za koje je propisana posebna vrsta postupka, kada su nadležni odlučivati u tim sporovima (članci 488. i 489.), mnoge izmjene općih pravila kojih se dotakla Novela 2019. bitno će utjecati i na postupke pred trgovačkim sudovima.

3.1. Nadležnost

Radi rasterećenja trgovačkih sudova, općinski sudovi uvijek sude i u tzv. komunalnim sporovima, a riječ je o sporovima radi naplate naknada za opskrbu pitkom vodom, plinom, toplinskom i električnom energijom, naknada za održavanje čistoće, naknada iz pretplatničkog ugovora javnih komunikacijskih usluga, naknada za korištenje općekorisnih funkcija šuma, naknada za pristojbu Hrvatske radiotelevizije, naknada za parkiranje, regresnih zahtjeva iz zdravstvenog, mirovinskog i invalidskog osiguranja (članak 34. stavak 1. točka 9.). Dakle, u tim će postupcima uvijek postupati općinski sudovi neovisno o personalnom kriteriju za razgraničenje stvarne nadležnosti. Naime, riječ je o manje složenim predmetima koji su prepoznati kao manje značajni za gospodarstvo, a u ukupnom broju parničnih predmeta na trgovačkim sudovima sudjelovali su u relativno visokom postotku, zbog čega je došlo do usporenijeg rješavanja ostalih, gospodarski značajnijih i složenijih predmeta.

²⁰ Članak 116. ZIDZPP-a/19.

²¹ Članak 117. stavak 2. ZIDZPP-a/19.

Trgovački sudovi nadležni su za sporove u kojima je stranka osoba nad kojom je pred trgovačkim sudom otvoren stečajni postupak bez obzira na svojstvo druge stranke te sve sporove u povodu tog stečajnog postupka (članak 34.b točka 5.). Naime, Novelom 2019. propisano je da će se sporovi koji su pokrenuti prije nastupanja pravnih posljedica otvaranja stečajnog postupka dovršiti pred sudom koji vodi stečajni postupak, osim ako nije riječ o sporovima u kojima prema tom Zakonu uvijek sudi općinski sud, odnosno ako nije riječ o sporovima za koje je zakonom utvrđena nadležnost nekog drugog suda. Kada je nad nekom od stranaka otvoren stečajni postupak, potrebno je i u parničnom postupku primjenjivati neka od specifičnih pravila stečajnoga postupka, pa će to rješenje nadležnosti suda koji vodi stečajni postupak i za sve sporove vezane uz taj stečajni postupak pridonijeti kako učinkovitosti tako i pravnoj sigurnosti, a otklonit će se i određena uočena nesnalaženja i različita postupanja u praksi u takvim sporovima.

Odredbe o nadležnosti izmijenjene su i glede isključive nadležnosti Trgovačkog suda u Zagrebu za odlučivanje o zahtjevima za izdavanje i preispitivanje, kao i za davanje potvrde o ovršnosti europskoga platnog naloga prema Uredbi br.1896/2006, tako da je sada određena nadležnost općinskog, odnosno trgovačkog suda ako se radi o predmetima iz nadležnosti trgovačkih sudova, prema prebivalištu ili uobičajenom boravištu, odnosno sjedištu tuženika.

Odredba o nadležnosti primjenjivat će se na postupke pokrenute nakon stupanja na snagu Novele 2019.²²

3.2. Prekid i nastavljanje postupka

Premda se odredbe o prekidu i nastavljanju parničnog postupka primjenjuju u postupcima pred svim sudovima te izmijenjena odredba članka 215. stavka 2. ZPP-a nije vezana samo uz postupke pred trgovačkim sudovima, ona će znatno utjecati na velik broj parničnih postupaka koji se vode pred trgovačkim sudovima. Naime, do prekida postupka zbog nastupanja pravnih posljedica otvaranja stečajnog postupka (članak 212. točka 5.) dolazi u nemalom broju predmeta upravo pred trgovačkim sudovima, pa će nova odredba članka 215. stavka 2., koja je usklađena sa stečajnim pravilima o vođenju parnica nakon otvaranja stečajnog postupka nad tuženikom, otkloniti nedoumice koje su se pojavljivale u sudskoj praksi u postupcima prekinutim zbog tog razloga, osobito kada je do prekida postupka dolazilo u trenutku kada je prvostupanjska presuda već bila donesena i postupak se nalazio pred drugostupanjskim sudom u povodu podnesenog pravnog lijeka.

²² Članak 117. ZIDZPP-a.

Sada je propisano da će postupak koji je prekinut zbog otvaranja stečajnog postupka, a vodi se o tražbini koja se prijavljuje u stečajnom postupku, sud nastaviti po službenoj dužnosti i donijeti rješenje kojim se smatra da je tužitelj povukao tužbu, ako tužitelj nije podnio prijedlog za nastavak parnice pod pretpostavkama propisanim zakonom kojim je uređen stečajni postupak, ili ako tužitelj nije prijavio tražbinu u stečajnom postupku, ili ako je tražbina priznata u stečajnom postupku. Ako je prekid postupka nastupio nakon donošenja prvostupanjske odluke, tim će rješenjem sud i ukinuti prvostupanjsku odluku.

Ta će se pravila primjenjivati samo u postupcima pokrenutim nakon stupanja na snagu Novele 2019.²³

Druga izmjena koja će imati velik učinak na mnoge postupke pred trgovačkim sudovima, a tiče se prekida postupka, jest slučaj kada je prekid postupka nastupio zbog prestanka stranke koja je pravna osoba, odnosno kad nadležno tijelo pravomoćno odluči o zabrani rada (članak 212. točka 4.). Pred trgovačkim sudovima znatan je broj stranaka koje prestanu postojati u tijeku parnice; najčešći su razlozi zaključenje stečajnog postupka, likvidacijski postupci, statusne promjene koje dovode do prestanka postojanja (pripajanje, spajanje i dr.), provođenje po službenoj dužnosti postupka brisanja subjekta upisa. Novom odredbom članka 215.b stavka 2. poboljšane su odredbe o obustavi postupka kada je riječ o prestanku postojanja stranke pravne osobe, a parnica se vodi o prenosivim pravima, o kojima je riječ u gotovo svim slučajevima pred trgovačkim sudovima. Sada će sud u takvoj situaciji nastaviti i istodobno obustaviti postupak ako pravni sljednik pravne osobe ne preuzme postupak ili protivna strana ne predloži da ga sud pozove da to učini u roku od tri mjeseca od pravomoćnosti rješenja o prekidu postupka. Tom se odredbom omogućuje okončanje velikog broja postupaka i o prenosivim pravima koji do sada nisu nastavljeni zbog nedostatka pravnog interesa stranaka, odnosno njihovih pravnih sljednika, čime će se sudovi rasteretiti velikog broja predmeta koji su stajali u prekidu i u kojim postupcima ionako nisu mogli poduzimati nikakve radnje.

Propisano je da postupke u kojima, u trenutku stupanja na snagu Novele 2019., postoji pravomoćno rješenje o prekidu zbog razloga navedenog u članku 212. točki 4. ZPP-a sud može nastaviti i istodobno obustaviti ako pravni sljednik pravne osobe ne preuzme postupak ili protivna strana ne predloži da ga sud pozove da to učini u roku od tri mjeseca od njegova stupanja na snagu.²⁴ To je propisano samo kao mogućnost, a ne i kao dužnost suda.

²³ Članak 117. ZIDZPP-a.

²⁴ Članak 119. stavak 1. ZIDZPP-a.

Na postupke u kojima do stupanja na snagu Novele 2019. nije doneseno pravomoćno rješenje o prekidu zbog razloga navedenog u članku 212. točki 4. ZPP-a primjenjuje se nova odredba članka 215. stavka 2. ZPP-a.²⁵

Sve odluke o prekidu, nastavljanju i obustavi postupka u postupcima pred trgovačkim sudovima uz suce ovlaštene su donijeti i sudski savjetnici (članak 495. stavak 3.), što, uz novu odredbu članka 164. stavka 9. ZPP-a koja daje ovlaštenje sudskim savjetnicima da odlučuju i o zahtjevu za naknadu troškova iz stavka 8. toga članka,²⁶ može rasteretiti suce od rada na jednostavnijim odlukama, a povoljno utjecati na rad sudaca na složenijim predmetima.

3.3. Procesna disciplina i koncentracija postupka

Novina je dodani članak 299.a, koji se nalazi među odredbama glave dvadeset prve koje uređuju glavnu raspravu, kojim se jača procesna disciplina stranka, a propisuje ovlaštenje sudu da pozove stranke da se u roku koji, u pravilu, nije duži od 30 dana pisano očituju na navode protivne stranke. Stranka se može na navode protivne stranke pravodobno očitovati i bez poziva suda, tako da njezin podnesak bude dostavljen sudu i protivnoj strani najkasnije osam dana prije sljedećeg pripremnog ročišta ili ročišta za glavnu raspravu. Ako se sud koristio tim ovlaštenjem i pozvao stranku na očitovanje u određenom roku, a stranka je podnesak predala nakon isteka roka ili ako se stranka očitovala bez poziva suda istekom propisanog roka, sud zakašnjele podneske neće uzeti u obzir. Iznimno, stranka može tražiti da ih sud uzme u obzir ako ih bez svoje krivnje nije mogla podnijeti pravodobno ili ako njihovo uzimanje u obzir ne bi dovelo do odugovlačenja postupka. Sud mora stranke upozoriti na posljedice zakašnjenja.

Te zakonske odredbe, uz njihovu dosljednu primjenu, snažno mogu pridonijeti jačanju procesne discipline i sprječavanju moguće zlorabe postupovnih prava te primjeni načela koncentracije postupka, što će u konačnici dovesti do ubrzanja postupaka. Naime, u znatnom broju postupaka brojne su bile odgode ročišta upravo zbog opsežnih podnesaka ili onih koji bi sadržavali samo pravna mišljenja, podnesenih neposredno prije ročišta ili na samom ročištu, zbog čega je sud protivnoj stranci dodjeljivao rok za očitovanje, kojega se najčešće stranke ne bi pridržavale, što je u velikoj mjeri pridonosilo odugovlačenju postupaka.

²⁵ Članak 119. stavak 2. ZIDZPP-a.

²⁶ Odluka o troškovima kod povlačenja tužbe, odricanja tužbenog zahtjeva, presude na temelju priznanja, ako povlačenje tužbe, odricanje ili odustanak od pravnog lijeka, priznanje ili odricanje nisu obavljena na raspravi, kada se zahtjev za naknadu troškova može staviti u roku od 15 dana nakon dostave obavijesti ili odluke.

Pred trgovačkim sudovima vodi se velik broj postupaka u sporovima male vrijednosti,²⁷ koje su također zahvaćene Novelom 2019. Tako je člankom 461.a stavkom 8. sada propisano da će sud u postupku u sporovima male vrijednosti na pripremnom ročištu zaključiti prethodni postupak i na istom ročištu održati glavnu raspravu, osim ako postoji iznimka iz st. 6. toga članka.²⁸ Znači da bi u postupku u sporovima male vrijednosti sud bio dužan nakon zaključenja pripremnog ročišta na tom ročištu odmah održati glavnu raspravu (ako ne postoje spomenute iznimke), za razliku od redovnog postupka u kojemu će sud na istom ročištu na kojemu je zaključio prethodni postupak održati i glavnu raspravu samo ako ocijeni, s obzirom na okolnosti slučaja, da je to moguće.²⁹ Primarno je značenje i te odredbe u postizanju cilja koncentracije postupka i ostvarenja ekonomičnosti postupka.

Velik broj sporova male vrijednosti u postupcima pred trgovačkim sudovima čine oni koji su proizašli iz ovrhe (podnošenjem prigovora protiv rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave i donošenjem rješenja kojim se stavlja izvan snage rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave u dijelu kojim je određena ovrha i ukinute provedene radnje, a postupak je nastavljen kao u povodu prigovora protiv platnoga naloga). Novom odredbom članka 461.a i u tim će sporovima stranke morati iznijeti činjenice i predložiti dokaze prije održavanja pripremnog ročišta, s tim da je otklonjena nedoumica i različita primjena u sudskoj praksi, koja je, s obzirom na odredbu o iznošenju činjenica i predlaganju dokaza najkasnije u tužbi odnosno odgovoru na tužbu, postojala u primjeni Novele iz 2013. Tako je sada propisano da je tužitelj dužan najkasnije u podnesku predanom sudu u roku od 15 dana od primitka rješenja kojim je ukinut platni nalog iznijeti sve činjenice na kojima temelji svoje zahtjeve i predložiti dokaze potrebne za utvrđivanje iznijetih činjenica, a tuženik je dužan najkasnije u roku od 15 dana od primitka tog tužiteljevog podneska iznijeti sve činjenice na kojima temelji svoje zahtjeve i predložiti dokaze potrebne za utvrđivanje iznijetih činjenica.

Potrebno je napomenuti da je u novoj odredbi članka 461.a stavaka 3. i 5. ZPP-a najvjerojatnije riječ o pogrešci kada se navodi „rješenja/rješenju kojim je ukinut platni nalog“ jer se u obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku govori o „rješenju kojim je stavljeno izvan snage rješenje o ovrsi u dijelu kojim je određena ovrha i ukinute provedene

²⁷ Članak 502. ZPP-a.

²⁸ Stranke mogu na pripremnom ročištu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako ih bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti, odnosno predložiti u tužbi, odnosno u odgovoru na tužbu ili u podnescima iz stavaka 3. i 4. ovoga članka.

²⁹ Članak 292. stavak 8. ZPP-a.

radnje, a postupak nastavljen kao u povodu prigovora protiv platnoga naloga“, a upravo takvo se rješenje donosi na temelju odredbe članka 58. stavka 3. Ovršnog zakona³⁰ u povodu prigovora protiv rješenja na temelju vjerodostojne isprave.

U svakom slučaju za stranke će navedena odredba imati pozitivan učinak i otkloniti pravnu nesigurnost zbog različitog tumačenja prijašnjih odredaba o stadiju do kojega stranke u ovoj vrsti postupka mogu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze. Osobito je u nepovoljnoj poziciji bio tužitelj koji je postupak pokretao prijedlogom za ovrhu na temelju vjerodostojne isprave, jer u prijedlogu za ovrhu nije dužan iznositi činjenice i predlagati dokaze pa ako mu je pravo na naknadno poduzimanje tih pravnih radnji uskraćeno nije mogao postići uspjeh u parnici.

Novim uređenjem članka 465. ZPP-a otklonjena je nelogičnost koja je postojala u pravilima o izostanku stranaka s ročišta u postupku u sporovima male vrijednosti i u redovnom postupku. Naime, do sada je u postupku u sporovima male vrijednosti, ako su s kojeg kasnijeg ročišta izostale obje stranke, sud morao odgoditi ročište pa tek ako ni na novo ročište nisu došle obje stranke, dolazilo je do presumiranog povlačenja tužbe, dok je u redovnom postupku u takvoj situaciji ako su s ročišta za glavnu raspravu neopravdano izostale obje stranke već tada nastupala zakonska presumpcija o povlačenju tužbe.³¹ Sada će se izmjenom članka 465. u situaciji kada u postupku u sporovima male vrijednosti s ročišta za glavnu raspravu neopravdano izostanu obje stranke primjenjivati odredba članka 295. stavka 2. u vezi s člankom 457. o presumiranom povlačenju tužbe. Na taj način postupak će se u slučaju neaktivnosti stranaka znatno prije okončati.

3.4. Nesuspenzivnost žalbe u sporovima male vrijednosti

Članak 467.a ZPP-a u potpunosti je izmijenjen i predstavlja bitnu novinu, jer sada u postupku u sporovima male vrijednosti žalba protiv presude ili rješenja ne odgađa ovrhu. Dakle, žalba više nema suspenzivan karakter, osim ako sud koji donosi presudu ili rješenje po službenoj dužnosti, obrazloženim rješenjem, ne odredi drukčije. Međutim, ta bi se dispozicija suda trebala primjenjivati iznimno, samo iz važnih razloga, pazeći da se primjenom iznimke stranke u istovrsnim sporovima ne dovedu u procesnopravno neravno pravo položaj.

Pravilo prema kojemu žalba više nije suspenzivna primjenjivat će se i na sve postupke u tijeku u kojima do stupanja na snagu Novele 2019. nije donesena prvostupanjska odluka.³²

³⁰ Narodne novine broj 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17.

³¹ Članak 295. stavak 2. ZPP-a.

³² Članak 117. stavak 3. ZIDZPP-a.

Suspenzivan karakter žalbe u sporovima male vrijednosti rezultirao je znatnim brojem podnošenja žalbi kojima je jedini cilj bio što duže odgađanje ovrhe, što je, s druge strane, dovodilo do preopterećenosti žalbenih sudova takvom vrstom sporova. Kada je riječ o predmetima u postupku u sporovima male vrijednosti, nemali udio od ukupnog broja predmeta u postupku pred Visokim trgovačkim sudom Republike Hrvatske otpada na sporove male vrijednosti. U mnogima od tih predmeta drugostupanjska odluka nije donesena jer je tijekom žalbenog postupka, dok je predmet čekao u redoslijedu rješavanja, došlo do prekida postupka uslijed otvaranja stečajnog postupka ili prestanka postojanja stranke pravne osobe, čime je u potpunosti ne samo odgođena nego i izbjegnuta ovrha. Stoga bi nesuspenzivni karakter žalbe mogao utjecati na odvrćanje od podnošenja žalbe onih stranaka koje su to činile samo radi izbjegavanja ovrhe. S druge strane, negativni aspekt nesuspenzivne žalbe mogao bi biti u onim slučajevima kada bi u povodu žalbe presuda bila preinačena. Međutim, prema omjeru vrsta odluka donesenih na Visokom trgovačkom sudu Republike Hrvatske, mali je postotak preinačenih odluka koji se odnosi na predmete u sporovima male vrijednosti, a znatno veći postotak predmeta u kojima je u tijeku žalbenog postupka prekinut postupak, nakon čega se nisu ostvarile pretpostavke za donošenje drugostupanjske odluke. Bez obzira na taj mogući negativan aspekt ukidanja suspenzivnosti žalbe, moglo bi se ocijeniti da u postupku pred trgovačkim sudovima ipak prevladava pozitivan aspekt tog instituta.

4. Zaključak

Novine u posebnim pravilima u postupku pred trgovačkim sudovima u suštini odnose na ubrzanje postupka. Velika novina odnosi se na pravila o dokazivanju, pismeni postupak uvodi se kao pravilo, uvodi se mogućnost pisanih iskaza stranaka i svjedoka te pod određenim uvjetima mogućnost samo pisanog nalaza i mišljenja vještaka, što je sve potencijal za ostvarenje koncentracije postupka, brže okončanje postupka s manje troškova i donošenje odluka u razumnom roku. Tom cilju te osiguranju procesne discipline stranaka usmjerene su i izmjene u općim pravilima te drugim posebnim postupcima koja se supsidijarno primjenjuju i u postupcima pred trgovačkim sudovima, što bi sve trebalo pridonijeti većoj učinkovitosti postupka.

Promjene u nadležnosti trgovačkih sudova trebale bi pozitivno utjecati na rasterećenje trgovačkih sudova sporovima manje bitnim za gospodarstvo, a time pridonijeti bržem i kvalitetnijem rješavanju složenijih sporova te sporova u kojima je stranka osoba nad kojom je otvoren stečajni postupak. Pozitivan učinak

za stranke trebalo bi imati produženje rokova za podnošenje žalbe u postupcima pred trgovačkim sudovima, u kojima je sve veći broj vrlo složenih sporova.

Elektronička komunikacija u postupku pred trgovačkim sudovima, kako u podnošenju pismena stranaka u elektroničkom obliku tako i elektroničkoj dostavi pismena suda strankama, u velikoj se mjeri primjenjuje u svim prvostupanjskim trgovačkim sudovima, a očekuje se da će se u kraćem razdoblju otkloniti poteškoće s pristupanjem obveznih sudionika elektroničkog pravnog prometa informacijskom sustavu, te će primjena u potpunosti tehnoloških unaprjeđenja pojednostavniti i učiniti djelotvornijim parnični postupak. Tome bi pridonijelo i tehničko omogućavanje novelom propisanog održavanja ročišta na daljinu, uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja ili na taj način izvođenja pojedinih dokaza, osobito zamolbenim putem izvođenja dokaza saslušanjem, no za sada u sudovima nisu ostvarene tehničke pretpostavke za primjenu audiovizualnih uređaja.

Međutim, sva pozitivna očekivanja od učinaka navedene novele neće se ostvariti ako se u praksi dosljedno neće primjenjivati kako nove odredbe tako i postojeće zakonske odredbe. Samo dosljednom primjenom zakonskih odredaba i korištenjem svih procesnih instrumenata u parničnom postupku može se ostvariti svrha propisa i postići učinak ekonomičnog, brzog, djelotvornog postupanja i donošenja odluka u razumnom roku.

Predsjedatelj:

Zahvaljujem kolegici Ćiraković na dobro iznesenom pregledu. Nismo prešli na nekadašnji uskladbenu postupak, koji je bio prije sadašnjeg modernog postupka, ali elemenata toga sada ima. Osjeća se utjecaj međunarodnih trgovačkih arbitraža jer velik dio stvari koje se ovdje sada uvode u međunarodnim trgovačkim arbitražama sasvim je normalna stvar. Mislim da je za suđenje u trgovačkim stvarima to dobro napravljeno. Što se pak trgovačkih običaja tiče, tu smo s ovim rješenjem u skladu sa svjetskom praksom. Naime, uvijek se pisalo da trgovačke običaje utvrđuje gospodarska komora, ali nije rečeno kako se to čini. Iznijet ću primjer Trgovačke komore u Hamburgu, jedne od najstarijih u Europi, gdje sam na pitanje kako utvrđujete trgovačke običaje dobio ovaj odgovor: to čine na vrlo elegantan i vjerodostojan način. Sud se obrati Komori s pitanjem postoji li o nekom spornom pitanju takav i takav trgovački običaj, jer se neka stranka u postupku na to pozvala. Komora se obrati s upitnikom tvrtkama iz te grane gospodarstva i anketira nekoliko stotina njih tražeći da kažu kako postupaju u nekom slučaju. Dobije se odgovarajući pregled postupanja i na temelju toga zaključiti da trgovci u nekom određenom slučaju postupaju tako i tako, čime nastaje ustaljena praksa za koju svi sudionici u toj grani poslovanja očekuju da će se u skladu s njom postupiti. Komora izvijesti sud o tome kakav je trgovački običaj.

Mislim da su nove odredbe za trgovačke postupke bitne i da bi se zahvaljujući njima mogao ubrzati postupak. I prije toga taj je postupak zapravo bio pretežno pismeni, iako su se saslušavali i svjedoci, ali sve se najviše sudilo na temelju isprava, a s manje svjedoka. To odgovara prirodi trgovačkih odnosa.

III. RASPRAVA

Akademik Jakša Barbić, predsjedatelj:

Za raspravu su se javila tri sudionika – prvi je Tin Matić.

Kolega Matić, izvolite.

Dr. sc. Tin Matić, odvjetnik u Zagrebu:

Više pitanja i jedno razmišljanje u vezi s elektroničkom dostavom. Naime, elektronička dostava polazi od nekih pravnih pretpostavki koje, nažalost, ne postoje, a koje su potrebne za valjanost elektroničke dostave. Tako ne postoji pretpostavka o tome da znamo što je izvornik elektroničke isprave i ne znamo znači li elektronička isprava u potpunosti identičnu i jednakovrijednu ispravu tradicionalnoj pisanoj ispravi.

Prva uočljiva stvar, odnosno isprava jest zapisnik; ako se snima, on je u obliku elektroničkog zapisa. Nigdje i nikada nitko (u hrvatskom pozitivnopravnom sustavu) nije zaključio da elektronički zapis u digitalnom obliku na CD mediju predstavlja pisanu ispravu. Konkretno, ako drugostupanjski sud odlučuje na temelju spisa, ne znamo predstavlja li zapisnik na CD-u unutar spisa pisanu ispravu ili ne predstavlja pisanu ispravu i odlučuje li stoga drugostupanjski sud na temelju tog dokumenta ili ne. To tim više što Zakon o elektroničkoj ispravi iz 2005. koji je donesen, ne zna nitko ni zašto, a isto tako ni je li ikada bio i primijenjen, ne rješava taj problem. Toliko o onoj konzistenciji između zakona koji se donose što ju je spominjao akademik Barbić.

Vezano dalje uz elektroničku dostavu, prekjučer sam bio na raspravi i sutkinja kaže – molim Vas pokažite punomoć, ali ne u elektroničkom obliku nego u tradicionalnom *hard copy* obliku. A istovremeno ste obvezani na dostavu iste isprave u elektroničkom obliku. Što to znači? Znači da imamo diskriminirajuću odredbu i praksu elektroničkog oblika punomoći koju smo obvezni dostaviti u elektroničkom obliku u odnosu na kasnije prezentiranu punomoć koja je izdana u tradicionalnom papirnatom obliku, što znači da ponovno moramo imati oba oblika te ih moramo kumulativno prezentirati.

Nadalje, ne znamo smatra li se inače dostava u spis auditivne snimke u obliku elektroničkog zapisa pisanom ispravom ili ne, odnosno je li elektronički zapis isključivo na CD-u pisana isprava bez obzira na to što nije izravno perceptivan

vizualno nego samo uz pomoć računala ili je perceptivan samo auditivno uz pomoć računala. Pitanje je, ako je samo auditivno perceptivan, je li to pisana isprava ili nije.

Ukratko, postoje veliki nedostaci u regulaciji koju procesno pravo u principu ne može nadomjestiti jer regulacija ne postoji u okvirima materijalnog prava elektroničke trgovine ili elektroničke komunikacije u okvirima koje treba prvenstveno nastati. Jedini zakon koji se možda supsidijarno može primijeniti jest Zakon o elektroničkoj trgovini koji, nažalost, ne nudi rješenja za spomenuta pitanja. I uistinu je pitanje na koji način procesno pravo može funkcionirati bez rješenja koja su utvrđena i prihvaćena te standardizirana u okvirima materijalnog prava elektroničke trgovine kao dijela građanskog ili trgovačkog prava. Evo, to bi bilo to. Hvala.

Prof. dr. sc. Alan Uzelac:

Što se dostave elektroničkim putem tiče, dao bih dvije napomene. Prvo, načelno gledano, na pitanje kolege Matića može se odgovoriti upućivanjem na standardni udžbenik građanskog procesnog prava koji je kao ispravu definira „svaki objekt na kojem je zapisana neka misao“. Takva definicija isprave može se neposredno primijeniti i na CD-ove, DVD-ove, memorijske štapiće (*memory stick*) i druge medije na kojima se nalaze elektronički zapisi koji sadrže smislene tekstove, dakle daju zaključiti da je na njima u elektroničkom obliku zapisana određena misao. U okviru UNCITRAL-a već je zadnjih dvadeset godina u raznim dokumentima od UNCITRAL-ova Modela zakona o elektroničkoj trgovini iz 1996., preko UNCITRAL-ova Modela zakona o elektroničkim potpisima iz 2001. sadržan sustavni pokušaj redefinicije onoga što bi se u modernom dobu trebalo smatrati pisanom formom. Tu ćemo naći određenja relevantna za poimanje isprava koje bi nadišlo dosadašnji standard papirnatih dokumenata. I ti dokumenti polaze od ideje „zapisa“ (na engleskom: *record*). Dakle, svaki oblik zapisa koji je trajne naravi, tj. koji nije volatilan i može se ponovno bez gubitka sadržaja reproducirati, trebao bi se danas smatrati ispravom.

Moja druga napomena tiče se poteškoća u provedbi u domaćim prilikama. Danas je velik problem u tome da resorno ministarstvo – Ministarstvo pravosuđa – koje nije poznato po elektroničkoj pismenosti (naprotiv, razina te pismenosti u njemu vrlo je niska) donosi ambiciozne akte kojima želi <elektronificirati> hrvatski parnični postupak, a to čini bez konzultacija s pravnom praksom i teorijom. U takvim se potezima neki elementi našeg procesnog sustava koji su neprikladni i zastarjeli bez bitne modernizacije zadržavaju i prenose u elektroničku formu,

a potencijali novih tehnologija ne iskorištavaju se. Dat ću samo jedan primjer: upravo je danas predsjednik Vrhovnog suda govorio o tome zašto se presude Vrhovnog suda ne mogu objaviti za pet minuta od odluke Vrhovnog suda, iako je to tehnički moguće. Kaže: moramo odluku suda anonimizirati. I tako proces anonimizacije služi kao opravdanje da se danas čeka i po šest mjeseci da se anonimizirana odluka Vrhovnog suda objavi. Kako bi nam elektronička forma mogla pomoći da prevladamo taj problem? Vrlo lako. Naprimjer, uvođenjem takvog sustava elektroničke dostave koji će tražiti, i to na sasvim tehničkoj razini koju i nije potrebno zakonom regulirati, da se tužbe podnose upisom u odgovarajući elektronički obrazac u kojem će se identifikacijski elementi (stranke, zastupnici i sl.) stavljati u jednu «kućicu», a oni elementi koji se odnose na zahtjev i postupak u drugu «kućicu». Time bi se jednim potezom omogućilo da pri objavi na internetu mašinski algoritam obavi anonimizaciju ne za šest mjeseci nego za jedan šestmili-junti dio sekunde. Dakle, u tom bi smislu tehnologija mogla pomoći da ostvarimo neke strateške ciljeve.

O takvim mogućim modernizacijama, prevladavanju poteškoća koje to ne bi smjele biti te o iskorištavanju potencijala novih tehnologija pokušat ćemo organizirati i stručnu edukaciju u okviru programa cjeloživotnog obrazovanja na Pravnom fakultetu.

Predsjedatelj:

Hvala lijepa, kolega Uzelac, na odgovoru koji ste dali. Sad je na redu magistar Miljenko Giunio, predsjednik Udruge pravnika u gospodarstvu Zagreba, pa ga molim da uzme riječ.

Mr. sc. Miljenko A. Giunio:

Pozdravljam okupljene i zahvaljujem na prilici da se javim.

Samo da se uvodno referiram na spomenuto pitanje u vezi s elektronikom – *pisanost vs. pismenost*, na dvojbe koje su navele kolegice s Trgovačkog suda oko *pisanoga* i *pismenoga*. Donedavno nas je, do jučer, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje upozoravao da pridjev *pisan* znači šaren i tako dalje. Podnesak je pismeni akt koji, međutim, može biti napisan pismeno i nepismeno. Sad je navodno u jednom rječniku napisano da se pridjev *pisan* odnosi na oblik dokumenta. Ako je to točno, a to ću morati tijekom dana provjeriti, moramo pod hitno promijeniti naziv akta koji, osobito mi pravnici, rabimo – *pism`eno* i prekrstiti ga u *pis`ano*.

Ono što sam htio reći o pravu (a ne o jeziku) kada sam se javio za riječ jest nešto sa stajališta čistog praktičara, i to institucionalnog outsajdera, posebno u vezi s parničnim institutom revizije. Pokušat ću biti kratak.

Novom revizijom zapravo nije napravljeno ništa drugo nego je ‚ukinuta‘ redovna revizija. Što se tiče te dvostupnjevitosti revizije, dakle najprije prijedlog, pa onda sama revizija, to me asocira na događaj s nedavnog građanskog savjetovanja u Opatiji kada se postavilo ono glupo pitanje: – A što ako netko podnese istovremeno, odmah (uz prijedlog za dopuštenje) i prijedlog i reviziju? Na pitanje je odgovorio jedan od današnjih referenata, uvodničara, procesno logički očekivano: revizija će biti odbačena. Međutim, to pitanje, koliko god izgledalo čudno, nije glupo pitanje. Meni se čini da je to jedino racionalno rješenje, jer pojednostavnjuje i, što je najvažnije, ubrzava postupak.

Drugo, spominjana je tarifna praksa, slovenska. Naša odvjetnička komora kasni u vezi s tarifom, a kasni i Ustavni sud, pa još ne znamo kad podnosimo prijedlog za dopuštenje revizije, moramo li odmah podnijeti ustavnu tužbu – onu ‚za svaki slučaj‘, pa je ponoviti ako revizija bude dopuštena. Međutim, tamo radi jedan aparat koji se zove centrifuga i tu nema većih problema.

Ono što sam htio reći oko te revizije, a to je moje načelno i iskustveno mišljenje, jest to da je prijedlog puno važniji i sadržajniji te puno teži za sastavak nego sama revizija. Praktički, koliko se god govori da će nakon odobrenog podnošenja revizije biti podnesena sama revizija te da tu treba nešto ‚govoriti‘ o osobnome konkretnom interesu stranke i tako dalje, mislim da je to u nastavku stvar čiste tehnike. Prema tome, ako i bude nekakvih tarifnih razlika te ako opstane takvo dvojstvo, a vjerojatno hoće, mislim da treba honorirati primarno prijedlog, a ono drugo, (formalnu) reviziju, manje. Ono što je puno važnije, i kod bivše izvanredne revizije i kod današnjeg prijedloga za dopuštenje revizije, jest da se previše inzistira na tome da stranka ukaže na važnost revizijskog prijedloga – pitanja i da ga obrazloži. Mislim da je Vrhovni sud, a on je doista i po kvaliteti svojih sudaca i po dostupnosti prakse i po svojem profesionalnom angažmanu i habitusu, svakako upoznat s bitnim stvarima i pitanjima u praksi u cijeloj državi, dakle u hrvatskoj praksi, te da njemu ne treba puno govoriti, objašnjavati važnost postavljenog pitanja. Stoga, da bi trebalo biti dostatno da se vrlo sumarno naznači važnost pojedinih pitanja, a Vrhovni bi sud trebao dubinski rendgenski, a to njemu nije teško i ne smije mu biti teško, sam zaključiti je li to pitanje važno ili nije.

Spomenuti su i ovrha i akti koji su prihvatljivi za angažman revizijskog suda. Moram reći da postoji jedna praksa, jedan kataloški, čini mi se, pregled na Vrhovnome sudu – koje su odluke u ovršnom postupku prihvatljive kao meritorne

odluke za reviziju. Međutim, ono što, nažalost, moram konstatirati jest to da se taj tretman, ta „definicija“ meritorne odluke, razlikuje od one (definicije, odnosno tretmana) na Ustavnome sudu. Tu ne može i ne smije biti razlike kada je u pitanju procjena značaja – radi li se ili ne o meritornoj odluci.

Inače, sad da se vratim na početak, smatram da za takvu redukciju pristupa revizijskom sudu hrvatsko pravosuđe, hrvatsko društvo nije zrelo. Ono će biti zrelo onda kada kvaliteta drugostupanjskih odluka bude takva da to opravdava. Dosada međutim, najviše zahvaljujući tome što je kurikularna reforma tek nedavno stupila na snagu te je i dostojanstvo nastavnog kadra tek sasvim nedavno uspostavljeno (kako se danas govori i piše). Dakle, trebat će proći vrijeme da se i oni koji odlučuju o našim pravima i obvezama na neki način aklimatiziraju i da savladaju sve ono što je potrebno. Iz istog razloga vjerojatno je i ovo što ja sada govorim rezultat toga što pripadam generaciji rođenoj (znatno) prije kurikularne reforme, dok nastavni kadar još nije imao svoje dostojanstvo (!). K tome, u svoju obranu od moguće kritike, podsjećam da je jedan zemljak našeg akademika Barbića, Slobodan Prošpe (Prosperov) Novak, objavio nedavno knjigu o sv. Jeronimu. A najveća je zasluga toga sveca njegova najpoznatija izreka: *Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum*. Hvala.

Doc. dr. sc. Marko Bratković:

Hvala na zanimljivim opaskama. Kao što sam već rekao, Ustavni sud na svojim mrežnim stranicama podnositeljima ustavne tužbe sugerira da protiv pravomoćne drugostupanjske presude istodobno podnesu i ustavnu tužbu. U tom slučaju Ustavni sud zastaje s postupkom do odluke Vrhovnog suda o prijedlogu za dopuštenje revizije, a podnositelju upućuje dopis (tzv. revizijsko pismo) u kojem ga obavještava da će privremeno zastati s postupkom do odluke Vrhovnog suda o dopuštenosti revizije. Šteta je što se u Noveli ZPP-a nije preuzelo slovensko rješenje da Vrhovni sud odbija formalno uredan prijedlog za dopuštenje revizije ako ocijeni da u njemu sadržano pravno pitanje nije važno za jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni. U tom bi slučaju rok za ustavnu tužbu počeo teći tek od dostave odluke o odbijanju prijedloga za dopuštenje revizije i izbjeglo bi se neekonomično istodobno podnošenje prijedloga za dopuštenje revizije i ustavne tužbe.

Ne bih se složio da je teže sastaviti prijedlog za dopuštenje revizije nego reviziju. Ako je, primjerice, sporna primjena čl. 154. st. 2. ZPP-a u vezi s troškovima postupka u slučaju djelomičnog uspjeha stranke u sporu, u prijedlogu za dopuštenje revizije dovoljno je upozoriti na različitu praksu i konkretno se pozvati na

odluke drugostupanjskih sudova iz kojih je vidljiv različit odgovor na pravno pitanje. Tek će se u reviziji i odgovoru na reviziju iznositi argumenti kakav bi odgovor na to važno pravno pitanje trebao dati Vrhovni sud.

Što se tiče zrelosti našeg pravosuđa za izmjenu uređenja revizije, pitao bih sve nas koja je alternativa reviziji po dopuštenju. Je li dosadašnje uređenje revizije bilo zadovoljavajuće? Jesu li učinci bili prihvatljivi? Mislim da ne. Čini mi se zato da je dobro da smo krenuli tim putem. Šteta je jedino što je zakonski tekst ostao nedotjeran, pa je katkad iz njega gotovo nemoguće nazrijeti što se njime zapravo htjelo postići.

Predsjedatelj:

I još se za raspravu prijavila kolegica Vesna Stilin.

Gđa Vesna Stilin:

Dakle, dobila sam djelomično odgovor na pitanje koje se zapravo odnosilo na ustavnu tužbu i reviziju. Dosadašnja praksa bila je da se istovremeno, paralelno, podnosi i jedno i drugo (revizija i ustavna tužba), dok aktualni zakonski tekst ne regulira proceduru s tim u svezi. Rekla bih da bi bilo logično i prihvatljivije (s čime se slažem s doc. Bratkovićem) da se prvo ide s revizijom, a nakon njezina odbacivanja/odbijanja (bilo prijedloga za dopuštenje revizije ili *ex lege* revizije), da nakon toga počinje teći rok od 30 dana za podnošenje ustavne tužbe. Drugo pitanje odnosi se također na reviziju i ono bi se svelo zapravo na sljedeće: ako postoji pravna situacija da se radi o reviziji odobrenoj po zakonu – *ex lege* (primjer: tema diskriminacije/prestanka radnog odnosa, prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije), a dodatno se radi o nekom važnom pravnom pitanju uz potrebu ujednačenja prakse (prijedlog za dopuštenje revizije, tema diskriminacije/prestanka radnog odnosa), podnose li se kumulativno dva podneska/revizije ili alternativno jedan podnesak/revizija, i to koja? Evo, to je moje pitanje.

Doc. dr. sc. Marko Bratković:

Već sam istaknuo da bi bilo bolje da u Noveli uopće nema revizije dopuštene *ex lege*. Ako naime Vrhovni sud *lege artis* odrađuje svoj posao probira važnih pravnih pitanja u povodu prijedloga za dopuštenje revizije, on će među svim sporovima, pa i među antidiskriminacijskim ili statusnim radnim sporovima, pronaći važna pravna pitanja. Međutim, ni u antidiskriminacijskim ili statusnim radnim sporovima nisu sva pitanja uvijek važna za jedinstvenu primjenu prava.

De lege lata rekao bih da bi se u antidiskriminacijskim sporovima trebalo podnositi samo reviziju u kojoj bi se revident pozvao na određene povrede materijalnog i procesnog prava, kao i dosad u redovnoj reviziji. Ne vidim smisla u usporrednu podnošenju i prijedloga za dopuštenje revizije čak i ako revident smatra da u sporu ima važnih pravnih pitanja.

Prof. dr. sc. Alan Uzelac:

Ja bih rekao dvije stvari. Najprije bih zahvalio Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, koja je nastavila našu seriju procesnih razgovora i kroz to se pokazuje da razgovore moramo i dalje nastavljati. Upravo posljednje pitanje inspiriralo me da pomislim kako bi bilo dobro da, možda ovaj put na Ustavnom sudu, održimo seminar o odnosu između Vrhovnoga suda u kontekstu nove reforme Zakona o parničnome postupku. Samo da kažem još nešto što se tiče ove takozvane *ex lege* revizije – mi je sada već nazivamo formulama – to su zapravo relikti naše nekadašnje redovne revizije koju smo željeli napustiti, a samo da ispričam anegdotu kako se došlo do revizije *ex lege*. Je li to bio rezultat rada znanstvenih grupa? Nije. Je li to bio rezultat zahtjeva Vrhovnog suda? Nije. Je li to bila zadaća iz prakse? Nije. To je bio rezultat okolnosti da se sindikati, s jedne strane, nisu htjeli suglasiti s takvim prijedlogom. To je bio rezultat izravnoga političkog diktata koji je unio, možemo reći, novi iritantni element u konstrukciji Zakona o parničnome postupku jer pomislimo po čemu bi radni sporovi bili sistemski važni svaki za sebe. Naravno da nisu. Kako će sud postupati u budućnosti s obzirom na to koliko ima spornih pravnih pitanja u obiteljskim stvarima. Obiteljski su sporovi vrlo, vrlo teški i neugodni, najmanje u njima ima pravnih problema. Čak i kod antidiskriminacijskih sporova, ono u čemu se kod njih radi tako mogu biti pitanja koja se jednostavno mogu riješiti a nisu pravne naravi – pitanja je li se zaista u aktualnom činjeničnom opisu određenoga događaja zbila diskriminatorna praksa ili ne i to je ono što je ključno kod takvih predmeta i tu ni prije ni sada Vrhovni sud sam po sebi ne može intervenirati. Odgovor opet sada kolegi Giuniju – naravno, bilo bi jako lijepo da Vrhovni sud sada može intervenirati u svim predmetima; kada bismo imali optimalan, idealan svijet, možda bi to bilo moguće. No, koliko je on do sada osiguravao upravo te vrijednosti o kojima je kolega Giunio govorio, postaje vidljivo iz samih opisa vrhovnih sudaca, koji su rekli da je tu na odluku Vrhovnog suda trebalo čekati do 60., a nekada i do 65. godine, a valjda znate i doživite stotu. Hvala lijepa.

IV. ZATVARANJE OKRUGLOG STOLA

Akademik Jakša Barbić, predsjedatelj:

Kolegice i kolege, došli smo do kraja našeg današnjeg druženja. Ovaj je okrugli stol pokazao ono što smo učinili 52 puta prije toga – da su dobro izabrana pravna područja i pitanja koja treba raspraviti. Pritom valja istaknuti da Znanstveno vijeće za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava pokazuje da se stalno bavi aktualnim društvenim temama i da na vrijeme reagira na ono što se događa u pravu i u vezi s njim. Tako je okrugli stol i ovaj put održan iste godine kada je donesena značajna Novela Zakona o parničnom postupku. Pritom su dobro raspravljena nova pravna rješenja, iznesene dileme i upozorenja te predložena rješenja za postupanje u praksi.

To ne znači da ćemo se time zaustaviti u raspravljanju građanskog procesnog prava. Danas se pokazalo da ima dosta otvorenih pitanja i da neke stvari nisu baš najbolje nomotehnički riješene. To će se pokazati u praksi. Vidjet će se kako će se nove norme primjenjivati, hoće li to funkcionirati kako treba. Sve upućuje na to da bismo se u dogledno vrijeme mogli ponovno sastati, možda već i u povodu donošenja Ovršnog zakona, koji je u pripremi. Mogla bi se spojiti rasprava o iskustvima primjene izmijenjenog i dopunjenog Zakona o parničnom postupku nakon što već neko vrijeme bude u primjeni s onim što će nam donijeti novi Ovršni zakon. Ne bih se sada izjašnjavao o kvaliteti predloženih rješenja u tom zakonu, bolje da o tome razgovaramo kada bude donesen, jer je već sada stavljen vrlo velik broj primjedbi na ono što se predlaže.

Predvidjeli smo da ćemo u povodu predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem Europe održati deset okruglih stolova s temama vezanim uz Europsku uniju, europsko pravo i Republiku Hrvatsku. Što se događa u Uniji? Kako djeluju njezine institucije? Jesmo li time zadovoljni? Kako se u svemu tome snalazi Republika Hrvatska? I danas se pokazalo da, nomotehnički gledano, u nekim stvarima u neku ruku slijedimo loš nomotehnički pristup Europske unije. Iznijet ću zanimljiv podatak. Nijemci su u pisanju zakona sistematični, jasni u izričaju i nema nekakvih značajnijih problema da se uđe u ono što se propisom uređuje, sve ide svojom logikom. Što se sada događa? Sada gledam područje prava kojim se bavim i čitam relevantne njemačke zakone s jasnim izričajem. No, kada je u pitanju neka europska uredba koja je prevedena na njemački, jer se neposredno primjenjuje, ili su u neki zakon unesena rješenja europske direktive, stvari postaju drukčije. Odjednom se vidi drukčiji izričaj, tekst postaje teško probavljiv, snalaženje se

otežava. Gomilaju se riječi, stalno je upućivanje jednog izvora na drugi, suprotno izričaju domaćeg zakona. Dakle, problem nije samo kod nas.

Pokušajmo barem kada nije riječ o preuzimanju europskih pravnih izvora ne slijediti njihov pristup uređenju stvari i napravimo pravni sustav koji će funkcionirati, u kojem će na jednome mjestu ili logikom slijeda uređenja nekog pitanja biti propisano sve što treba, a ne stalnim upućivanjem na razna mjesta u propisima tako da se adresati norme u tome mogu lako snaći. Bio bi to doprinos pravnoj sigurnosti i olakšan posao onome tko primjenjuje normu, čime bi se izbjegla različita tumačenja istog propisa.

Danas smo govorili o novim stvarima. Bit će vremena da se ljudi na njih naviknu. Vidjet ćemo kako će sudovi postupati po novim propisima i nadam se da ćemo imati prigode i ubuduće o tome raspravljati. To je u skladu s namjerom da Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti bude forum na kojem se može otvoreno, bez ikakve zadržke, raspravljati o pravu i pitanjima vezanim uz pravo. Sve što je danas ovdje izrečeno objavit ćemo u 53. knjizi nakladničkog niza *Modernizacija prava* i tako učiniti dostupnim stručnoj i drugoj javnosti. Jednom su me u povodu održavanja tolikog broja okruglih stolova u relativno kratkom vremenu pitali što ako na okruglom stolu ne bude puno sudionika. Moj je odgovor bio jednostavan, riječ je o okruglom stolu i, kad bi na njemu sudjelovali samo uvodničari i sudionici u raspravi, cilj njegova održavanja bio bi ispunjen. Svaki okrugli stol do sada trajao je oko četiri sata, na svakome je bilo izneseno mnogo zanimljivih stvari, razmijenila su se mišljenja i stavljali prijedlozi, a rezultat toga uvijek je bila knjiga, bez ikakvog utjecaja na to koliko je sudionika bilo na okruglom stolu.

Bitno je ono što će ostati nakon održanog okruglog stola, da sve ono što je danas rečeno bude dostupno svakome koga to zanima. Bez toga sve bi ostalo u kratkom pamćenju sudionika i ne bi bilo dostupno široj javnosti. Ostaje samo ono što se objavi. Mogli ste primijetiti da na svakom okruglom stolu, pa tako i ovom današnjem, uvijek sudjeluju teoretičari i praktičari. Do pravih se rješenja može doći samo u takvoj suradnji. Jedno bez drugoga ne ide. Knjiga mora biti štivo u koje se može pouzdati svatko tko primjenjuje neki propis i iz nje koristiti ono što mu treba. Cilj nam je da ona bude korisno štivo svakome tko se zanima za primjenu izmijenjenog Zakona o parničnom postupku.

Zahvaljujem najprije uvodničarima koji su se odazvali pozivu da održe uvodna izlaganja, zahvaljujem svima koji su sudjelovali u raspravi, zahvaljujem svima koji nam tehnički pomažu da se održi okrugli stol i objavi knjiga. Pozivam vas da nam predložite teme naših budućih okruglih stolova. Rado ćemo raspravljati o aktualnim pitanjima, to je cilj održavanja ovog foruma koji pruža mogućnost otvorene rasprave dostupne javnosti i izložene njezinu sudu. Tako ćemo raditi

sve dok to stručna javnost bude smatrala korisnim koristeći se njezinim korisnim prijedlozima. Hvala vam lijepa.

Okrugli stol
Novine u parničnom procesnom pravu (2019; Zagreb)

Nakladnik

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, 10000 Zagreb

Za nakladnika

Akademik Dario Vretenar, glavni tajnik

Lektura

Maja Silov Tovernić

Grafička urednica

Sonja Batušić

Naklada

300 primjeraka

Tisak

Tiskara Zelina d.d.

Objavljeno u listopadu 2020.

80,00 kn ISBN 978-953-347-292-8

9 789533 472928